PG 3948
.K598
1862
Copy 1

U S GOVERNMENT PRINTING OFFICE: 1928

THE LIBRARY OF CONGRESS
1800

Class

Book

YUDIN COLLECTION

ПИСАННЯ

И. П. КОТЛЯРЕВСЬКОГО

11 Б.

М. Котляревскій.

Kotliarevs'kyĭ, Ivan
"Pysanna"

ПИСАННЯ

И. П. КОТЛЯРЕВСЬКОГО

ЗЪ ЁГО ПОРТРЕТОМЪ И КАРТИНКОЮ ЁГО БУДИНОЧКА
ВЪ ПОЛТАВІ.

ВЕРГИЛІЕВА ЕНЕИДА. НАТАЛКА ПОЛТАВКА. МОСКАЛЬ-ЧАРІВНИКЪ.

ОДА ДО КНЯЗЯ КУРАКИНА.

САНКТПЕТЕРБУРГЪ
1862

PG 3948
.K598
1862

ПЕЧАТАТЬ ПОЗВОЛЯЕТСЯ

съ тѣмъ, чтобы по отпечатаніи представлено было въ Цензурный Комитетъ узаконенное число экземпляровъ. С. Петербургъ, 20 февраля 1862 года.

Цензоръ *Ст. Лебедевъ.*

ВЪ ТИПОГРАФІИ ДЕПАРТАМЕНТА УДѢЛОВЪ.

ОГЛАВЪ.

Виргиліева Енейда 1

Наталка Полтавка 299

Москаль-Чарівникъ 377

Ода до князя Куракина 441

ВИРГИЛИЕВА ЕНЕИДА

Зарисовка Т. Г. Шевченка. Лит. А. И. Черевкова.

Будиночокъ И. П. Котляре́вського въ Полта́ві.

ВИРГИЛІЕВА
ЕНЕИДА
НА УКРАІНСЬКУ МОВУ ПЕРЕЛИЦЁВАНА.

ЧАСТЬ ПЕРВА.

Енéй бувъ пáрубокъ мотóрний
И хлóпець—хоть куди́ козáкъ!
На ли́хо здáвся вінъ провóрний,
Завзя́тійший одъ всіхъ бурлáкъ.
Но Грéки якъ, спали́вши Трóю,
Зроби́ли зъ нéі ски́рту гнóю,
Вінъ, взя́вши тóрбу, тя́гу дáвъ;
Забрáвши дé-якихъ Троя́нцівъ,
Осмáленихъ, якъ ги́ря, лáнцівъ,
Пятáми зъ Трóі накивáвъ.

Вінъ, шви́дко поробивши чóвни,
На си́не мóре поспускáвъ,
Троя́нцівъ насади́вши пóвні,
И куди́ óчи почухрáвъ.
Но зла Юнóна, сýча дóчка,

Роскудкуда́калась якъ кво́чка—
Ене́я не люби́ла стра́хъ;
Давно́ уже́ вона́ хотіла,
Ёго́ щобъ ду́шка полетіла
У пе́кло, щобъ и ду́хъ не пахъ.

Ене́й боля́чка бувъ Юно́ні;
Якъ жо́рна се́рце ій дави́въ,
Бо бувъ тугійший відъ супо́ні,
Ні въ чімъ Юно́ни не проси́въ;
А гірьшъ за те́ ій не злюби́вся,
Що, ба́чишъ, въ Трої народи́вся
И ма́мою Вене́рю звавъ;
И що ёго́ покійни́й дя́дько
Пари́съ, Пріямово дитя́тко,
Пути́вочку Вене́рі давъ.

Поба́чила Юно́на зъ не́ба,
Що панъ Ене́й на порома́хъ;
А те шепну́ла су́ка Ґе́ба....
Юно́ну взявъ вели́кий жахъ.
Впрягла́ въ ґринджо́лята пави́чку,
Схова́ла підъ киба́лку ми́чку,
Щобъ не світи́лася коса́;
Взяла́ спідни́цю и шнурівку,
И хліба зъ сіллю на тарілку,
Къ Ео́лу мча́лась якъ оса́.

»Здоро́въ, Еóле па́не сва́ту!
Ой я́къ ся ма́ешъ, якъживе́шъ?«
Сказа́ла якъ ввійшла́ у ха́ту
Юно́на: »Чи госте́й ти жде́шъ?«
Поста́вила тарілку зъ хлібомъ
Передъ стари́мъ Еóломъ дідомъ,
А сама́ сіла на ослінъ.
»Будь ла́скавъ, сва́тоньку стари́ку!
Избі́й Ене́я съ пантели́ку,
Тепе́ръ пливе́ на мóрі вінъ.

»Ти зна́ешъ, вінъ яки́й суціга,
Пали́вода и горлорізъ;
По світу якъ ище́ побіга,
Чиіхсь бага́цько ви́лле слізъ,
Пошли́ ти въ мóре злу́ю ту́чу,
Щобъ всю Ене́йську че́лядь су́чу
Пусти́ть на дно изъ нимъ къ чорта́мъ.
За се́е жъ дівку чорнобри́ву,
Товсте́ньку, га́рну, уродли́ву,
Тобі я, да́либі, що дамъ.«

—»Гай, гай! Ой дей же ёго́ ка́ту!«
Еóлъ, насу́пившись, сказа́въ:
»Я все бъ зроби́въ за сю́ю пла́ту,
Та вітри всі пороспуска́въ:
Боре́й неду́жъ лежи́ть съ похмілля,

А Нордъ поіхавъ на весілля,
Зефи́ръ же, да́вній негодя́й,
Зъ дівча́тами заженихався,
А Евръ у ви́нники нанявся;
Якъ хо́чешъ, такъ и помишля́й!

»Та вже для те́бе обіща́юсь,
Ене́еві я ля́пасъ дамъ;
Я ху́тко, ми́ттю постара́юсь
Загна́ть въ багно́ ёго́ къ чорта́мъ.
Проща́й же! шви́дко убіра́йся,
Обіцянки жъ не забува́йся:
Бо по́слі, чу́ешъ, ні чичи́ркъ!
Якъ збре́шешъ, то хоча́ надся́дься,
На ла́ску по́слі не пона́дься;
Тогді відъ ме́не візьмешъ чви́ркъ.«

Еолъ, оста́вшись на госпо́ді,
Зібра́въ всіхъ ві́трівъ до двора́,
Велівъ пога́ній буть пого́ді....
Якъ разъ на мо́рі и гора́!
Все мо́ре за́разъ спузири́ло,
Водо́ю мовъ въ ключі заби́ло,
Ене́й тутъ кри́кнувъ, якъ на пупъ;
Запла́кався и зарида́вся,
Поша́рпався, уве́сь подра́вся,
На ті́мъі начеса́въ ажъ стру́пъ.

Проклятi вiтри роздулися,
А мóре зъ лиха ажъ реве́;
Слiзьми́ Троянцi облилися,
Ене́я за живiтъ бере́.
Всi човники́ iхъ росчухра́ло;
Бага́цько вiйська тутъ пропа́ло;
Тогдi набра́лись всi сто-ли́хъ!
Ене́й кричи́ть: »Що я Нептýну
Пiвкóпи грóшей въ рýку сýну,
Аби́ на мóрi штурмъ ути́хъ.«

Нептýнъ дочýвсь въ скляни́хъ буди́нкахъ,
Що прóбу закрича́въ Ене́й;
Вiнъ въ жiнчинихъ метнýвсь пати́нкахъ,
Мовъ кiтъ одъ са́ла, до двере́й;
И ми́ттю осiдла́вши ра́ка,
Зхвати́всь на ёго мовъ бурла́ка,
И ви́рнувъ зъ мóря, якъ кара́сь.
Загомонiвъ на вiтрiвъ грiзно:
»Чогó ви гудете́ такъ рiзно?
До мóря, зна́ете, вамъ зась!«

Оттýтъ-то вiтри схаменýлись,
И дали́ дра́ла до пори́;
До ля́са мовъ Ляхи́ шатнýлись,
Абó одъ iжака́ тхорi.
Нептýнъ же за́разъ взявъ мiте́лку

И ви́мівъ мо́ре якъ світе́лку,
То со́нце гля́нуло на світъ.
Ене́й тогді якъ народи́вся,
Разівъ изъ-пя́ть перехрести́вся;
Звелівъ гото́вити обідъ.

Покла́ли шалёвки́ сосно́ві,
Круго́мъ наста́вили мисо́къ;
И стра́ву вся́кую, безъ мо́ви,
Въ голо́дний пха́ли все куто́къ.
Тутъ съ са́ломъ галушки́ лига́ли,
Лемішку и кулішъ глита́ли
И бра́гу ку́хликомъ тягли́;
Та и горілочку хлиста́ли,
Наси́лу изъ-за сто́лу вста́ли
И спа́ти по́слі всі лягли́.

Вене́ря, якъ на все швидка́я,
Прово́рна, врагъ ії не взявъ,
Поба́чила, що такъ лякáе
Е́блъ синка́, що ажъ захля́въ;
Уми́лася, причепури́лась
И якъ въ неділю наряди́лась,
Хоть би́ до ду́дки на тане́ць!
Взяла́ очіпокъ грезето́вий
И ку́нтушъ зъ у́сами люстро́вий,
Пішла́ къ Зеве́су на рале́ць.

Зеве́съ тогді лига́въ вишнівку,
Маковника́ми заіда́въ;
Вінъ, сёму ви́пивши восьму́ху,
Послідки съ ква́рти вилива́въ.
Прийшла́ Вене́ря искриви́вшись,
Засли́нившись и завіскри́вшись,
И ста́ла хли́пать передъ нимъ:
»Чимъ предъ тобо́ю, ми́лий та́ту,
Синъ заслужи́въ таку́ мій пла́ту?
И ёнъ, мовъ въ сви́нки гра́ють імъ.

»Куди́ ёму́ уже́ до Ри́му?
Хиба́ якъ здо́хне чортъ въ рові!
Якъ ве́рнется панъ ханъ до Кри́му,
Якъ же́нитця сичъ на сові.
Хиба́ бъ то вже́ та не Юно́на,
Щобъ не вказа́ла макого́на,
Що й до́сі слу́хае чмелівъ!
Коли́бъ вона́ та не бісилась,
Замо́вкла и не камези́лась,
Щобъ ти се самъ ій извелівъ.«

Юпи́теръ, все допи́вши съ ку́бка,
Погла́дивъ свій руко́ю чубъ:
»Охъ, до́нько, ти моя́ голу́бко!
Я въ пра́вді тве́рдий такъ, якъ ду́бъ.
Ене́й збуду́е си́льне ца́рство,

И заведе́ своє́ тамъ па́нство;
Не ма́лий бу́де вінъ пано́къ.
На па́нщину ввесь світъ пого́нить,
Бага́цько хло́пцівъ тамъ напло́дить
И всімъ імъ бу́де ватажо́къ.

»Заіде до Дидо́ни въ го́сті,
И бу́де тамъ бенькетова́ть;
Полю́битця ії вінъ мо́сці,
И ста́не бісика куска́ть.
Иди́ жъ, небо́го, не жури́ся,
Попонеділкуй, помоли́ся,
Все бу́де такъ, якъ я сказа́въ.«
Вене́ря ни́зько поклони́лась,
И зъ пан'отце́мъ своімъ прости́лась,
А вінъ ії поціло́ва́въ.

Ене́й прочу́мався, проспа́вся,
И голодра́пцівъ позбіра́въ,
Зо всімъ зібра́вся и укла́вся,
И скілько ви́дно почухра́въ.
Пливъ, пливъ, пливъ вінъ, що ажъ обри́дло,
И мо́ре такъ ёму́ оги́дло,
Що бісомъ на ёго́ диви́всь.
»Коли́бъ«, ка́же, »уме́ръ я въ Тро́і,
То вже бъ не пивъ сеі гірько́і,
И ма́рне такъ не волочи́всь.«

Потімъ, до бе́рега приста́вши,
Зъ Троя́нствомъ го́лимъ всімъ своімъ,
На зе́млю съ чо́внівъ повстава́вши,
Спита́всь, чи е́ що істи імъ?
И за́разъ чо́гось попоіли,
Щобъ на доро́зі не зомліли;
Пішли́, куди́ хто запопа́въ.
Ене́й по бе́регу попха́вся,
И самъ не знавъ, куди́ слоня́вся,
Ажъ—гулькъ! у го́родъ причвала́въ.

Въ тімъ го́роді жила́ Дидо́на,
А го́родъ зва́вся Карфаге́нъ,
Розу́мна па́ні и мото́рна,
Для не́і тро́хи сихъ име́нъ:
Трудя́ща, ду́же працёви́та,
Весе́ла, га́рна, сановита,
Бідня́жка,—що була́ вдова́;
По го́роду тогді гуля́ла,
Коли́ Троя́нцівъ повстріча́ла,
Такі сказа́ла імъ слова́:

»Відкіль такі се гольтяпа́ки?
Чи ри́бу зъ До́ну везете́?
Чи, мо́же, ви́ходці бурла́ки?
Куди́, прочане́, ви йдете́?
Яки́й васъ врагъ сюди́ напра́вивъ?

И хто до го́рода прича́ливъ?
Яка́ жъ вата́га розбиша́къ!«
Троя́нці всі замурмота́ли,
Дидо́ні ни́зько въ но́ги па́ли,
А вста́вши, ій мовля́ли такъ:

»Ми всі, якъ бачъ, наро́дъ хреще́ний,
Воло́чимся безъ талану́;
Ми всі у Трбі порожде́нні,
Ене́й пусти́въ на насъ ману́;
Дали́ намъ Гре́ки прочуха́на,
И са́мого Ене́я па́на
Въ три-ви́рви ви́гнали відті́ль;
Звелівъ поки́нути намъ Тро́ю,
Підмо́вивъ пла́вати зъ собо́ю,
Тепе́ръ ти зна́ешъ ми відкі́ль.

»Поми́луй, па́ні благоро́дна!
Не дай заги́нуть голова́мъ!
Будь милости́ва, будь незло́бна,
Ене́й спаси́бі ска́же самъ.
Чи ба́чишъ, якъ ми обідра́лись!
Убра́ння, постоли́ порва́лись,
И ну́жи по́вна очкурня́!
Кожу́хи, сви́ти погуби́ли,
И зъ го́лоду въ кула́къ труби́ли.
Така́ намъ лу́чилась пеня́!«

Дидо́на гірько заридáла,
И зъ білого свого́ лицѧ́
Плато́чкомъ слёзи обтирáла:
»Колѝбъ«, сказáла, »молодцѧ́
Ене́я вáшого злапáла,
Уже́ бъ тогді весе́ла стáла,
Тогді велѝкъ-день бувъ би намъ!«
Тутъ плюсь Ене́й, якъ бу́дто зъ не́ба:
»Ось-о́зьде я, колѝ вамъ тре́ба!
Дидо́ні поклонюся самъ.«

Потімъ зъ Дидо́ною обнѧ́вшись,
Поцілова́лись гáрно, въ смакъ;
За ру́ченьки біле́нькі взѧ́вшись,
Балáкали то сякъ, то такъ.
Пішлѝ къ Дидо́ні до госпо́ди
Черезъ велѝкі перехо́ди,
Ввійшлѝ въ світлѝцю, та й на пілъ,
Пилѝ на рáдощахъ сиву́ху
И іли ю́рду и маку́ху,
Покіль кликну́ли іхъ за стілъ.

Тутъ іли рáзниі потрáви,
И все съ полѝвянихъ мисо́къ;
И сáмі гáрниі приправи,
Зъ новѝхъ кленóвихъ таріло́къ:
Свинѧ́чу го́лову до хріну

И ло́кшину на переміну,
Потімъ съ підле́вою инди́къ;
На за́куску кулішъ и ка́шу,
Лемішку, хля́ки, пу́трю, ква́шу
И зъ ма́комъ медови́й шули́къ.

И ку́бками пили́ сливя́нку,
Медъ, пи́во, бра́жку, сирівецъ,
Горілку про́сту и калга́нку;
Кури́всь для ду́ху яловецъ.
Банду́ра *горлиці* бринча́ла.
Сопілка *зуба* затина́ла,
А ду́дка гра́ла *по балкамъ*;
Самжарівки на скри́пці гра́ли,
Круго́мъ дівча́та танцёва́ли,
Въ дробу́шкахъ, въ чо́ботахъ, въ свитка́хъ.

Сестру́ Дидо́на ма́ла Га́нну,
Навспра́жки дівку, хоть куди́,
Прово́рну, чепурну́ и га́рну;
Прихо́дила и ся сюди́,
Въ черво́ній ю́почці бае́вій,
Въ запа́сці га́рній фанале́вій,
Въ стёнжка́хъ, въ нами́сті и ковтка́хъ;
Тутъ танцёва́ла викрута́сомъ,
И предъ Ене́емъ вихиля́сомъ
Підъ ду́дку би́ла третяка́.

Ене́й и самъ такъ розгуля́вся,
Якъ на арка́ні жеребе́ць;
Зъ Дидо́ною за ру́ки взя́вся,
Пішо́въ и зъ не́ю у тане́ць.
Въ обо́хъ підкі́вки забряжча́ли,
Жижки́ одъ та́нцівъ задріжа́ли,
Якъ вистриба́ли гоцака́.
Ене́й, ма́тню въ кула́къ прибра́вши
И *не до соли* примовля́вши,
Сади́въ крутѐнько гайдука́.

А по́слі та́нцівъ, варену́хи
По ку́хлику імъ піднесли́;
И молоди́ці цокоту́хи,
Тутъ баляндра́си понесли́.
Дидо́на кріпко заюри́ла,
Горщо́къ съ варе́ною розби́ла,
До ду́ру всі тогді пили́.
Ввесь день весе́ло прогуля́ли,
И пъя́ні спа́ти полягали́;
Ене́я жъ ле́две повели́.

Ене́й на пічъ забра́вся спа́ти,
Зари́вся въ про́со, тамъ и лігъ;
А хто схотівъ, побри́въ до ха́ти,
А хто въ хліве́ць, а хто підъ стігъ.
А де́-які такъ-та́къ хлисну́ли,

Що де упа́ли, тамъ засну́ли,
Сопли́, харча́ли и хропли́;
А до́брі молодці кружа́ли,
Поки́ ажъ пі́вні заспіва́ли —
Що зду́жали, то все тягли́.

Дидо́на ра́но исхопи́лась,
Пила́ съ похмілля сирі́ве́ць;
А по́слі га́рно наряди́лась,
Якъ-би́ въ оре́нду на́ тане́ць.
Взяла́ кара́бликъ бархато́вий,
Спідни́цю и карсе́тъ шовко́вий
И начепи́ла ланцюжо́къ;
Черво́ні чо́боти обу́ла,
Та и запа́ски не забу́ла,
А въ ру́ки зъ ви́бійки плато́къ.

Ене́й исъ хме́лю якъ проспа́вся,
Иззівъ соло́ний огіро́къ;
Потімъ уми́вся и убра́вся,
Якъ парубіка до діво́къ.
Ёму́ Дидо́на підосла́ла,
Що одъ покійника укра́ла:
Гала́нці й па́ру чобіто́къ,
Соро́чку, и капта́нъ съ кита́йки,
И ша́пку, по́ясъ съ калама́йки,
И чо́рний шо́вковий плато́къ.

Якъ одягли́сь, то изійшли́ся,
Съ собо́ю ста́ли розмовля́ть;
Наілися и приняли́ся,
Щобъ по вчора́шнёму гуля́ть.
Дидо́на жъ тя́жко сподоба́ла
Ене́я, такъ що и не зна́ла
Де́ дітися, и що́ роби́ть;
Точи́ла вся́кіі баля́си,
И підпуска́ла ра́зні ля́си,
Ене́ю тілько бъ угоди́ть.

Дидо́на ви́гадала гри́ще,
Ене́й щобъ веселіший бувъ,
И щобъ вертівся зъ не́ю бли́жче
И ли́ха щобъ свого́ забу́въ:
Собі очи́ці завяза́ла,
И у *панаса* гра́ти ста́ла,
Ене́я бъ тілько уловить.
Ене́й же за́разъ догада́вся,
Коло Дидо́ни те́рся, мя́вся,
І́ щобъ тілько вдоволни́ть.

Тутъ вся́ку вся́чину игра́ли,
Хто, я́къ и въ віщо захотівъ;
Тутъ и́нші *журавля* скака́ли,
А хто одъ *дудочки* потівъ.
И въ *хрещика*, и въ *горюдуба*,

Не разъ дохо́дило й до чу́ба,
Якъ загуля́лися въ *джду́та*;
Въ *хлюста*, въ *пашка*, въ *вiзка* игра́ли.
И *дамки* по столу́ сова́ли;
Чортъ-ма́въ поро́жнёго кута́.

Що день було́ у нихъ похмiлля;
Пила́сь горiлка, якъ вода́;
Що день въ Дидо́ни якъ весiлля,
Всi пъя́нi, хоть посу́ньсь куда́.
Ене́еві такъ якъ боля́ццi,
Або́ осiннiй лихора́дцi,
Годи́ла па́нi вся́кий день.
Були́ Троя́нцi пъя́нi, си́ті,
Круго́мъ обу́ті и обши́ті,
Хоть го́лi прибрiли́, якъ пень.

Троя́нцi ли́хо тамъ кури́ли
Дали́ прима́ну всiмъ жiнка́мъ;
По вечерни́цяхъ всi ходи́ли,
Просвiтку не було́ дiвка́мъ.
Та й самъ Ене́й, спода́рь, и па́ню
Пiдмо́вивъ па́ритися въ ба́ню....
Уже́ жъ було́ не безъ грiха́!
Бо страхъ вона́ ёго́ люби́ла,
Ажъ глуздъ уве́сь свiй погуби́ла,
А, ба́чця, не була́ плоха́.

Оттáкъ Енéй живъ у Дидóни,
Забýвъ и въ Римъ щобъ мандровáть.
Тутъ не боявся и Юнóни,
Пустúвся все бенькетовáть;
Дидóну мавъ вінъ мовъ за жінку,
Убúвши дóбру въ нéі грінку,
Мутúвъ, якъ на селі москáль!
Бо—хрінъ ёгó не взявъ—мотóрний,
Ласкáвий, гáрний и провóрний
И гóстрий, якъ на брúтві сталь.

Енéй зъ Дидóною возúлись,
Якъ зъ оселéдцемъ сірий кітъ;
Ганяли, бігали, казúлись,
Ажъ лúвся дé-коли и пітъ.
Дидóна жъ мáла разъ робóту,
Яжъ зъ нимъ побігла на охóту,
Та грімъ загнáвъ у тéмний лёхъ....
Лихúй іхъ зна, що тамъ робúли,
Булó невúдно зъ-за могúли,
Въ лёхý жъ сиділи тілько въ-двохъ.

Не тáкъ-то рóбитця все хýтко
Якъ швúдко óкомъ измигнéшъ:
Абó якъ кáзку кáжешъ прýдко,
Перóмъ въ папéрі якъ писнéшъ.
Енéй въ Дидóни жúвъ не мáло,—

Що зъ голови́ въ ёго́ пропа́ло,
Куди́ ёго́ Зеве́съ посла́въ.
Вінъ го́дівъ зо́-два тамъ проси́дівъ,
А ма́будь би и більшъ прони́дівъ,
Якъ-би́ ёго́ врагъ не спітка́въ.

Коли́сь Юпи́теръ ненаро́комъ
Изъ не́ба гля́нувъ и на насъ;
И ки́нувъ въ Карфаге́ну о́комъ,
Ажъ тамъ Троя́нський мартопля́съ....
Розсе́рдився и розкрича́вся,
Ажъ світъ уве́сь поколиха́вся;
Ене́я ла́явъ на ввесь ротъ:
»Чи та́къ-то, га́дівъ синъ, вінъ слу́ха?
Улізъ у па́току мовъ му́ха,
Засівъ якъ у боло́ті чортъ.

»Пійді́ть гінця́ мині кликніте,
До ме́не за́разъ щобъ прійшо́въ;
Глядіть же, цу́пко прикрутіте,
Щобъ у шинёкъ вінъ не зайшо́въ!
Бо хо́чу я куди́сь посла́ти.
И ёнъ, и ёнъ же, вра́жа ма́ти!
Але́ Ене́й нашъ зледащівъ;
А то Вене́ря все свашку́е,
Ене́ечка свого́ муштру́е,
Щобъ вінъ зъ ума́ Дидо́ну звівъ.«

Прибігъ Меркýрий засапáвшись,
Въ три ряди́ пітъ зъ ёгó котúвъ;
Ввесь ремінцями обвязáвшись,
На гóлову вінъ бриль надівъ;
На грýдяхъ съ бляхою ладýнка,
А зъ-зáду съ сухарями сýмка,
Въ рукáхъ нагáйський малахáй.
Въ такімъ наряді влізъ у хáту,
Сказáвъ: »Готóвъ ужé я, тáту,
Кудá ти хóчешъ, посилáй.«

— »Біжи лішъ швúдче въ Карфагéну«,
Зевéсъ гінцéві такъ сказáвъ,
»И пáру розлучú скажéну,
Енéй Дидóну бъ забувáвъ.
Нехáй лишь відтіль уплітáе,
И Рима стрóіти чухрáе, —
А то залігъ, мовъ въ грýбі песъ.
Кóли жъ вінъ бýде йще гуляти,
То дамъ ёмý себé я знáти!
Оттáкъ сказáвъ, скажú, Зевéсъ.«

Меркýрий нúзько поклонúвся,
Передъ Зевéсомъ бриль изнявъ,
Черезъ порігъ перевалúвся,
До стáні швúдче тягу давъ.
Покúнувши изъ рукъ нагáйку,

Запря́гъ вінъ ми́ттю чортопха́йку;
Черкну́въ изъ не́ба, ажъ кури́ть!
И все коби́локъ поганя́е,
Що оглобе́льна ажъ брика́е.
Помча́ли, ажъ візо́къ скрипи́ть!

Ене́й тогді купа́вся въ бра́зі,
И на полу́ укри́вшись лігъ;
Ёму́ не сни́лось о прика́зі,
Якъ-о́сь Мерку́рий въ ха́ту вбігъ!
Смикну́въ изъ по́лу мовъ пся-ю́ху.
»А що́ ти ро́бишъ? пъе́шъ сиву́ху!«
Зо всёго го́рла закрича́въ.
»А ну лишъ шви́дче убира́йся,
Зъ Дидо́ною не жениха́йся,
Зеве́съ похо́дъ тобі сказа́въ?

»Чи ти жъ оце́ до діла ро́бишъ,
Що й до́сі ту́та загуля́всь!
Та шви́дко и не такъ задро́бишъ,—
Зеве́съ не ду́рно похваля́всь
Тобі дать до́бру ха́лазію;
Вінъ ви́давить съ тебе́ олію,
Отъ тілько ще тутъ побари́сь!
Гляди́ жъ, сёго́дня щобъ убра́вся,
Щобъ ни́щечкомъ відсі́ль укра́вся,
Мене́ у-дру́ге не дожди́сь.«

Ене́й піджа́въ хвістъ мовъ соба́ка,
Мовъ Ка́інъ затруси́всь уве́сь;
Изъ но́са потекла́ каба́ка—
Уже́ вінъ знавъ яки́й Зеве́съ.
Шатну́вся ми́ттю самъ изъ ха́ти,
Своіхъ Троя́нцівъ позбіра́ти.
Зібра́вши, давъ таки́й прика́зъ.
»Якъ мо́жна шви́дче уклада́йтесь,
Зо всіми клу́нками збіра́йтесь,
До мо́ря шве́ндайте якъ-ра́зъ!«

А самъ, верну́вшися въ буди́нки,
Своє́ лахміття позбіра́въ;
Мизе́рні накла́въ дві скри́ньки,
На чо́венъ за́разъ одісла́въ,
И дожида́вся тілько но́чи,
Що якъ Дидо́на зімкне о́чи,
Щобъ не проща́вшись дра́ла дать.
Хоть вінъ за не́ю и жури́вся,
И світомъ цілий день нуди́вся—
Та ба! вже тре́ба покида́ть.

Дидо́на за́разъ одгада́ла,
Чого́ суму́е панъ Ене́й,
И все на усъ собі мота́ла,
Щобъ умудри́тися и ій;
Зъ-за пе́чи ча́сто вигляда́ла,

Прики́нувшись буцімъ куня́ла
И мовъ вона́ хотіла спать.
Ене́й же ду́мавъ, що вже спа́ла,
И тілько що хотівъ дать дра́ла,
Ажъ-о́сь Дидо́на за́ чубъ—хвать!

»Постій, преску́рвий вра́жий си́ну!
Зо мно́ю пе́рше росплати́сь;
Отъ заду́шу, якъ злу личи́ну!
Ось-ну́ лишъ тілько завертись!
Отта́къ за хлібъ, за сіль ти пла́тишъ?
Приви́къ усімъ ти насміха́тись,
Роспу́стишъ сла́ву по мині!
Нагріла въ па́зусі гадю́ку,
Що по́слі изроби́ла му́ку;
Посла́ла пухови́къ свині.

»Згада́й яки́й прийшо́въ до ме́не,
Що ні соро́чки не було́;
И постолівъ чортъ-ма́въ у те́бе,
Въ кише́ні жъ пу́сто—ажъ гуло́!
Чи знавъ ти, що таке́е гро́ши?
Мавъ безъ матні одні коло́ши,
И тілько сла́ва, що въ штана́хъ;
Та й те порва́лось и поби́лось,
Ажъ гля́нуть со́ромъ, такъ світи́лось;
Свити́на вся була́ въ латка́хъ.

»Чи я жъ тобі та не годи́ла?
Хиба́ ти тря́сці захотівъ?
Десь вра́жа ма́ти підкуси́ла,
Щобъ хи́рний тутъ ти не сидівъ.«
Дидо́на гірько зарида́ла,
Изъ се́рця ажъ воло́сся рва́ла,
И закраснілася мовъ ракъ,
Запінилась, посатаніла,
Ніна́че дурма́ну иззіла,
Зала́яла Ене́я такъ:

»Пога́ний, ме́рзький, ги́дкий, бри́дкий,
Нікче́мний, ла́нець, кате́ли́къ!
Гульвіса, па́косний, прести́дкий,
Негідний, зло́дій, ереті́къ!
За ку́чму сю твою́ вели́ку,
Якъ дамъ тобі ляща́ у пи́ку,
То тутъ тебе́ лизне́ и чортъ!
И о́чи ви́деру изъ ло́ба,
Тобі дия́вольска худо́ба.
Трясе́сся, мовъ зімо́ю хортъ!

»Мандру́й до чо́рта изъ рога́ми,
Неха́й тобі присни́тця бісъ!
Съ твоіми су́чіми сина́ми,
Щобъ вра́гъ побра́въ васъ всіхъ, гульвісъ!
Щобъ ні горіли, ні боліли,

На чи́стоту́ щобъ поколіли,
Щобъ не оста́всь ні чоловікъ;
Щобъ до́броі не зна́ли до́лі,
Були́ щобъ зъ ва́ми злі́і бо́лі,
Щобъ ви шата́лися ввесь вікъ.«

Ене́й відъ не́і одступа́вся,
Поки́ зайшо́въ черезъ порігъ,
А да́лі ажъ не огляда́вся,
Зъ двора́ въ соба́чу ристь побігъ.
Прибігъ къ Троя́нцямъ засапа́вся,
Обмо́къ въ поту́, якъ-би́ купа́вся,
Мовъ съ то́ргу въ шко́лу курохва́тъ;
Потімъ у чо́венъ ху́тко сівши
И іхати своімъ велівши,
Не огляда́вся самъ наза́дъ.

Дидо́на тя́жко зажури́лась,
Ввесь день ні іла, ні пила́;
Все тоскова́ла, все нуди́лась,
Крича́ла, пла́кала, ревла́.
То бігала, якъ-би́ шале́на,
Стоя́ла до́вго торопле́на,
Куса́ла но́гті на рука́хъ;
А да́лі сіла на поро́зі,
Ажъ зануди́ло ій небо́зі
И не встоя́ла на нога́хъ.

Сестру́ кликну́ла на пора́ду,
Щобъ го́ре зле́е росказа́ть,
Ене́еву опла́кать зра́ду,
И льго́ти се́рцю тро́хи дать.
»Ганну́сю, ри́бко, ду́шко, лю́бко,
Рату́й мене́, моя́ голу́бко!
Тепе́ръ пропа́ла я на вікъ!
Ене́й поки́нувъ мене́, бідну,
Якъ са́му па́плюгу послідню,
Ене́й злий змій—не чоловікъ!

»Нема́ у се́рця мого́ си́ли,
Щобъ я змогла́ ёго́ забу́ть,
Куди́ мні бігти?—до моги́ли!
Туди́, оди́нъ наде́жний пу́ть!
Я все для ёго потеря́ла,
Люде́й и сла́ву занедба́ла;
Боги́! я зъ нимъ забу́ла й васъ.
Охъ! да́йте зілля мні напи́тись,
Щобъ се́рцю мо́жно розлюби́тись,
Утихоми́ритись на часъ.

»Нема́ на світі мні поко́ю,
Не ллю́тця слёзи изъ оче́й,
Для ме́не білий світъ есть тьмо́ю,
Тамъ я́сно тілько де Ене́й.
О пу́цверинку Купидо́не!

Любу́йся якъ Дидо́на сто́гне....
Щобъ ти мале́нькимъ бувъ пропа́въ!
Позна́йте молоди́ці го́жі,
Зъ Ене́емъ бахурі всі схо́жі;
Щобъ врагъ зрадли́вихъ всіхъ побра́въ!

Такъ бідна съ го́ря говори́ла
Дидо́на, й жизнь свою́ кляла́;
И Га́нна що́ ій ні роби́ла,
Ні-я́кой ра́ди не дала́.
Сама́ съ цари́цей горюва́ла
И слёзи рукаво́мъ втира́ла,
И хли́пала собі въ кула́къ.
Потімъ Дидо́на мовъ уни́шкла,
Звеліла, щобъ и Га́ндзя ви́йшла,
Щобъ ій насумова́тись въ сма́къ.

Довге́нько такъ посумова́вши,
Пішла́ въ буди́нки на постіль;
Поду́мавши тамъ, погада́вши,
Прово́рно ско́чила на пілъ.
И взя́вши съ за́пічка креса́ло,
И кло́чча въ па́зуху чима́ло,
Тихе́нько ви́йшла на горо́дъ.
Ночно́ю се було́ добо́ю
И са́мой ти́хою поро́ю,
Якъ спавъ хреще́ний ввесь наро́дъ.

Стоя́въ въ Дидо́ни у заго́ні
Зъ кизя́ку скла́дений кирпи́чъ;
Ёго́ воли́ придба́ли й ко́ні—
Зімо́ю імъ топи́ли пічъ.
Въ кострі бувъ зло́жений сухе́нький,
Якъ по́рохъ бувъ уже́ палке́нький,
Ёго́ й держа́ли на підпа́лъ.
Підъ нимъ вона́ ого́нь креса́ла,
И въ кло́ччі га́рно розмаха́ла
И розвела́ пожа́ръ чима́лъ.

Круго́мъ косте́ръ той запали́вши,
Зо все́й оде́жи роздягла́сь,
Въ ого́нь оде́жу положи́вши,
Та и сама́ тутъ простягла́сь.
Вкругъ не́і по́ломъя пала́ло,
Покі́йниці неви́дко ста́ло,
Пішо́въ одъ не́і димъ и чадъ!
Ене́я такъ вона́ люби́ла,
Що ажъ сама́ себе́ спали́ла,
Посла́ла ду́шу къ чо́рту въ адъ.

ЧАСТЬ ДРУГА.

Ене́й, попли́вши си́німъ мо́ремъ,
На Карфаге́ну огляда́всь;
Боро́всь съ своімъ серде́ga го́ремъ,
Слізьми́, небіжчикъ, облива́всь.
Хоть одъ Дидо́ни пливъ поспішно,
Та пла́кавъ гірько, неутішно.
Почу́вши жъ, що въ огні спекла́сь,
Сказа́въ: »Неха́й ій вічне ца́рство,
Мині же довголітне па́нство,
И щобъ друга́ вдова́ найшла́сь!«

Якъ-о́сь и мо́ре ста́ло гра́ти,
Вели́кі хви́лі підняли́сь,
И вітри зачали́ бурха́ти,
Ажъ чо́вни на́ морі тряслись.
Водо́ю чо́ртъ-зна-якъ крути́ло,
Що тро́хи всіхъ не потопи́ло,
Вертілись чо́вни мовъ дурні.
Троя́нці зъ стра́ху задрижа́ли,
И що роби́ти всі не зна́ли,
Стоя́ли мо́вчки всі смутні.

Оди́нъ зъ Троя́нськоі ватáги,
По іхъ вінъ звáвся Палину́ръ;
Сей білше мавъ дру́ги́хъ одвáги,
Сміле́нький бувъ и балагу́ръ;
Що-напере́дъ сей схамену́вся
И до Нептýна окликну́вся:
»А щó ти рóбишъ, панъ Нептýнъ?
Чи се и ти пусти́всь въ ледáщо,
Що хóчешъ насъ звести́ ні нá що?
Хибá півкóпи вже забýвъ?«

А дáлі після́ сéі мóви
Троя́нцямъ вінъ тáкъ всімъ сказáвъ:
»Бувáйте, брáтця, ви здорóві!
Отцé Нептýнъ замудровáвъ.
Куди́ тепéръ ми, брáтця, пійдемъ?
Въ Итáлію ми не доідемъ,
Бо мóре дýже щось шпуé.
Итáлія відсíль неблизько,
А мóремъ въ бýрю іхать слизько,
Човнівъ ніхтó не підкуé.

»Оттýтъ земéлька есть, хлопъя́та,
Відсíль вонá не вдалекý,
Сици́лія — земля́ багáта,
Вонá мині щось познакý.
Дмухнімъ лишъ, брáтця, ми до нéі,

Збува́ти го́рести своеі,
Тамъ до́брий царь живе́ Аце́стъ.
Ми тамъ, якъ до́ма, очуня́емъ
И якъ у се́бе загуля́емъ,
Всёго́ бага́цько въ ёго есть.«

Троя́нці до́бре приняли́ся
И ста́ли віслами гребти́,
Якъ стрілки чо́вники несли́ся,
Мовъ зъ-за́ду пха́ли іхъ чорти́.
Іхъ Сициліі́ці якъ уздріли,
То зъ го́рода, мовъ подуріли,
До мо́ря бігли всі встріча́ть.
Тутъ міжъ собо́ю роспита́лись,
Чоло́мкались и обніма́лись;
Пішли́ до короля́ гуля́ть.

Аце́стъ Ене́ю, якъ-би́ бра́ту,
Вели́ку ла́ску показа́въ,
И за́разъ, попроси́вши въ ха́ту,
Горілкою почастова́въ;
На за́кускy накла́ли са́ла,
Лежа́ла ковбаса́ чима́ла
И хліба по́вне решето́.
Троя́нцямъ всімъ дали́ тете́ри
И відпусти́ли на кватёри:
Щобъ йшли, куди́ потра́пить хто.

Тутъ за́разъ підняли́ бенькéти,
Замурмота́ли якъ коти́,
И въ ка́хляхъ понесли́ пашкéти
И кисілю імъ до сити́;
Гаря́чую, мяку́ бухи́нку,
Зразóву до рижківъ печінку,
Греча́нихъ съ часникóмъ панпу́хъ.
Енéй съ дорóги налига́вся
И пі́нноі такъ нахлиста́вся
Трохи́ не ви́персь зъ ёго духъ.

Енéй хоть трóхи бувъ підпи́лий,
Та зъ рóзумомъ таки́ зібра́всь;
Вінъ синъ бувъ богобоязли́вий,
По смéрти ба́тька не цура́всь.
Въ сей день ёгó отéць опря́гся,
Якъ чикилди́хи обіжра́вся,—
Анхи́зъ зъ горілочки умéръ.
Енéй схотівъ обідъ справля́ти,
И тутъ старцівъ нагодова́ти,—
Щобъ Богъ души свій рай одпéръ.

Зібра́въ Троя́нську всю грома́ду,
И самъ пішóвъ на двіръ до нихъ,
Проси́ть у іхъ собі пора́ду,
Сказа́въ імъ річъ въ слова́хъ таки́хъ:
»Панóве, зна́ете, Троя́не,

И всі хрещені миряне,
Що мій отець бувавъ Анхизъ.
Его сивуха запалила,
И живота укоротила,
И вінъ, якъ муха въ зіму, слизъ.

»Зробити поминки я хочу,
Поставити обідъ старцямъ;
И завтра жъ—въ пору неробочу.
Скажіте: якъ здається вамъ?«
Сего Троянці и бажали
И всі у голосъ закричали:
»Енею Боже поможи!
И коли хочешъ, пане, знати,
И сами будемъ помагати,
Бо ми тобі не вороги.«

И заразъ миттю всі пустились
Горілку, мясо куповать,
Хлібъ, бублики, книші вродились,
Пійшли посуди добувать;
И коливо съ куті зробили,
Сити изъ меду наситили,
Зъеднали разомъ и попа.
Хазяінівъ своіхъ звзивали,
Старцівъ по улицямъ шукали,
Пішла на дзвінъ дякамъ копа.

На дру́гий день ране́нько вста́ли,
Ого́нь на дво́рі розвели́
И мя́са въ казани́ накла́ли,
Вари́ли стра́ву и пекли́.
Пять казанівъ стоя́ло ю́шки,
А въ чотирёхъ були́ галу́шки,
Борщу́ трохи́ було́ не съ шість;
Бара́нівъ тьма була́ варе́нихъ,
Куре́й, гусе́й, качо́къ пече́нихъ,
До си́та щобъ було́ всімъ ість.

Цебри́ сиву́шки тамъ стоя́ли
И бра́ги по́вниі діжки́;
Всю стра́ву въ ваганки́ влива́ли
И роздава́ли всімъ ложки́.
Якъ проспіва́ли *со святи́ми*,
Ене́й обли́всь слізьми́ гірьки́ми, —
И приняли́ся всі трепа́ть;
Наілися и нахлиста́лись,
Що де́-які ажъ повалялись,
Тогді и го́ді помина́ть.

Ене́й и самъ изъ старшино́ю
Анхи́за до́бре помина́въ;
Не здрівъ нічо́го предъ собо́ю,
А ще́ зъ-за сто́лу не встава́въ;
А да́лі тро́шки проходи́вся,

Прочу́мався, протверезі́вся,
Пішо́въ къ наро́ду, хоть поблідъ.
Съ кише́ні ви́нявши півкі́пки,
Шпурну́въ въ наро́дъ дрібни́хъ, якъ ріпки,
Щобъ тя́мили ёго́ обідъ.

Въ Ене́я заболіли но́ги,
Не чувъ ні рукъ, ні голови́;
Напа́ли съ хме́лю перело́ги,
Опу́хли о́чи, якъ въ сови́,
Уве́сь обду́вся, якъ бари́ло,
Було́ на сві́ті все неми́ло,
Мисліте по землі писа́въ.
Зъ нудьги́ охля́въ и изнемігся,
Въ оде́жі лігъ и не роздігся,
Підъ ла́вкою до світа спавъ.

Прокину́вшись уве́сь труси́вся,
За се́рце сса́ло, мовъ глисти́;
Перевертáвся и нуди́вся,
Не зду́жавъ голови́ звести́,
Поки́ не ви́пивъ півквартівки
Зъ имбе́ромъ пі́нноі горілки,
И ку́хля сирівцю́ не втеръ.
Съ-підъ ла́вки ви́лізъ и струхну́вся,
Зака́шлявъ, чхнувъ и стрепену́вся,
»Дава́йте«, кри́кнувъ, »пить тепе́ръ!«

Зібра́вшися всі паненя́та,
Изно́въ кружа́ти почали́,
Пили́ якъ бра́гу порося́та,
Горілку такъ вони́ тягли́;
Тятли́ тутъ пінненьку Троя́нці,
Не во́мпили й Сициліянці,
Черка́ли до́бре назахва́тъ.
Хто пивъ тутъ більшъ одъ всіхъ горілки,
И хто пивъ ра́зомъ півкондійки,
То той Ене́єві бувъ братъ.

Ене́й нашъ роздоброхота́вся,
Игри́ща зду́мавъ завести́,
И пъя́ний за́разъ розкрича́вся,
Щобъ перебійцівъ привести́.
У віконъ школярі співа́ли,
Халяндри циганки́ скака́ли,
Игра́ли въ ко́зби и сліпці́;
Були́ тутъ ра́зні чу́ти кри́ки,
Води́ли въ го́роді музи́ки,
Мото́рні, пъя́ні молодці.

Въ присінкахъ всі пани́ сиділи,
На дво́рі жъ вкругъ стоя́въ наро́дъ,
У вікна де́-які гляділи,
А и́нший бувъ наве́рхъ воро́тъ;
Ажъ-о́сь прійшо́въ и перебієць,

Убра́ний такъ, якъ компаніецъ,
И зва́вся молоде́ць Даре́съ;
На кулаки́ ставъ викликáти
И перебійця визивáти,
Кричáвъ, опáрений мовъ песъ:

»Гей, хто зо мно́ю ви́йде би́тись,
Покоштовáти стусанівъ?
Хто хо́че пáсокою вми́тись?
Кому́ не жаль своіхъ зубівъ?
А ну́те, ну́те йдіте шви́дче.
Сюди́ на кулаки́ лишъ бли́жче!
Я бе́бехівъ вамъ надсажу́,
На о́чи встáвлю окуля́ри;
Сюди́, ногáнці бакаля́ри!
Я всякому лобъ розміжжу́.«

Даре́съ довге́нько дожидáвся,
Мовчáли всі, ніхто́ не йшовъ,
Зъ нимъ би́тися уся́къ боя́вся,
Собо́ю стрáху всімъ задáвъ:
»Такъ ви, бачу́, всі легкоду́хи,
Передо мно́ю такъ, якъ му́хи
И пудофе́ти на-голо́!«
Даре́съ тутъ ду́же насміхáвся,
Собо́ю чвáнивсь, величáвся,
Ажъ слу́хать со́ромъ всімъ було́.

Абсе́стъ Троя́нець бувъ серди́тий,
Згада́въ Ентéлла козака́,
Зроби́вся мовъ несамоби́тий
Чимъ-ду́жъ відтíль давъ дропака́.
Ентéлла ки́нувся шука́ти,
Щобъ все, що ба́чивъ, росказа́ти,
И щобъ Дарéса підцькова́ть.
Ентéллъ бувъ ти́жко смілий, ду́жий,
Мужи́къ плечи́стий и невклю́жий,
Тогді вінъ пъя́ний вкла́вся спать.

Знайшли́ Ентéлла сірома́ху,
Що вінъ підъ ти́номъ га́рно спавъ;
Сёго́ сердéшного тіма́ху
Буди́ти ста́ли, щобъ уста́въ.
Всі го́лосно надъ нимъ крича́ли,
Нога́ми въ-си́лу роскача́ли,
Очи́ма вінъ на нихъ лупну́въ:
»Чого́ ви? Що́ за вра́жа ма́ти!
Зібра́лись не дава́ти спа́ти!«
Сказа́вши се, изно́въ засну́въ.

»Та встань, будь ла́скавъ, па́не сва́ту!«
Абсе́стъ Ентéллові сказа́въ.
— »Пійдіть лишъ ви собі и къ ка́ту!«
Ентéллъ на іхъ такъ закрича́въ.
А по́слі ба́чить, що не шу́тка,

Абсе́стъ сказа́въ, яка́ почу́тка,
Прово́рно ско́чивши, здригну́всь:
»Хто́, я́къ, Даре́съ? Ну, стійте на́ші!
Зварю́ па́ну Даре́су ка́ши,
Горілки да́йте лишъ напъю́сь.«

Примча́ли съ казано́къ сиву́хи,
Ентéллъ ії разко́мъ дмухну́въ,
И одъ сиéі вінъ мокру́хи
Скриви́всь, намо́рщивсь и зівну́въ,
Сказа́въ: »Тепе́ръ ходімо, бра́тця,
До хвастуна́ Даре́са, ла́нця!
Ёму́ я ре́бра полічу́,
Зімну́ всёго́ я на каба́ку,
На смерть зъувічу, мовъ соба́ку,—
Я́ би́тися ёго́ навчу́!«

Прийшо́въ Ентéллъ передъ Даре́са,
Сказа́въ ёму́ на сміхъ: »Гай-гай!
Хова́йсь, проклята неоте́са!
Зара́ння відсіль утікай, —
Я роздавлю́ тебе́ якъ жа́бу,
Зітру́, зімну́, моро́зъ якъ ба́бу,
Що тутъ и зу́би ти зітне́шъ!
Тебе́ дия́волъ не пізна́е,
Съ кістка́ми чортъ тебе́ злига́е,
Уже́ відъ ме́не не влизне́шъ!«

На зе́млю ша́пку положи́вши,
По ло́коть ру́ки засука́въ,
И цу́пко кулаки́ стули́вши,
Даре́са би́тись визива́въ.
Изъ се́рця скригота́въ зуба́ми,
Объ зе́млю тупота́въ нога́ми
И на Даре́са нализа́въ.
Даре́съ не радъ своій лихо́ті,
Entéллъ потя́гъ не по охо́ті
Даре́са, щобъ ёго́ вінъ знавъ.

Въ се вре́мя въ рай боги́ зібра́лись
Къ Зеве́су въ го́сті на обідъ;
Пили́ тамъ, іли, забавля́лись,
Забу́ли на́шихъ людськи́хъ бідъ.
Тамъ лидоми́нки ра́зні іли,
Буха́нчики пшени́шні бі́лі,
Кисли́ці, я́годи, коржі
И вся́кі ра́зні витребе́ньки,—
Уже́ либо́нь були́ й пъяне́нькі,
Понадува́лись, мовъ ёрші.

Якъ-о́сь знече́въя вбігъ Мерку́рий,
Заса́павшися до богівъ;
Приско́чивъ мовъ коти́ще му́рий
До си́рнихъ въ ма́слі пирогівъ!
»Ге, ге! отту́тъ-то загуля́лись.

Що вже й одъ світа одцура́лись;
Дия́волъ-ма вамъ и стида́!
Въ Сици́лії таке́ твори́тця,
Що вже вамъ тре́ба бъ подиви́тьця,
Тамъ крикъ, мовъ підступа́ Орда́.«

Боги́, почу́вши, зашата́лись,—
Изъ не́ба ви́ткнули носи́,
Диви́тись на бійці́въ хвата́лись,
Якъ жа́би літомъ изъ росі́.
Ентéллъ тамъ си́льно храброва́вся,
Ажъ до соро́чки ввесь роздя́гся.
Сова́въ Дарéсу въ нісъ кула́къ.
Дарéсъ изво́мпивъ сірома́ха,
Бо бувъ Ентéллъ непéвна пта́ха,
Якъ Чорномо́рський злий коза́къ.

Венéрю за виски́ вхопи́ло,
Якъ гля́нула, що тамъ Дарéсъ,
Ій ду́же се було́ неми́ло,
Сказа́ла: »Ба́течку Зевéсъ!
Дай моему́ Дарéсу си́ли,
Ёму́ хвоста́ щобъ не вкрути́ли,
Щобъ вінъ Ентéлла побороβъ.
Мене́ тогді ввесь світъ забу́де,
Коли́ Дарéсъ живи́й не бу́де;
Зроби́, щобъ бувъ Дарéсъ здоро́βъ!«

Тутъ Ба́хусъ пъя́ний обізва́вся,
Вене́рю ла́яти поча́въ,
До не́і съ кулако́мъ сова́вся
И такъ изъ-пъя́на ій сказа́въ:
»Пійди́ лишъ ти къ чорта́мъ, плюга́ва,
Невірна, па́косна, халя́ва!
Неха́й изсли́зне твій Даре́съ.
Я за Ентéлла самъ вступлю́ся,
Якъ білшъ сиву́хи натягну́ся,
То не засту́пить и Зеве́съ.

»Чи зна́ешъ вінъ яки́й парни́ще?
На світі тро́хи есть таки́хъ,
Сиву́ху такъ, якъ бра́гу, хли́ще,
Я въ парубка́хъ коха́юсь сихъ.
Та вже залле за шку́ру са́ла,
Ні не́ня въ бра́зі не скупа́ла,
Якъ вінъ Даре́сові зада́сть!
Уже́ хоть якъ ти не верти́ся,
Зъ своімъ Даре́сомъ попрости́ся,
Бо припада́ ёму́ пропа́сть.«

Зеве́съ до ре́чи сей дочу́вся,
Язи́къ наси́лу поверну́въ,
Вінъ одъ горілки ввесь обду́вся,
И грімко такъ на іхъ гукну́въ:
»Мовчіть!... Чого́ ви задрочи́лись?

Чи бачъ? и въ ме́не росходились!
Я дамъ вамъ за́разъ тришія́!
Ніхто́ въ кула́чки не міша́йтесь,
Кінця́ одъ са́михъ дожида́йтесь,
Поба́чимъ—візьметь-то чия́?«

Вене́ря, о́близня пійма́вши,
Слізки́ пусти́ла изъ оче́й
И якъ соба́ка хвістъ піджа́вши,
Пішла́ къ поро́гу до двере́й
И зъ Ма́рсомъ у куто́чку ста́ла,
Зъ Зеве́са до́бре глузова́ла;
А Ба́хусъ пінненьку лига́въ.
Изъ Ганніме́дова пузде́рка
Уте́ръ трохи́ не зъ піввіде́рка;
Напи́всь—и тілько, що кректа́въ.

Якъ міжъ собо́й боги́ свари́лись
Въ раю́, попи́вшись въ небеса́хъ;
Тогді въ Сици́ліі твори́лись.
Вели́кі ду́же чудеса́.
Даре́съ одъ стра́ху оправля́вся
И до Entéлла підбіра́вся,
Цибу́льки бъ дать ёму́ підъ нісъ.
Entéллъ одъ ля́паса здригну́вся,
Разівъ изъ пять переверну́вся,
Трохи́ не попусти́въ и слізъ.

Розсе́рдився и розъяри́вся,
Ажъ піну зъ ро́та попусти́въ,
И са́ме въ міру підмости́вся,
Въ висо́къ Даре́са затопи́въ.
Зъ оче́й ажъ и́скри полетіли
И о́чи я́сні соловіли,—
Серде́шний о́бъ землю упа́въ.
Чмелівъ довге́нько ду́же слу́хавъ
И зе́млю но́сомъ ривъ и нюхавъ,
И ду́же жа́лібно стогна́въ.

Тутъ всі Ентéлла вихваля́ли,
Ене́й съ пана́ми реготáвсь,
Зъ Даре́са жъ ду́же глузова́ли,
Що си́лою вінъ велича́всь;
Звелівъ Ене́й ёго́ підня́ти,
На вітрі щобъ поколиха́ти
Одъ ля́паса, и щобъ прочха́всь;
Ентéллові жъ давъ на каба́ку
Трохи́ не цілую гривня́ку
За те, що такъ вінъ показа́всь.

Ене́й же симъ не вдоволни́вшись,
Ище́ гуля́ти захотівъ,
И цу́пко пі́нноі напи́вшись,
Ведме́дівъ привести́ звелівъ.
Литва́ на тру́би засурми́ла,

Ведме́дівъ за́разъ зъупини́ла,
Заста́вила іхъ танцёва́ть.
Серде́шний звіръ перекида́вся,
Плига́въ, вертівся и кача́вся,
Забу́въ и бджо́ли піддира́ть.

Якъ панъ Ене́й такъ забавля́вся,
То ли́ха вже собі не ждавъ;
Не ду́мавъ и не сподіва́вся,
Щобъ хто съ богівъ ту ку́чму давъ.
Но те Юно́на поверну́ла
И въ голові такъ коверзну́ла,
Щобъ за́разъ учини́ть ярми́съ.
Набу́ла безъ панчіхъ пати́нки,
Пішла́ въ Ири́сини буди́нки,
Бо хи́тра ся була́ якъ бісъ.

Прийшла́, Ири́сі підморгну́ла,
И въ хи́жу потягли́ у-дво́хъ,
И на́ ухо щось ій шепну́ла,
Щобъ не підслу́хавъ яки́й богъ;
И па́льцемъ цу́пко прикрути́ла,
Щобъ за́разъ все те изроби́ла
И ій би принесла́ лепо́ртъ.
Ири́ся ни́зько-поклони́лась,
И въ ліжникъ за́разъ наряди́лась,
Побігла зъ не́ба якъ-би́ хортъ.

Въ Сицилію якъ разъ спустилась,
Човни́ Троянські де були́;
И міжъ Троянокъ помістилась,
Котóрі чóвнівъ стерегли́.
Въ кружку́ серде́шні сі сиділи,
И кисло на́ море гляділи;
Бо іхъ не кли́кали гуля́ть,
Де чоловіки іхъ гуля́ли.
Медóкъ, сиву́шку попива́ли
Безъ прóсипу неділь изъ-пя́ть.

Дівча́та зъ ли́ха горюва́ли,
Нуди́ло тя́жко молоди́ць;
Лишъ сли́ньку зъ гóлоду ковта́ ли,
Якъ хóчетця кому́ кисли́ць.
Своіхъ Троянцівъ проклина́ли,
Що черезъ іхъ такъ горюва́ли.
Дівки́ крича́ли на ввесь ротъ:
»Щобъ імъ хотілось такъ гуля́ти,
Якъ хóчетця намъ дівова́ти!
Коли́ бъ замордова́въ іхъ чортъ!«

Везли́ Троянці изъ собóю
Стару́ю бáбу, якъ ягу́,
Лука́ву, відьму, злу Берóю,
Искóрчившуюся въ дугу́.
Ири́ся не́ю изроби́лась,

И якъ Берóя нарядúлась
И підступúла до дівóкъ;
И щобъ къ нимъ лýчче підмостúтьця
И предъ Юнóной заслужúтьця,
То піднеслá імъ пиріжóкъ.

Сказáла: »Помагáй-Бігъ, діти!
Чогó сумýете ви такъ?
Чи не огúдно вамъ сидіти?
Отцé гуляють нáші якъ!
Мовъ божевільнихъ насъ морóчать,
Сімъ літъ якъ по морямъ волóчать;
Глузýють якъ хотять изъ васъ.
Алé зъ другúми бахурýють,
Свої жъ жінкú нехáй горюють,
Колú водúлось се у насъ?

»Послýхайте лишъ, молодúці,
Я дóбрую вамъ рáду дамъ!
И ви, дівчáта білолúці!
Зробімъ кінéць своімъ бідáмъ,
За гóре ми заплáтимъ гóремъ....
А дóки намъ сидіть надъ мóремъ?
Приймімось — чóвни попалімъ.
Тогді вже мýсять тутъ остáтьця,
И нé-хотя до насъ прижáтьця....
Ось-тáкъ на лідъ іхъ посадімъ!«

— »Спасе́ть же Бігъ тебе́, бабу́сю!«
Троя́нки въ го́лосъ загули́:
»Тако́і бъ ра́ди, паймату́сю,
Ми и згада́ти не могли́.«
И за́разъ приступи́ли къ фло́ту
И приняли́ся за робо́ту:
Ого́нь кре́сати и нести́
Скіпки́, тріски́, соло́му, клю́чча;
Була́ тутъ вся́ка зъ нихъ охо́ча,
Пожа́ръ щобъ шви́дче розвести́.

Розже́врілось и загорілось,
Пішо́въ димо́къ до са́михъ хма́ръ;
Ажъ не́бо все зачервонілось,
Вели́кий тя́жко бувъ пожа́ръ.
Човни́ и байдаки́ пала́ли,
Сосно́ві поромі́ тріща́ли,
Горіли дёготь и смола́.
Поки́ Троя́нці огляділись,
Що до́бре іхъ Троя́нки грілись,
То часть мала́ човнівъ була́.

Ене́й, пожа́ръ таки́й уздрівши,
Злака́вся, побілівъ якъ снігъ;
И бігти всімъ туди́ звелівши,
Чимъ дужъ до чо́внівъ самъ побігъ.
На gвалтъ у дзво́ни задзвони́ли,

По ýлицямъ въ клепáла бúли,
Енéй же на ввесь ротъ кричáвъ:
»Хто въ Бóга вірує, ратýйте!
Рубáй, тушú, гасú, лий, кýйтé!
А хтó жъ такý намъ кýчму давъ?«

Енéй одъ стрáху съ плúгу збúвся,
Въ умі сердéga помішáвсь,
И зáразъ самъ не свій зробúвся,
Скакáвъ, вертівся и качáвсь;
И изъ сёгó свогó задóру,
Піднявши гóлову у-гóру,
Кричáвъ, опáрений мовъ пéсъ.
Олúмпськихъ шпéтивъ на всю гýбу,
И нéню лáявъ свою любу,
Добýвсь и въ ротъ и въ нісъ Зевéсъ.

»Гей ти, проклятий старигáню,
На зéмлю зъ нéба не зиркнéшъ!
Не чýешъ, якъ тебé я гáню,
Зевéсъ! ні ýсомъ не моргнéшъ....
На óчахъ більма поробúлись?
Колúбъ до віку посліпúлись,
Що не помóжешъ ти мині.
Чи сé жъ такú тобі не стúдно?
Що пропадý, отъ лишъ не вúдно;
Я жъ, кáжуть лю́де, внукъ тобі!

»А ти зъ сідо́ю бородо́ю,
Па́не добро́дію Нептýнъ!
Сиди́шъ, мовъ де́монъ підъ водо́ю,
Измо́рщившись, стари́й шкарбýнъ!
Коли́ бъ струхнýвъ хоть головóю
И сей пожа́ръ зали́въ водо́ю —
Тризýбець щобъ тобі зломи́всь!
Ти базари́шку лю́бишъ бра́ти,
А лю́дямъ въ нýжді помага́ти
Не дýже, ба́чу, поспіши́всь.

»И бра́тікъ вашъ Плуто́нъ, пога́нець,
Изъ Прозерпи́ною засівъ;
Пеке́льний, га́спидський коха́нець,
Ище́ себе́ тамъ не нагрівъ?
Завівъ брате́рство зъ дявола́ми,
И въ світі на́шими біда́ми
Не погорю́е ні на часъ.
Не посилкýетця ні ма́ло,
Щобъ такъ пала́ти переста́ло
И щобъ оце́й пожа́ръ пога́съ.

»И не́нечка моя́ рідне́нька
У чо́рта десь тепе́ръ гуля́;
А мо́же спить уже́ пъяне́нька,
Або́ съ хлопя́тами ганя́.
Тепе́ръ ій, ба́чу, *не до со́ли*,

Уже́ підти́кавши десь по́ли
Фурцю́е до́бре, навісна́!
Коли́ сама́ съ кимъ не ночу́е,
То для кого́сь уже́ свашку́е,
Для сёго тя́жко поспішна́.

»Та врагъ бери́ васъ, що хотіте,
Про ме́не те собі робіть;
Мене́ на лідъ не посадіте,
Пожа́ръ лишъ тілько погасіть;
Завереду́йте по своє́му
И—бу́дьте ла́скаві—моє́му
Зробіте ли́хові кіне́ць.
Пустіть лишъ зъ не́ба веремію
И покажіте чудасію,
А я вамъ піднесу́ рале́ць.«

Тутъ тілько що перемоли́вся
Ене́й и ротъ свій затули́въ,
Якъ-о́сь изъ не́ба дощъ поли́вся—
Въ годи́ну ввесь пожа́ръ зали́въ.
Бурхну́ло зъ не́ба, мовъ изъ бо́чки,
Що промочи́ло до соро́чки;
То дра́ла вро́стичъ всі дали́.
Троя́нці ста́ли всі якъ хлю́ща;
Імъ лу́чилася невсипу́ща,
Не ра́ди и дощу́ були́.

Не знавъ же на яку́ ступи́ти
Ене́й, и тя́жко горюва́въ:
Чи тутъ оста́тись, чи попли́ти?
Бо врагъ не всі човни́ забра́въ;
И ми́ттю ки́нувсь до грома́ди
Проси́ть собі въ неі пора́ди,
Чого́ собо́ю не збагне́.
Тутъ до́вго тя́жко рахова́ли,
И скілько не коверзова́ли,
Та все було́, що не оне́.

Оди́нъ зъ Троя́нськоі грома́ди
Насу́пившися все мовча́въ,
И, дослуха́ючись пора́ди,
Ціпко́мъ все зе́млю колупа́въ.
Се бувъ пройдисвітъ и непе́вний,
И всімъ відьма́мъ бувъ ро́дичъ кре́вний,
Упи́рь и зна́хуръ ворожи́ть.
Одъ тря́сці га́рно вмівъ шепта́ти
И кровъ христья́нську замовля́ти,
И до́бре знавъ греблі гати́ть.

Бува́въ и въ Шлёнському зъ вола́ми,
Не разъ ходи́въ за сіллю въ Кримъ,
Тара́ні торгова́въ воза́ми,—
Всі чумаки́ брата́лись зъ нимъ.
Вінъ такъ здава́вся и нікче́мний,

Та бувъ розу́мний, якъ письме́нний;
Слова́ такъ си́павъ, якъ горо́хъ.
Уже́ въ чімъ, бачъ, порахова́ти,
Що росказа́ть—ёму́ вже да́ти;
Ні въ чімъ не бувъ страхополо́хъ.

Невте́сомъ всі ёго́ дражни́ли,
По на́шому жъ то бъ звавсь Охрімъ:
Мині такъ люде говори́ли,
Само́му жъ незнако́мий вінъ.
Поба́чивъ, що Ене́й гніви́вся,
До ёго за́разъ підмости́вся,
За білу ру́ченьку узя́въ;
И ви́вівши ёго у сіни,
Самъ уклови́всь ёму́ въ коліни.
Таку́ Ене́ю річъ сказа́въ:

»Чого́ ти си́льно зажури́вся
И такъ наду́вся, якъ инди́къ?
Зовсімъ охля́въ и зануди́вся,
Мовъ по боло́тові ку́ли́къ?
Чимъ більшъ жури́тись, то все гірше,
Заплу́таесся въ лісі більше;
Поки́нь лишъ го́ре и заплюй.
Піди́ вклади́ся га́рно спа́ти,
А по́слі бу́дешъ и гада́ти,
Спочи́нь, та вже тогді міркуй.«

Послу́хавши Ене́й Охріма,
Укри́вшись на полу́ лігъ спать;
Та лу́павъ тілько все очи́ма,
Не мігъ ні кри́хти задрімáть.
На всі боки́ перевертáвся,
До лю́льки разівъ три приймáвся;
Знемігся жъ, мовъ и задрімáвъ.
Якъ-óсь Анхи́зъ ёму́ присни́вся,
Изъ пе́кла бáтечко яви́вся
И си́нові таке́ сказáвъ:

»Проки́ньсь, ми́лее дитя́тко!
Пробу́ркайся и проходи́сь.
Се твій прийшóвъ до те́бе бáтько,
То не сполóхайсь, не жахни́сь.
Мене́ боги́ къ тобі послáли
И такъ сказáти приказáли,
Щобъ ти вже більше не жури́всь:
Пошлю́ть тобі щасли́ву дóлю,
Щобъ учини́въ ти бóжу вóлю
И шви́дче въ Римъ пересели́всь.

»Збери́ всі чóвни, що остáлись,
И гáрно зáразъ іхъ опрáвъ;
Приде́ржъ своіхъ, щобъ не впивáлись,
И сю Сици́лію остáвъ.
Пливи́ и не жури́сь, небóже!

Уже́ тобі скрізь бу́де го́же.
Та ще, послу́хай, щось скажу́:
Щобъ въпе́кло ти зайшо́въ доме́не,
Бо діло есть мині до те́бе,
Я все тобі тамъ покажу́.

»И по Оли́мпському зако́ну
То пе́кла уже́ ти не мине́шъ,
Бо тре́ба кла́нятись Плуто́ну—
А то и въ Римъ не допливе́шъ.
Яку́сь тобі вінъ ка́зань ска́же;
Доро́гу до́бру въ Римъ пока́же,
Поба́чишъ я́къ живу́ и я.
А за доро́гу не турбу́йся,
До пе́кла напросте́ць прямо́йся
Пішко́мъ—не тре́ба и коня́.

»Проща́й же, си́зий голубо́чокъ!
Бо вже стае́ на дво́рі світъ;
Проща́й, дитя́! проща́й сино́чокъ!...«
И въ зе́млю провали́вся дідъ.
Ене́й съ просо́ння якъ схопи́вся,
Дижа́въ одъ стра́ху и труси́вся,
Холо́дний ли́вся зъ ёго пітъ;
И всіхъ Троя́нцівъ посклика́вши,
И ла́годитись приказа́вши,
Щобъ за́втра поплисти́ якъ світъ.

Къ Аце́сту за́разъ самъ махну́вши,
За хлібъ поди́ковавъ, за сіль;
И тамъ недо́вго щось побу́вши,
Верну́вся до своіхъ відтіль.
Ввесь день збіра́лись та вклада́лись,
И світа тілько що дожда́лись,
То посіда́ли на човни́:
Ене́й же іхавъ щось не сміло,
Бо мо́ре ду́же надоіло,
Якъ чумака́мъ дощъ въ осени́.

Вене́ря тілько що уздріла,
Що вже Троя́нці на човна́хъ,
Къ Нептуну на поклонъ побігла,
Щобъ не втопи́въ іхъ у волна́хъ.
Поіхала въ своімъ ридва́ні,
Мовъ со́тника яко́го па́ні,
Баски́ми ко́нями, якъ звіръ.
Исъ кінними проводника́ми,
Съ трёма́ наза́ді козака́ми,
А ко́ні пра́вивъ машталіръ.

Була́ на ёму біла сви́та
Изъ шапова́льского сукна́,
Тясо́мкою круго́мъ обши́та,
Сімъ кілъ стоялася вона́.
Наба́кирь ша́почка стриміла,

Далéко дýже червоніла;
Въ рукáхъ же дóвгий бувъ батігъ;
Імъ грімко ляскавъ вінъ изъ лиха,
Скакáли кóні безъ отдиха;
Ридвáвъ, мовъ вихоръ въ полі, бігъ.

Приіхала, загримотіла,
Кобиляча мовъ головá;
Къ Нептýну въ хáту улетіла
Такъ, якъ изъ вирію совá.
И не сказáвши ні півслóва,
»Нехáй«, кáже, »твоя здорóва
Бувá, Нептýне, головá!«
Якъ навижéна прискакáла,
Нептýна въ гýби цілувáла,
Говóрячи такі словá:

»Коли, Нептýнъ, мині ти дядько,
А я племінниця тобі,
Та ти жъ мині й хрещéний бáтько,
Спасибі заробі собі.
Моéму поможи Енéю,
Щобъ вінъ зъ ватáгою своéю
Щасливо іздивъ по воді.
Вже й такъ ёгó поплякáли,
На-силу бáби одшептáли,
Попáвся въ зýби бувъ біді.«

Нептýнъ, моргнýвши, засміявся;
Венéрю сісти попросивъ,
И після нéі облизáвся,—
Сивýхи чáрочку наливъ.
И такъ іі почастовáвши,
Чогó просила обіщáвши,
И зáразъ зъ нéю попрощáвсь.
Повіявъ вітръ зъ руки Енéю,
Простивсь сердéшненький зъ землéю,
Якъ стрілочка по мóрю мчавсь.

Порóмщикъ іхъ що найглавнійший,
Зъ Енéемъ іздивъ всякий разъ,
Ёмý слугá бувъ найвірнійший—
По нáшому вінъ звавсь Тарáсъ;
Сей, сидя на кормі, хитáвся—
По сáме нéльзя нахлистáвся
Горілочки, колі прощáвсь.
Енéй велівъ ёгó приняти,
Щобъ не пустивсь на дно ниряти,
И въ лýччімъ місті щобъ проспáвсь.

Та видно вже пáну Тарáсу
Написано такъ на родý,
Щобъ тілько до сёгó вінъ чáсу
Терпівъ на світі симъ бідý.
Бо, розхитáвшись, бризнувъ въ вóду,

Пурну́въ — и не спита́вши бро́ду,
Наввиринки пішла́ душа́.
Ене́й хотівъ, щобъ окоши́лась
Біда́ и білшъ не продолжи́лась,
Щобъ не пропа́ли всі съ коша́.

ЧАСТЬ ТРЕТЯ.

Енéй сподáрь, посумовáвши,
Насúлу трóхи вгамовáвсь;
Поплáкавши и поридáвши,
Сивýшкою почаствовáвсь.
А все такú ёгó мутúло
И коло сéрденька крутúло,—
Небіжчикъ чáсто щось вздихáвъ.
Вінъ мóря дýже такъ боявся,
Що й на богівъ не полагáвся
И бáтькові не довіря́въ.

А вітри ззáду все трубúли
Въ потúлицю ёгó човнáмъ,
Що мчáлися зо всéі сúли
По чóрнимъ пінявимъ водáмъ.
Гребці и вісла положúли,
Та сúдя люлечкú курúли
И курникáли пісенёкъ:
Козáцькихъ, гáрнихъ Запорóзькихъ,
А які знáли, то й Москóвськихъ
Вигáдовали бріденёкъ.

Про *Сагайда́шного* співа́ли,
Либо́нь співа́ли и про *Січъ*;
Якъ въ пикіне́ри набіра́ли,
Якъ мандрова́въ коза́къ всю нічъ;
Полта́вську сла́вили Шведчи́ну,
И не́ня якъ свою дити́ну
Зъ двора́ прово́дила въ похо́дъ;
Якъ підъ Бенде́ри підступа́ли,
Безъ галушо́къ якъ помира́ли
Коли́сь, якъ бувъ голо́дний годъ.

Не та́къ-то діетця все ху́тко,
Якъ шви́дко ка́жуть намъ казо́къ,
Ене́й нашъ пливъ хоть ду́же пру́дко,
Та вже жъ вінъ пла́вавъ не денёкъ.
Довге́нько по́ морю щось шля́лись,
И са́ми о́ світі не зна́лись:
Не знавъ Троя́нець ні оди́нъ
Куди́, про що́ и я́къ швендю́ють,
Куди́ се такъ вони́ мандру́ють,
Куди́ іхъ мчить Анхи́зівъ синъ.

Отта́къ попла́вавши не ма́ло
И поблуди́вши по моря́мъ,
Якъ-о́сь и зе́млю ви́дко ста́ло,
Поба́чили кіне́ць біда́мъ!
До бе́рега якъ-ра́зъ присъа́ли,

На зе́млю съ чо́внівъ позбіга́ли,
И ста́ли ту́та отдиха́ть.
Ся Ку́мською земе́лька зва́лась.
Вона́ Троя́нцямъ сподоба́лась,
Дало́сь и ій Троя́нцівъ знать.

Розгардія́шъ наста́въ Троя́нцямъ,
Изно́въ забу́ли горюва́ть:
Бува́е ща́стя скрізь пога́нцямъ,
А до́брі му́сять пропада́ть.
И тутъ вони́ не шанова́лись,
А за́разъ всі и потаска́лись,
Чого́ хотілося шука́ть:
Яко́му ме́ду та горілки,
Яко́му молоди́ці, дівки —
Оско́му щобъ зъ зубівъ зігна́ть.

Були́ бурла́ки сі мото́рні,
Тутъ роззнако́мились зара́зъ;
Съ дия́вола швидкі, прово́рні—
Підпу́стять Москаля́ якъ разъ!
Зо всіми ми́ттю побрата́лись,
Посва́тались и покума́лись,
Мовъ зъ ро́ду ту́течка жили́.
Хто мавъ къ чому́ яку́ кибе́ту,
Тако́го той шука́въ бенькéту,—
Всі веремію підняли́.

Де до́світки, де вечерни́ці,
Або́ весілля де було́,
Дівча́та де и молоди́ці,
Кому́ роди́ни надало́, —
То тутъ Троя́нці и вроди́лись.
И лишъ гля́ди, то й заходи́лись
Коло жіно́къ тамъ ворожи́ть;
И чолові́ківъ підпоі́вши,
Жіно́къ, куди́ хто знавъ, повівши,
Дава́й по ча́рці зъ ни́ми пить.

Які жъ були́ до картъ охо́чі,
То не сиділи да́ромъ тутъ;
Гуля́ли ча́сто до півно́чи
Въ *носка́*, въ *пари*, у *ла́ви*, въ *джудутъ*,
У *па́мфиля*, въ *візка́* и въ *ке́па*;
Кому́ жъ изъ нихъ була́ дóтéпа,
То въ гро́ші гра́ли въ *сімъ листівъ*.
Тутъ всі по во́лі забавля́лись,
Пили́, игра́ли, жениха́лись, —
Ніхто́ безъ діла не сидівъ.

Ене́й оди́нъ не весели́вся,
Ёму́ неми́ло все було́;
Ёму́ Плуто́нъ та ба́тько сни́вся
И пе́кло зъ голови́ не йшло́.
Оста́вивши своіхъ гуля́ти,

Пішо́въ скрізь по́ полю шука́ти,
Щобъ хто доро́гу показа́въ
Куди́ до пе́кла мандрова́ти?
Щобъ розузна́ти, роспита́ти;
Бо въ пе́кло сте́жки вінъ не знавъ.

Ишо́въ, ишо́въ, що ажъ изъ чу́ба
Въ три ря́ди ка́павъ пітъ на нісъ;
Якъ-о́сь заба́чивъ изъ-за ду́ба,
Густи́й пройшо́вши ду́же лісъ,—
На ніжці ку́рячій стоя́ла
Тамъ ха́тка ду́же обветша́ла
И вся вертілася круго́мъ.
Вінъ до тії прийшо́вши ха́ти,
Госпо́даря ставъ викликати,
Прищу́рившися підъ вікно́мъ.

Ене́й стоя́въ и дожида́вся,
Щобъ ви́йшовъ съ ха́ти хто-нибу́дь;
У две́ри сту́кавъ, добува́вся,
Хотівъ бувъ ха́тку зъ ніжки спхнуть.
Якъ ви́йшла ба́бище стара́я,
Крива́, горба́тая, суха́я,
Заплісняві́ла, вся въ шрама́хъ;
Сіда́, ряба́, беззу́ба, ко́са,
Росхри́стана, простоволо́са
И, якъ въ нами́сті, вся въ жовна́хъ.

Ене́й, таку́ уздрівши ця́цю,
Не знавъ изъ ля́ку де стоя́въ;
И ду́мавъ, що свою́ всю пра́цю,
Навіки ту́та потеря́въ.
Якъ-о́сь до ёго підступи́ла
Яга́ ся и заговори́ла,
Роззя́вивши свої уста́:
»Гай, га́й же! сли́хомъ послиха́ти,
Анхи́зенка у вічъ вида́ти!
А якъ забри́въ ти въ сі міста́?

»Давно́ тебе́ я дожида́ю,
И ду́мала, що вже пропа́въ;
Я все дивлю́сь та визира́ю,—
Ажъ-о́сь коли́ ти причвала́въ!
Мині вже росказа́ли зъ не́ба,
Чого́ тобі пилне́нько тре́ба,—
Оте́ць твій бувъ у ме́не тутъ.«
Ене́й сёму́ подивова̀вся,
И ба́би су́чоі спита́вся:
»Якъ, не́ненько, тебе́ зову́ть?«

—»Я Ку́мськая зову́сь Сиви́лла,
Ясно́го Фе́ба попадя́,
При ёго хра́мі посіді́ла.
Давно́ живу́ на сві́ті я:
У Шве́дчину я дівова́ла,

А Татарва́ якъ набіга́ла,
То вже я за́мужемъ була́.
И пе́ршу сарану́ зазна́ю;
Коли́ жъ бувъ трусъ, якъ изгада́ю,
То вся здригну́сь, мовъ би мала́.

»На світі вся́чину я зна́ю,
Хоть ні куди́ и не хожу́,
И лю́дямъ въ ну́жді помага́ю:
Я імъ на звіздахъ ворожу́,
Кому́ чи тря́сцю одігна́ти,
Одъ заушни́ць, чи пошепта́ти,
Або́ и во́лосъ изігна́ть;
Шепчу́ — уро́ки проганя́ю,
Переполо́хи вилива́ю,
Гадю́къ умію замовля́ть.

»Тепе́ръ ходімо лишъ въ капли́цю:
Тамъ Фе́бові ти́ поклони́сь,
И обіща́й ёму́ тели́цю;
А по́слі га́рно помоли́сь.
Не пожалій лишъ золото́го,
Для Фе́ба світлого, ясно́го,
Та и мині що́ переки́нь.
То ми тобі таки́ щось ска́жемъ,
А мо́же въ пе́кло й шляхъ пока́жемъ;
Иди́, утри́сь и білшъ не слинь.«

Прийшли́ въ капли́цю передъ Фе́ба;
Ене́й поклони́ти бити ставъ,
Щобъ изъ блаки́тного вінъ не́ба,
Ёму́ всю ла́ску показа́въ.
Сиви́ллу тутъ замордова́ло
И о́чи на́ лобъ позганя́ло,
И ди́бомъ во́лосъ ставъ сіди́й;
Клубко́мъ изъ ро́та піна би́лась;
Сама́ жъ вся ко́рчилась, криви́лась,
Мовъ духъ вселився въ не́і злий.

Трясла́сь, кректа́ла, побива́лась,
Якъ со́пуха счорніла вся;
На зе́млю впа́ла и кача́лась,
У берлозі мовъ поросся.
И що Ене́й моли́вся більше,
То все було́ Сиви́ллі гірше;
А по́слі, якъ перемоли́всь,
Зъ Сиви́лли тілько пітъ коти́вся.
Ене́й на не́і все диви́вся,
Дрижа́въ одъ стра́ху и труси́всь.

Сиви́лла тро́хи очуня́ла,
Обте́рла піну на губа́хъ,
И до Ене́я проворча́ла
Прика́зъ одъ Фе́ба, въ сихъ слова́хъ:
»Така́ богівъ Оли́мпськихъ ра́да,

Що ти и вся твоя громáда
Не бýдете по смерть въ Римý;
А все жъ тебé тамъ бýдуть знáти,
Твоé имéння вихваляти,—
Та ти не рáдуйся сёму.

»Ищé ти вúпъешъ дóбру пóвну,
По всіхъ усюдахъ бýдешъ ти;
И дóлю гірьку, невгомóнну,
Готóвсь свою не разъ клясти.
Юнóна ще не вдоволнúлась,
Ї злобá щобъ окошúлась,
Хотя бъ на прáвнукахъ твоіхъ.
Навпóслі жъ бýдешъ жить по-пáнськи,
И люде всі твоі Троянські
Забýдуть всіхъ сихъ бідъ своіхъ.«

Енéй похнюпивсь, дослухáвся,
Сивúлла що ёмý верзлá;
Стоявъ, за гóлову узявся,—
Не по ёмý ся річъ булá.
»Трохи мене ти не морóчишъ,
Не росчовпý, що ти прорóчишъ.«
Енéй Сивúллі говорúвъ:
»Дияволъ знáе, хто зъ васъ брéше!
Трохи бъ мині булó не лéгше,
Якъ-бú я Фéба не просúвъ.

»Та вже що бу́де, те и бу́де,
А бу́де те, що Богъ намъ дасть!
Не а́нгели — таки́і жъ лю́де,
Коли́сь намъ тре́ба всімъ пропа́сть.
До ме́не будь лишъ ти ласка́ва,
Послухне́нька и не лука́ва, —
Мене́ до ба́тька проведи́.
Я проходи́вся бъ, ра́ди ску́ки,
Поба́чити пеке́льні му́ки.
А ну́, на звізди погляди́!

»Не пе́рший я, та й не послі́дній,
Иду́ до пе́кла на покло́нъ;
Орфе́й яки́й уже́ негідний,
Та що́ жъ ёму́ зроби́въ Плуто́нъ?
А Геркуле́съ якъ ували́вся,
То такъ у пе́клі росходи́вся,
Що всіхъ чортя́къ поразганя́въ.
А ну́, черкнімъ! А для охо́ти,
Тобі я дамъ на дві охво́ти....
Та ну́ жъ, кажи́! щобъ я вже знавъ.«

— »Огне́мъ, якъ ба́чу, ти игра́ешъ«,
Ёму́ дала́ яга́ одвітъ:
»Ти пе́кла, ба́чу, ще не зна́ешъ,
Не милъ тобі уже́ десь світъ?
Не лю́блять въ пе́клі жартова́ти,

По вікъ тобі дадýтця знáти,
Отъ тілько нісъ туди́ посýнь!
Тобі тамъ бýде не до шми́ди:
Якъ піднесýть изъ óцтомъ фи́ди,
То зáразъ вхóпить тебé лунь.

»Коли́ жъ сю мáешъ ти охóту
У бáтькà въ пéклі побувáть,
Мині дай зáразъ за робóту,—
То я пріймýся мусовáть,
Якъ намъ до пéкла довали́тись,
И тамъ на мéртвихъ подиви́тись.
Ти знáешъ—дýрень не берé,
А хто хоть трóхи въ насъ тямýщий,
Уміе жить по прáвді сýщій,
То той, хоть зъ бáтька, то здерé.

»Покіль же щó, то ти послýхай
Тогó, що я тобі скажý,
И голови́ собі не чýхай....
Я въ пéкло стéжку покажý:
Въ лісý вели́кому, густóму,
Въ непроходи́мому, пустóму,
Якéесь дéрево ростé;
На німъ кисли́ці не прости́і
Ростýть, якъ жаръ все золоти́і,
И деревцé те не товстé.

»Изъ де́рева сёго́ зломи́ти
Ти му́сишъ гільку хоть одну́:
Безъ не́і бо и підступи́ти
Не мо́жна передъ сатану́;
Безъ гільки и наза́дъ не бу́дешъ,
И ду́шу съ тіломъ ти погубишъ—
Плуто́нъ тебе́ закабали́ть.
Иди́ жъ, та пи́льно приглядайся,
На всі чоти́рі озира́йся,—
Де деревце́ те заблищи́ть.

»Зломи́вши жъ, за́разъ убира́йся,
Якъ мо́га шви́дче утіка́й;
Не станови́сь, не огляда́йся,
И у́ши чимъ позатика́й;
Хоть бу́дуть голоси́ крича́ти,
Щобъ ти огля́нувся, проха́ти,
Не озира́йся та біжи́.
Вони́ щобъ тілько погуби́ти,
То бу́дуть все тебе́ мани́ти;
Отту́тъ себе́ ти по́кажи́.«

Яга́ тутъ чо́ртъ-зна де діва́лась,
Ене́й оста́вся тілько самъ;
Ёму́ все я́блуня здава́лась—
Поко́ю не було́ оча́мъ.
Шука́ть ії Ене́й поха́вся,

Втоми́всь, заса́павсь, спотика́вся,
Покіль прійшо́въ підъ те́мний лісъ;
Коло́всь, серде́шний, объ терни́ну,
Поша́рпався ввесь объ шепши́ну,—
Було́ таке́, що й ра́чки лізъ.

Сей лісъ густи́й бувъ несказа́нно
И су́мно все въ ёму́ було́;
Щось ви́ло тамъ безпереста́нно
И стра́шнимъ го́лосомъ ревло́.
Ене́й, моли́тву прочита́вши
И ша́пку цу́пко підвяза́вши,
У лісъ въ сере́дину пішо́въ.
Ишо́въ—и утоми́всь чима́ло;
Тогді вже на дворі смерка́ло,
А я́блуні ще не знайшо́въ.

Уже́ вінъ почина́въ боя́тись,
На всі чоти́рі озира́всь;
Труси́всь, та нікуди діва́тись,
Дале́ко тя́жко въ лісъ забра́всь.
А гірше ще ёго́ злякало
Якъ щось у о́чахъ засия́ло,
Отту́тъ-то бе́рега пусти́всь!
А по́слі ду́же удиви́вся,
Якъ підъ кисли́цею спини́вся—
За гільку за́разъ ухопи́всь.

И не подумавши ні мало
Напъявсь, за гілечку смикнувъ—
Ажъ дерево те затріщало—
И заразъ гільку одчахнувъ.
И давъ чімъ-дужъ изъ лісу драла,
Що ажъ земля підъ нимъ дрижала,
Бігъ такъ, що самъ себе не чувъ;
Бігъ швидко, не остановлявся,
Увесь объ колючки подрався;
Якъ чортъ у репяхахъ ввесь бувъ.

Прибігъ къ Троянцямъ, засапався
И отдихати простягнувсь;
Якъ хлюща потомъ обливався,
Трохи-трохи не захлебнувсь.
Звелівъ съ бичні волівъ пригнати,
Цапівъ зъ вівцями готовати—
Плутону въ жертву принести
И всімъ богамъ, що пекломъ правлять
И грішнихъ тормошать та давлять,—
Щобъ гніву імъ не навести.

Якъ тілько темна та пахмурна
Изъ неба зслизла чорна нічъ,
Година жъ стала балагурна,
Якъ звізди повтікали прічъ,—
Троянці всі заворушились,

Заве́шталисъ, закаменилисъ
На жертву приганя́ть биківъ;
Дяки́ съ попа́ми позбіра́лись,
Зовсімъ служи́ти всі прибра́лись,
Огонь роскла́дений горівъ.

Пінъ за́разъ взявъ вола́ за ро́ги,
У лобъ обу́хомъ заціди́въ,
И взя́вши го́лову міжъ но́ги,
Ніжъ въ че́рево и засади́въ;
И ви́нявъ те́льбухи съ кишка́ми,
Роскла́въ гарне́нько іхъ ряда́ми,
И пи́льно ке́ндюхъ розгляда́въ:
Ене́ю по́слі бо́жу во́лю
И всімъ Троя́нцамъ до́бру до́лю,
Мовъ по звізда́мъ все віщова́въ.

Якъ тутъ зъ скоти́ною вози́лись
И харама́ркали дяки́,
Якъ ві́вці и цапи́ дрочи́лись,
Въ різни́цяхъ мовъ, ревли́ бики́;
Сиви́лла тутъ де́ не взяла́ся,
Запінилась и затрясла́ся
И га́ласъ за́разъ підняла́:
»Къ чорта́мъ ви шви́дче всі изги́ньте,
Мене́ зъ Ене́емъ тутъ поки́ньте,
Не ждіть, щобъ триши́я дала́.

»А ти«, мовля́ла и къ Ене́ю,
»Мото́рний, смілий молоде́ць,
Прощайся зъ ю́рбою свое́ю, —
Ходімъ у пе́кло — тамъ оте́ць
Насъ твій давно́ вже дожида́е,
И мо́же безъ тебе́ скуча́е, —
А ну, пора́ чемчикова́ть.
Возьми́ въ доро́гу хліба-со́лі,
Щобъ не дойти́ лихо́і до́лі,
И зъ го́лоду не повмира́ть.

»Не йди въ доро́гу безъ запа́су,
Бо на тще-се́рце хвістъ підгне́шъ;
И де́-где и́ншого ти ча́су,
И кри́хти хліба не найде́шъ;
Я въ пе́кло сте́жку протопта́ла,
Я тамъ не разъ, не два бува́ла,
Я зна́ю та́мошній наро́дъ;
Доріжки всі, всі уголо́чки,
Всі закомірки, всі куто́чки
Уже́ не пе́рвий зна́ю годъ.«

Ене́й въ сю путь якъ-ра́зъ зібра́вся:
Шкапо́ві чо́боти набу́въ,
Підти́кався, підпереза́вся,
И по́ясъ цу́пко підтягну́въ;
А въ ру́ки до́бру ввявъ дрючи́ну

Обороня́ть сіду́ личи́ну,
Якъ лу́читця де одъ соба́къ.
А по́слі за́ руки взяли́ся,
Прямце́мъ до пе́кла поплели́ся, —
Пішли́ на про́щу до чортя́къ.

Тепе́ръ же ду́маю-гада́ю,
Трохи́ не го́ді вже й писа́ть;
Изъ-ро́ду пе́кла я не зна́ю,
Не зда́тний жъ, да́либі, бреха́ть:
Хиба́ чита́телі пождіте;
Вгаму́йтесь тро́хи, не гоніте, —
Піду́ я до люде́й стари́хъ,
Щобъ іхъ про пе́кло роспита́ти,
И попрошу́ іхъ росказа́ти,
Що чу́ли одъ діди́въ своіхъ.

Вирги́лій же, неха́й царству́е,
Розу́мненькій бувъ чоловікъ, —
Неха́й не ва́дить, якъ не чу́е, —
Та въ да́вній ду́же живъ вінъ вікъ.
Не такъ тепе́ръ, и въ пе́клі ста́ло,
Якъ въ старину́ коли́сь бува́ло
И якъ покійникъ написа́въ.
Я, мо́же, що-нибу́дь приба́влю,
Переміню́ и що оста́влю:
Писну́—якъ одъ стари́хъ чува́въ.

Ене́й съ Сиви́ллою хвата́лись,
До пе́кла шви́дче щобъ прийти́,
И ду́же пи́льно пригляда́лись,
Туди́ щобъ две́ри якъ найти́.
Якъ-о́сь передъ яку́юсь го́ру
Прійшли́, и въ ій глибо́ку но́ру
Знайшли́ и вско́чили туди́.
Пішли́ підъ зе́млю темното́ю,
Ене́й все щу́пався руко́ю,
Щобъ не ввали́тися куди́.

Ся у́лиця вела́ у пе́кло,
Була́ вонюча и кальна́;
У ній и въ день було́мовъ сме́ркло,
Одъ ди́му вся була́ чадна́.
Жила́ съ сестро́ю тутъ дрімо́та,
Сестра́ же зва́лася зіво́та,—
Поклонъ сі пе́рше оддали́
Тіма́сі на́шому Ене́ю
Зъ ёго́ старо́ю попаде́ю,
И по́слі да́лі повели́.

А по́тімъ смерть до артику́лу
Імъ воздала́ косо́ю честь,
Напе́редъ сто́я калаву́ру,
Яки́й у ії мо́сці есть:
Чума́, война́, харци́зство, хо́лодъ,

Коро́ста, тря́сця, па́рши, го́лодъ;
За не́ю жъ тутъ стоя́ли въ рядъ:
Кіръ, віспа, шо́луди, беши́ха,
И всі миря́нські, зна́ешъ, ли́ха,
Що насъ безъ ми́лости моря́ть.

Ще́ жъ не все тутъ окоши́лось,
Ще́ бріла́ вата́га лихъ:
За сме́ртію слідо́мъ вали́лось
Жіно́къ, свекру́хъ и ма́чухъ злихъ;
Вітчи́ми йшли, тесті скупя́ги,
Зяті и своякі́ мотя́ги,
Серди́ті шу́рини, брати́,
Зови́ці, братові́, ятро́вки—
Що все гризу́тця безъ умо́вки,
И вся́кі тутъ були́ кати́.

Яки́ісь зли́дні ще стоя́ли,
Жова́ли все въ зуба́хъ папіръ,
Въ рука́хъ каламарі держа́ли.
За у́ха жъ настромля́ли піръ.
Се все деся́цьки та соцькі́і,
Началники́, пъявкі́ людські́і,
И всі прокля́ті писарі:
Исправники́ все ваканцёві,
Судді и стря́пчі безтолко́ві,
Повіренні, секретарі.

За си́ми йшли святі пону́ри,
Що не диви́лись и на світъ —
Смире́нноі були́ нату́ри,
Склада́ли ру́ки на живітъ;
Уми́льно Бо́гу все моли́лись,
На ти́ждень по три дні пости́лись
И въ слухъ не ла́яли люде́й;
На чо́ткахъ миръ пересужда́ли
И въ день нікóли не гуля́ли,
Въ ночі жъ було́ не безъ госте́й.

Насупроти́въ сихъ окая́нницъ,
Була́ вата́га волоцю́гъ,
Моргу́хъ, мандрёхъ, яри́жницъ, пъя́ницъ
И бахурівъ на цілий плугъ;
Зъ обстри́жениими голова́ми,
Зъ підрі́заними пелена́ми,
Стоя́ли хлёрки на-голо́.
И панночо́къ филтіфике́тнихъ,
Ласка́вихъ, га́рнихъ и доте́пнихъ
Бага́цько ду́же щось було́.

И молоди́ці молоде́нькі,
Що ви́йшли за́мужъ за стари́хъ,
Що вся́кий часъ були́ раде́нькі
Прина́дить хло́пцівъ молоди́хъ.
И ті тутъ дя́дини стоя́ли,

Що недоте́пнимъ помога́ли
Для нихъ семе́йку росплоди́ть;
А діти гуртові крича́ли,
Своіхъ пань'ма́токъ проклина́ли,
Що не дали́ на світі жить.

Ене́й хоть си́льно тутъ диви́вся
Такій вели́кій новині,
Та вже одъ стра́ху такъ труси́вся,
Мовъ си́дя бхляпъ на коні.
Поба́чивши жъ ище́ изда́лі,
Які тамъ ди́ва плазова́ли,
Круго́мъ куди́ ні погляди́шъ, —
Злака́всь, къ Сиви́ллі прихили́вся,
Хвата́всь за де́ргу и тули́вся,
Мовъ одъ кота́ въ засіці мишъ.

Вертілися тутъ велика́ни,
Руса́лки, відьми, упирі,
Ара́пи чо́рні и пога́ні,
Зъ рога́ми, мовъ, були́ турі;
Верблю́ди зъ стра́шними горба́ми
И га́дъ изъ го́стрими жала́ми
Шипіли, ко́рчились, повзли́
Огне́нниі съ крила́ми змії,
Съ півло́ктя бігали кощії,
На ку́рячихъ нога́хъ козли́.

Не на́ськи жъ тутъ були́: Горго́ни,
Кемта́ври, Гри́фи, Бріяре́й,
Химе́ри, ка́рли, Гарпаго́ни
И жо́втіхъ Бу́тскихъ тьма уже́й.
Ене́й хотівъ тутъ показа́тись,
Що бу́цімъ вінъ не зна боя́тись,
Трощи́ти бувъ заду́мавъ чудъ,—
Та за́ руки ёго́ схопи́ла
Сиви́лла и одговори́ла,
Щобъ не захо́дивъ ду́рно въ трудъ.

Сиви́лла въ да́льшій путь таска́ла,
Не баскали́чивсь би, та йшовъ;
И такъ швиде́нько поспіша́ла;
Ене́й не чувъ ажъ підошо́въ,
Хвата́ючися за ягбю.
Якъ-о́сь уздріли предъ собо́ю
Чрезъ річку въ пе́кло перевізъ.
Ся річка Сти́ксомъ назива́лась;
Сюди́ вата́га душъ збіра́лась,
Щобъ хто на той бікъ перевізъ.

И перевізчикъ тутъ яви́вся:
Якъ ци́ганъ сму́глой це́ри бувъ,
Одъ со́нця ввесь вінъ попали́вся,
И гу́би якъ ара́пъ отду́въ;
Очи́ща въ лобъ позапада́ли,

Сметáною позапливáли,
А головá вся въ ковтунáхъ;
Изъ рóта слíна все котíлась,
Якъ пóвстка бородá скомшíлась, —
Всімъ задавáвъ собóю страхъ.

Сорóчка звя́зана узлáми
Держáлась въ-сíлу на плечáхъ,
Попричепля́на мотузкáми,
Якъ рéшето булá въ діркáхъ;
Замáзана булá на пáлець,
Засáлена, ажъ кáпавъ смáлець,
Обýтий въ дрáні постолí!
Изъ диръ онýчи волочíлись,
Зовсімъ, хоть вíжми, помочíлись,
Пошáрпані штанí булí.

За пóясъ лíко одвічáло,
На ёму вíсівъ гаманéць;
Тютю́нъ, и лю́лька, и кресáло,
Лежáли гýбка, кремінéць.
Харóномъ перевізчикъ звáвся,
Собóю дýже величáвся,
Бо й не на шýтку бувъ божóкъ.
Съ крючкóмъ весéлцемъ погрібáвся,
По Стíксові якъ стрілка мчáвся,
Бувъ чóвенъ лéгкий, якъ пушóкъ.

На ярмарку якъ слобожане,
Або на красному торгу
До риби товплятця миряне,
Було на сёму такъ лугу.
Душа товкала душу въ боки
И скриготали мовъ сорбки;
Той пхавсь, той сунувсь, инший лізъ;
Всі мялися, перебірались,
Кричали, спорили и рвались,
И всякъ хотівъ, ёго щобъ візъ.

Якъ гуща въ сирівці играе,
Шиплять якъ квасноуть буряки,
Якъ противъ сонця рій гуляе,—
Гули сі такъ небораки.
Харона плачучи прохали,
До ёго руки простягали,
Щобъ взявъ зъ собою на каюкъ;
Та сей того плачу байдуже,
На прозьби уважавъ не дуже —
Злий съ сина бувъ старий дундукъ!

И знай що все весломъ махае
И въ морду тиче хочъ кому,
Одъ каюка всіхъ одганяе;
А по вибору своему
Въ човнокъ по трошечку сажае,

И за́разъ чо́венъ одпиха́е, —
На дру́гий перево́зить бікъ.
Кого́ не візьме, якъ затне́тця,
Тому́ сидіти доведе́тця,
Гляди́ — и цілий, мо́же, вікъ.

Ене́й въ кага́лъ сей якъ убра́вся,
Щобъ зближ́итися къ поро́му́:
То съ Палину́ромъ повстріча́вся,
Штурманова́въ що при ёму́.
Тутъ Палину́ръ предъ нимъ запла́кавъ,
Про до́лю злу сво́ю бала́кавъ,
Що черезъ річку не везу́ть;
Та ба́ба за́разъ розлучи́ла,
Ене́ю въ ба́тька загвозди́ла,
Щобъ до́вго не базікавъ тутъ.

Попха́лись къ бе́регу побли́жче,
Прийшли́ на са́мий перевізъ,
Де засмальцёваний діди́ще
Вередова́въ, якъ въ гре́блі бісъ;
Крича́въ, мовъ бу́дьто навиже́ний,
И кобени́въ наро́дъ хреще́ний,
Якъ во́дитця въ шинька́хъ у насъ:
Доста́лось ро́дичамъ серде́шнимъ,
Не ду́же ла́явъ сло́вомъ гре́чнимъ,
Неха́й вже зно́сять въ до́брий часъ!

Харо́нъ, таки́хъ гостéй уздрівши,
Оскілками на іхъ диви́всь,
Якъ бикъ скажéний заревівши,
Запінивсь ду́же и озли́всь:
»Відкі́ль таки́і се мандрёхи?
И такъ ужé васъ тутъ не тро́хи,
Яко́го чо́рта ви прийшли́?
Хиба́ щобъ ха́ти холоди́ти!
Васъ трéба бъ такъ одпроводи́ти,
Щобъ ви и місця не найшли́!

»Геть, пречъ вбіра́йтесь відсі́ль къ чо́рту!
Я вамъ поти́лишника дамъ;
Побъю́ всю пи́ку, зу́би, мо́рду,
Ажъ не пізна́ васъ дідько самъ!
И ёнъ вже якъ захраброва́ли,
Що и живі примандрова́ли,—
Бачъ ги́ряві чого́ хотя́ть!
Не ду́же я на васъ поква́плюсь,
Тутъ зъ мéртвими ось не упра́влюсь
Що такъ надъ ши́ею й стоя́ть.«

Сиви́лла ба́чить, що не шу́тка,—
Бо ду́же сéрдитця Харо́нъ,
Енéй же бувъ собі плоху́тка,—
Дала́ стариганю́ поклóнъ.
»Та ну, на насъ лишъ придиви́ся«,

Сказала: »дýже не гнівися,
Не сáми ми прийшлú сюдú.
Хибá жъ менé ти не пізнáешъ,
Що такъ кричúшъ, нá насъ гукáешъ—
Оцé не вúдані бідú!

»Ось глянься, щó оцé такéе?
Утихомúрся, не бурчú,—
Ось деревцé, бачъ, золотéе!
Тепéръ же, колú хочъ, мовчú.«
Потімъ все дрібно росказáла,
Когó до пéкла провожáла,
До кóго, якъ, про щó, за чімъ.
Харóнъ же зáразъ схаменýвся,
Разівъ съ чотúрі погребнýвся
И съ каючкóмъ причáливъ къ нимъ.

Енéй съ Сивúллою своéю
Швидéнько у човнóкъ ввійшлú;
Кальнóю річкою сіéю
На той бікъ въ пéкло поплилú.
Водá въ роскóлини лилáся,
Що ажъ Сивúлла підняла́ся,
Енéй боявсь, щобъ ье втонýть;
Та панъ Харóнъ нашъ потрудúвся,
На той бікъ такъ перехопúвся,
Що нільзя й óкомъ измигнýть.

Приста́вши, ви́садивъ на зе́млю,
Взявъ нівъ-алти́на на труди́,
За працёви́ту свою́ гре́блю,
И ще сказа́въ пти́ куди́.
Пройшо́вши ві́дсіль го́нівъ зъ двое,
Побра́вшись за́ руки обое,
Поба́чили, що ось лежа́въ
У буръяні бровко́ муру́гий;
Три голови́ мавъ песъ сей му́рий,
Вінъ на Ене́я загарча́въ.

Зага́вкавъ грізно въ три язи́ки,
Уже́ бувъ ки́нувсь и куса́ть,—
Ене́й підня́въ тутъ крикъ вели́кий,
Хотівъ чимъ-ду́жъ наза́дъ втіка́ть.
Ажъ ба́ба хлібъ бровку́ шпурну́ла
И го́рло глевтяко́мъ заткну́ла,
То вінъ за ко́рмомъ и погна́всь.
Ене́й же зъ ба́бою старо́ю,
То сякъ, то такъ, по підъ руко́ю
Тихе́нько одъ бровка́ убра́всь.

Тепе́ръ Ене́й ввалився въ пе́кло,
Прийшо́въ зовсімъ на и́ншій світъ.
Тамъ все поблідло и побле́кло,
Нема́, ні місяця, ні звіздъ,
Тамъ тілько тумани́ вели́кі,

Тамъ чу́тні жа́лібнні кри́ки,
Тамъ му́ка грішнимъ не мала́.
Ене́й съ Сиви́ллою гляділи
Яки́і му́ки тутъ терпіли,
Яка́я ка́ра всімъ була́.

Смола́ тамъ въ пе́клі клекотіла
И грілася все въ каза́нахъ;
Живи́ця, сірка, нефть кипіла;
Пала́въ ого́нь, вели́кий страхъ!
Въ смолі сій грішники сиділи
И на огні пекли́сь, горіли,—
Хто я́къ, за віщо заслу́живъ.
Перо́мъ не мо́жна написа́ти,
Не мо́жна и въ казка́хъ сказа́ти,
Яки́хъ було́ бага́цько дивъ!

Панівъ за те тамъ мордова́ли,
И жа́рили зо всіхъ боківъ,
Що лю́дямъ льго́ти не дава́ли
И ста́вили іхъ за скотівъ.
За те вони́ дрова́ вози́ли,
Въ боло́тахъ очере́тъ коси́ли,
Носи́ли въ пе́кло на підпа́лъ.
Чорти́ за ними пригляда́ли,
Залізнимъ пру́ттямъ підганя́ли,
Коли́ яки́й зъ нихъ приставáвъ.

Огне́ннимъ пру́ттямъ отдира́ли
Круго́мъ на спи́ну и живітъ,
Себе́ що са́ми убива́ли,
Яки́мъ ости́въ нашъ білий світъ.
Гаря́чимъ дёгтемъ залива́ли,
Ножа́ми підъ боки́ штрика́ли;
Щобъ не хапа́лись умірáть.
Роби́ли ро́зниі імъ му́ки,
Товкли́ у мужчиря́хъ іхъ ру́ки,—
Не ва́жились щобъ убива́ть.

Бага́тимъ та скупи́мъ вливáли
Росто́плене сріблó у ротъ,
А брехунівъ тамъ заставля́ли
Лиза́ть гаря́чихъ сковоро́дъ;
Які жъ изъ ро́ду не жени́лись,
Та по чужи́хъ кутка́хъ живи́лись,
Такі повíшані на крюкъ,
Зачéплені за грішне тіло,
На світі що грішúло сміло,
И не боя́лося и мукъ.

Всімъ старшина́мъ тутъ безъ розбо́ру,
Пана́мъ, підпа́нкамъ и слуга́мъ,
Дава́ли въ пéклі до́бру хлёру,
Всімъ по заслу́зі, якъ кота́мъ.
Тутъ всякиі були́ цехми́стри

И ратмани́ и бургоми́стри,
Судді, підсу́дки, писарі;
Які по пра́вді не суди́ли,
Та тілько гро́шики лупи́ли
И одбіра́ли хабарі.

И всі розу́мні филозо́пи,
Що въ сві́ті вчи́лись мудрова́ть.
Ченці, попи́ и крутопо́пи,
Миря́нъ щобъ зна́ли научáть;
Щобъ не ганя́лись за гривня́ми,
Щобъ не вози́лись зъ попадя́ми,
Та зна́ли це́рковъ щобъ одну́;
Ксёндзи́ до бабъ щобъ не иржа́ли,
А му́дрі звіздъ щобъ не зніма́ли —
Були́ въ огні на са́мімъ дну.

Жінокъ своіхъ що не держа́ли
Въ рука́хъ, а во́лю імъ дали́:
По весілля́хъ іхъ одпуска́ли,
Щобъ ча́сто въ приданка́хъ були́
И до півно́чи тамъ гуля́ли,
И въ гре́чку де́-коли скака́ли, —
Такі сиділи у шапка́хъ,
И съ превели́кими рога́ми,
Съ зажму́ренними всі оча́ми,
Въ кипя́чихъ сіркой казана́хъ.

Батькй, які синівъ не вчили,
А гладили по головкахъ,
И тілько знай, що іхъ хвалили—
Кипіли въ нефти въ казанахъ;
Що черезъ іхъ синкй въ ледащо
Пустилися, пішлй въ ні-на-що,
А послі чубили батьківъ,—
И всею силою бажали,
Батькй щобъ швидче умирали,
Щобъ імъ приняться до замківъ.

И ті булй тамъ лидомінці,
Піддурювали що дівокъ:
Що въ вікна дрались по драбинці
Підъ темний тихий вечерокъ;
Що будуть сватать іхъ брехали,
Підманювали, улещали,
Покй добрались до кінця,—
Покй дівкй одъ перечосу
До самого товстіли носу,
Що сромъ послі до вінця.

Булй тамъ купчики проворні,
Що іздили по ярмаркамъ,
И на аршинець на підборний,
Поганий продавали крамъ.
Тутъ всякпі булй пронози,

Перéкупки и шмаровóзи,
Жидú, міняйли, шинькарі,
И ті, що фúgи-мúgи вóзять,
Що въ боклагáхъ гаря́чий нóсять, —
Тамъ всі пеклúся крамарі.

Палúводи и волоцюги,
Всі звóдники и всі плутú;
Ярúжники и всі пъянюги,
Обмáнщики и всі мотú,
Всі ворожбúти, чародíі,
Всі гайдамáки, всі злодíі,
Шевці, кравці и ковалі;
Цехú: різнúцький, коновáльский,
Кушнірський, ткáцький, шаповáльскій,
Кипіли въ нéклі всі въ смолі.

Тамъ всі невíрні й християне,
Булú панú и мужикú,
Булú шляхтя́не и міщáне,
И молоді и старикú;
Булú багáті и убóгі,
Прямі булú и кривонóги,
Булú видю́щі и сліпí,
Булú и штáтські и воéнні,
Булú и пáнські и казéнні,
Булú миря́не и попú.

Гай-гай! та нігде пра́вди діти —
Брехня́ жъ наро́битъ ли́ха білшъ:
Сиділи тамъ скучні пиіти,
Писарчуки́ пога́нихъ віршъ;
Вели́кіі терпіли му́ки,
Імъ звя́зані були́ и ру́ки,
Мовъ у Тата́ръ терпіли плінъ.
Отта́къ и нашъ братъ попаде́тця,
Що пи́ше, не остереже́тця,—
Яки́й же вте́рпить ёго́ хрінъ?

Яку́сь осо́бу мацапу́ру
Тамъ шква́рили на шашлику́,
Гаря́чу мідь лили́ за шку́ру
И роспина́ли на бику́.
Нату́ру мавъ вінъ ду́же бри́дку,
Криви́въ душе́ю для приби́тку —
Чуже́е отдава́въ въ печа́ть;
Безъ сорома́, безъ Бо́га бу́вши,
И во́сьму за́повідь забу́вши,
Чужи́мъ пусти́вся промишля́ть.

Ене́й якъ ві́дсіль відступи́вся
И да́лі тро́хи одійшо́въ,
То на друге́е нахопи́вся,
Жіно́чу му́ку тутъ знайшо́въ.
Въ другімъ зовсімъ сихъ карава́ні

Піджа́рёвали, якъ у ба́ні, —
Що ажъ крича́ли на чімъ-світъ;
Оці-то га́ласъ исправля́ли,
Бо ду́же ви́ли и пища́ли,
Після́ куті мовъ на живітъ.

Дівки́, баби́ и молоди́ці
Кляли́ себе́ и ввесь свій рідъ,
Кляли́ всі-жа́рти, вечерни́ці,
Кляли́ и жизнь, и білий світъ;
За те́ імъ такъ тамъ завдава́ли,
Що черезъ міру мудрова́ли
И верхово́дили надъ всімъ:
Хоть чоловікъ и не оне́е,
Та коли́ жінці, ба́чишъ, те́е,
Такъ тре́ба угоди́ти ій.

Були́ тамъ че́сні пустомо́лки,
Що зна́ли ввесь святи́й зако́нъ,
Моли́лися безъ остано́вки
И би́ли сотъ по пять поклонъ;
Якъ въ це́ркві міжъ людьми́ стоя́ли,
То голова́ми все хита́ли, —
Якъ-же́ були́ на самоті,
То молито́вники хова́ли,
Бази́лись, бігали, скака́ли,
И гірше де́-що въ темноті.

Булі и тії тамъ панянки,
Що наряжа́лись на-пока́зъ;
Мандрёхи, хлёрки и діптя́нки,
Що продаю́ть себе́ на часъ.
Сі въ сірці и въ смолі кипіли,
За те, що жи́рно ду́же іли
И що іхъ не страши́въ и пістъ;
Що все прику́шували гу́би;
И ска́лили біле́нькі зу́би
И ду́же волочи́ли хвістъ.

Пекли́сь тутъ га́рні молоди́ці,
Ажъ жаль було́ на нихъ глядіть,
Чорня́ві, по́вні, милоли́ці,—
И сі тутъ му́сили кипіть,
Що за́-мужъ за стари́хъ ходи́ли
И мишако́мъ іхъ потруїли,
Щобъ по́слі га́рно погуля́ть,
И съ парубка́ми поводи́тись,
На світі ве́село нажи́тись—
И не-голо́днимъ умира́ть.

Яки́сь му́чились тамъ пта́хи
Съ куде́лями на голова́хъ,—
Се че́сниі, не потіпа́хи,
Були́ тендітні при люде́хъ;
А безъ люде́й—не мо́жна зна́ти

Себе́ чимъ ма́ли забавля́ти,
Про те лишъ зна́ли до двере́й.
Імъ ти́жко въ пе́клі докоря́ли,
Смоли́ на що́ки наліпля́ли,
Щобъ не дури́ли такъ люде́й.

Бо що́ки те́рли маніе́ю,
А бле́йбасомъ и нісъ, и лобъ,
Щобъ кра́скою, хоть не свое́ю
Причарова́ть къ собі наро́дъ.
Изъ ріпи підставля́ли зу́би,
Ялозили все сма́льцемъ гу́би,
Щобъ підвести́ люде́й на гріхъ;
Піндю́чили яки́ісь бо́чки,
Мости́ли въ па́зусі плато́чки, —
Все жа́рти імъ були́ та сміхъ.

За си́ми по ряду́ шкварча́ли
Въ роспа́ленихъ сковорода́хъ
Старі баби́, що все ворча́ли,
Базікали о всіхъ діла́хъ.
Все тілько старину́ хвали́ли,
А молоди́хъ товкли́ та би́ли:
Не ду́мали жъ які були́,
Ище́ якъ са́ми дівова́ли,
Та съ хло́пцями якъ гарцюва́ли,
Та й по дити́нці привели́.

Відёмъ же тутъ колесовáли
И всіхъ шептýхъ и ворожóкъ,
Тамъ жи́ли зъ нихъ чорти́ мотáли
И безъ витýшки на клубóкъ;
На припечкáхъ щобъ не орáли,
У комени́ щобъ не літáли,
Не іздили бъ на упиря́хъ;
И щобъ дощý не продавáли,
Въ ночі людéй щобъ не лякáли,
Не ворожи́ли бъ на бобáхъ.

А звóдницямъ такé роби́ли,
Що цуръ ёмý ужé й казáть!
На гріхъ дівóкъ що підводи́ли
И симъ учи́лись промишля́ть:
Жінóкъ одъ чоловíківъ крáли,
И волоцю́гамъ помагáли
Рогáми людський лобъ квічáть.
Щобъ не своімъ не торговáли,
Тогó бъ на óдкупъ не давáли,
Що трéба про запáсъ держáть.

Енéй тамъ бáчивъ щось не мáло
Кипя́щихъ мýчениць въ смолі, —
Якъ съ кабанівъ топи́лось сáло,
Такъ шквáрилися сі въ огні.
Були́ и свíтські и черни́ці,

Були́ дівки́ и молоди́ці,
Були́ и па́ньі й панночки́;
Були́ въ свитка́хъ, були́ въ охво́тахъ,
Були́ въ дульє́тахъ и въ капо́тахъ,
Були́ всі грі́шні жіночки́.

Та се були́ все осужде́нні,
Які́ поме́рли не тепе́ръ;
Безъ су́ду жъ не пали́въ пеке́льний
Ого́нь, неда́вно хто уме́ръ.
Сі всі були́ въ другімъ заго́ні,
Якъ-би́ лоша́та, або́ ко́ні,
Не зна́ли попаду́ть куда́.
Ене́й, на пе́ршихъ подиви́вшись
И о біда́хъ іхъ пожури́вшись,
Пішо́въ въ другі́і ворота́.

Ене́й, ввійшо́вши въ сю коша́ру,
Поба́чивъ тамъ бага́цько душъ,
Вміша́вшися міжъ сю ота́ру,
Якъ міжъ гадю́ки чо́рний ужъ.
Тутъ ро́зні ду́ши похожа́ли,
Все ду́мали, та все гада́ли —
Ку́да-то за гріхи́ іхъ впруть:
Чи въ рай іхъ пу́стять весели́тись,
Чи, мо́же, въ пе́кло посмали́тись
И за гріхи́ імъ но́са втруть?

Було́ імъ вільно розмовля́ти
Про вся́кие свои діла́,
И ду́мати и мізкова́ти —
Яка́ душа́ де́ я́къ жила́.
Бага́тий тутъ на смерть гніви́вся,
Що вінъ зъ грішми́ не розлічи́вся,
Кому́ и кілько тре́ба дать;
А бідний тоскова́въ, нуди́вся,
Що вінъ на світі не нажи́вся,
И що не вспівъ и погуля́ть.

Сутя́га толкова́въ ука́зи,
И що́-то зна́чить нашъ стату́тъ;
Роска́зовавъ свои прока́зи,
На світі що роби́въ сей плутъ.
Мудре́ць же фи́зики прова́дивъ,
Знай толкова́въ яки́хсь мона́дівъ
И ду́мавъ ві́дкіль взя́вся світъ?
А мартопля́съ крича́въ, сміявся,
Роска́зовавъ и дивова́вся,
Якъ до́бре знавъ жіно́къ дури́ть.

Судя́ тамъ признава́вся сміло,
Що зъ gу́дзиками за мунди́ръ
Таке́ переона́чивъ діло,
Що мо́же бъ навісти́въ Сибіръ;
Та смерть изба́вила косо́ю,

Що катъ леге́нькою руко́ю
Плече́й ёму́ не покропи́въ.
А лікаръ скрізь ходи́въ зъланце́томъ,
Зъ слаби́тельнимъ и спермаце́томъ,
Та чва́нивсь, якъ люде́й мори́въ.

Ласощохли́сти похожа́ли,
Всі фе́ртики и паничі,
На па́льцяхъ но́гтики куса́ли,
Роспри́ндившись якъ павичі:
Все о́чи въ-го́ру підніма́ли,
По світу на́шому вздиха́ли,
Що ра́но іхъ побра́ла смерть;
Що тро́хи сла́ви учини́ли,
Не всіхъ на світі подури́ли,
Не всімъ успіли но́са втерть.

Моти́, картёжники, пъяню́ги
И ввесь прово́рний че́сний родъ:
Лакéі, ко́нюхи и слу́ги,
Всі кухарі и ввесь набро́дъ,
Побра́вшись за́ руки, ходи́ли
И все о плу́тняхъ говори́ли,
Які роби́ли якъ жили́:
Якъ па́ній и панівъ дури́ли,
Якъ по шинька́хъ въ ночі ходи́ли
И якъ съ кише́нь хустки́ тягли́.

Тамъ придзиґлёванки журились,
Що нікому вже підморгнуть —
За ними білшъ не волочились,
И сміттямъ іхъ засипавсь путь.
Баби тутъ білшъ не ворожили
И простодушнихъ не дурили.
Які жъ дівокъ охочі бить,
Зубами зъ серця скреготали,
Що наймички іхъ не вважали
И не хотіли імъ годить.

Енейй уздрівъ свою Дидону
Осмалену, мовъ головня,
Якъ-разъ по нашому закону
Предъ нею шапочку изнявъ.
»Здорова! Глянь... Де ти взялася?
И ти, сердешна, приплелася
Изъ Карфагена ажъ сюда?
Якого біса ти спеклася,
Хиба на світі нажилася?
Чортъ-мавъ тобі десь и стида.

Яка моторна молодиця.
Та—глянь? умерла залюбки....
Румяна, повна, білолиця,
Хто гляне, то лизне губки;
Теперъ зъ тебе яка утіха?

Ніхто́ не гля́не и для сміха, —
На вікъ тепе́ръ пропа́ла ти!
Я, да́либі, въ тімъ не вино́ю,
Що такъ розъіхався съ тобо́ю,
Мині прика́зано втекти́.

»Тепе́ръ же, коли́ хочь, злига́ймось
И ну́мо жить такъ, якъ жили́,
Тутъ закурімъ, заженихайімось,
Вже не разлучи́мсь ніколи́.
Ходи́, тебе́ я помилу́ю,
Прижму́ до се́рця—поцілу́ю....«
Ёму́ жъ Дидо́на на-одрізъ
Сказа́ла: »Къ чо́рту убира́йся,
До ме́не білшъ не женихайся....
Не лизь! бо розібъю́ и нісъ!«

Сказа́вши, чо́ртъ-зна де́ пропа́ла,
Ене́й не знавъ що́ и роби́ть.
Коли́бъ яга́ не закрича́ла,
Що до́вго го́ді говори́ть,
То, мо́же, та́къ би застоя́вся,
Що тамъ и до́світку дожда́вся,—
Щобъ хто и ре́бра полічи́въ:
Щобъ зъ вдо́вами не женихався,
Надъ ме́ртвими не наглумля́вся,
Жіно́къ любо́въю не мори́въ.

Ене́й съ Сиви́ллою попха́вся
Въ пеке́льную пода́лі глушъ;
Якъ на доро́зі повстрічався
Съ грома́дою знако́михъ душъ:
Тутъ всі зъ Ене́емъ обніма́лись,
Чоло́мкались и ціловались,
Поба́чивши князька́ свого́.
Тутъ всякъ сміявся, реготався,
Ене́й до всіхъ іхъ доглядався,
Знайшо́въ зъ Троя́нцівъ о́сь-кого:

Грицька́, Тере́шка, Опана́са,
Панька́, Охріма и Харька́,
Яре́му, Ермоле́нка, Вла́са,
Кузьму́, Пархо́ма, и Яцька́,
Оме́лька, Си́дора, Юхи́ма,
Пота́па, Ла́заря, Трохи́ма;
Були́ Дени́съ, Оста́пъ, Овсій —
И всі Троя́нці, що втопи́лись,
Якъ на човна́хъ зъ нимъ волочи́лись;
Бувъ и Верни́гора Мусій.

Жидівська шко́ла завела́ся,
Вели́кий крикъ всі підняли́,
И реготня́ де не взяла́ся,
Тутъ вся́ку вся́чину верзли́;
Згада́ли, чо́ртъ-знае, коли́шнє,

Бала́кали уже́ и ли́шне, —
И самъ Ене́й тутъ росходи́всь.
Щось балагу́рили довге́нько,
Хоть изійшли́ся и ране́нько,
Та панъ Ене́й нашъ опізни́всь.

Сиви́ллі се не показа́лось,
Що такъ пахо́локъ застоя́всь,
Що ди́тятко такъ розбреха́лось,
Уже́ и о́-світі не зна́всь;
На ёго грізно закрича́ла,
Зала́яла, запорощ́ала,
Що ажъ Ене́й ввесь затруси́всь.
Троя́нці тежъ усі здригну́ли
И въ-ро́стичъ, хто куди́, махну́ли,
Ене́й за ба́бою пусти́всь.

Ишли́, и — я́къ-би не збреха́ти —
Трохи́ не съ па́ру до́брихъ гінъ;
Якъ-о́сь поба́чили и ха́ти
И ввесь Плуто́нівъ ца́рський дімъ.
Сиви́лла па́льцемъ указа́ла,
И такъ Ене́еві сказа́ла:
»Отту́тъ и панъ Плуто́нъ живе́
Исъ Прозерпи́ною свое́ю;
До іхъ-то на поклонъ съ гілле́ю
Тепе́ръ я поведу́ тебе́.«

И тілько що прийшли́ къ воро́тамъ,
И въ двіръ пусти́лися чвала́ть,
Якъ ба́ба бри́дка, криворо́та,
»Хто́ йде?« іхъ ста́ла окликáть.
Мерзе́не чу́до се стоя́ло
И би́ло підъ дворо́мъ въ клепа́ло—
Якъ въ па́нськихъ во́дитця двора́хъ;
Обмо́тана вся ланцюга́ми,
Гадю́ки ви́лися клубка́ми
На голові и на плеча́хъ.

Вона́, безъ вся́кого обма́ну
И щи́ро, безъ обеняківъ,
Роби́ла грішнимъ до́бру па́ну —
Ремінням́ъ дра́ла мовъ биківъ,
Куса́ла, гри́зла, бичова́ла,
Криши́ла, шква́рила, щипа́ла,
Топта́ла, дря́пала, пекла́,
Поро́ла, ко́рчила, пиля́ла,
Вертіла, рва́ла, шпиговáла
И кровъ изъ тіла іхъ пила́.

Ене́й, біда́ха, изляка́вся,
Уве́сь якъ кре́йда побілівъ,
И за́разъ у яги́ спита́вся:
»Хто ій такъ му́чити велівъ?«
Вона́ ёму́ все росказа́ла

Такъ, якъ сама́ здоро́ва зна́ла:
Що въ пе́клі есть суддя́ Эя́къ;
Хоть вінъ на смерть не осужда́е,
Та му́чити повеліва́е,
И якъ звели́ть—и му́чять такъ.

Воро́та са́ми одчини́лись,
Не смівъ ніхто́ іхъ задержа́ть.
Ене́й съ Сиви́ллою пусти́лись,
Щобъ Прозерпи́ні честь отдать —
И піднести́ ій на боля́чку,
Ту суто-золоту́ гілля́чку,
Що си́льно такъ вона́ бажа́.
Та къ ній Ене́я не пусти́ли,
Прогна́ли, тро́хи и не би́ли,
Бо хи́ріла іхъ госпожа́.

А да́лі впе́рлись и въ буди́нки
Підзе́много сёго́ царя́,
Було́ не ви́дно ні пили́нки,
А все въ нихъ світло якъ зоря́:
Цвяхо́вані були́ тамъ стіни
И вікна всі зъ морськбі піни;
Шуми́ха, о́ливо, свине́ць,
Блища́ли міді тамъ и кри́ці —
Всі у́брані були́ світли́ці;
По пра́вді, па́нський бувъ дворе́ць!

Ене́й съ яго́ю розгляда́ли
Всі ди́ва тамъ, які́ були́, —
Роти́ свої пороззявля́ли
І бчи на лоби́ пъяли́.
Проміжъ собо́ю все зглядáлись,
Всёму́ диви́лись, осміха́лись,
Ене́й, то цмо́кавъ, то свиста́въ.
Отту́тъ-то ду́ши ликова́ли,
Що пра́ведно въ миру́ жива́ли,
Ене́й и сихъ тутъ навіща́въ.

Сиділи ру́ки поскладáвши,
Для нихъ все праздники́ були́;
Люльки́ кури́ли полягáвши,
Або́ горілочку пили́ —
Не тютюнко́ву и не пінну,
А третёпро́бну, перегінну,
Насто́яную на бодя́нъ,
Підъ че́люстями запіка́ну
І зъ ганусо́мъ и до калга́ну,
Въ ній бувъ и пе́рець и шапра́нъ.

І ла́сощі все тілько іли:
Сластёни, ко́ржики, стовпці,
Варе́нички пшени́шні, бі́лі,
Пухкі съ кавя́ромъ буханці;
Часни́къ, рогізъ, паслінъ, кисли́ці,

Козе́льці, тернъ, глідъ, полуни́ці,
Крути́і я́йця съ сирівце́мъ,
И ду́же сма́чную яе́шню,
Яку́сь Німе́цьку, не туте́шню,
А запива́ли все пивце́мъ.

Вели́ке тутъ було́ роздо́лля
Тому́, хто пра́ведно живе́,
Такъ, якъ вели́ке безголо́вья
Тому́, хто грішну жизнь веде́.
Кто мавъ къ чому́ яку́ охо́ту,
Все да́ромъ бравъ, не тра́тивъ по́ту, —
Тутъ чи́стий бувъ розгардия́шъ:
Лежи́, спи, іжъ, пий, весели́ся,
Кричи́, мовчи́, співа́й, крути́ся;
Руба́йсь—такъ и даду́ть пала́шъ.

Ні чва́нились, ні велича́лись,
Ніхто́ не знавъ тутъ мудрова́ть,
Крий Бо́же! щобъ хоть заика́лись
Братъ зъ бра́та въ чимъ покепкова́ть.
Не се́рдились и не гніви́лись,
Не ла́ялися и не би́лись,
А всі жили́ тутъ якъ брати́.
Тутъ вся́кий вла́сно жениха́вся,
Ревни́вихъ я́бедъ не боя́вся,
Не ма́ли ні яко́й біди́.

Ні хо́лодно було́, ні ду́шно,
А са́ме такъ, якъ въ сіряка́хъ,
И ве́село, и такъ не ску́шно,
На великоднихъ якъ святка́хъ.
Коли́ кому́ що захотілось,
То тутъ якъ зъ не́ба и вроди́лось,—
Отта́къ всі до́бре тутъ жили́!
Ене́й, се зрівши, дивова́вся,
И тутъ яги́ своє́й спита́вся
Які се пра́ведні були́?

»Не дума́й, щобъ були́ чино́вні«,
Сиви́лла сей дала́ одвітъ:
»Або́ що гро́шей скри́ні по́вні,
Або́ въ яки́хъ товсти́й живітъ;
Не ті се, що въ цвітни́хъ жупа́нахъ,
Въ карма́зинахъ, або́ сапъя́нахъ;
Не ті жъ, що съ кни́жками въ рука́хъ;
Не ри́царі, не розбіша́ки;
Не ті се, що крича́ть *и па́ки*,
Не ті, що въ золоти́хъ шапка́хъ.

»Се бі́дні, ни́щі, навиже́нні,
Що ду́рнями счисля́ли іхъ,
Старці, хромі, сліпорожде́нні,
Зъ яки́хъ бувъ лю́дський глумъ и сміхъ.
Се, що съ поро́жніми сумка́ми

Жили́ голо́дні підъ тина́ми,
Соба́къ дражни́ли по двора́хъ;
Се ті, що *бігъ-дасть* получа́ли,
Се ті, яки́хъ випроважа́ли
Въ поти́лицю и по плеча́хъ

»Се вдо́ви бі́дні, безпомо́щні,
Яки́мъ пріюту не було́;
Се діви че́сні, непоро́чні,
Яки́мъ спідни́ці не дуло́;
Се що безъ ро́дичівъ оста́лись,
И сирота́ми називáлись,
А по́слі вбга́лись и въ окла́дъ;
Се, що проце́нту не лупи́ли,
Що людямъ помага́ть люби́ли,
Хто чимъ бага́тъ, то тімъ и радъ.

»Тутъ та́кже старшина́ правди́ва,
Бува́ють вся́кпі стани́, —
Та тілько тро́хи сёго́ ди́ва,
Не ква́плютця на се вони́!
Бува́ють військові́, значко́ві,
И сотники́, и бунчуко́ві,
Які правди́ву жизнь вели́;
Тутъ люде вся́кого завіту
По білому есть кілько світу,
Кото́рі пра́ведно жили́.«

— »Скажи́ жъ, моя́ голу́бко си́за«,
Ище́ Ене́й яги́ спита́въ:
»Чомъ ба́тька я свого́ Анхи́за
И-до́сі въ вічи не вида́въ,
Ні съ грішними, ні у Плуто́на?
Хиба́ ёму́ нема́ зако́на,
Куда́ ёго́ щобъ засади́ть?«
— »Вінъ бо́жоі«, сказа́ла, »кро́ви
И вибира́ все по-любо́ві,
Де схо́че, бу́де тамъ и жить.«

Бала́кавши зійшли́ на го́ру,
На зе́млю сіли отдиха́ть,
И попотівши са́ме въ по́ру,
Тутъ приняли́ся розгля́дать —
Анхи́за щобъ не прогуля́ти,
И да́ромъ ту́течка не хля́ти.
Анхи́зъ тогді въ-низу́ гуля́въ
И, похожа́вши по доли́ні,
Любо́і свое́і дити́ни
Съ часу́ на часъ все дожида́въ.

Якъ — глядь на го́ру не-наро́комъ,
И тамъ свого́ синка́ уздрівъ;
Побігъ стари́й не про́сто — бо́комъ
И ввесь одъ ра́дости згорівъ.
Хвата́всь зъ синко́мъ поговори́ти,

О всіхъ спитáтись, роспросúти
И повидáтись хоть часóкъ;
Енéечка свогó обняти,
По-бáтьківській поціловáти,
Ёгó почýти голосóкъ.

—»Здорóвъ, синáшу, ма дитúно!«
Анхúзъ Енéеві сказáвъ:
»Чи се жъ тобі такú не стúдно,
Що дóвго я тебé тутъ ждавъ?
Ходімъ лишéнь къ моій госпóді,
Тамъ поговóримъ о пригóді,
За тéбе бýдемъ миркова́ть.«
Енéй стоявъ тáкъ, якъ дубúна,
Котúлась зъ рóта тілько слúна,
И самъ не знавъ щó и почáть.

Анхúзъ, сю бáчивши причúну —
Чогó синóчокъ сумовáвъ,
И самъ хотівъ обня́ть дитúну—
Та бá! ужé не въ тý попáвъ....
Приня́вся ёгó щобъ научáти,
И тáйности ёмý сказáти:
Якúй Енéівъ бýде плідъ,
Якúі діти бýдуть жвáві,
На світі зрóблять скілько слáви,
Якúмъ хто хлóпцямъ бýде дідъ.

Тогді-то въ пéклі *вечерниці*
Лучи́лись, бáчишъ, якъ на те,—
Були́ дівки́ та молоди́ці
И тамъ роби́ли не пустé:
У *вóрона* собі игрáли,
Весільнихъ писенёкъ співáли,
Співáли тутъ и колядóкъ;
Пали́ли клóччя, ворожи́ли,
По спи́ні лéщатами би́ли,
Загáдовали загадóкъ.

Тутъ заплітáли *джеределі*
Дробýшечки на головáхъ;
Скакáли пó полу *ведéри*,
Въ *тіснóі бáби* по лавкáхъ;
А въ кóменъ сýженихъ питáли,
У хáтніхъ віконъ підслухáли,
Ходи́ли въ північъ по пусткáхъ.
До свічки ложечки́ пали́ли,
Щити́ну изъ свині смали́ли,
Абó жмури́лись по куткáхъ.

Сюди́ привівъ Анхи́зъ Енéя
И міжъ дівóкъ сихъ посади́въ;
Якъ нéука и дуралéя
Приня́ть до гýрту іхъ проси́въ;
И щобъ обóмъ імъ услужи́ли,

Якъ знáють, такъ поворожи́ли —
Щó стрінетця зъ ёгó синкóмъ:
Чи вінъ хоть трóхи уродли́вий,
Къ чому́ и я́къ Енéй щасли́вий,
Щобъ всіхъ спитáлись ворожóкъ.

Однá дівчя́ булá гострéнька
И сáме у́хе-прихихé,
Швидкá, гнучкá, хисткá, порскéнька —
Булó зъ дия́вола лихé!
Вонá тутъ тілько и робила,
Що всімъ гадáла ворожи́ла,
Могу́ща въ дíлі тімъ булá;
Чи брехеньки́ які сточи́ти,
Кому́ имéння приложи́ти —
То такъ якъ-рáзъ и додалá!

Привідця зáразъ ся, шепту́ха,
И примости́лась къ старику́,
Ёму́ шепну́ла біля у́ха
И завелá зъ нимъ річъ таку́:
»Ось я синкóві загадáю,
Поворожу́ и попитáю,
Ёму́ щó бу́де, й роскажу́.
Я ворожбу́ таку́ю знáю,
Хоть щó, по прáвді отгадáю,
И вже нікóли не збрешу́.«

И за́разъ въ го́рщичокъ накла́ла
Видёмськихъ ра́знихъ вся́кихъ травъ,
Які на Йва́нівъ ве́чіръ рва́ла,
И те гніздо́, що ре́мезъ клавъ;
Васи́льки, па́пороть, шевлію,
Петрівъ батігъ и конвалію,
Любистокъ, про́серень, чебре́ць:
И все це налила́ водо́ю
Пого́жею, непочато́ю,
Сказа́вши скількось и слове́ць.

Горщо́къ сей черёпко́мъ накри́ла,
Поста́вила ёго́ на жаръ,
И тутъ Ене́я присади́ла,
Щобъ огонёкъ вінъ раздува́въ.
Якъ розігрі́лось, зашипіло,
Запа́рилось, заклеко́тіло,
Воро́чалося зъ-ве́рху въ-низъ,—
Ене́й нашъ насторо́шивъ у́ха,
Мовъ чоловічий го́лосъ слу́ха;
Те чу́е и стари́й Анхи́зъ.

Якъ ста́ли роздува́ть пильнійше,
Горщо́къ той ду́жче клекота́въ;
Почу́ли го́лосъ виразнійше,
И вінъ Ене́ю та́къ сказа́въ:
»Ене́ю го́ді вже жури́тись!

Одъ ёго ма́е расплоди́тись
Вели́кий, ду́же си́льний рідъ.
Всімъ світомъ бу́де управля́ти,
По всіхъ усю́дахъ воюва́ти,
Підве́рне всіхъ собі підъ спідъ.

»И Ри́мськиі поста́вить стіни,
Въ нихъ бу́де жи́ти, якъ въ раю;
Вели́кі зро́бить переміни
Во всімъ окру́жнімъ тамъ краю.
Тамъ бу́де жить та пожива́ти,
Покіль не бу́дуть цілова́ти
Ноги́ чие́ісь постола́....
Но ві́дсіль часъ тобі вбіра́тьця
И зъ пан'отце́мъ своімъ проща́ться,
Щобъ голова́ тутъ не лягла́.«

Сёго́ Анхи́зу не бажа́лось,
Щобъ попроща́тися зъ синко́мъ;
И въ го́лову ёму́ не кла́лось,
Щобъ зъ нимъ такъ ба́читись мелько́мъ.
Та ба́! вже нічимъ пособи́ти, —
Ене́я тре́ба відпусти́ти,
Изъ пе́кла ви́вести на світъ.
Проща́лися и обніма́лись,
Слізьми́ гірьки́ми обли́ва́лись —
Анхи́зъ крича́въ, якъ въ ма́рті кітъ.

Ене́й зъ Сиви́ллою старо́ю
Изъ пе́кла бігли на-просте́ць;
Сино́къ воро́чавъ голово́ю,
Поки́ ажъ не схова́всь оте́ць.
Прійшо́въ къ Троя́нцямъ помале́ньку
И кра́вся ни́шкомъ, потихе́ньку,
Де імъ велівъ себе́ пожда́ть.
Троя́нці по́котомъ лежа́ли
И на-дозві́ллі до́бре спа́ли, —
Ене́й и самъ укла́вся спать.

ЧАСТЬ ЧЕТВЕРТА.

Борщівъ якъ три не поденькýешъ,
На моторóшні засердчи́ть;
И зáразъ тя́гломъ закишкýешъ
И въ буркоті закеньдюши́ть.
Коли́ жъ що нáпхомъ зъязикáешъ,
И въ тéребъ дóбре зживотáешъ,
То на весéлі занутри́ть.
Объ ли́хо вдáромъ заземлю́ешъ,
И ввесь забýдъ свій зголодýешъ
И бігъ до гóря зачорти́ть.

Та що аби́щоти верзля́ломъ,
Не кáзку кóрмомъ соловя́ть:
Ось-нý закалиткýй брязкáломъ,
То рáдощі заденежáть.
Коли́ давáло спятакýешъ,
То, мóже, чýло зновинýешъ,
Якъ щó съ тобóю спереди́ть:
Куди́ на плáвахъ човновáти,
Якъ угоди́лі Юнонáти
И якъ Енéй заминерви́ть.

Мене́ за сю не ла́йте мо́ву,
Не я ії скомпонова́въ;
Сиви́ллу ла́йте безтолко́ву,
Ії се ми́зокъ змусова́въ:
Се такъ вона́ коверзова́ла,
Ене́еві пророкова́ла—
Ёму́ де поступа́тись якъ.
Хотіла ми́зокъ закрути́ти,
Щобъ гро́шей більше улупи́ти,
Хоть бідний бувъ Ене́й и такъ.

Та тре́ба зъ ли́ха догада́тьця,
Якъ при́йде у́зломъ до чого́сь,
А зъ відьмою не торгова́тьця,
Щобъ хли́пати не довело́сь.
Подя́ковавъ стару́ю су́ку
Ене́й за до́брую нау́ку,
Шагівъ зъ двана́дцять въру́ку давъ.
Сиви́лла гро́шики въ кали́тку,
Підня́вши пе́лену и сви́тку,—
Изсли́зла, мовъ лихи́й злига́въ.

Ене́й, избу́вши су́чу ба́бу,
Якъ мо́га шви́дче на човни́,
Щобъ не дала́ Юно́на шва́бу.
Що загуби́въ би и штани́.
Троя́нці въ чо́вни посіда́вши

И швидко іхъ поодпиха́вши,
По вітру га́рно поплили́.
Греблі́ зъ дия́вола всі дру́жно,
Що де́-якимъ ажъ ста́ло ду́шно,
По хвилі ве́селця гули́.

Пливу́ть—ажъ вітри забурча́ли
И закрути́ли не шутя́;
Завили́ різно, засвиста́ли—
Нема́ Ене́еві пуття́!
И зачало́ човни́ бурха́ти,
То сто́рчъ, то на́-бікъ колиха́ти,—
Що врагъ устоїть на нога́хъ.
Троя́нці зъ ля́ку задрижа́ли,
Якъ ли́ху помогти́ не зна́ли;
Игра́ли тілько на зуба́хъ.

Якъ-о́сь ставъ вітеръ ущуха́ти
И хвилі тро́хи улягли́сь;
Ставъ місяць зъ хма́ри вигляда́ти,
И звізди на́-небі блись-бли́сь!
Агу́! Троя́нцямъ ле́гше ста́ло
И тя́жке го́ре зъ се́рця спа́ло,—
Уже́ бо ду́мали пропа́сть.
Зъ людьми́ на світі такъ буває:
Коли́ кого́ міхъ налякáе,
То по́слі то́рба спать не дасть.

Уже́ Троя́нці вгамова́лись,
Могоричу́ всі потяглі́ —
И мовъ менькі́ повиверта́лись,
Безпе́чно спа́ти залягли́.
Ажъ-о́сь порі́мщикъ іхъ проно́за
На зе́млю впавъ, якъ міхъ изъ во́за,
И мовъ на пупъ репетова́въ:
»Пропа́ли всі мы зъ голова́ми,
Прощаймось съ тіломъ и душа́ми,
Оста́тній нашъ наро́дъ пропа́въ.

»Заклятий о́стровъ передъ на́ми,
И ми ёго́ не минемо́,
Не пропливе́мъ нігде́ човна́ми,
А на ёму́ пропадемо́.
Живе́ на о́строві царі́ця
Цирце́я, люта чарівні́ця
И ду́же зла́я до люде́й;
Які лишъ не остережу́тця,
А ій на о́стровъ попаду́тця,
Тихъ переве́рне на звірі́й.

»Не бу́дешъ тутъ ходи́ть на па́рі,
А підешъ за́разъ чотирма́;
Пропа́ли, якъ сірко въ база́рі!
Гото́вте ші́і до ярма́!
По на́шему хохла́цьку стро́ю,

Не бу́дешъ ца́помъ, ні козо́ю,
А вже запе́вне що воло́мъ:
И бу́дешъ въ плу́зі похожа́ти,
До бро́варя дрова́ таска́ти,
А мо́же підешъ бовкуно́мъ.

»Ляхъ цве́нькати уже́ не бу́де,
Загу́бить чу́йку и жупа́нъ,
И *не позва́лямъ* тамъ забу́де,
А заблее́ такъ, якъ бара́нъ.
Моска́ль, бода́й би не козо́ю
Замекеке́кавъ зъ бородо́ю;
А Прусъ хвосто́мъ не завиля́въ, —
Якъ, зна́ешъ, лисъ хвосто́мъ виля́е,
Якъ ду́же *до́йда* наляга́е
И якъ *чухра́й* уго́нку давъ.

»Цеса́рці хо́дять журавля́ми,
Цирце́і слу́жать за гуса́ръ
И въ о́строві тімъ сторожа́ми.
Италія́нецъ же маля́ръ —
Искваа́нній на вся́кі шту́ки,
Співа́къ, танцю́ра на всі ру́ки,
Уміе и чижівъ лови́ть;
Сей перея́женъ въ обезя́ну,
Оши́йникъ но́сить изъ сапъя́ну
И осужде́нъ люде́й сміши́ть.

»Францу́зи жъ да́вніі сіпа́ки,
Голово́різи, різники́, —
Сі переве́рнуті въ соба́ки,
Чужі щобъ гри́зли маслаки́.
Вони́ и на влади́ку ла́ють,
За го́рло вся́кого хвата́ють,
Гризу́тьця и проміжъ себе́:
У нихъ хто хи́трий, то и ста́рший
И знай всімъ намина́е па́рши,
Чупри́ну вся́кому скубе́.

»Повзу́ть Швейца́рці червяка́ми,
Голла́нці ква́кають вь багні,
Чухо́нці ла́зять муравъя́ми;
Пізна́ешъ Жи́да тамъ въ свині.
Инди́комъ хо́дить тамъ Гишпа́нець,
Крото́мъ же ла́зить Португа́лець,
Звірку́е Шве́динъ во́вкомъ тамъ;
Датча́нинъ до́бре жеребцю́е,
Ведме́демъ Ту́рчинъ тамъ танцю́е; —
Поба́чите, що́ бу́де намъ!«

Біду́ поба́чивъ немину́чу,
Тро́янці всі и панъ Ене́й,
Зібра́лися въ одну́ всі ку́чу, —
Поду́мать о біді своє́й;
И ми́ттю тутъ уговори́лись,

Щобъ всі христи́лись и моли́лись,
Щобъ тілько о́стровъ імъ мину́ть.
Моле́бень же втяли́ Е́болу,
Щобъ вітрамъ по ёго́ изво́лу
Въ другий бікъ повелівъ дмухну́ть.

Е́болъ моле́бнемъ вдоволни́вся
И ві́трівъ за́разъ одверну́въ, —
Троя́нський плавъ переміни́вся,
Ене́й буть звіремъ увильну́въ.
Вата́га вся повеселіла,
Горілка съ пля́шокъ булькотіла,
Ніхто́ ні ка́плі не проли́въ;
Потімъ взяли́ся за весе́льця
И пригребну́ли всі одъ се́рця,
Мовъ-би́ Ене́й по по́чті пливъ.

Ене́й, по чо́вну похожа́я,
Роме́ньскій тютюне́ць кури́въ;
На всі чоти́рі розгля́дая,
Коли́бъ чого́ не пропусти́въ.
»Хваліте«, кри́кнувъ, »бра́тця, Бо́га!
Гребіте ду́жче яко-мо́га,
Отъ Тибръ пере́дъ носомъ у насъ;
Ся річка Зе́всомъ обіща́на,
И зъ берега́ми намъ отда́на.
Греби́! — отъ закричу́ шаба́съ!«

Гребну́ли разъ, два, три, чоти́рі,
Якъ на́! — у бе́рега човни́;
Троя́нці на́ші — чуприндирі
На зе́млю скіць, — якъ та́мъ були́!
И за́разъ ста́ли роскладатись,
Копа́ти, стро́іть, ташова́тись,
Мовъ імъ підъ ла́герь судъ одвівъ.
Епе́й кричи́ть: »Моя́ тутъ во́ля!
И кілько о́комъ ски́нешъ по́ля,
Скрізь-геть настро́ю городівъ.«

Земе́лька ся була́ Латинська,
Завзя́тий царь въ ній бувъ Латинъ;
Стари́й — скупи́ндя скурваси́нська,
Дрижа́въ, якъ Ка́інъ, за алти́нъ.
А та́кже всі ёго́ підда́нці,
Носи́ли ла́тані гала́нці,
Диви́вшись на свого́ царя́,
На гро́ши тамъ не козиря́ли,
А въ *китьки* крашанка́ми гра́ли, —
Не візьмешъ да́ромъ сухаря́.

Латинъ сей хоть не ду́же бли́зько,
А все Оли́мпськимъ бувъ рідня́,
Не кла́нявся нікому ні́зько,
Для ёго все була́ брідня́.
Мери́ка, ка́жуть, ёго́ ма́ти,

До Фа́вна ста́ла учаща́ти,
Та и Лати́на добула́.
Лати́нъ дочку́ мавъ чепуру́ху,
Прово́рну, га́рну и моргу́ху.
Одна́ у ёго и була́.

Дочка́ була́ залётна пти́ця
Изъ-за́ду, зъ-пе́реду, й круго́мъ;
Черво́на, свіжа якъ кисли́ця,
И все ходи́ла павичо́мъ.
Доро́дна, ро́сла и краси́ва,
Приступна, до́бра, не спеси́ва,
Гнучка́, юрли́ва, молода́;
Хоть хто на не́і ненаро́комъ,
Заки́не молоде́цькимъ о́комъ,
То такъ іі и вподоба́.

Така́ дівча́ — кусо́чокъ ла́сий,
Засли́нисся, якъ гля́нешъ разъ;
Що ва́ші Гре́чеські ковба́си!
Що вашъ перва́къ грушевый квасъ!
Завійниця одъ не́і вхо́пить,
На го́лову насяде клопітъ;
А, мо́же, тёхне и не та́къ.
Поста́вить ро́гомъ я́сні о́чи,
Що не доспи́шъ петрівскій ночи;
Те по собі я зна́ю самъ.

Сусідні хлопці женихались
На гарну дівчину таку,
И сватать де-які питались,
Які хотіли, щобъ смаку
Въ Латиновій дочці добитьця,
Въ царя приданимъ поживитьця,
Геть-геть—и царство за чубъ взять.
Та неначка ій Амата,
Въ души своій була строката,
Не всякий ій любився зять.

Одинъ бувъ Турнъ, царёкъ нешнетний,
Зъ Латиномъ у сусідстві живъ,
Дочці и матери прикметний,
И батько дуже зъ нимъ друживъ.
Не въ шутку молодець бувъ жвавий,
Товстий, високий, кучерявий,
Обточений якъ огірокъ;
И війська мавъ свого чимало,
И грошиківъ таки бряжчало,
Куда ні кинь, бувъ Турнъ царёкъ.

Панъ Турнъ щось дуже підсипався
Царя Латина до дочки,
Якъ зъ нею бувъ, то выправлявся
И піднімавсь на каблучки.
Латинъ, дочка, стара Амата,

Що-де́нь відъ Ту́рна жда́ли сва́та,
Уже́ наши́ли й рушниківъ,
И вся́кихъ вся́чинъ напридба́ли,
Які на сва́танні дава́ли,
Все сподіва́лись старостівъ.

Коли́ чого́ въ рука́хъ не ма́ешъ,
То не хвали́ся що твоє́;
Що бу́де, ти того́ не зна́ешъ —
Утра́тишъ, мо́же, и своє́.
Не розглядівши, ка́жуть, бро́ду,
Не лізь прожо́гомъ пе́рший въ во́ду,
Бо щобъ не насміши́въ люде́й.
И пе́рше въ во́локъ подиви́ся,
Тогді и ри́бою хвали́ся, —
Бо бу́дешъ ёлопъ, дурале́й.

Якъ па́хло сва́таннямъ въ Лати́на
И жда́ли тілько четверга́,
Ажъ тутъ Анхи́зова дити́на
Припле́нталась на берега́
Зовсімъ своімъ Троя́нськимъ пле́мямъ.
Ене́й не ма́рно тра́тивъ вре́мя,
По-молоде́цькій закури́въ:
Горілку, пи́во, медъ и бра́гу,
Поста́вивши передъ вата́гу,
Для збо́ру въ тру́би засурми́въ.

Троянство, зна́ешъ, все голо́дне
Сипну́ло ри́сьтю на той кликъ;
Якъ га́личъ въ вре́мя непого́дне,
Всі підняли́ вели́кий крикъ.
Сиву́шки за́разъ ковтону́ли
По ківшику, и не здригну́ли, —
И докоси́лись до потра́въ.
Все військо до́бре убіра́ло,
Ажъ по-за у́хами лящ́ало,
Оди́нъ передъ други́мъ хвата́въ.

Вбира́ли січену капу́сту,
Шатко́вану и огірки́,
(Хоть се було́ въ часъ мясопу́сту),
Хрінъ съ ква́сомъ, ре́доьку, бураки́;
Рябка́, тете́рю, салама́ху.
Якъ не було́,—поіли зъ-ма́ху
И всі строщи́ли сухарі,
Що не було́, все позъіда́ли,
Горілку всю повипива́ли,
Якъ на вече́рі косарі.

Ене́й оста́вивъ изъ носа́тку
Було́ горілки про запа́съ,
Та клю́кнувъ до́бре по поря́дку,
Розще́дривсь, якъ бува́ у насъ,
Хотівъ послі́днімъ поділи́тись,

Щобъ до кінця́ уже́ напи́тись,
И до́бре цівкою смикну́въ;
За нимъ и вся ёго́ голо́та
Тягла́, поки́ була́ охо́та,
Що де́-який и хвістъ наду́въ.

Бари́льця, пляшечки́, носа́тку,
Сулі́і, ти́кви, боклажки́,
Все ви́сушили безъ оста́тку,
Посу́ду потовкли́ въ шматки́.
Троя́нці зъ хме́лю просипа́лись,
Скуча́ли, що не похмеля́лись;
Пішли́ щобъ зе́млю озира́ть,
Де імъ пока́зано сели́тись,
Жить, будова́тися, жени́тись,
И щобъ Лати́нцівъ роспізна́ть

Ходи́ли тамъ, чи не ходи́ли,
Якъ-о́сь верну́лись и наза́дъ,
И чепухи́ нагороди́ли,
Що панъ Ене́й не бувъ и радъ.
Сказа́ли: лю́ди тутъ бормо́чуть,
Язи́комъ ди́вним намъ соко́чуть,
И ми іхъ мо́ви не втнемо́;
Слова́ свої на *усъ* конча́ють,
Якъ ми що ка́жемъ імъ—не зна́ють.
Міжъ ни́ми ми пропадемо́.

Ене́й тутъ за́разъ взявъ дога́дку:
Велівъ побігти до дяківъ,
Купи́ть Пія́рськую грама́тку,
Полу́ставцівъ, октоіхі́въ:
И всіхъ зача́въ самъ мордова́ти
По-ве́рху, по-слова́мъ склада́ти
Лати́нськую *тму*, *мну*, *здо*, *тло*;
Троя́нське пле́мя все засіло
Коло книжо́къ, що ажъ потіло,
И по-Лати́нському гуло́.

Ене́й відъ нихъ не одступа́вся,
Тройча́ткою всіхъ приганя́въ;
И хто хоть тро́хи ліновався,
Тому́ *субітки* и дава́въ.
За ти́ждень такъ Лаци́ну взна́ли,
Що вже зъ Ене́емъ розмовля́ли,
И говори́ли все на *усъ*:
Ене́я зва́ли *Энеусомъ*.
Уже́ не па́номъ,—*доминусомъ*,
Себе́ жъ то зва́ли *Троянусъ*.

Ене́й, Троя́вці́въ похвали́вши,
Що такъ Лаци́ну поняли́,
Сиву́шки въ ку́бочки нали́вши
И могори́чъ всі запили́.
Потімъ зъ деся́токъ що мудрі́йшихъ,

Вь Лацині що найрозумнійшихъ,
Зъ ватаги вибравши якъ-разъ,
Пославъ послами до Латина
Одъ имени свого и чина:
А съ чимъ пославъ, то давъ приказъ.

Посли, прийшовши до столиці,
Послали до царя сказать,
Що до ёго и до цариці
Енейъ приславъ поклонъ отдать,
И съ хлібомъ, съ сіллю и зъ другими
Подарками предорогими,
Щобъ познакомитись съ царемъ,—
И якъ добъетця панській ласки
Енейъ сподарь и князь Троянський,
То прийде самъ въ царський теремъ.

Латину тілько що сказали,
Що одъ Енея есть посли,
И съ хлібомъ, съ сіллю причвалали,
Та ще й подарки принесли—
Хотять Латину поклонитьця,
Знакомитись и подружитьця,
Якъ тутъ Латинъ и закричавъ:
»Впусти! я хліба не цураюсь,
И зъ добрими людьми братаюсь.
Отъ, на ловця звіръ наскакавъ!«

Велівъ тутъ за́разъ прибіра́ти
Світли́ці, сіни, двіръ мести́;
Клеча́ння по́ двору сажа́ти,
Шпалерівъ ра́знихъ нанести́
И вибива́ть царську́ю ха́ту;
Либо́нь покли́кавъ и Ама́ту,
Щобъ и вона́ дала́ совітъ —
Якъ лу́чче, кра́ще прибіра́ти,
Де́, я́къ, ковра́ми застила́ти
И підбира́ть до цвіту цвітъ.

Посла́въ гінця́ до богома́за,
Щобъ малёва́ння накупи́ть,
И такъ же ро́зного припа́су,
Щобъ що було́ и істи й пить.
Вроди́лось ре́нське зъ курдимо́номъ
И пи́во чо́рнее зъ лимо́номъ,
Сиву́шки жъ тро́хи не изъ спустъ;
Де не взяли́сь воли́, теля́та,
Бара́ни, ві́вці, порося́та;
Лати́нъ прибра́всь мовъ на запу́стъ.

Ось привези́ и малёва́ння
Робо́ти первійшихъ майстрівъ,
Царя́ Горо́ха панова́ння,
Патре́ти всіхъ багатирівъ:
Якъ Алекса́ндръ царе́ві По́ру

Дава́въ изъ військомъ до́бру хлёру;
Черне́ць Мама́я якъ поби́въ;
Якъ Му́ромець Илля́ гуля́е,
Якъ бъе Поло́вцівъ, проганя́е —
Якъ Переяслівъ борони́въ;

Бова́ зъ Полка́номъ якъ води́вся,
Оди́нъ друго́го якъ вихри́въ;
Якъ Солове́й харци́зъ жени́вся,
Якъ въ По́льщі Желізня́къ ходи́въ.
Патре́тъ бувъ Фра́нцуза Карту́ша,
Противъ ёго́ стоя́въ Гарку́ша,
А Ва́нька Ка́інъ впереді.
И вся́кихъ вся́чинъ накупи́ли,
Всі стіни ни́ми облипи́ли;
Лати́нъ диви́всь іхъ красоті!

Лати́нъ такъ до́ма споряди́вши,
Круго́мъ все въ ха́тахъ оглядавъ,
Світе́лки, сіни обходи́вши,
Собі убо́ри добіра́въ:
Плаще́мъ зъ клеёнки обверну́вся,
Ціно́вимъ gу́земъ застебну́вся,
На го́лову взявъ капелю́хъ;
Набу́въ на но́ги ки́нді но́ві
И рукави́ці взявъ шкапо́ві,
Наду́всь, мовъ на огні лопу́хъ.

Латинъ якъ царь въ своімъ наряді
Ишовъ въ кругу своіхъ вельможъ,
Которі всі булі въ параді,
Надувшись всякий зъ нихъ якъ ёржъ.
Царя на дзиґликъ посадили,
А самі мовчки одступили
Відъ покутя ажъ до дверей.
Цариця жъ сіла на ослоні,
Въ едимашковому шушоні,
Въ карабліку изъ соболей.

Дочка — Лавися чепуруха
Въ Німецькимъ фуркальці була,
Вертілась якъ въ окропі муха,
Въ верцадло очи все пъяла.
Одъ дзиґлика жъ царя Латина
Скрізь прослана була рядниа,
До самой фіртки и ворітъ;
Стояло військо тутъ залётне,
Волове, кінне и піхотне
И ввесь бувъ зібраний повітъ.

Послівъ ввели къ царю съ пихою,
Якъ водилося у Латинъ;
Несли подарки предъ собою:
Пирігъ завдовжки изъ аршинъ,
И соли Кримки и Бахмутки.

Лахміття ро́зного, три жму́тки,
Ене́й Лати́ну що присла́въ.
Послі́ къ Лати́ну приступи́лись,
Три ра́зи ни́зько поклони́лись,
А ста́рший ра́цію сказа́въ:

»*Эне́усъ но́стеръ ма́гнусъ* па́*нусъ*
И сла́вний *Трояно́румъ* князь,
Шмигля́въ по мо́рю якъ цига́*нусъ*,
Адъ те, о рексъ! присла́въ *нункъ* насъ.
Рода́мусъ до́мине Лати́не,
Неха́й нашъ *ка́путъ* не заги́не:
Перми́тте жить въ землі свое́й,
Хоть за *пекуніі*, хоть *ура́тисъ*,
Ми дя́ковати бу́демъ *са́тисъ*
Бенефице́нціи твоей.

»*О Рексъ!* будь на́шимъ *Мецена́томъ*
И *ла́скамъ туамъ* покажи́,
Эне́усу зробі́ся бра́томъ,
О о́птиме! не одкажи́:
Энеусъ принцепсъ есть мото́рний,
Формо́зусъ, га́рний и прово́рний,
Поба́чишъ самъ, *инномине́!*
Вели́ *акципере* пода́рки
Зъ ласка́вимъ ви́домъ и безъ сва́рки,
Що при́слані черезъ мене́:

»Се ки́лимъ самолётъ чуде́сний,
За Хме́ля ви́ткався царя́, —
Літа́ підъ облака́ небе́сні,
До місяця и де зоря́;
И стілъ нимъ мо́жна застила́ти,
И передъ ліжкомъ простила́ти,
И тарада́йку закрива́ть.
Царі́вні бу́де вінъ въ приго́ду,
И то найбілшъ для то́го го́ду,
Якъ за́мужъ при́йдетця дава́ть.

Ось ска́терть Шлёнськая нешпе́тна,
І́ у Ли́пську добули́;
Найбілше въ тимъ вона́ прикме́тна,
На стілъ якъ тілько настели́
И загада́й яко́і стра́ви,
То вся́кі вро́дятця потра́ви,
Які на сві́ті тілько есть:
Пивце́, винце́, медо́къ, го́рілка,
Рушни́къ, ніжъ, ло́жка и тарілка,
Цари́ці му́симъ ёго́ підне́сть.

»А се сапъя́нці самохо́ди,
Що въ нихъ ходи́въ ище́ Ада́мъ;
Въ стари́нниі поши́ті го́ди,
Не зна́ю якъ доста́лись намъ;
Либо́нь доста́лись одъ Пендо́сівъ,

Що въ Трóі намъ утéрли нóсівъ,
Про те Енéй зна молодéць;
Сю вещъ, якъ рідку и старúнну,
Піднóсимо царю́ Латúну,
Съ поклóномъ нúзькимъ, на ралéць.«

Царúця, царь, дочкá Лавúна
Зглядáлися проміжъ себé,
Изъ рóта покотúлась слúна, —
До сéбе всякий и гребé
Які достáлись імъ подáрки;
Насúлу обійшлóсь безъ свáрки.
Якъ-óсь Латúнъ сказáвъ послáмъ:
»Скажіте вáшому Енéю,
Латúнъ изъ цілою сімъéю,
Крий Бóже, якъ всі рáді вамъ!

»И вся моя́ маéтность рáда,
Що Богъ васъ наверну́въ сюдú;
Мні мúла вáша вся громáда —
Я не пущу́ васъ нікудú.
Прошу́ Енéю покланя́тись
И хліба-сóли не цурáтись,
Кусóкъ остáтній розділю́.
Дочкá у мéне одинáчка,
Хазя́йка дóбра, пря́ха, швáчка,
То, мóже, и въ рідню́ вступлю́.«

И за́разъ попроси́въ до сто́лу
Лати́нъ Ене́евихъ бо́яръ,
Пили́ горілку до изво́лу
И іли бу́блики, кавя́ръ;
Бувъ бо́рщъ до шпу́ндрівъ зъ буряка́ми,
А въ ю́щці по́трухъ зъ галушка́ми,
Потімъ до со́ку каплуни́,
Зъ отрібки ба́ба, шарпани́на,
Пече́на съ часнико́мъ свини́на,
Крохма́ль, яки́й ідя́ть пани́.

Въ обідъ пили́ замо́рські ви́на,
Не мо́жна всіхъ іхъ росказа́ть,
Бо потече́ изъ ро́та сли́на
У де́-кого, якъ опи́сать:
Пили́ Сики́зку, деренівку
И Кри́мську вку́сную дулівку,
Що-то́ айво́вкою зову́ть.
На *виватъ*—зъ мущирівъ стріля́ли,
Тушъ—грімко трубачі игра́ли,
А *многолітъ*—дяки́ реву́ть!

Лати́нъ, по ца́рському звича́ю,
Ене́ю да́ри одряди́въ:
Лубе́нського шматъ корова́ю,
Кори́то Опишня́нськихъ сливъ,
Орі́хівъ Ки́евськихъ смаже́нихъ,

Полтáвськихъ пýндиківъ пряжéнихъ
И гýсячихъ пять кіпъ яéць;
Рогáтого скотá зъ Липянки,
Сивýхи відеръ съ пять Будянки,
Сто Решетилівськихъ овéць.

Латинъ старий и полигáвся
Зъ Енéемъ нáшимъ молодцéмъ,
Енéй и зятемъ називáвся —
Та діло крáситця кінцéмъ!
Енéй, при щáстю, безъ поміхи
Вдавáвся въ жáрти, игри, сміхи,
А объ Юнóні и забýвъ,
Ёгó котóра не любила,
И скрізь за нимъ, де бýвъ, слідила,
Нігдé одъ нéі не ввильнýвъ.

Ирися — цёхля проклятýща,
Завзятійша одъ всіхъ брехýхъ,
Олимпська мчáлка невсипýща,
Криклівійша изъ щебетýхъ;
Прийшлá Юнóні росказáла,
Енéя якъ Латинъ приймáла,
Який міжъ ними есть уклáдъ:
Енéй за тéстя мавъ Латина,
А сей Енéя, якъ за сина,
И що въ дочки зъ Енéемъ ладъ.

»Эгé!« Юнóна закричáла:
»Погáнець якъ же розібрáвъ,—
Я нáрошно ёмý спускáла,
А вінъ и нóги розіклáвъ!
Огó! провчý я висікáку,
И пéрцю дамъ ёмý и мáку,—
Потямить якова-то я!
Проллю Троянську кровь, Латиньску,
Вмішáю Тýрна скурваси́ньску,
Я наварю імъ кисіля!«

И нá! черезъ штафéтъ къ Плутóну
За підписомъ своімъ прикáзъ,
Щобъ фýрию вінъ Тезифóну
Послáвъ къ Юнóні той же часъ;
Щобъ ні въ берли́ні, ні въ дормéзі,
И ні въ ридвáні, ні въ портшéзі,
А бігла бъ на перекладни́хъ;
Щобъ не булó въ путі препóни,
Тобъ заплати́въ *на три* прогóни,
Щобъ на Оли́мпъ вроди́лась въ-мигъ.

Прибігла фýрия изъ пéкла
Яхи́днійша одъ всіхъ відёмъ,
Зла, хи́тра, злóбная, запéкла,
Роби́ла зъ сéбе скрізь содóмъ.
Ввійшлá къ Юнóні зъ рéвомъ, стýкомъ,

Зъ великимъ тре́скомъ, свистомъ, гу́комъ,
Зробила объ собі лепо́ртъ.
Якъ разъ ії взяли́ гайду́ки
И повели́ въ тере́мъ підъ ру́ки,
Хоть такъ страшна́ була́ якъ чортъ.

»Здоро́ва, люба, ми́ла до́ню!«
Юно́на въ ра́дощахъ кричи́ть:
»До ме́не шви́дче, Тези́фо́ню!«
И цілова́ть ії біжи́ть.
»Сіда́й, голу́бко! Якъ ся ма́ешъ?
Чи пса Троя́нського ти зна́ешъ?
Тепе́ръ къ Лати́ну завита́въ,
И кру́тить тамъ, якъ въ Карфаге́ні;
Доста́нется дочці и не́ні,
Лати́нъ щобъ въ ду́рні не попа́въ.

»Ввесь зна́е світъ, що я не зло́бна,
Люде́й гу́бити не люблю́;
Но річъ така́ богоуго́дна,
Коли́ Ене́я погублю́:
Зроби́ ти по́хоронъ зъ весілля,
Зада́й ти до́бре всімъ похміля,
Хоть би побра́ли всіхъ чорти́ —
Ама́ту, Ту́рна и Лати́на,
Ене́я, га́дового сина, —
Пужни́ по-сво́ему іхъ ти!«

—»Я наймичка твоя покорна«,
Ревнула фурия якъ грімъ:
»На всяку хіть твою неспорна,
Сама Троянцівъ всіхъ поімъ,
Амату съ Турномъ я зъедная
И симъ Енея укараю,
Латину жъ въ тімъя дуръ пущу.
Побачять то боги и люде,
Що зъ сватання добра не буде
Всіхъ, всіхъ въ шматочки потрощу.«

И перекинулась клубочкомъ,
Кіть-кіть зъ Олимпа якъ стріла;
Якъ йшла черідка вечерочкомъ,
Къ Аматі шусть—якъ тамъ була!
Смутна Амата піръя драла,
Слізки роніла и вздихала,
Що Турнъ князёкъ не буде зять.
Кляла Лавиніі родини,
Кляла кумівъ, кляла христини,
Та що жъ? противъ ріжна не прать!

Яга підъ пелену підкравшись,
Гадюкой въ серце поповзла,
По всіхъ куточкахъ позвивавшись.
Въ Аматі рай собі найшла.
Въ отравлену ії утробу

Накла́ла зло́сти, мовъ би бо́бу,—
Ама́та ста́ла не своя́:
Серди́та ла́яла, крича́ла,
Себе́, Лати́на проклина́ла
И всімъ дава́ла триший.

Потімъ и Ту́рна навісти́ла,
Пресу́ча, лю́тая яга́!
И изъ сёго князька́ зроби́ла
Ене́ю ли́шнёго врага́.
Турнъ, по вое́нному звича́ю,
Зъ горілкою напи́вшись ча́ю,
Сказа́ть по-про́сту, пъя́ний спавъ;
Яга́ тихе́нько підступи́ла
И лю́те сни́ще підпусти́ла,
Що Турнъ о тімъ не помишля́въ.

Ёму́, бачъ, со́нному верзло́ся,
Буцімъ Анхи́зове дитя́,
Зъ Лави́ніею день зійшло́ся
И жениха́лось не шутя́:
Буцімъ зъ Лависе́й обніма́вся,
Буцімъ до па́зухи добра́вся,
Буцімъ и пе́рстень зъ па́льця знявъ;
Лави́ся пе́рше мовъ пруча́лась,
А по́слі, мовъ, угамова́лась,
И ій буцімъ Ене́й сказа́въ:

»Лави́сю, ми́лее коха́ння!
Ти ба́чишъ, якъ тебе́ люблю́....
Та що се на́ше жениха́ння,
Коли́ тебе́ на вікъ гублю́?
Руту́лець Турнъ тебе́ вже сва́та, —
За нимъ, бачъ, тя́гне и Ама́та,
И ти́ въ ёму́ нахо́дишъ смакъ.
До ко́го хіть ти білшу ма́ешъ?
Скажи́, кого́ зъ насъ вибіра́ешъ?
Неха́й я зги́ну, небора́къ!«

—»Живи́, Ене́ечку мій ми́лий!«
Царівна сей дала́ одвітъ:
»Для ме́не за́вжде Турнъ ости́лий,
Оча́мъ моімъ оди́нъ ти́ світъ!
Тебе́ коли́ я не поба́чу,
То день той и годи́ну тра́чу,
Мое́ ти ща́стя, животи́!
Ту́рнъ шви́дче на́гле околіе,
Ніжъ, ду́рень, мно́ю завладіе.
Я вся твоя́, и панъ мій — ти!«

Тутъ Турнъ безъ па́мяти схвати́вся;
Стоя́въ якъ въ зе́млю ври́тий стовпъ;
Одъ зло́сти, съ хме́лю ввесь труси́вся
И сна одъ я́ву не росчо́впъ:
»Кого́? — мене́? И хто? — Троя́нець!

Голя́къ, втіка́чъ, припле́нтачъ, ла́нець!
Звести́? — Лави́нію одня́ть?
Не князь я—гірше шмарово́за!
И дамъ собі урізать но́са,
Коли́ Ене́й Лати́ну зять!

»Лави́ся, шматъ не для харци́за,
Яки́й пройди́світъ есть Ене́й;
А то—и ти, голу́бко си́за,
Изги́нешъ одъ руки́ моє́й!
Я всіхъ поста́влю вверхъ нога́ми,
Не подару́ю васъ душа́ми,
А білшъ Ене́ю докажу́!
Лати́на же старо́го діда,
Прижму́ незгірше якъ сусіда,
На кілъ Ама́ту посажу́.«

И за́разъ листъ посла́въ къ Ене́ю,
Щобъ ви́йшовъ би́тись самъ на са́мъ,
Помірявсь си́лою своє́ю,
Доста́въ одъ Ту́рна по уса́мъ;
Хоть на киі, хоть кулака́ми
Пошту́рхатись по-підъ бока́ми,
Або́ поби́тись и на смерть.
А та́кже пхнувъ вінъ драгома́на
И до Лати́нського султа́на,
Щобъ и сёму́ морда́си втерть.

Яхи́дна фу́рия раде́нька,
Що по ії все діло йшло;
До лю́дськихъ бідъ вона́ швиде́нька,
И го́ре ми́ло ій було́.
Махну́ла шви́дко до Троя́нцівъ,
Щобъ сихъ Лати́нськихъ постоя́нцівъ
По сво́ему осатани́ть.
Тогді Троя́нці всі съ хорта́ми
Збіра́лись іхать за зайця́ми,
Князька́ свого́ повесели́сь.

Но »го́ре, грі́шникові су́щу«,
Такъ Ки́евський скубе́нтъ сказавъ:
»Благи́хъ ділъ во́вся неиму́щу!
Хто Бо́жиі судьби́ пізна́въ?
Хто, де не ду́ма — тамъ ночу́е,
Хотівъ де бігти — тамъ гальму́е.
Такъ грішними судьба́ верти́ть!«
Троя́нці са́ми то пізна́ли,
Зъ мало́і ре́чи пострада́ли, —
Якъ то чита́тель самъ уздри́ть.

Побли́зь Троя́нська кочова́ння
Бувъ на одлёті хуторо́къ;
Було́ въ німъ щу́пле будова́ння,
Ставо́къ бувъ, гре́бля и садо́къ.
Жила́ Ама́тина тамъ ня́нька,

Не зна́ю, жінка, чи паня́нка,
А зна́ю, що була́ стара́,
Скупа́, и зла, и воркоту́ха,
Нау́шниця и щебету́ха;
Дава́ла чи́ншу до двора́:

Ковба́съ десятківъ съ три Лати́ну,
Лави́ніі къ Петру́ мандри́къ,
Ама́ті въ ти́жденъ по алти́ну,
Три ху́нти во́ску на ставни́къ;
Льнянóі пря́жи три півмі́тки,
Серпа́нківъ ві́сімъ на намі́тки
И двісті валяни́хъ гнотівъ.
Лати́нъ одъ ня́ньки нажива́вся,
За те́ жъ за ня́ньку и вступа́вся,
За ня́ньку хоть на ніжъ готóвъ.

У ня́ньки бувъ біле́нький цу́цикъ,
І́ вінъ за́вжде забавля́въ;
Не ду́же прóстий — рóдомъ му́цикъ,
Носи́въ понóску, таньцёва́въ,
И пя́ніі лиза́въ одъ ску́ки
Часте́нько нóги скрізь, и ру́ки,
И ті́мениці вигриза́въ.
Царівна ча́сто зъ нимъ игра́лась,
Сама́ цари́ця любова́лась,
А царь то ча́сто й годува́въ.

Троя́нці, въ ро́ги затруби́вши,
Пусти́ли го́нчихъ въ чагарі,
Круго́мъ боло́то обступи́вши,
Бича́ми ля́скали псарі.
Якъ тілько го́нчі заганя́ли,
Зага́вкали, заскавуча́ли,
То му́цикъ, ви́рвавшись на двіръ,
На го́лосъ го́нчихъ одізва́вся,
Чмихну́въ, зави́въ, до нихъ помча́вся.
Стреме́нний ду́мавъ, що то звіръ:

»А тю ёго́! гуджга́!« и кри́кнувъ,
И зъ сво́ри поспуска́въ хортівъ;
Тутъ му́цикъ до землі прили́пнувъ
И духъ відъ ля́ку затаівъ;
Но пси, донюхавшись, доспіли,
Шарпну́ли му́цика, иззіли
И посмокта́ли кісточки́.
Якъ вість така́ дойшла́ до ня́ньки,
То о́чи ви́пъяла якъ ба́ньки,
А зъ но́са спа́ли и очки́.

Осатаніла вра́жа ба́ба
И кри́кнула якъ на живітъ,
Зроби́лась за́разъ ду́же сла́ба,
Холо́дний показа́вся пітъ;
Порва́ли ма́точні припа́дки,

Исте́рика и лихора́дки,
И спа́зми жи́ли потягли́;
Підъ нісъ ій кла́ли ассафе́ту
И те́плую на пупъ серве́ту,
Ище́ клисти́ръ зъ ромну́ дали́.

Якъ тілько къ па́мяти верну́лась,
То за́разъ га́ласъ підняла́;
До не́і че́лядь вся сину́лась
Для ди́ва, якъ ввесь світъ кляла́.
Потімъ схвати́вши голове́шку
И, ви́бравшись на до́бру сте́жку,
Чкурну́ла про́сто до Троя́нъ —
Всі курені іхъ попали́ти,
Ене́я заколо́ть, поби́ти
И всіхъ Троя́нськихъ бусурма́нъ.

За не́ю че́лядь покоти́ла,
Схвати́вши хто́ що́ запопа́въ:
Куха́рка чаплію вхопи́ла,
Лаке́й тарілками шпуля́въ;
Зъ рубле́мъ тамъ пра́чка храброва́ла,
Зъ дійни́цей ри́чка наступа́ла,
Гуме́нний зъ ціпомъ скрізь сова́всь;
Тутъ ро́та косарівъ зъ гребця́ми
Йшли би́тись зъ ко́сами, зъ грабля́ми,
Ніхто́ одъ бо́ю не цура́всь.

Но у Троянського наро́ду
За шагъ алти́на не проси́:
Хто Москаля́ объіхавъ зъ ро́ду?
А за́ймешъ — но́ги уноси́.
Завзя́того Троянці кшта́лту,
Не стру́сять ні чиёго gва́лту
И но́са хоть кому́ утру́ть;
И ня́ньчину всю рать розби́ли,
Скалічили, роспотроши́ли
И всіхъ въ тісні́й загна́ли кутъ.

Въ сие́-то нещасли́ве вре́мя
И въ са́мий штурхобо́чний бой,
Троя́нське и Лати́нське пле́мя
Якъ умива́лося мазко́й, —
Пробігъ гіне́ць зъ письмо́мъ къ Лати́ну,
Не ра́досну привізъ нови́ну —
Князь Турнъ ёму́ війну́ писа́въ;
Не въ пиръ, бачъ, запроша́въ напи́тись,
А въ по́ле визива́въ поби́тись, —
Гіне́ць и на слова́хъ дода́въ:

»Царю́ Лати́не неправди́вий!
Ти сло́во ца́рськее зама́въ;
За те узо́лъ дружелюби́вий,
На віки зъ Ту́рномъ розірва́въ.
Одъ Ту́рна шматъ той однімáешъ

И въ ротъ Енéеві сова́ешъ,
Що Ту́рнові самъ обіща́въ.
Вихо́дь же за́втра навкула́чки,
Відті́ль полізешъ, ма́буть, ра́чки,—
Бода́й и лунь щобъ не злиза́въ.«

Не такъ розсерди́тця добро́дій,
Коли́ панъ во́зний по́зовъ дасть;
Не такъ люту́е го́лий зло́дій,
Коли́ не ма́е що укра́сть;
Якъ нашъ Лати́нъ тутъ розгніви́вся,
И на гіньця́ сёго́ озли́вся,
Що гу́би зъ се́рця покуса́въ:
И тілько о́дповідь хтівъ да́ти
И гнівъ царськи́й свій показа́ти,
Посо́лъ щобъ Ту́рнові сказа́въ,—

Якъ ви́глянувъ въ вікно́ зъ-нена́цька,
Прийшо́въ Лати́нъ въ вели́кий страхъ;
Поба́чивъ лю́ду скрізь бага́цько
По у́лицямъ и всіхъ кутка́хъ.
Лати́нці пе́рлися товпа́ми,
Шпурля́ли въ го́ру всі шапка́ми,
Крича́ли въ го́лосъ на ввесь ротъ:
»Війна! війна! проти́въ Троя́нцівъ!
Ми всіхъ Енéевихъ пога́нцівъ
Побъе́мъ—искорени́мъ іхъ родъ!«

Латинъ старий бувъ не рубáка
И воювáтись не любивъ,
Одъ слóва *смерть* вінъ, неборáка,
Бувъ безъ душі, и мовъ неживъ.
Вінъ стичку тілько мавъ на ліжку,
Амáті якъ не гравъ підъ ніжку,
И то тогді, якъ підтоптáвсь;
Безъ тóго жъ зáвжде бувъ тихéнький,
Якъ всякий дідъ старий, слабéнький —
Въ чужéе діло не мішáвсь.

Латинъ и сéрцемъ и душéю
Далéкий бýвши одъ війни,
Зібрáвшись зъ мýдростю своéю,
Щобъ не попáстись въ кайдани,
Зізвáвъ къ собі панівъ вельмóжнихъ,
Старихъ, чинóвнихъ и замóжнихъ,
Котóрихъ рáди слýхавъ самъ;
И виславши геть-прéчъ Амáту,
Завівъ іхъ всіхъ въ свою кімнáту,
Такý сказáвъ річъ старшинáмъ:

»Чи ви одъ чáду, чи зъ похмілля?
Чи чортъ за дýшу удряпнýвъ?
Чи напили́сь дурнóго зілля,
Чи глуздъ за рóзумъ завернýвъ?
Скажіть: зъ чогó війнá взялáся?

Зъ чого́ ся мисль вамъ приплела́ся?
Коли́ я тішився війно́й?
Не звіръ я—лю́дську кровъ проли́ти,
И не харци́зъ, люде́й щобъ би́ти,
Для ме́не ги́дкий вся́кий бой.

»И якъ війну́ вести́ безъ збру́і,
Безъ війська, хліба, безъ гарма́тъ,
Безъ гро́шей?—Го́лови ви бу́і!
Яки́й васъ обезглу́здивъ катъ?
Хто бу́де зъ васъ провіянтме́йстеръ,
Або́ хто бу́де кри́гсъ-цалме́йстеръ,
Кому́ казну́ повірю я?
Не ду́же хо́чете ви би́тись,
А тілько хо́чете нажи́тись,
И бу́де все біда́ моя́.

»Коли́ сверблять изъ васъ у ко́го
Чи спи́на, ре́бра, чи боки́;
На що́ проси́ти вамъ чужо́го?
Мої царськи́і кулаки́
Поче́шуть ре́бра вамъ и спи́ну,
Коли́ жъ то ма́ло, я дуби́ну
Гото́въ на ре́брахъ сокруши́ть.
Служи́ть вамъ радъ малахая́ми,
Різка́ми, кішками, кия́ми,
Щобъ жаръ вое́нний потуши́ть.

»Поки́ньте жъ се дурне́ юна́цтво
И розійді́тця по дома́хъ,
Пано́ве ви́борне боя́рство!
А про війну́ и въ голо́вахъ
Собі ніко́ли не кладіте;
А мо́вчки въ за́пічкахъ сидіте,
Розга́дуйте що ість и пить.
Хто жъ про війну́ проговори́тця,
Або́ кому́ війна присни́тця,
Того́ пошлю́ куни́ць лови́ть.«

Сказа́вши се махну́въ руко́ю
И за́разъ самъ пішо́въ съ кімна́тъ
Бундю́чно-грізною ходо́ю,
Що вся́кий бувъ собі не радъ.
Пристижені ёго́ вельмо́жі
На ёлопівъ були́ похожі,
Ніхто́ зъ устъ па́ри не пусти́въ.
Не шви́дко бі́дні схамену́лись,
И въ ра́тушъ підтюпцемъ сну́лись,
Уже́ якъ ве́черъ наступи́въ.

Тутъ ду́му до́вгую держа́ли
И всякъ компонова́въ своє́,
И въ го́лосъ грімко закрича́ли:
Що на Лати́на всякъ плює́
И на грозьбу́ не уважа́е,

Війну жъ зъ Ене́емъ начина́е;
Щобъ не́крутъ за́разъ набіра́ть,
И не проси́ть щобъ у Лати́на,
Зъ казни́ ёго́, а ні алти́на, —
Боя́рські гро́ши шафова́ть.

И такъ, Лати́нь заворуши́лась,
Заду́мавъ всякъ поби́ть Троя́нъ;
Відкіль та хра́брість уроди́лась
Противъ Ене́евихъ прочáнъ?
Вельмо́жи ца́рство збунтова́ли,
Противъ царя́ всіхъ наща́ли —
Вельмо́жи! ли́хо бу́де вамъ.
Вельмо́жи! хто царя́ не слу́ха,
Таки́мъ обрізать нісъи у́ха
И въ ру́ки всіхъ отда́ть ката́мъ.

О му́зо, па́нночко Парна́сська!
Спусти́сь до ме́не на часо́къ...
Неха́й твоя́ нау́чить ла́ска,
Неха́й твій ше́пче голосо́къ:
Лати́нь къ війні́ якъ снаряжа́лась,
Якъ а́рмія іхъ набіра́лась,
Яки́й поря́докъ въ війську бувъ;
Всі опиши́ мунди́рі, сбру́ю —
И ка́зку мні скажи́ таку́ю,
Якоі ще ніхто́ не чувъ.

Бояри въ мигъ скомпонова́ли
На а́ркушъ маніхве́стъ круго́мъ,
По всіхъ повітахъ розісла́ли,
Щобъ військо йшло підъ короговъ;
Щобъ го́лови всі обголя́ли,
Чупри́ни до́вгі оставля́ли,
А усъ въ півло́коть щобъ стирча́въ;
Щобъ са́ла и пшона́ набра́ли,
Щобъ сухарівъ понапіка́ли,
Щобъ ло́жку, казано́къ всякъ мавъ.

Все військо за́разъ росписа́ли
По ра́знимъ со́тнямъ, по полка́мъ,
Полковниківъ понаставля́ли,
Дали́ пате́нти сотника́мъ.
По города́мъ всякъ полкъ назва́вся
По ша́пці вся́кий розлича́вся,
Вписа́ли військо підъ ранжи́ръ;
Поши́ли си́ні всімъ жупа́ни,
На спідъ же білиі капта́ни,
Щобъ бувъ коза́къ, а не муги́ръ.

Въ полки́ люде́й распреділи́вши
И по кваті́рямъ розвели́,
И всіхъ въ мунди́рі наряди́вши,
Къ присяз́і за́разъ привели́.
На ко́няхъ сотники́ финти́ли,

Хору́нжи у́сики крути́ли,
Каба́ку нюхавъ асау́лъ;
Урядники́ зъ атамана́ми
Нови́ми чва́нились шапка́ми,
И ра́тникъ вся́кий гу́бу дувъ.

Такъ ві́чній па́мяти бува́ло
У насъ въ Гетьма́нщині коли́сь:
Такъ про́сто військо шикова́ло,
Не зна́вши: *стій! не шевслись!*
Такъ сла́вниі полки́ коза́цькі
Лубе́нський, Га́дяцький, Полта́вський
Въ шапка́хъ було́, якъ макъ цвіту́ть.
Якъ гря́нуть, со́тнями уда́рять,
Передъ себе́ списи́ наста́влять, —
То мовъ мітло́ю все мету́ть.

Було́ тутъ військо волонти́рі,
То вся́кихъ ю́рбиця люде́й,
Мовъ Запоро́жці чуприндирі,
Що іхъ не втне и Асмоде́й.
Воно́ такъ, ба́чишъ, и нега́рне, —
Якъ ка́жуть то—не регуля́рне,
Та до війни́ сами́й злий гадъ:
Чи вкра́сти що́, язи́къ доста́ти,
Кого́ живце́мъ, чи обідра́ти,
Ні сто не вде́ржить іхъ гарма́тъ.

Для си́льной а́рмиі своéі,
Рушни́ць, мушкéтівъ, оружжи́нъ,
Накла́ли по́вні гамазéі,
Гвинтівокъ, фу́зій безъ пружи́нъ,
Булди́мокъ, флинтъ и янича́рокъ.
А въ особли́вий закама́рокъ
Списівъ, пикъ, ра́тищъ, гаківни́ць.
Були́ тутъ стра́шниі гарма́ти,
Одъ ви́стрілу дрижа́ли ха́ти,
А пушкарі, то кла́лись ниць.

Жлукта́ и у́лики на пу́шки
Роби́ть гали́ли назахва́тъ;
Днища́, оснівници, вету́шки
На принадлéжность приправля́ть.
Нужда́ перемінить зако́ни!
Квачі, помéла, макого́ни
Въ пушка́рське відомство пішли́;
Колéса, бендюги́ и ка́ри
И са́миі церко́вні ма́ри,
Въ депо́ пушка́рськее тягли́.

Держа́сь воéнного обря́ду,
Гото́вили заздалегідь
Бага́цько вся́кого снаря́ду,
Що су́мно ажъ було́ гляді́ть:
Для куль—то галушки́ суши́ли,

А бомбъ—то зъ глини наліпили,
А сливъ солонихъ—для картечъ;
Для щитівъ ночви припасали
И дна изъ діжокъ вибивали,
И приправляли всімъ до плечъ.

Не мали палашівъ, ні шабель,
(У нихъ, бачъ, Тули не було),
Не шаблею жъ убитъ и Авель,—
Поліно смерть ёму дало.
Сосновi копистки стругали
И до боківъ поначепляли,
На валяних верёвочкахъ.
Изъ ликъ плетені козубеньки,
Зъ якими ходють по опеньки,
Були, мовъ суми, на плечахъ.

Якъ амуницю спорядили,
И насушили сухарівъ,
На сало кабанівъ набили,
Взяли подимне одъ дворівъ;
Якъ підсусідківъ росписали
И виборнихъ поназначали,
Хто тяглий, кінний, а хто пішъ,
За себе хто, хто на підставу,
Въ якее військо, сотню, лаву,
Порядокъ якъ завівсь незгіршъ:

Тогді ну військо муштрова́ти,
Учи́ть мушке́тний артику́лъ,
Впере́дъ якъ но́гу викида́ти,
Ушква́рить якъ на калаву́ръ.
Коли́ пішко́мъ—то маршъ шульго́ю,
Коли́ верхо́мъ—гляди́ жъ, право́ю
Щобъ шка́па ско́чила впере́дъ.
Таке́е ра́тнее фигля́рство
Було́ у нихъ за регуля́рство,
И все Ене́еві на вредъ.

Мовъ посполи́тее руше́ння
Лати́на въ ца́рстві начало́сь,
Повсю́дна му́штра та уче́ння,—
Все за жолнірство приняло́сь.
Дівки́ на пру́тахъ розъїзджа́ли,
Ціпка́ми хло́пцівъ муштрува́ли,
Старі жъ учи́лись ки́дать въ ціль.
А бабъ стари́хъ на пічъ сажа́ли
И на пе́чі іхъ штурмова́ли,
Бачъ, для бата́ліі въ приміръ.

Були́ Лати́нці дру́жні лю́ди
И воюва́тись ма́ли хіть,—
Не всі зъ добра́, хто одъ причу́ди,
Щобъ би́тися, то радъ летіть.
Зъ гаря́ча ча́су, пе́рші три дні,

Зносили всяке збіжжа, злидні
И отдавали все на рать:
Посуду, хлібъ, одежу, гроши,
Своей отчизни для сторожи,
Що не було де и дівать.

Се порáлася такъ Амáта,
Къ війні Латинцівъ підвелá;
Смутнá булá для неі хáта,
На улиці все и жилá.
Жінки зъ Амáтою зъеднáлись,
По всёму гóроду таскáлись
И підмовляли воювáть.
Робили зъ Турномъ шури-мури,
И затялись, хоть вонъ изъ шкури,
Енéеві дочки не дать.

Коли жінки де замішáлись
И імъ ворóчати дадуть;
Коли зъ роскáзами втаскáлись,
Та пхикання ще додадуть,—
Прощáйсь на вікъ тогді съ порядкомъ,
Пішлó все къ чóрту неоглядкомъ—
Жінки постáвлять на своé.
Жінки! колибъ ви більше іли,
А меншъ пащиковáть уміли,
Були бъ въ раю ви за сіе!

Якъ Турнъ біснуетця, лютуе,
Въ сусідні царства шле пословъ,
Чи хто изъ нихъ не поратуе
Противъ Троянськихъ злихъ синівъ;
Коли Латинъ, одъ поединківъ,
Сховавсь підъ спідъ своіхъ будинківъ
И ждавъ, що буде за кінець;
Коли Юнона скрізь літае,
Всіхъ на Енея навертае
Весільний збить зъ его вінець:

Гуде въ Латіі дзвінъ вищовий
И гасло всімъ къ війні дае,
Щобъ всякъ Латинець бувъ готовий
Къ війні, въ яку іхъ злость веде.
Тамъ крикъ, тутъ галасъ, тамъ клепало,
Тіснитця людъ и все тріщало.
Війна въ кровавихъ ризахъ тутъ;
За нею рани, смерть, увічча,
Безбожность и безчоловічча,
Хвістъ мантіі іі несуть.

Була въ Латіі синагога,
Збудована за давніхъ літъ
Для Януса сердита бога,
Который дивнихъ бувъ примітъ:
Вінъ мавъ на голові дві твари,

Чи га́рниі були́, чи ха́ри,
Объ тимъ Виргилій самъ мовчи́ть.
Но въ ми́рне вре́мя запира́вся,
Коли́жъ изъ хра́ма показа́вся,
Якъ разъ війна́ и закипи́ть.

По дзво́ну вся Лати́нь сину́ла
До хра́ма, съ кри́комъ всі несли́сь,
И на́встяжъ две́ри одімкну́ла,
И Янусъ ви́бігъ якъ харци́зъ.
Вое́нна бу́ря закрути́ла,
Лати́нське се́рце замути́на,
Завзя́тость вся́кого бере́:
»Війни́, війни́!« крича́ть, бажа́ють,
Пеке́льнимъ пла́менемъ пала́ють
И молоде́е, и старе́.

Лати́нці військо хоть зібра́ли,
Та тре́ба жъ къ війську должности́хъ,
Які́ бъ на що́тахъ кла́сти зна́ли,
Які́ письме́ннійші изъ нихъ.
Уже́ жъ се му́сить вся́кий зна́ти,
Що військо тре́ба харчова́ти,
И во́інъ безъ вина́ — хомя́къ.
Безъ би́той го́лоі копійки,
Безъ сей преле́стниці злодійки,
Не мо́жна воюва́ть ні я́къ.

Були́ злати́і дні Астре́і
И сла́вний бувъ тогді наро́дъ;
Миня́йлівъ бра́лі въ казначе́і,
А фиглярі писа́ли щотъ,
Къ розда́чі по́рціі — обте́карь;
Картёжникъ—хлібний до́брий пе́карь,
Гевальдиге́ромъ—бувъ шинька́рь,
Вожа́тими—сліпці́, каліки.
Ора́торами—недоріки,
Шпиго́номъ—зъ це́ркви палама́рь.

Всёго́ не мо́жна описа́ти,
Въ Латі́і що тогді було́,
Уже́ зволя́лися чита́ти,
Що въ голові у нихъ гуло́.
Къ війні́ хвата́лись, поспіша́лись,
И са́ми о́ світі не-зна́лись,
И все роби́ли на-зворо́тъ:
Що стро́іть тре́ба, те лама́ли,
Що тре́ба ки́нуть, те хова́ли,
Що класть въ кише́ню, кла́ли въ ротъ.

Неха́й турбу́ютця Лати́нці,
Гото́влятця противъ Троя́нъ,
Неха́й виду́мують гости́нці
Ене́ю на́шому въ изъя́нъ.
Загля́ньмо Турнъ що коверзу́е,

Троя́нцямъ рать яку́ готу́е,
Бо Турнъ и самъ дзиндзи́веръ-зухъ!
Коли́ чи пъе—не проливáе,
Коли́ чи бъе—то вже влучáе,
Ёму́ людéй дави́ть, якъ мухъ!

Та й ви́дно, що не бувъ въ зневáзі;
Бо всі сусі́дні королькú,
По прóзьбі, мовъ би по прикáзі,
Позапаля́ючи люльки́,
Пішли́ въ похóдъ зъ своімъ нарóдомъ,
Зъ начи́ннямъ, пóтрухомъ и плóдомъ,
Щобъ Ту́рнові допомагáть:
Не дать Енéеві жени́тись,
Не дать въ Латі́і поселитись,
Къ чортáмъ Енéйцівъ всіхъ послáть.

Не хмáра сóнце заслони́ла,
Не ви́хоръ пóрохомъ верти́ть,
Не гáличъ чóрна пóле вкри́ла,
Не бу́йний вітеръ се шуми́ть:
Се військо йде всімá шляхáми,
Се рáтне брязкоти́ть збруя́ми,
Въ Ардéю (*) гóродъ поспішá.
Стовпъ пóроху підъ нéбо въéтця,
Самá земля́, здаéтця, гнéтця;
Енéю! де тепéръ душá?

(*) Ардея, столечний Рутульский городъ.

Мезе́нтій напере́дъ Тирре́нський
Предъ стра́шнимъ во́інствомъ гряде́.
Було́ полко́вникъ такъ Лубе́нський
Коли́сь къ Полта́ві полкъ веде́,
Підъ земляні Полта́вські ва́ли,
(Де Шве́ди го́лови покла́ли)
Полта́ву ма́тушку спаса́ть;
Пропа́ли Шве́ди тутъ прочва́ри,
Пропа́въ и валъ,—а булева́ри
Доста́лось намъ тепе́ръ топта́ть.

За симъ на бендюга́хъ плете́тця,
Байстрю́къ Аве́нтій (*) попади́чъ,
Зъ свое́ю че́ляддю веде́тця,
Якъ зъ блюдоли́зами пани́чъ.
Знако́мого вінъ па́на вну́чокъ,
Добро́дій пе́сиківъ и су́чокъ
И лошаківъ миня́ть охо́чъ.
Аве́нтій бувъ розбійникъ спу́пку,
Всіхъ тормоши́въ, валя́въ на ку́пку,
Диви́вся бісомъ, га́домъ, сто́рчъ.

Тутъ військо кіннее вали́лось
И ду́же ру́ччее було́;
Ота́манъ зва́вся Покоти́ллосъ,
А асау́лъ Караспуло́.
Се Гре́чеськиі проскино́си,

(*) Авентій родився отъ жриці Реі и Геркулеса.

Изъ Біломо́ръя все пендо́си,
Зъ Море́а, Де́льта, Кефало́съ;
Везли́ зъ собо́ю ладоми́ни,
Оли́ву, ми́ло, рижъ, масли́ни,
И *капама́*, *кеба́съ ласо́съ*.

Це́кулъ (*) Пренéстський коваленко
Въ Латію зъ військомъ та́кже пхавсь;
Такъ Сагайда́чний съ Дорошéнкомъ
Коза́цькимъ військомъ величáвсь.
Оди́нъ зъ бунчукомъ передъ ра́ттю
Позаді дру́гий пъя́ну бра́ттю
Донськи́мъ нага́емъ підганя́въ.
ядо́чкомъ іхали гарнéнько,
Зъ люлёкъ тютю́нъ тягли́ смачнéнько,
А хто на ко́ньку куня́въ.

За си́ми плéнтавсь розбиша́ка
Непту́нівъ синъ спода́рь Меза́пъ,
До бо́ю бувъ сами́й соба́ка
И ло́бомъ би́вся такъ, мовъ цапъ.
Боéць, яру́нъ и задира́ка;
Стрілéць, кула́чникъ и руба́ка,
И ду́жій бувъ зъ ёго́ хлопа́къ:
Въ виски́ було́ кому́ якъ впнéтця,
Той на́ сухо не отдерéтця;
Таки́й Ляха́мъ бувъ Желізня́къ.

(*) Цекулъ бувъ синъ Вулкана.

Другимъ шляхомъ зъдругого боку,
Агамемноненко Талесъ
Летить, мовъ поспіша до сроку,
Або къ воді гарячій песъ;
Веде орду велику, многу
Рутульцеві на підпомогу.
Тутъ людъ бувъ разнихъ язиківъ:
Були Аврунці, Сидицяне,
Калесці и Ситикуляне
И всякихъ, разнихъ козаківъ.

За сими панськая дитина
Тезеевичъ панъ Ипполитъ, —
Надута, горда, зла личина,
Зъ великимъ вбінствомъ валить.
Се бувъ паничъ, хороший, повний,
Чорвявий, красний, сладкомовний, —
Що й мачуху бувъ підкусивъ.
Вінъ не дававъ нікому спуску,
Одних богинь мавъ на закуску,
Бравъ часто тамъ, де не просивъ.

Не можна далебі злічити
Які народи тутъ плелись,
И на напіръ сей положити,
Якъ, зъ кимъ, коли, відкіль взялись.
Виргилій, бачъ, не намъ бувъ рівня,

А ви́дно, що начу́хавъ тімъя
Поки́ дрібне́нько описа́въ.
Були́ Рату́льці и Сіка́нці,
Арга́вці, Ла́бики, Сакра́нці,
Були́ такі, що врагъ іхъ зна.

Тутъ ще наіздниця скака́ла
И військо не мале́ вела́;
Собо́ю всіхъ люде́й лака́ла
И все, мовъ помело́мъ, мела́.
Ся зва́лась діва-царь Ками́лла,
До пу́па жінка, тамъ — коби́ла,
Коби́лячу всю ма́ла стать:
Чоти́рі но́ги, хвістъ зъ прикла́домъ,
Хвосто́мъ морга́ла, би́ла за́домъ,
Мо́гла и говори́ть, и ржать.

Коли́ чува́въ хто о Полка́ні,
То се була́ ёго́ сестра́;
Найбілшъ блука́ли по Куба́ні,
А рідъ іхъ ви́йшовъ зъ-за Дністра́.
Ками́лла стра́шна воёвни́ця,
И зна́хурка, и чарівни́ця,
И ско́ра на бігу́ була́;
Чрезъ го́ри и річки́ плига́ла,
Изъ лу́ка мітко въ ціль стріля́ла,
Бага́цько кро́ві пролила́.

Така́-то збірниця вали́лась,
Ене́я щобъ поби́ти въ пухъ;
Уже́ Юно́на де озли́лась,
То тамъ запри́ кріпке́нько духъ.
Жаль, жаль Ене́я небора́ка,
Коли́ ёго́ на міль, якъ ра́ка,
Зеве́съ допу́стить посади́ть!
Чи вінъ ввільне́ одъ сей напа́сти,
Поба́чимо те въ пя́тій ча́сти,
Коли́ уда́стця змайстери́ть.

ЧАСТЬ ПЯТА.

Біда́ не по дере́въяхъ хо́дить,
И хто жъ ії не скоштова́въ?
Біда́ біду́, гово́рять, ро́дить,
Біда́ для насъ — судьби́ уста́въ.
Ене́й въ біді, якъ пти́чка въ клітці,
Запу́тався, мовъ ри́бка въ сітці, —
Теря́вся въ ду́махъ молоде́ць.
Ввесь світъ, здава́лось, зговори́вся,
Ввесь миръ на ёго напусти́вся,
Щобъ розори́ть ёго́ въ кіне́ць.

Ене́й ту ба́чивъ стра́шну ту́чу,
Що на ёго́ війна́ несла́;
Въ ній ба́чивъ ги́бель немину́чу,
И му́чивсь стра́шно, безъ числа́.
Якъ хви́ля хви́лю проганя́ла,
Къ Оли́мпськимъ ру́ки простяга́въ.
Наде́ждою хоть підкрепля́вся,
Та переміни вінъ боя́вся —
И духъ ёго́ изнемога́въ.

Ні нічъ ёго́ не вгамова́ла,
Вінъ о війні́ все сумова́въ;
И вся коли́ вата́га спа́ла,
То вінъ по бе́регу гуля́въ,
Хоть зъ го́ря си́льно изнемі́гся;
Мовъ про́стий, на піску́ улігся,
Та ду́мка спа́ти не дала́.
Скажіть, тогді чи ду́же спи́тця,
Якъ до́ля противъ насъ яри́тця
И якъ для насъ форту́на зла?

О сонъ! зъ тобо́ю забува́емъ
Все го́ре и свою́ напа́сть;
Чрезъ те́бе си́ли набіра́емъ,—
Безъ те́бе жъ му́сили бъ пропа́сть.
Ти ослабівшихъ укріпля́ешъ;
Въ тюрмі неви́нниихъ утіша́ешъ,
Злодіївъ сни́щами страши́шъ;
Влюбле́нниихъ ти до ку́пи зво́дишъ,
Злі за́мисли къ добру́ приво́дишъ,
Пропа́въ,—одъ ко́го ти біжи́шъ.

Ене́я ми́слі турбова́ли,
А сонъ таки́ своє́ бере́,
Тіле́сні си́ли въ кімъ охля́ли,
Въ тімъ духъ не шви́дко, та замре́.
Ене́й засну́въ и ба́чить сни́ще:

Предъ нимъ стоіть стари́й діди́ще,
Обши́тий ввесь очерето́мъ;
Вінъ бувъ собі ковтунова́тий,
Сіди́й, въ косма́хъ и пелеха́тий,
Зігну́всь, підпе́ршися ціпко́мъ.

»Вене́ринъ си́ну! не жаха́йся«,
Дідъ очере́тяний сказа́въ:
»И въ сму́токъ ду́же не вдава́йся,
Ти гі́рши́и біди́ вида́въ;
Війни́ крі́ва́вой не страши́ся,
А на Оли́мпськихъ положи́ся,—
Вони́ все зле́е отдаля́ть.
А що моі слова́ до діла,—
Лежи́ть свиня́ підъ ду́бомъ біла,
И три́дцять білихъ порося́тъ.

»На тімъ-то берлозі свино́ти
Іу́лъ построіть Албу градъ,
Якъ три́десять промча́тця го́ди,
Зъ Юно́ною якъ зро́бить ладъ.
Една́ково жъ самъ не плоша́йся,
Зъ Арка́дянами побрата́йся,
Вони́ Лати́нцямъ вороги́.
Троя́нцівъ зъ ни́ми якъ зъедна́ешъ,
Тогді и Ту́рна осідла́ешъ,
Все військо ви́бъешъ до ноги́.

»Ставáй, Енéю, гóді спáти!
Ставáй и Бóгу помолúсь,
Менé ти мýсишъ тáкже знáти:
Я Тибръ старúй,—ось придивúсь!
Я тутъ водóю управляю,
Тобі я вірно помагáю,
Я не прочвáра, не упúрь.
Тутъ бýде градъ намъ городáми,
Постáвлено такъ міжъ богáми....«
Сказáвши се, дідъ въ вóду—нирь.

Енéй пробýркався, схопúвся
дýхомъ моторнійший ставъ;
Водóю Тúбрською умúвся,
Богáмъ молúтви прочитáвъ.
Велівъ два чóвни знаряжáти
И сухарями запасáти,
И вóінівъ тудá сажáть.
Якъ млость пішлá по всёму тілу:
Свиню уздрівъ підъ дýбомъ білу
И трúдцять білихъ поросятъ.

Звелівъ іхъ зáразъ поколóти
И дать Юнóні на обідъ;
Щобъ сéю жéртвою свинóти,
Себé избáвити одъ бідъ.
Потімъ въ човнú метнýвсь хутéнько,

Поплúвъ по Тúбру внизъ гарнéнько,
Къ Эвáндру (*) пóмочи просúть;
Лісú, водá, піскú зъумúлись,
Які се два човнú пустúлись
Зъ одвáгою по Тúбру плить?

Чи дóвго пливъ Енéй,—не знáю,
А до Эвáндра вінъ доплúвъ.
Эвáндръ, по дáвнёму звичáю,
Тогді, для прáзника, курúвъ,—
Зъ Аркáдянами веселúвся,
Надъ варенýхою трудúвся
И хміль въ іхъ головáхъ бродúвъ;
И тілько що човнú уздріли,
То всі злякáлися безъ міри,
Одúнъ къ Троянцямъ підступúвъ.

»Чи по невóлі, чи по вóлі?«
Кричúть Аркáдський імъ горлáнь:
»Родúлись въ нéбі ви, чи дóлі?
Чи миръ намъ везетé, чи брань?«
—»Троянець я, Енéй одвáжний,
Латúнцівъ вóрогъ я присяжний«,
Енéй такъ съ чóвна закричáвъ:
»Идý къ Эвáндру погостúти,
На перепýтті одпочúти,
Эвáндръ — царь дóбрий, я чувáвъ.«

(*) Эвандръ, царь Аркадський.

Эва́ндра синъ, Палла́нтъ вродли́вий,
Къ Ене́ю за́разъ підступи́въ,
Отда́въ поклóнъ дружелюби́вий,
До ба́тька въ гóсті попроси́въ.
Ене́й съ Палла́нтомъ обніма́вся
И въ ёго при́язнь засталя́вся;
Потімъ до лісу почвала́въ,
Де гардова́въ Эва́ндръ съ попа́ми,
Изъ старшинóю и пана́ми.
Ене́й Эва́ндрові сказа́въ:

»Хоть ти и Грекъ, та царь правди́вий,
Тобі Лати́нці вороги́;
Я твій това́ришъ бу́ду щи́рий,
Лати́нці и мині враги́.
Тепе́ръ тебе́ я суплікýю
Мою́ ува́жить дóлю злýю
И постоя́ти за Троя́нъ.
Я кошови́й Ене́й Троя́нець,
Скита́юсь пó миру, мовъ ла́нець,
По всімъ товчýся берега́мъ.

»Прийшóвъ до тéбе на одва́гу,
Не дýмавши якъ прийме́шъ ти;
Чи бýду пи́ти медъ, чи бра́гу?
Чи бýдемъ ми собі брати́?
Скажи́, и рýку па́—въ завда́токъ,

Котóра, бачъ, не трýсить схвáтокъ
И сáмихъ злійшихъ намъ врагівъ.
Я мáю хрáбрую дружи́ну,
Терпівшихъ гірькую годи́ну
Одъ злихъ людéй и одъ богівъ.

»Мині найбілше доідáе
Рутýльский Турнъ, собáчий синъ;
И лишъ гляди́, то и влучáе,
Щобъ згáмкати менé якъ блинъ.
Такъ лýчче въ сáжівці втоплюся,
И лýчче очкурóмъ вдавлюся,
Ніжъ Тýрнові я покорюсь.
Фортýна не въ ёгó кишéні;
Турнъ побувá у мéне въ жмéні;
Дай пóмічъ! — я зъ нимъ потягнýсь.«

Эвáндръ мовчáвъ и прислухáвся,
Словá Енéеві ковтáвъ;
То усъ крути́въ, то осьміхáвся,
Енéеві одвітъ сей давъ:
»Енéй Анхи́зовичъ! сідáйте,
Турбáціі не заживáйте, —
Богъ ми́лостивъ для грішнихъ всіхъ.
Дамó вамъ війська на підмóгу,
И провия́нту на дорóгу,
И грошеня́токъ зъ яки́йсь міхъ.

»Не поцура́йтесь хліба-со́ли,
Борщу́ скошту́йте, галушо́къ;
Году́йтесь, ку́шайте дово́лі,
А тамъ съ труда́ до подушо́къ.
А за́втра, якъ начне́ світа́ти,
Гото́во військо виступа́ти,
Куди́ ви ска́жете, въ похо́дъ.
За мной не бу́де остано́вки;
Я зъ ва́ми не роблю́ умо́вки,—
Люблю́ я ду́же вашъ наро́дъ.«

Гото́ва стра́ва вся стоя́ла,
Спіши́ли всі за стілъ сіда́ть;
Хоть де́-яка позастива́ла,
Що му́сили підогріва́ть.
Просілне зъ у́шками, зъ грінка́ми,
И ю́шка съ хля́ками, съ кишка́ми,
Теля́чий ли́зень тутъ лежа́въ;
Ягни́ и до софо́рку ку́ри,
Пече́ні ра́зноі три гу́ри,
Бага́цько ла́сихъ тожъ потра́въ.

Де істця сма́чно, тамъ и пъе́тця,—
Одъ земляківъ я такъ чува́въ;
На ла́сее куто́къ найде́тця,
Ене́й зъ своіми не дрімавъ.
И, пра́вда, гості доказа́ли,

Що жить вони́ на сві́ті зна́ли:
Пили́ за жи́знь, за упокóй;
Пили́ здорóвъя бáтька съ си́номъ,
И голь-голь-гóль, мовъ клинъ за кли́номъ,
Кричáть застáвивъ на розстрóй.

Троя́нці пъя́ні розбреха́лись
И чва́нилися безъ пуття́,
Съ Аркáдянками жениха́лись,
Хто тáкъ, а хто и не шутя́.
Эвáндръ точи́въ гостя́мъ роскáзи,
Хвали́въ Ирáклови прокáзи —
Якъ злóго Кáка вінъ уби́въ;
Яки́і Какъ роби́въ розбóі,
И що для рáдости такóі,
Эвáндръ и прáзникъ учреди́въ.

Всі къ нóчи такъ перепили́ся,
Держáлись лéдве на ногáхъ;
И нá нічъ въ гóродъ поплели́ся,
Які ити́ були́ въ силáхъ.
Енéй въ керéю замотáвся,
На зáдвірку хропти́ уклáвся;
Эвáндръ же въ хáту рáчки лізъ,
И тамъ підъ при́лавкомъ зігнýвшись,
И цýпко въ бýрку завернýвшись,
Захріпъ стари́й во ввесь свій нісъ.

Якъ нічъ покри́ла пелено́ю
Твере́зихъ, пъя́нихъ—всіхъ люде́й;
Якъ хріпъ Ене́й одъ перепо́ю,
Забу́вши о біді́ свое́й,
Вене́ря безъ спідни́ці, бо́са,
Въ хала́тику, простоволо́са,
Къ Вулка́ну підтюпцемъ ишла́;
Вона́ тайко́мъ къ Вулка́ну кра́лась,
Нена́че зъ нимъ и не вінча́лась,
Мовъ жінкой не ёго́ була́.

А все́-то хи́трость есть жіно́ча́,
Нови́нкою щобъ підману́ть;
Хоть га́рна я́къ, а все охо́ча
Ище́ гарнійшою щобъ буть.
Вене́ря па́зуху порва́ла,
И такъ себе́ підпереза́ла,
Що вся на ви́ставці була́;
Коси́нку на́рошно згуби́ла,
Грудни́ну та́къ собі одкри́ла,
Що вся́кого бъ зъ ума́ звела́.

Вулка́нъ-кова́ль тогді труди́вся,
Зеве́су бли́скавку кова́въ.
Уздрівъ Вене́рю, затруси́вся,
Изъ рукъ и молото́къ упа́въ.
Вене́ря за́разъ одгада́ла,

Що въ добрий часъ сюди попала,
Вулкана въ губи заразъ—черкъ!
На шию вскочила, повисла,
Вся опустилась, мовъ окисла,
Білки підъ лобъ—и світъ померкъ,

Уже Вулканъ розмякъ, якъ каша,
Венеря те собі на усъ:
За діло, ну!—бере, бачъ, наша!
Теперъ підъ ёго підобъюсь:
»Вулкасю милий, уродливий!
Мій друже вірний, справедливий!
Чи дуже любишъ ти мене?«
— »Люблю, люблю, божусь кліщами,
Ковадломъ, молотомъ, міхами!
Все радъ робити для тебе.«

И прилабузнивсь до Киприди,
Якъ до просителя писецъ.
Ій корчивъ разні милі види,
Щобъ и собі достать ралецъ.
Венеря зачала благати
И за Енеечка прохати,
Вулканъ ёму щобъ допомігъ:
Енееві зробивъ би збрую
Изъ сталі, міді, — золотую
Таку́ю, щобъ ніхто не змігъ.

»Для тебе?—Охъ, моя ти плітко!«
Вулка́нъ заді́хавшись сказа́въ:
»Зроблю́ не збру́ю, чу́до рідко,
Ніхто́ яко́го не вида́въ;
Пала́шъ, шиша́къ, панци́рь изъ щи́томъ,
Все бу́де зо́лотомъ покри́то,
Якъ Ту́льскиі кабатирьки́;
Насічка съ че́рню, съ образка́ми
И зъ ку́нштиками и зъ слова́ми,
Скрізь бу́дуть бря́зкальця, дзвінки́.«

А що́ жъ, не такъ тепе́ръ бува́е
Проміжъ жінка́ми и у насъ?
Коли́ чого́ проси́ти ма́е,
То до́брий одгада́е часъ —
И къ чоловіку пригніздитця,
Прищу́литця, приголуби́тця,
Цілу́е, гла́дить, лескоти́ть,
И всі суста́ви розшрубу́е,
И мізкомъ такъ заверед у́е,
Що сей для жінки все твори́ть.

Вене́ря, въ о́блако обви́вшись,
Махну́ла въ Па́фосъ отдиха́ть,
Одъ всіхъ въ світе́лці зачини́вшись,
Себе́ тамъ ста́ла розгляда́ть.
Краси́ помъя́ті росправля́ла;

Въ волóссі кýдрі завивáла,
Ну, пля́ма вóдами мочи́ть.
Венéря, якъ правди́ва мáти,
Для си́на рáда все оддáти,
Зъ Вулкáномъ рáда въ кýзьні жить.

Вулкáнъ, до кýзьні дочвалáвши,
Буди́ть зачáвъ всіхъ ковалівъ;
Свинéць, залізо, мідь зібрáвши,
Все гріти зáразъ извелівъ.
Міхи́ престрáшні надимáють,
Огóнь вели́кий роспаля́ють,
Пішóвъ трескъ, стукъ одъ молотівъ.
Вулкáнъ потіе и труди́тця,
Всіхъ лáе, бъе, пужá, яри́тця,
Къ робóті приганя́ майстрівъ.

И сóнце злізло височéнько,
Ужé часъ сёмий рáнку бувъ;
Ужé закýсовавъ смачнéнько,
Хто дóбре пінноі лигнýвъ;
Ужé онáгри захрючáли,
Ворóни, горобці кричáли,
Сиділи въ лáвкахъ крамарі;
Картёжники вже спать лягáли,
Фіндю́рки щóки підправля́ли,
Въ суди́ пішли́ секретарі.

А на́ші зъ хме́лю потяга́лись,
Вчора́шній мурдова́въ іхъ чадъ;
Стогна́ли, ха́ркали, смарка́лись,
Ніхто́ не бувъ и світу радъ.
Не ду́же ра́но повстава́ли
И лёдомъ о́чи протира́ли,
Щобъ освіжи́тись на часо́къ.
Потімъ взяли́сь за окови́ту
И скли́кали річъ посполи́ту—
Поста́вить, якъ ити́ въ похо́дъ.

Тутъ скілько со́тень одлічи́ли
Арка́дськихъ жва́вихъ парубківъ
И въ ра́тники іхъ назначи́ли;
Дили́ імъ въ сотники́ панівъ.
Дали́ значки́ імъ зъ хоругво́ю,
Бунчу́къ и бу́бни зъ булаво́ю,
Списівъ, мушке́тівъ, палашівъ.
На ти́ждень са́ла зъ сухаря́ми,
Бари́льце зъ срібними рубля́ми,
Муки́, пшона́, кавба́съ, коржівъ.

Эва́ндръ, Палла́нта підозва́вши,
Такі слова́ ёму́ сказа́въ:
»Я рать Ене́ю въ по́мічъ да́вши,
Тебе́ нача́лникомъ назва́въ.
А до́ки въ па́ці бу́дешъ гра́ти?

Съ дівка́ми день и нічъ ганя́ти,
И кра́сти голубівъ у всіхъ?
Одва́жний жидъ грішить и въ шко́лі;
Иди́ лишъ послужи́ на по́лі;
Леда́що синъ — то ба́тьківъ гріхъ.

»Иди́ служи́, годи́ Ене́ю,
Вінъ зна вое́нне ремесло́;
Умо́мъ и хра́бростю свое́ю,
Въ опрічнее попа́въ число́.
А ви, Арка́дці, — ви не тру́си,
Дава́йте всімъ и въ нісъ, и въ у́си,
Палла́нтъ мій, вашъ есть отама́нъ.
За ёго бийтесь, умира́йте,
Ене́евихъ врагівъ кара́йте,
Ене́й мій сватъ, а вашъ гетьма́нъ.

»А васъ, Анхи́зовичъ, поко́рно
Прошу́ Палла́нта доглядáть;
Воно́ хоть парубя́, не спо́рно
Уміе и склади́ чита́ть, —
Та ду́рень, молоде́, одва́жне,
Въ бою́ якъ бу́де необа́чне,
То мо́же зги́нуть, небо́ракъ.
Тогді не бу́ду жить чрезъ си́лу,
Живце́мъ полізу я въ моги́лу,
Изги́ну, безъ во́ди мовъ ракъ.

»Беріте рать, идіте зъ Бо́гомъ,
Неха́й Зеве́съ вамъ помага́!«
Тутъ частова́лись за поро́гомъ,
Эва́ндръ дода́въ такі слова́:
»Зайдіть къ Лидійському наро́ду,
Вони́ послу́жать вамъ въ приго́ду,
На Ту́рна підуть воюва́ть.
Мезе́нтій іхъ тісни́ть, сжима́е,
На чи́нчъ нико́го не пуска́е,
Гото́ві за́разъ бунтъ підня́ть.«

Пішли́, розви́вши короговку,
И слёзи молодёжъ лила́:
Хто жінку мавъ, сестру́, ятро́вку,
У и́нчихъ ми́лая була́.
Тогді найбільшъ намъ допіка́е,
Коли́ зла до́ля однімае,
Що намъ всёго́ миліше есть.
За ми́лу все теря́ть гото́ви:
Клейно́ти, животи́, обно́ви.
Одна́ доро́же ми́лой — честь!

И такъ, пите́йнимъ підкрепи́вшись,
Уте́рли слёзи изъ оче́й;
Пішли́, маршъ су́мно затруби́вши;
Пере́дъ же вінъ самъ панъ Ене́й.
Іхъ пе́рвий маршъ бувъ до байра́ку,

Прийшо́вши ста́ли на бива́ку;
Ене́й поря́докъ учреди́въ.
Палла́нтъ по а́рмиі діжу́ривъ,
Труди́всь, всю нічъ оче́й не жму́ривъ;
Ене́й тожъ по́ лісу броди́въ.

Якъ въ пі́внічъ са́мую глуху́ю
Ене́й лишъ тілько мавъ дрімáть,
Поба́чивъ хма́ру золоту́ю,
Свою́ на хма́рі га́рну мать.
Вене́ря білоли́ка, кра́сна,
Курно́сенька, очи́ма я́сна,
И вся якъ съ кро́въю молоко́, —
Духи́ одъ се́бе изпуска́ла,
И збру́ю чу́дную держа́ла,
Яви́лась такъ передъ синко́мъ.

Сказа́ла: »Ми́лий, на́, Ене́ю,
Ту збру́ю, що кова́въ Вулка́нъ;
Коли́ себе́ устро́ішъ не́ю,
То стру́сить Турнъ, Бова́, Полка́нъ;
До збру́і що ні доторкне́тця,
Все за́разъ ла́млетця и гне́тця,
Ії и ку́ля не бере́;
Устро́йсь, храбру́й, коли́, руба́йся,
И на Зеве́са полага́йся,
То но́са вже ніхто́ не втре.«

Сказа́вши, арома́тъ пусти́ла:
Васи́льки, мя́ту и амбре́;
На хма́рі въ Па́фосъ покоти́ла.
Ене́й же збру́ю и бере́,
Ії очи́ма пожира́е;
На се́бе па́нцирь натяга́е,
Пала́шъ до бо́ка привяза́въ,
На-си́лу щитъ підня́въ чуде́сний —
Не ле́гкій бувъ презе́нтъ небе́сний;
Ене́й робо́ту розгляда́въ:

На щи́ті, въ са́мій середи́ні,
Підъ чернь, зъ насічкой золото́й,
Кона́ла му́ха въ павути́ні,
Паву́къ торка́въ ії ного́й.
Поо́тдаль бувъ мали́й Теле́шикъ,
Вінъ пла́кавъ и лига́въ куле́шикъ,
До ёго кра́лася змія́
Крила́тая, съ сімъю глава́ми,
Съ хвосто́мъ въ верству́, страшна́, зъ рога́ми,
А зва́лася Жеретія́.

Вокру́гъ же щи́та на зало́махъ,
Найлу́ччі ли́царські діла́
Були́ бляхо́вані въ персо́нахъ
Иску́сно, жи́во безъ числа́:
Коти́горохъ, Ива́нъ царе́вичъ,

Кухáрчичъ, Сýчичъ и Налéтичъ,
Услýжливий Кузьмá-Демя́нъ.
Кощій съ прескве́рною яго́ю,
И дýрень зъ стýпою ново́ю,
И слáвний ли́царь Марципáнъ.

Такъ панъ Ене́й нашъ снаряжáвся,
Щобъ дрýжби Тýрну доказáть;
Напáсть на ворогівъ збірáвся,
Зненáцька ко́поті імъ дать.
Но зла Юно́на не дрімáе,
Нави́лётъ ýмисли всі знáе,
Изно́въ Ири́сю посилá:
Якъ мо́жна Тýрна роздрочи́ти,
Противъ Троя́нцівъ насталити,
Щобъ ви́коренивъ іхъ до тла.

Ири́ся—виль! скользнýла зъ не́ба,
До Тýрна въ пі́внічъ шусть въ наме́тъ.
Вінъ дожидáвсь тогді верте́па,
Хлистáвъ зъ нудьги́ Охти́рський медъ.
Къ Лави́сі одъ любви́ бувъ въ го́рі,
Топи́въ печáль въ пите́йнімъ мо́рі.
Такъ въ áрмиі коли́сь вело́сь:
Коли́ влюби́вся, чи проврáвся,
То пýнштy хлись—судьбá попрáвся!
Весе́лье въ дýшу и влило́сь!

»А що́?« Ирися щебета́ла:
»Сиди́шъ безъ діла и клюе́шъ?
Чи се на те́бе лінь напа́ла?
Чи все Троя́нцямъ отдае́шъ?
Коту́ гладко́му не до ми́шки;
Не втне, бачу́, Панько́ Ори́шки!
Хтобъ сподіва́всь, що Турнъ баба́къ?
Тобі не хистъ зъ Ене́емъ би́тьця,
Не хистъ зъ Лави́ніей люби́тьця,
Ти, ба́чу, зда́тний бить соба́къ.

»Правди́вий во́інъ не дріма́е,
И безъ проси́пу и не пъе;
Мудру́е, ду́ма, розгляда́е, —
Таки́й и ворогівъ побъе́.
Ну къ чо́рту! шви́дче охмеля́йся,
Збіра́ть союзнихъ поспіша́йся,
На но́ву Тро́ю напади́.
Ене́й въ чужи́хъ земля́хъ блука́е,
Дружи́ну въ помічъ набіра́е,
Не оплоша́й тепе́ръ: гляди́!«

Сказа́вши, сто́ликъ извали́ла,
Шкере́берть къ чо́рту все пішло́:
Пляшки́ и чарочки́ поби́ла,
Пропа́ло все, якъ не було́.
Зроби́вся Турнъ несамови́тий,

Яри́вся, лютова́въ неси́тий,
Троя́нськой кро́ви забажа́въ.
Всі стра́сти въ го́лову стовкну́лись,
Любо́въ и не́нависть прочну́лись.
»На штурмъ! на штурмъ!« своімъ крича́въ.

Зібра́въ и кінних ъ и піхо́тних ъ
И всіхъ для би́тви шикова́въ:
И розби́шакъ сами́хъ одбо́рних ъ
Підъ кріпость, задира́ть посла́въ.
Два ко́рпуси до-ку́пи звівши,
А на зикра́того самъ сівши,
На штурмъ іхъ не ве́де, а мчить.
Меза́пъ, Тале́съ, въ другімъ отря́ді,
Пішли́ одъ бе́рега къ огра́ді,
Поби́ть Троя́нцівъ вся́къ спіши́ть.

Троя́нці въ кріпости запе́ршись,
Ене́я жда́ли вороття́;
Зъ нещастямъ тісно пообте́ршись,
Біду́ встріча́ли мовъ шутя́.
Поба́чивши жъ врагівъ напо́ри,
У баштъ приба́вили запо́ри
И на валу́ всі залягли́;
Въ віко́нця зъ бу́докъ вигляда́ли
И но́са вонъ не виставля́ли,
Шепта́лись и люльки́ тягли́.

У нихъ поста́влено въ грома́ді:
Коли́ на іхъ панъ Турнъ напре́,
То всімъ сидіть въ своій огра́ді—
Неха́й же штýрмомъ валъ бере́.
Троя́нці такъ и учини́ли;
На валъ коло́ддя накоти́ли,
И ра́зний приправля́ли варъ;
Олію, дёготь кипяти́ли,
Живи́цю, о́ливо топи́ли,
Хто лізтиме, щобъ лить на тваръ.

Турнъ, въ міру къ ва́лу приступи́вши,
Скрізь на зикра́тому гаса́въ;
Въ розси́пку кіннихъ розпусти́вши,
Самъ якъ опа́рений крича́въ:
»Сюди́, трусли́вні Троя́нці,
На бой, шкодли́вні пога́нці!
Зари́лись въ зе́млю, мовъ кроти́!
Де́ вашъ Ене́й — жино́чий пра́зникъ?
Пряде́ зъ баба́ми набалда́шникъ!
Не ле́псько ви́глянуть сюди́?«

И всі ёго́ такъ підкома́ндні
Крича́ли, ла́яли Троя́нъ;
Роби́ли глýзи імъ доса́дні,
Гіршъ нівичили якъ цига́нъ.
Пуска́ли тýчами къ нимъ стріли,

А де́-які були́ такъ сміли,
Що ма́ли перескóчить ровъ.
Троя́нці у́ха затика́ли,
Руту́льцівъ ла́йки не вважа́ли,
Хоть би́тись вся́кий бувъ готóвъ.

Турнъ зъ-се́рця скриготáвъ зубáми,
Що въ кріпости всі ни гугу́;
А стінъ не розібъе́тъ лобáми,
Зъ посилку гни́ся хоть въ дугу́.
Злость, ка́жуть, сатані сестри́ця,
Хоть, мóже, се и небили́ця,
А я скажу́, що мóже й такъ:
Одъ злóсти Турнъ те компону́е,
Мовъ сатанá ёму́ диктýе,
Самъ чóртъ залізъ въ ёгó кабáкъ.

Одъ злóсти Турнъ осатанівши,
Велівъ багáття розводи́ть,
И військо къ бе́регу привівши,
Казáвъ Троя́нський флотъ спали́ть.
Всі приняли́ся за рабóту,
(На зле́е вся́кий ма охóту)
Огні помчáлися къ водáмъ.
Хто жаръ, хто гу́бку зъ сірникáми,
Хто зъ головне́й, хто съ фитіля́ми,
Поги́бель мчáли корабля́мъ.

Розже́вріло́сь и закури́лось,
Блаки́тне по́ломя взвило́сь;
Одъ ди́му со́нце закопти́лось,
Кури́ще къ не́бу донесло́сь.
Боги́ въ Оли́мпі ста́ли чха́ти, —
Турнъ імъ изво́ливъ ти́мфи да́ти.
Боги́нь напа́въ відъ ча́ду дуръ;
Димъ о́чи івъ, лили́ся слёзи,
Зъ нудьги́ скака́ли такъ, якъ ко́зи;
Зеве́съ самъ бувъ мовъ винокýръ.

Вене́рю жъ за́ душу щипа́ло,
Що съ фло́томъ поступи́ли такъ;
Одъ жа́лю се́рце замира́ло,
Що ся́де синъ на міль, якъ ракъ.
Въ жалю́, въ слізáхъ и въ гірькимъ смýтку
Боги́ня сіла въ про́сту бýдку,
На передкý сівъ Купидо́нъ;
Коби́ла іхъ везе́ крива́я,
Цибе́лла де жила́ стара́я,
Щобъ сій язі отда́ть покло́нъ.

Цибе́лла, зна́ють у всіхъ шко́лахъ,
Що ма́теръю була́ богівъ;
Изъ мо́лоду була́ не про́махъ,
Коли́ жъ якъ ста́ла безъ зубівъ,
То тілько на печі сиділа,

Съ кулéшикомъ лемішку іла
И не міша́лася въ діла́.
Зевéсъ ій оддава́въ пова́гу,
И посила́въ одъ сто́лу бра́гу,
Яку́ Юно́на лишъ пила́.

Венéря ча́сто докуча́ла
Зевéсу са́мою брідне́й,
За тé въ немилость и попа́ла,
Що нельзя́ показа́ть очéй.
Прийшла́ Цибéллу умоля́ти
И му́сила ій обіща́ти
Купи́ти зби́тню за алти́нъ,
Щобъ тілько Зéвса умоли́ла,
Вступи́тьця за Троя́нъ проси́ла,
Щобъ фло́та не лиши́вся синъ.

Цибéлла жъ ся була́ ласу́ха,
Для зби́тню ра́да хоть на все;
До то́го жъ стра́шна говору́ха,
О вся́кій вся́чині несé.
Стягли́ іі наси́лу съ пéчи,
Взявъ Купидо́нъ къ собі на плéчи,
Въ буди́нки къ Зéвсу и понісъ.
Зевéсъ, свою уздрівши нéню,
Убга́въ ввесь оселéдець въ жмéню,
Насу́пивъ бро́ви, змо́рщивъ нісъ.

Цибе́лла пе́рше закректа́ла,
А по́слі ка́шлять почала́,
Потімъ у пе́лену сморка́ла
И духъ пять разъ перевела́.
»Сату́рновичъ, змилосерди́ся,
За рідную свою вступи́ся!«
Къ Зеве́су шо́кала стара́:
»Безсме́ртнихъ сме́ртні не вважа́ють,
И тілько що не бъють, а ла́ють;
Осрамлена́ моя́ гора́!

»Мою́ ти зна́ешъ го́ру 'Иду,
И лісъ, де съ ка́пищемъ олта́рь;
За нихъ несу́ таку́ оби́ду,
Яко́й не те́рпить твій свина́рь!
На зрубъ я продала́ Троя́нцямъ,
Твоімъ моле́льщикамъ, підда́нцямъ,
Дубківъ и со́сенъ стро́іть флотъ.
Твоі уста́ судьба́мъ веліли,
Були́ щобъ 'Идські бру́сся ці́лі,
Нетлі́нниі одъ ро́да въ родъ.

»Зиркни́ жъ тепе́ръ на Ти́брські во́ди,
Диви́сь якъ кораблі горя́ть!
Іхъ па́лять Ту́рнови уро́ди,
Тебе́ и всіхъ насъ кобеня́ть.
Спусти́ імъ,—то таке́ зако́ють,

И власть твою собі присвóють,
И всімъ дадýть намъ кисіля́!
Сплюндрýють лісъ, розри́ють 'Иду;
Менé жъ старý убъю́ть, мовъ гни́ду,
Тебé прогóнять відсіля́.«

—»Та не турбýйтесь, пані'мáтко!«
Зевéсъ зъ досáдою сказáвъ:
»Провчý я всіхъ—и бýде глáдко;
Анáхтемъ вічний Турнъ пропáвъ!«
Зиркнýвъ, мигнýвъ, махнýвъ рукóю,
Надъ Ти́бромъ, чýдною рікóю,
Всі врóстичъ караблі пішли́;
Якъ гýси въ вóду поринáли,
Изъ караблівъ спрéни стáли
И рáзні пісні підняли́.

Рутýльске військо и союзне
Дрижáло одъ таки́хъ чудéсъ;
Злякáлось плéмя все окрýжне,
Мезáпъ давъ дрáла и Талéсъ.
Порóснули и Рутуля́не,
Якъ одъ дощý въ шатéръ цигáне,
А тілько Турнъ оди́нъ остáвсь;
Утікачівъ щобъ перенятн,
Щобъ чýдо імъ ростолковáти,
По всіхъ усю́дахъ самъ совáвсь.

»Рибя́тушки!« крича́въ, »постійте!
Се жъ ла́ска Бо́жая для насъ:
Одки́ньте страхъ и не робійте,
Прийшло́сь сказа́ть Ене́ю: *пасъ*.
Чого́ огне́мъ ми не спали́ли,
То бо́ги все те потопи́ли,—
Тепе́ръ Троя́нці въ западні.
Живце́мъ въ землі іхъ загрома́димъ,
Разко́мъ на то́й світъ одпрова́димъ,
Богівъ се во́ля! вірте мні.«

Вели́киі у стра́ха о́чи:
Вся рать несла́сь хто шви́дче змігъ.
Наза́дъ верта́тись неохо́чі,
Всі бігли, ажъ не чу́ли нігъ.
Оста́вшись Турнъ, оди́нъ маячивъ,
Нікого вкругъ себе́ не ба́чивъ;
Стёгну́въ зикра́того хлисто́мъ,
И ша́пку на́ очи насу́нувъ,
Во всі лопа́тки въ ла́герь ду́нувъ,
Що ко́никъ ажъ вертівъ хвосто́мъ.

Троя́нці изъ-за стінъ диви́лись
Панъ Турнъ якъ зъ військомъ тя́гу давъ;
Пере́вертнямъ морськи́мъ чуди́лись,
На до́бре всякъ те толкова́въ,
А Ту́рнові не довіря́ли.

Троянці правило се знали:
Въ війні зъ врагами не плошай;
Хоть утіка — не все жениися,
Хоть мовъ и трусить — стережися;
Скиксуешъ разъ — тогді прощай!

Для ночи вдвоє калавури
На всіхъ поставили баштахъ,
Лихтарні вішали на шнури,
Ходили рунди по валахъ.
Въ обозі Турна тіхо стало,
И тілько-тілько що блищало
Одъ слабихъ, блідніхъ огоньківъ.
Враги Троянські почивали,
Одъ трусівъ вилазки не ждали;
Оставмо жъ сихъ хропти соньківъ.

У главной баштн на сторожі
Стояли Эвріалъ и Низъ;
Хоть молоді були, та гожі
И кріпкі, храбрі, якъ харциізъ.
Въ нихъ кровъ текла хоть не Троянська,
Якась чужая — бусурманська,
Та въ службі вірні козаки.
Для бою іхъ спіткавъ прасунокъ,
Пішли къ Енею на вербунокъ;
Були жъ обидва земляки.

»А що́, якъ ви́кравшись по-ма́лу,
Забра́тися въ Рту́льский станъ?«
Шепта́въ Низъ въ у́хо Эвріа́лу:
»То ка́ши навари́ли бъ тамъ!
Тепе́ръ вони́ сплять съ перепо́ю,
Не дри́дне ні оди́нъ ного́ю,
Хоть всімъ імъ го́рла переріжъ.
Я ду́маю туди́ пусти́тьця,
Передъ Ене́емъ заслужи́тьця
И со́тню посади́ть на ніжъ.«

—»Якъ? са́мъ! Мене́ оста́вишъ?«
Спита́вся Ни́за Эвріа́лъ:
»Ні! пе́рше ти мене́ уда́вишъ,
Щобъ я одъ земляка́ одста́въ;
Відъ те́бе не одста́ну зъ-ро́ду,
Съ тобо́ю радъ въ ого́нь и въ во́ду,
На сто смерте́й піду́ съ тобо́й.
Мій ба́тько бувъ сердю́къ опрічний,
Мовля́въ (неха́й поко́й 'му вічний!):
»Умри́ на по́лі, якъ геро́й.«

—»Пожди́, и па́льцемъ въ лобъ торкни́ся«,
Това́ришові Низъ сказа́въ:
»Не все впере́дъ, наза́дъ диви́ся,
Ти изъ лица́рства глуздъ втеря́въ.
У те́бе ма́ти есть стара́я,

Безъ силъ и въ бідности, слабáя,—
То и повúненъ жить для ней;
Однá остáвшись безъ приюту,
Яку́ потéрпить му́ку лю́ту,
Таскáвшись міжъ чужúхъ людéй!

»Отъ я́, такъ чúсто сиротúна,
Росту́ якъ при шляху́ горóхъ;
Безъ нéні, безъ отця́ дитúна,
Енéй—отéць, а нéня—Богъ.
Иду́ хоть за чужу́ отчúзну,
Не жаль нікóму хоть изслúзну,
А пáмять вічну заслужу́.
Тебé жъ до жúзни рідна вя́же,
Убъю́ть тебé, вонá въ гробъ ля́же;
Живú для нéі,—я прошу́.«

—»Розу́мно, Низъ, ти розсуждáешъ,
А о повúнности мовчúшъ,
Котóрую самъ дóбре знáешъ,
Мині жъ зовсімъ другу́ твердúшъ.
Де óбщее добрó въ упáдку,
Забу́дь отця́, забу́дь и мáтку—
Летú повúнность исправля́ть;
Якъ ми Енéю присягáли,
Для ёго слу́жби жизнь отдáли,
Тепéръ не вільна въ жúзни мать.«

— »Иноóсе!« Низъ сказáвъ, обня́вшись
Изъ Эвріáломъ земля́комъ,
И зá руки любéнько взя́вшись,
До рáтуши пішлú тишкóмъ.
Іу́лъ сидівъ тутъ зъ старшинóю,
Змовля́лись, зáвтра я́къ до бóю
Достáнетця імъ приступáть.
Якъ-óсь ввійшлú два парубійки,
У брамъ змінúвшися одъ стійки,
И Низъ громáді ставъ казáть:

»Бувъ на часáхъ я зъ Эвріáломъ,
Ми пильновáли супостáтъ;
Вонú тепéръ всі спля́ть повáломъ,
Ужé огні іхъ не горя́ть.
Доріжку знáю я окрóмну,
Въ нічну́ добу́, въ годúну сóнну,
Прокрáстись мóжна по-у́зъ станъ
И донестú пáну Енéю,
Якъ Турнъ злий съ чéляддю своéю
На насъ налáзить, мовъ шайтáнъ.

»Колú зволя́етесь, — веліте
Намъ зъ Эвріáломъ попитáть,
Чкурнéмъ — и пóки сóнце зійде,
Енéя му́симъ повидáть.«
— »Якá жъ одвáга въ сму́тне врéмя!

Такъ не пропа́ло на́ше пле́мя?«
Тро́інці всі тутъ заревли́;
Одва́жнихъ ста́ли обпіма́ти,
Імъ дя́ковать и цілова́ти,
И красову́лю піднесли́.

Іу́лъ, Ене́івъ якъ наслідникъ,
Похва́льну ра́цію сказа́въ;
И свій пала́шъ, що звавсь побідникъ,
До бо́ку Ни́за привяза́въ.
Для ми́лого же Эвріа́ла
Не пожалівъ того́ кинжа́ла,
Що ба́тько у Дидо́ни вкравъ.
И посули́въ за іхъ услу́гу
Землі, ове́ць и дать по плу́гу,
Въ чино́вні ви́весть обіща́въ.

Сей Эвріа́лъ бувъ молоде́нький,
Такъ, го́дівъ зъ девятна́дцять мавъ,
Де у́су буть, пушо́къ мяке́нький
Біле́ньку шку́ру пробива́въ;
Та бувъ одва́га и завзя́тий,
Сила́чъ, коза́къ лицарькова́тий,
Но предъ Іу́ломъ прослези́всь.
Бо зъ ма́теръю вінъ разстава́вся,
Ишо́въ на смерть и не проща́вся;
Коза́къ приро́ді покори́всь.

»Іу́лъ Ене́евичъ! не да́йте
Пань'ма́тці вме́рти одъ нужди́,
Ій бу́дьте си́номъ, помага́йте
И заступа́йте відъ вражди́,
Одъ бідъ, напра́снини, напа́дку;
Ви са́ми ма́ли пані'ма́тку,
То въ се́рці ма́ете и жаль.
Я вамъ стару́ю поруча́ю,
За васъ охо́тно умира́ю.«
Такъ мо́вивъ чу́лий Эвріа́лъ.

»Не бійся, до́брий Эвріа́ле!«
Іу́лъ ёму́ сей давъ одвітъ:
»Ти слу́жишъ намъ не запропа́ле,
На смерть несе́шъ за насъ живітъ.
Твоімъ буть бра́томъ не стижу́ся
И не́ню заступа́ть кленуся,
Тебе́ собо́ю заплачу́:
Паёкъ, оде́жу и кваті́ру,
Пшона́, муки́, яе́ць и си́ру
По смерть, въ дово́льстві назначу́.«

И такъ одва́жна наша па́ра
Пусти́лася въ Руту́льский станъ.
На те и місяць вкри́ла хма́ра,
И по́ле вкривъ густи́й тума́нъ.
Було́ се са́ме о півно́чи;

Рутýльці спáли скілько мóчи,
Сивýха сну імъ піддалá;
Роздігшися порóскладáлись,
Въ безпéчности не сподівáлись
Ні одъ когó, ні я́ка зла.

И часовíі на мушкéтахъ
Поклáвшись, спáли на-закáзъ;
Хроплí всі пъя́ні на пікéтахъ,
Тутъ іхъ застáвъ послíдній часъ!
Перéднюю побíвши стрáжу,
Полізли въ станъ варíти кáшу;
Низъ тутъ товáришу сказáвъ:
»Приля́жъ къ землі ти для підслýху,
А я задáмъ Рутýльцямъ дýху;
Гляди́, щобъ насъ хто не спіткáвъ.«

Сказáвши, пéршому Рамéнту
Голóвку бýйную одтя́въ;
Не давъ зробíть и тестамéнту,
Къ чортáмъ ёгó на вікъ послáвъ.
Сей на рукáхъ знавъ ворожíти,
Комý знавъ скілько віку жи́ти,
Та не собі вінъ бувъ прорóкъ.
Другíмъ ми чáсто пророкýемъ,
Якъ знахурі чужé толкýемъ,
Собі жъ шукáемъ циганóкъ.

А по́слі Ре́мовихъ вінъ во́івъ
По о́дному всіхъ подуши́въ;
И блюдоли́зівъ, ложкомо́івъ
Въ прахъ, въ дре́безги перемізжи́въ.
Нама́цавши жъ само́го Ре́ма,
Поти́снувъ, мовъ Хому́ Яре́ма,
Що й о́чи ви́скочили пречъ;
Вхопи́въ за бо́роду кудла́ту
И зло́му Тро́і супоста́ту
Макітру отділи́въ одъ плечъ.

Вблизі тутъ бувъ наме́тъ Серра́на,
На сёго Низъ и наскака́въ;
Вінъ тілько що роздігсь съ капта́на
И сма́чно по вече́рі спавъ.
Низъ ша́блею мазну́въ по пу́пу,
Задъ зъ голово́ю сплю́щивъ въ-ку́пу,
Що изъ Серра́на ви́йшовъ ракъ;
Бо голова́ міжъ нігъ вплела́ся,
А за́дня въ го́ру підняла́ся;
Уме́ръ фигу́рно, небора́къ!

И Эвріа́лъ, якъ Низъ вози́вся,
То не гуля́вши простоя́въ;
Вінъ та́кже къ со́нимъ докоси́вся,
Брагівъ на той світъ одправля́въ.
Коло́въ и різавъ безъ розбо́ру

И якъ ніхто́ не мавъ зъ нимъ спо́ру,
То по́равсь мовъ въ кошáрі вовкъ;
И ви́борнихъ, и підпомо́щнихъ,
И про́стихъ, и старши́хъ вельмо́жнихъ,
Хто ні попáвсь, того́ и товкъ.

Попáвся Ре́тусъ Эвріáлу,
Сей не зовсімъ ище́ заснýвъ;
Приіхавши одъ Тýрна зъ бáлу,
Палёнки до́ма ковтонýвъ
И тілько-тілько забувáвся,
Якъ Эвріáлъ къ ёмý підкрáвся
И про́сто въ ротъ кинжáлъ уткнýвъ;
И приколо́въ ёго́ якъ квітку,
Що бáби ко́лють на намітку.
Тутъ Ре́тусъ дýшу изригнýвъ.

Нашъ Эвріáлъ остервени́вся,
Забýвъ, що на часо́къ зайшо́въ;
Въ наме́тъ къ Мезáпу бувъ пусти́вся,
Тамъ мо́же бъ смерть собі знайшо́въ;
Та повстрічáвся зъ дрýгомъ Ни́зомъ
Съ запáльчивимъ, якъ самъ, хáрци́зомъ,
Сей Эвріáла удержáвъ.
»Поки́ньмо кровъ врагáмъ пускáти,
Порá намъ ві́дсіль уплітáти«,
Низъ Эвріáлові сказáвъ.

Якъ возкъ овéць смирéнниихъ дýшить,
Колú въ кошáру завитá,
Курчáтамъ тхіръ голóвки сýшить,
Безъ крúку мізокъ висмоткá.
Якъ дóбре врéмя угодúвши
И сіркою хлівъ накурúвши,
Безъ крúку крáдуть слимакú
Гусéй, качóкъ, курéй, индúківъ
У Гевалівъ и Аммалúківъ,
Що рóблять чáсто и дякú.

Такъ нáші смілні вояки,
Тутъ мóвчки проливáли кровъ;
Одъ ней краснілися мовъ рáки,
За честь и къ князю за любóвъ.
Любóвъ къ отчúзні де гербіть,
Тамъ сúла врáжа не устрóіть,
Тамъ грудь сильнійша одъ гармáтъ,
Тамъ жизнь—алтúнъ, а смерть—копійка,
Тамъ лúцарь—всякий парубійка,
Козáкъ тамъ чóртові не братъ.

Такъ пóрався Низъ зъ Эвріáломъ,
Далú Рутýльцямъ накарпáсъ;
Земля взялáсь одъ крóви кáломъ,
Полякъ піднявся бъ по самъ пасъ.
А нáші, по крові бродúли,

Мовъ на торгу́ музи́къ води́ли
И убіра́лись на-просто́ръ:
Щобъ шви́дче поспіши́ть къ Ене́ю,
Похва́стать хра́бростю своє́ю
И Ту́рнівъ росказа́ть задо́ръ.

Уже́ изъ ла́геря щасли́во
Убра́лись на́ші смільчаки́;
Раділо се́рце нетрусли́во,
Жвяхтіли мо́крі личаки́,
Изъ хма́ри місяць показа́вся
И одъ землі тума́нъ підня́вся,
Все віщова́ло до́брий путь.
Якъ-о́сь Волсе́нтъ—гулькъ изъ доли́ни,
Съ полко́мъ Лати́нськоі дружи́ни.
Біда́! я́къ на́шимъ увильну́ть?

Дали́ якъ разъ до лісу тя́гу,
Бистріше бігли одъ хортівъ;
Спаса́лись бі́дні на одва́гу,
Відъ супоста́тівъ, ворогівъ.
Такъ па́ра го́рличокъ неви́нниихъ
Летя́ть спасти́сь въ лі́сахъ обши́рнихъ,
Одъ зло́го кібчика когте́й.
Та зло назна́чене судьбо́ю,
Слідитиме скрізь за тобо́ю,
Не утече́шъ за сто море́й.

Латинці до лісу слідили,
Одважнихъ нашихъ розбишакъ,
И часовими окружили,
Що зъ лісу не шмигнешъ ні якъ;
А часть, розсипавшись по лісу,
Піймали одного зарізу,
То Эвріала молодця.
Тогді Низъ на вербу збірався,
Якъ Эвріалъ врагамъ попався,
Мовъ міжъ вовківъ плоха вівця.

Низъ—глядь, и бачить Эвріала,
Що тішатця нимъ ворогі;
Важка печаль на серце пала,
Кричить къ Зевесу: »Помогі!«
Копъе булатне направляе,
Въ Латинцівъ просто посилае,
Сульмону серце пробива;
Якъ сніпъ на землю повалився,
Не вспівъ и бхнуть, а скривився,
Въ послідній разъ Сульмонъ зіва.

Въ слідъ за копъемъ стрілу пускае
И просто Тагові въ високъ:
Душа изъ тіла вилітае,
На жовтий, пада трупъ, пісокъ.
Волсентъ утративъ воівъ пару,

Клене́ невидимую ка́ру,
И въ я́рости, якъ вілъ, реве́.
»За кровъ Сульмо́нову и Та́га,
Умре́шъ, прокля́та упиря́га,
За ни́ми въ слідъ пошлю́ тебе́!«

И замахну́всь на Эвріа́ла,
Щобъ знять голо́вку палаше́мъ;
Тутъ хра́брість Ни́зова пропа́ла,
И се́рце ста́ло кулише́мъ.
Бижи́ть, лети́ть, кричи́ть що-си́ли:
»*Пекка́тумъ* ро́бишъ, *фра́теръ* ми́лий!
Неви́нному *морсъ* задае́шъ:
Я *стультусъ*, *лятро*, розбиша́ка,
Неквиссимусъ и гайдама́ка;
Постій! неви́нную кровъ ллешъ.«

Но замахну́вшись, не вдержа́вся,
Волсе́нтъ голо́вку одчеса́въ;
Голо́вка, мовъ кау́нъ кача́вся,
Язи́къ невня́тно белькота́въ.
Уста́ кора́льні посиніли,
Румя́нні що́ки поблідні́ли
И білий цвітъ въ лиці пожо́вкъ;
Закри́лися и я́сні о́чи,
Покри́лись тьмо́ю вічной но́чи,
На віки ми́лий гласъ умо́вкъ.

Уздрівши Низъ трупъ Эвріа́ла,
Одъ я́рости осатанівъ;
Всіхъ зло́стей ви́пустивши жа́ла,
Къ Волсе́нту про́сто полетівъ.
Якъ бли́скавка прохо́дить ту́чу,
Вінъ такъ пробігъ врагівъ міжъ ку́чу
И до Волсе́нта докоси́всь;
Схвати́въ ёго́ за чубъ руко́ю,
Мечъ въ се́рце засади́въ друго́ю,
Волсе́нтъ и ду́ху тутъ пусти́всь.

Якъ и́скра по́рохъ запали́вши,
Сама́ зъ нимъ вку́пі пропада́;
Такъ Низъ, Волсе́нтія уби́вши,
И самъ лиши́вся живота́;
Бо всі на ёго и напа́ли,
На смерть звертіли и зімъя́ли
И го́лову зняли́ съ плече́й.
Такъ ко́нчили жизнь козарлю́ги,
Зроби́вши сла́вниі услу́ги,
На вічность па́мяти свое́й.

Лати́нці за́разъ изроби́ли
Аби́-якъ ма́ри изъ дрючківъ;
На нихъ Волсе́нта положи́ли
И понесли́ до земляківъ.
А бу́йні го́лови покла́ли

Въ мішо́къ, и тежъ зъ собо́й помча́ли,
Мовъ па́ру га́рнихъ дубівокъ.
Но въ ла́гері найшли́ різни́ці,
Лежа́ли би́тихъ мясъ копи́ці,
Печінокъ, ле́гкого, кишо́къ.

Якъ тілько-що восто́къ зардівся,
Світи́лка Фе́бова взійшла́;
То Турнъ тогді уже́ наівся,
Изно́въ о би́тві помишля́въ.
Велівъ трево́гу бить въ клепа́ло,
Щобъ військо къ бо́ю виступа́ло,
Одда́ть Троя́нцямъ зъ барышко́мъ
За зро́блену въ ночі потіху:
Для більшого жъ съ Троя́нцівъ сміху,
Велівъ взять го́лови зъ мішко́мъ.

Свого́ жъ держа́ся уговору,
Троя́нці въ кріпости сидя́ть,
Заби́лися мовъ ми́ши въ но́ру,
Лука́ву кішку якъ уздря́ть.
Но дать одпо́ръ були́ гото́ві
И, до оста́тней ка́плі кро́ви,
Свою́ свобо́ду боронить
И но́ву Тро́ю защища́ти,
Руту́льцямъ перего́ну да́ти
И Ту́рна лю́тость осрами́ть.

На пе́рву Рутуля́нъ попи́тку
Троя́нці такъ дали́ въ одвітъ,
Що Турнъ собі росчу́хавъ ли́тку,
Одъ сти́ду ско́рчило живітъ.
Звелівъ зъ доса́ди, гніву, зло́сти,
На глумъ підня́ти ме́ртві ко́сти,
На щоглі го́лови наткну́ть
Нещасныхъ Ни́за съ Эвріа́ломъ,
Передъ сами́мъ Троя́нськимъ ва́ломъ,
Щобъ симъ врагівъ своіхъ кольну́ть.

Троя́нці за́разъ одгада́ли
Чиі то го́лови стримля́ть;
Одъ жа́лю слёзи попуска́ли,
Таки́хъ лиши́вшись парубя́тъ.
Объ ме́ртвихъ вість скрізь пронесла́ся,
Вся рать Троя́нська потрясла́ся,
И ду́ши сму́тку предали́сь.
Якъ ма́ти вість таку́ почу́ла,
То тілько вічно не засну́ла,
Бо зу́би у неі стя́ли́сь.

А одійшо́вши въ гру́ди би́лась,
Воло́сся рва́ла зъ голови́,
Ревла́, щипа́лася, дрочи́лась,
Мовъ умъ змiша́вся у вдови́:
Побігла съ кри́комъ вокругъ ва́ла

И го́лову коли́ пізна́ла
Свого́ сино́чка Эвруся́,
То на валу́ и росплата́лась,
Крича́ла, géдзалась, кача́лась,
Кувикала, мовъ порося́.

И ди́кимъ го́лосомъ зави́ла:
»О си́ну, світъ моіхъ оче́й!
Чи я жъ тебе́ на те́ роди́ла,
Щобъ зги́нувъ ти одъ злихъ люде́й?
Щобъ ти мене́ стару́, слабу́ю,
Завівши въ зе́млю сю чужу́ю,
На вічний вікъ осиротивъ.
Моя́ ти ра́дість и одра́да,
Моя́ засло́на и огра́да;
Мене́ одъ всіхъ ти бороні́въ.

»Тепе́ръ до ко́го прихилю́ся,
Хто злу́ю до́лю облегчи́ть?
Куди́ въ біді я притулю́ся?
Слабу́ ніхто́ не приглядить!
Тепе́ръ проща́йте всі поклони,
Що получа́ла, во дні о́ни,
Одъ вдовъ, дівча́тъ и молоди́ць;
За ди́вні бро́ві соболи́ні,
За о́чи я́сні соколи́ні,
Що зда́тний бувъ до вечерни́ць.

»Колибъ мині твій трупъ достати
И тіло білее обмить,
И съ похорономъ поховати,
До ями зъ миромъ проводить.
О боги! якъ ви допустили?
Щобъ и одинчика убили
И настромили на віху
Его козацькую головку;
Десь світъ вертитця сей безъ толку,
Що тутъ дають и добримъ тьху.

»А ви, що Эвруся згубили,
Щобъ вашъ пропавъ собачий рідъ!
Щобъ ваши жъ діти васъ побили,
Щобъ зъ потрухомъ погибъ вашъ плідъ!
Охъ! чомъ не звіръ я, чомъ не львиця?
Чомъ не скажена я ьовчиця!
Щобъ мні Рутульцівъ розідрать;
Щобъ серце вирвать съ требухою,
Умазать морду іхъ мазкою;
Щобъ маслаки іхъ посмоктать.«

Сей галасъ и репетовання,
Троянъ всіхъ въ смутокъ привело;
Плаксивее съ синкомъ прощання,
У всіхъ зъ очей слізки тягло.
Асканій більше всіхъ тутъ хлипавъ,

И гу́би такъ собі задри́павъ,
Що мовъ на ёго сапъ напа́въ.
Къ старій зъ поклóномъ підступи́вши,
На оберéмокъ ухвати́вши,
Въ земля́нку зъ ва́лу потаска́въ.

А тутъ крича́ть, та въ тру́би су́рмлять,
Свистя́ть въ свистілки, дмуть въ роги́;
Квиля́ть, братъ бра́та въ ба́тька лу́пля́ть;
Въ наскóкъ ря́тця вороги́.
Тутъ ржа́ння кінське съ тупотнéю,
Тамъ ра́зний гóмінъ зъ стукотнéю,
Скрізь хлóпітъ, ха́лепа, столи́хъ!
Такъ въ мідні клекоти́ть гаря́чий,
Такъ въ кабаці кричи́ть підця́чий,
Якъ ка́жуть, хоть винóсь святи́хъ.

Гей му́зо, па́нночко цнотли́ва,
Ходи́ до мéне погости́ть!
Будь ла́скава, будь не спеси́ва,
Дай пóмічъ мні, стишóкъ зложи́ть!
Дай пóмічъ би́тву описа́ти
И про війну́ такъ росказа́ти,
Мовъ твій язи́къ би говори́въ.
Ти, ка́жуть, дівка не брикли́ва,
Алé одъ ста́рости сварли́ва,
Прости́! я, мóже, досади́въ.

И въ са́мій ре́чи проступи́вся:
Старо́ю — дівчину назва́въ,
Ніхто́ зъ яко́ю не люби́вся,
Ні жениха́всь, ні жартова́въ.
Охъ! скілько музъ таки́хъ на світі
Во вся́кімъ го́роді, въ повіті!
Укри́ли бъ зъ-ве́рху въ-низъ Парна́ссъ.
Я му́зу кли́чу не таку́ю,—
Весе́лу, га́рну, молоду́ю;
Стари́хъ, неха́й брика́ Пега́съ.

Руту́льці дра́лися на стіни,
Кара́бкалися, якъ жуки́.
Турнъ зъ я́рости дрижа́въ и пінивъ,
Кричи́ть: »Дружне́нько козаки́!«
Въ свою́ Троя́нці та́кже че́ргу,
Въ одбо́і по́ралися зъ-ве́рху,
Руту́льцівъ плю́щили якъ мухъ.
Пуска́ли колоддя́, каміння,
И вра́же такъ товкли́ насіння,
Що у Руту́льцівъ хлявъ и духъ.

Турнъ, ба́чивши Троя́нъ робо́ту,
Якъ рать Руту́льскую трощя́ть,
Якъ бъю́ть іхъ, не жалія по́ту,
Руту́льці мовъ въюни́ пища́ть;
Велівъ везти́ зо всіхъ олійниць,

Де тілько есть, изъ воскобійниць,
Якъ мо́жна шви́дче тарани́.
Якъ разъ и тарани́ вроди́лись,
И воскобійники яви́лись,
Примча́лись ду́хомъ сатани́.

Приста́вивъ тарани́ до бра́ми,
Въ воро́та зачали́ гати́ть;
Одвірки затрясли́сь, мовъ ра́ми,
И снасть одъ бо́ю вся тріщи́ть.
Турнъ си́ли вдво́е прикладае
И тарани́ самъ направляе,
И бра́му ру́шити вели́ть.
Упа́ла,—сту́комъ оглуши́ла,
Троя́нъ бага́цько подуши́ла,
Турнъ въ кріпость впе́ртись норови́ть.

Біда́ Троя́нцямъ! що́ роби́ти?
А му́за ка́же: »Не жаха́йсь,
Не хистъ іхъ Ту́рну побіди́ти,
Въ чужу́ю ка́зку не міша́йсь.«
Троя́нці напъяли́ всі жи́ли
Та въ-мигъ проло́мъ и заложи́ли,
И гру́ддю ста́ли борони́ть;
Рату́льці бісомъ увива́лись,
А на проло́мъ не насова́лись,
И Турнъ не знавъ, що и роби́ть.

Троя́нець Геленóръ одва́жний
И якъ буря́къ червóний Ликъ,
Горла́нь, верла́нь, кула́чникъ стра́шний
И щи́рий ку́ндель-степови́къ.
Симъ двомъ безділля — вся́ке гóре,
Здава́лось по коліна мóре,
Потіха жъ — гóлови зрива́ть.
Давнó імъ въ голові роілось,
И мовъ на пóступки хотілось,
Руту́льцямъ перегóну дать.

Такъ Геленóръ съ червóнимъ Ли́комъ,
Роздігшися до сорочóкъ,
Міжъ ве́штаннямъ, содóмомъ, кри́комъ,
Пробра́лися поду́ть тичóкъ.
Руту́льцівъ дóбре тасова́ли
И одъ Руту́льцівъ получа́ли
Квита́нцію въ своіхъ долга́хъ.
Ли́къ тілько тімъ и отличи́вся,
Що якъ до Ту́рна примости́вся,
То зъіздивъ дóбре по зуба́хъ.

Но Турнъ и самъ бувъ розбиша́ка,
И Ли́ка сплю́щивъ въ оди́нъ махъ;
Изъ нóса бри́знула каба́ка,
У Ту́рна околівъ въ нога́хъ.
А та́кже па́ну Геленóру

Смерте́льного дали́ затёру,
И сей безъ ду́ху тутъ оста́всь.
Руту́льцівъ се возвесели́ло
И такъ іхъ се́рце ободри́ло,
Що и негідний скрізь сова́всь.

Нати́снули и напусти́лись,
Руту́льці ки́нулись на валъ;
Троя́нці, якъ чорти́, озли́лись,
Руту́льцівъ би́ли напова́лъ.
Тріща́ли ко́сти, ре́бра, бо́ки,
Летіли зу́би, пу́хли що́ки,
Зъ носівъ и устъ юши́ла кровъ:
Хто ра́чки лізъ, а хто простя́гся,
Хто бувъ шкере́берть, хто кача́вся,
Хто бивъ, хто різавъ, хто коло́въ.

Завзя́тость всіхъ опанова́ла,
Тутъ вся́кий пінивъ и яри́всь;
Тутъ лю́тость всіми управля́ла
И вся́кий до надса́ду бивсь.
Лига́ръ, уда́ромъ макого́на,
Духъ ви́пустивъ изъ Эмфіо́на,
И самъ на віки зу́би ставъ.
Луте́цій бъе Иліоне́я,
Цине́й Аре́фа, сей Ціне́я,
Оди́нъ друго́го тасова́въ.

Ремулъ Рутульскоі породи,
Троюродний бувъ Турну сватъ;
Хвастунъ и дурень одъ природи,
Що ні робивъ, то все не въ ладъ:
И тутъ почавъ що-силъ кричати.
Троянцівъ лаять, укоряти.
Себе и Турна величать:
»Ага! проклятиі поганці,
Недогарки Троянські, ланці!
Теперъ прийшлось вамъ погибать.

»Ми васъ одучимъ, супостати,
Мори́ти вдовъ, дури́ть дівокъ,
Чужиі землі однімати
И шкодити чужий садокъ!
Давайте вашого гульвісу,
Я въ-мигъ ёго одправлю къ бісу,
И васъ подавимо, якъ мухъ.
Чого прийшли ви, голодрабці?
Лигать Латинськиі потапці?
Пождіть, вашъ витіснимъ ми духъ!«

Іулъ Енеевичъ, дочувшись
До безтолковихъ сихъ річей,
Якъ шкурка на огні надувшись,
Злость запалала изъ очей.
Вхопивъ камінчикъ, прицілився,

Зажму́ривъ о́ко, приложи́вся
И Ре́мула по ло́бу—хвись!
Хвасту́нъ безду́шний повали́вся,
Іу́лъ серде́шно взвесели́вся,
А у Троя́нъ духъ оживи́вся

Пішли́ кула́чні накарпа́си,
Въ виски́ и въ зу́би стусани́;
Полізли те́льбухи, ковба́си,
Всі пінили, якъ кабани́.
Всі розъяри́лись черезъ міру;
По-Се́рбськи велича́ли віру,—
Хто чимъ попа́въ, то тимъ локши́въ.
Підня́вся пискъ, стогна́ння, о́хи,
Врагъ на врага́ скака́въ, мовъ бло́хи,
Куса́вся, гризъ, щипа́въ, души́въ.

Служи́ли у Троя́нъ два бра́ти,
Изъ нихъ бувъ вся́кий Голіа́фъ—
Широкопле́чий и морда́тий,
И по вівці цілко́мъ глита́въ.
Оди́нъ дражни́вся Битіа́сомъ
И съ *Кочубе́йськимъ* вінъ *Тара́сомъ*
Коли́бъ за-ввишки не рівня́вся;
Другий же братъ Панда́ромъ зва́вся,
И ви́щий одъ верстви́ здава́вся,
Та вя́лий, мовъ верблю́дъ, тиня́вся.

Два бра́ти — грізні исполи́ни
Въ бою́ стоя́ли у воро́тъ,
Дрючки́ держа́ли зъ берести́ни
И боронили въ кріпость входъ.
Вони́ къ землі поприсіда́ли,
Троя́нці жъ въ го́родъ одступа́ли,
Къ собі мани́ли Рутуля́нъ.
Руту́льці зрять навстя́жъ воро́та,
Прожо́гомъ въ кріпость вся піхо́та
Спіши́ть, насісти на Троя́нъ.

Но хто лишъ въ го́родъ показа́вся,
Того́ въ яе́шню и побъю́ть;
Битіасъ съ бра́томъ управля́вся,
Безща́дно кровъ Руту́льску ллють.
Руту́льці съ кри́комъ въ го́родъ пру́тця;
Якъ одъ серпа́ коло́сся жну́тця.
Якъ надъ пашне́й хурча́ть ціпи́,
Такъ исполи́нськні дрючи́ни
Мозчи́ли го́лови и спи́ни,
И всіхъ моло́тять, мовъ снопи́.

Поба́чивъ Турнъ таку́ прору́ху,
Одъ зло́сти ввесь осатанівъ;
Здригну́всь, мовъ ви́пивъ чепуру́ху,
Къ своімъ на по́мічъ полетівъ.
Якъ тілько въ кріпость протаска́вся,

Тузи́ти за́разъ и приня́вся,
Хто тілько підъ руку попа́всь:
Уби́въ вінъ съ Афидномъ Меро́на
И зо всёго́ побігъ розго́на,
Де Битіа́съ въ крові купа́всь.

Зъ наско́ку тріснувъ булаво́ю
По въя́захъ — вели́канъ упа́въ;
Объ зе́млю вда́ривсь голово́ю
И кріпость всю поколиха́въ.
Реве́ и ду́шу испуска́е
И во́здухъ гро́момъ наповня́е,
На всіхъ напа́въ вели́кий страхъ!
Не спасъ ні ростъ, ні си́ла мно́га,
Пропа́въ Битіасъ, мовъ стоно́га, —
И исполи́нъ есть червь и прахъ!

Панда́ръ поги́бель ба́чивъ бра́та,
Злака́вся, зво́мпивъ, заміша́всь,
И одъ Руту́льска стратила́та
Якъ-мо́га шви́дче убіра́всь.
Проміжъ осе́лею хиля́вся,
Тини́ переступа́въ, хова́вся.
И щобъ одъ Ту́рна увильну́ть,
Воро́та зачини́въ у бра́ми
И завали́въ іхъ колодді́ми,
Хотівъ одъ бо́ю оддихну́ть.

Та я́къ же си́льно удиви́вся,
Якъ Ту́рна въ кріпости уздрівъ;
Тогді изъ ну́жди прибодри́вся
И зло́стию ввесь закипівъ.
»Ага! ти ши́беникъ, попа́вся!
Безъ зву къ намъ въ го́сті навяза́вся!«
Панда́ръ до Ту́рна закрича́въ:
»Пожди́, отъ за́разъ почасту́ю,
Изъ те́бе ви́бъю ду́шу злу́ю,
До сёго ча́су храброва́въ!«

— »А ну, прилізь«, Турнъ одвіча́е:
»Колебердя́нськая верства́!
Якъ бъю я, братъ твій те́е зна́е,
Ходи́, й тобі вкручу́ хвоста́.«
Тутъ Па́ндаръ ка́мень підніма́е
И въ Ту́рна зо всіхъ жилъ пуска́е.
Нирну́въ би Турнъ на віки въ адъ,
Та де Юно́на ні взяла́ся,
И передъ Ту́рномъ роспяла́ся,
Попа́въ боги́ню ка́мнемъ въ ладъ.

Незри́му чу́е Турнъ засло́ну,
Бодри́тця, ска́че на врага́,
На по́мічъ призива́ Юно́ну,
Панда́ра по́ лобу стёга́—
И во́вся зъ нігъ ёго́ зшиба́е,

До мізку че́репъ розбива́е:
Пропа́въ и дру́гий велика́нъ!
Така́ поте́ря устраши́ла
И се́рце бо́дрее смути́ла
У са́михъ хра́брійшихъ Троя́нъ.

Уда́чею Турнъ ободри́вся,
По всіхъ усю́дахъ смерть носи́въ;
Якъ кнуръ свірі́пий розъяри́вся,
И безъ поща́ди всіхъ коси́въ.
Розсікъ на-дво́е Филари́са,
Въ я́ешню ростопта́въ Гали́са,
Крифе́ю го́лову одтя́въ;
Щолка́въ въ виски́, штурха́въ підъ бо́ки
И са́миі кула́чні до́ки
Хова́лись, хто куди́ попа́въ.

Троя́нці зле́е умишля́ють,
Щобъ пречъ изъ кріпости втіка́ть;
Свое́ лахміття забіра́ють,
Куди́ уда́стця тя́гу дать.
Но іхъ обо́зний генера́льний,
Надъ всіми остава́всь нача́льний,
Сере́стъ вельмо́жний обізва́всь:
»Куди́? Вамъ со́рому нема́е!
Хто чувъ? Троя́нець утіка́е!
Чого́ нашъ сла́вний рідъ дожи́всь!

»Одинъ пали́вода яру́е,
А васъ тутъ стілько, боіте́сь;
Въ господі ва́шій вереду́е,
Рату́льский шолуди́вий песъ.
Що ска́же світъ про насъ, Трояне?
Що ми шате́рники-цига́не,
Що ми трусли́війші жидівъ.
А князь нашъ бідний, що поми́слить?
Аджé жъ за вóінівъ насъ чи́слить,
За вну́ківъ сла́внійшихъ діді́въ.

»Зберітця, Ту́рна окружіте,
Не сто разъ мóжна умира́ть;
Гуртóмъ, гуртóмъ ёгó напріте,
Одъ васъ вінъ му́сить пропада́ть.«
Агу́! Троянці схамену́лись,
Та всі до Ту́рна и сну́лись;
Панъ Турнъ тутъ на слизьку́ попа́въ!
Виля́въ, хитри́въ и увива́вся,
И тілько къ Ти́бру що добра́вся,
То въ вóду—стрибъ! пусти́вся вплавъ.

ЧАСТЬ ШЕСТА.

Зеве́съ моргну́въ якъ кріль уса́ми,
Оли́мпъ мовъ ли́стикъ затруси́всь;
Мигну́ла бли́скавка съ грома́ми,
Оли́мпський по́трухъ взворуши́всь.
Боги́, боги́ні и півбо́ги,
Простоволо́сі, босоно́гі,
Біжа́ть въ Оли́мпську карваса́рь (*).
Юпи́теръ гнівомъ роспале́нний,
Влетівъ до нихъ, мовъ навіже́нний,
И кри́кнувъ, якъ на го́нчихъ са́рь:

»Чи до́вго бу́дете кази́тись,
И стидъ Оли́мпові роби́ть?
Що день проміжъ себе́ свари́тись,
И сме́ртнихъ сме́ртними трави́ть?
Посту́пки ва́ши всі не бо́жі:
Ви на сутя́жниківъ похо́жі,
И ра́ди мордова́ть люде́й!
Я васъ изъ не́ба поспиха́ю
И до то́го васъ укара́ю,
Що па́сти бу́дете свине́й.

(*) Карвасарь—словесний судъ, що бували колись на ярмаркахъ по городахъ на Вкраіні.

»А вамъ, Олимпські зубоска́лки,
Моргу́хи, дзиґи, фиглярки́,
Бере́зовоі дамъ припа́рки,
Що до́вго бу́де вамъ въ тямки́!
Охъ, ви на сме́ртнихъ ду́же ла́сі,
Якъ Ґрекъ на Ніженські ковба́си!
Все ли́хо на землі одъ васъ,
Чрезъ ва́ші зво́дні, жениха́ння,
Не ма́ю я ушанова́ння;
Я намочу́ васъ въ ше́вський квасъ.

»Або́ отда́мъ васъ на робо́ту,
Запру́ въ смири́тельнихъ дома́хъ,
Тамъ ви́женуть изъ васъ охо́ту
Содо́мить на землі въ людя́хъ.
Або́ — я лу́ччу ка́ру зна́ю —
Ось-якъ боги́нь я укара́ю:
Пошлю́ васъ въ Запоро́зьску Січъ!
Тамъ ва́шихъ ка́верзъ не вважа́ють,
Жіно́къ тамъ на тютю́нъ міня́ють,
Въ день пъя́ні сплять, а кра́дуть въ нічъ.

»Не ви наро́дъ мій сотвори́ли —
Не хистъ созда́ть вамъ червяка́!
На що́ жъ людо́й ви роздрочи́ли?
Вамъ ну́жда до чужи́хъ яка́?
Божу́сь мо́ю бороде́ю

И Ге́биною пелено́ю,
Що тихъ богівъ лишу́ чинівъ,
Які тепе́ръ въ війну вплету́тця!
Неха́й Ене́й и Турнъ скубу́тця,
А ви глядіть своіхъ чубівъ.«

Вене́ря — молоди́ця сміла,
Бо все зъ вое́нними жила́,
Изъ ни́ми би́те мя́со іла,
И по трахти́рахъ пуншъ пила́;
Часте́нько на соло́мі спа́ла,
Въ шине́лі сі́рій щеголя́ла,
Похо́домъ на візку́ трясла́сь;
Мани́шки офице́рські пра́ла,
Зъ стрючко́мъ горілку продава́ла,
И ме́рзла въ нічъ, а въ день пекла́сь,

Вене́ря по-драгу́нськи — сміло
Къ Зеве́су въ ви́тяжку иде́;
Поча́вши говори́ти діло,
Оче́й зъ Зеве́са не зведе́:
»О та́ту си́льний, велича́вий!
Ти вся́кий по́мислъ зришъ лука́вий,
Тебе́ ніхто́ не проведе́;
Ти о́комъ зе́млю назира́ешъ,
Други́мъ за на́ми приглядаешъ,
Ти зна́ешъ, що́, и я́къ, и де́.

»Ти зна́ешъ для чого́ Троя́нцівъ
Злимъ Гре́камъ попусти́въ побить;
Ене́я съ при́горщею ла́йцівъ
Велівъ судьба́мъ не потопи́ть;
Ти зна́ешъ лу́чче всіхъ причи́ну,
Чого́ Ене́й приплі́въ къ Лати́ну
И біля Ти́бра поселі́всь?
Ти жъ сло́вомъ що опреділя́ешъ,
Того́ во вікъ не одміня́ешъ;
Відкі́ль же Турнъ тутъ притули́всь?

»И що́ таке́е Турнъ за свя́то,
Що не вважа́е и тебе́?
Фрити́йське пле́мя не прокля́то,
Що вся́кий ереті́къ скубе́.
Твоі закони бъ исполня́лись,
Коли́бъ Оли́мпиські не міша́лись
И не стравля́ли би люде́й.
Твоіхъ прика́зівъ не вважа́ють,
Наро́шно Ту́рну помага́ють,—
Бо, бачъ, Вене́ринъ синъ Ене́й.

»Троя́нцівъ біднихъ и Ене́я
Хто не хотівъ, той не пужа́въ;
Терпіли гірше Прометея.
На лю́льку що огню́ укра́въ.
Непту́нъ зъ Еблом зъ перепро́су

Дали́ тако́го перечо́су,
Що й до́сі за́шпори щимля́ть.
Другі́і жъ бо́ги.... Що й каза́ти?
Діла́ іхъ лу́чче му́сишъ зна́ти,—
Ене́я тілько не зъідя́ть.

»О Зевсъ! о ба́течку мій рідний!
Огля́ньсь на плачъ дочки́ свое́й;
Спаси́ наро́дъ Фригі́йський бідний,
Вінъ діло есть руки́ твое́й!
Якъ ма́ешъ ти кого́ кара́ти,
Кара́й мене́, карай—я ма́ти,
Я все стерплю́ ра́ди діте́й!
Усли́шъ Вене́рю многогрішну:
Скажи́ мні річъ твою́ утішну:
Щобъ живъ Іу́лъ, щобъ живъ Ене́й!«

—»Мовчи́, ти скве́рна пащику́хо!«
Юно́на зло́бна порощи́ть:
»Финдю́рко, я́щирко, бреху́хо!
Якъ дамъ,—очіпокъ излети́ть!
Ти сміешъ, кошеня́ мерзе́не!
Зеве́су доноси́ть на ме́не,
Щобъ тимъ насъ привести́ въ розла́дъ?
За ко́го ти мене́ прийма́ешъ?
Хиба́ жъ ти, су́чище, не зна́ешъ,
Що Зевсъ мій чоловікъ и братъ?

»Тобі жъ, Зевéсъ, скажи́, не сти́дно,
Що предъ тобóю дрянь и прахъ,
Базіка о богáхъ оби́дно,
Мудру́е о твоіхъ ділахъ!
Яки́й ти світа повели́тель
И нашъ Оли́мпський предводи́тель,
Коли́ противъ фіндю́рки насъ?...
Всесвітня волоцю́га, мéрзька,
Нікчéмна звóдниця Цитéрська,
Для тéбе лу́ччая одъ насъ?

»А зъ Мáрсомъ чи давнó піймáвши,
Вулкáнъ ій пéлену відтя́въ;
Різкáми дóбре одідрáвши,
Якъ су́чку въ ретязку́ держáвъ?
А ти тогó буцімъ не знáешъ,
Якъ чéсную ії приймáешъ
И все роби́ть для нéі радъ.
Вонá и Трóю розори́ла,
Вонá Дидóну погуби́ла,—
Та все идé для нéі въ ладъ!

»Де ся підтіпанка вмішáлась,
То вéрбъя золотé росло́;
Земля́ бъ щасли́вою назвáлась,
Коли́бъ такé пропáло зло!
Чрезъ нéі вся Лати́нь возстáла

И на Троянъ ії напа́ла,
И Турнъ зроби́всь Ене́ю врагъ.
Не мо́жна бідъ всіхъ излічи́ти,
Яки́хъ успіла наробити
На не́бі, на землі, въ вода́хъ.

»Тепе́ръ же на мене́ звертáе,
Сама́ набро́івши біди́;
И такъ Зеве́са умоля́е,
Мовъ тілько ви́лізла зъ води́.
Неви́нничае, мовъ Сусáнна,
Незáймана нікóли пáнна,
Що въ ху́торі сжилá ввесь вікъ!
Не діждешъ съ бáбкою своéю!
Я докажу́ твойму́ Ене́ю....
Боги́ня — я, вінъ — чоловікъ!«

Вене́ря лáйки не стерпіла,
Юно́ну стáла кобени́ть;
И перепáлка закипіла,
Однá другу́ хотіла бить.
Боги́ні въ гніві, тáкже бáби
И тáкъ же на уто́ри слáби,
Зъ досáди чáсомъ и брехну́ть;
И якъ пере́купки горлáнять,
Однá другу́ безче́стять, гáнять
И рідъ ввесь съ по́трухомъ клену́ть.

»Та ци́тьте, чо́ртові соро́ки!«
Юпи́теръ грізно закрича́въ:
»Обо́мъ вамъ обібъю́ я що́ки,—
Щобъ васъ, бу́бле́йниць, врагъ побра́въ!
Не бу́ду васъ кара́ть грома́ми,—
По пъя́тахъ ви́бъю чубука́ми,
Олі́мпъ заста́влю вимі́та́ть;
Я васъ зъумію усмири́ти!
Заста́влю че́сно въ сві́ті жи́ти
И за́разъ дамъ себе́ вамъ знать!

»Зани́шкніть, у́ха наставля́йте
И слу́хайте, що я скажу́.
Мовчіть! роти́ пороззявля́йте;
Хто пи́сне—мо́рду розміжжу́!
Проміжъ Лати́нцівъ и Троя́нцівъ,
И вся́кихъ Ту́рновихъ пога́нцівъ,
Не си́кайся ніхто́ въ війну́;
Ніхто́, ні я́къ не помага́йте,
Князьківъ іхъ та́кже не займа́йте,—
Поба́чимъ, зда́стця хто кому́.«

Замо́вкъ Зеве́съ, моргну́въ брова́ми —
И бо́ги вро́стичъ всі пішли́.
И я проща́юсь зъ небеса́ми,
Пора́ спусти́тись до землі
И стать на Шве́дськую моги́лу,

Щобъ озирну́ть воéнну си́лу
И би́тву вірно описáть;
Купи́въ би му́зі на охвóту,
Щобъ кóнчить помоглá робóту,
Бо нігде рифмъ ужé достáть.

Турнъ осуши́всь після́ купáння
И ганусно́ю підкрепи́всь,
Зъ намéту ви́іхавъ зарáння,
На кріпость сентябрёмъ диви́всь.
Труби́ть въ ріжóкъ! Изно́въ тревóга...
Кричáть, біжáть, спішáть якъ мóгá —
Вели́кая настáла січъ!
Троя́нці ду́же слáвно би́лись,
Руту́льці трóхи поживи́лись,
На-си́лу розвéла іхъ нічъ.

Въ сю нічъ Енéй ужé зближáвся
До городкá, що Турнъ облігъ;
Съ Паллáнтомъ въ чóвні частовáвся,
Поівъ всю старшину́ якъ мігъ.
Въ роскáзахъ чвáнився ділáми,
Якъ храбровáвъ зъ людьми́, зъ богáми,
Якъ безъ розбóру всіхъ тузи́въ.
Паллáнтъ и самъ бувъ зла брехáчка,
Язи́къ ёгó тожъ не клесáчка,
Въ брехні Енéю не вступи́въ.

А ну, стара́я царь-діви́це!
Сіда́я му́зо, схамени́сь!
Прока́шляйсь, безъ зубівъ сестри́це,
До ме́не бли́жче прихили́сь.
Кажи́: яки́і тамъ прасу́нки,
Въ Ене́еви пішли́ вербу́нки,
Щобъ противъ Ту́рна воюва́ть?
Ти, му́зо, ка́жуть всі, письме́нна,
Въ Полта́вській шко́лі нау́ченна,
Всіхъ му́сишъ поиме́нно знать.

Чита́йте жъ, му́за що бормо́че:
Що тамъ зъ Ене́емъ пливъ Масси́къ —
Лінтя́й, леда́що нерооб́че,
А си́льний и товсти́й, мовъ бикъ.
Тамъ пра́вивъ каюко́мъ Тигре́нко,
Изъ Сте́хівки (*) то шинкаре́нко
И вівъ съ соббю сто яри́гъ.
Близъ сихъ плили́ дуби́ Ава́нта,
Вінъ бувъ страшні́йшій одъ сержа́нта;
Бо всіхъ, за все, по спи́ні стригъ.

Поо́ддаль пливъ байда́къ Асту́ра:
Сей ле́жнемъ въ ви́нницяхъ служи́въ;
На нимъ була́ свиня́ча шку́ра,
Кото́ру вінъ, якъ плащъ, носи́въ.
За нимъАзи́лласъ пливъ на ба́рці —

(*) Невеличке сельце поблизъ Полтави.

Се ро́дичъ на́шій паламарці,
Неда́вно зъ кошелько́мъ ходи́въ,—
Та, бачъ, безо́кая форту́на,
Зроби́ла па́номъ изъ чупру́на:
Таки́хъ не ма́ло ба́чимъ дивъ!

А то́ на ле́гкому дубо́чку,
Що роззоло́чений ввесь въ прахъ,
Сиди́ть, росхріставши соро́чку,
Зъ Туре́цькимъ чубуко́мъ въ зубахъ?
То Ци́нарисъ, цехми́стръ картёжний,
Фигля́ръ, обма́нщикъ, плу́тъ безбо́жний,
Зъ собо́й всіхъ шахраівъ веде́;
Коли́, бачъ, Ту́рна не здоліють,
То ка́ртами уже́ подіють,
Що міжъ старці Турнъ попаде́.

А то́ сиди́ть въ брилі, въ кере́і,
Съ товсто́ю кни́жкою въ рука́хъ,
И всімъ, бачъ, го́нить ахине́і,
И спо́рить о своіхъ права́хъ?
То, ро́домъ зъ Глу́хова, юри́ста,
Вінъ ма́е чинъ канцеляри́ста
И есть—добро́дій Купаво́нъ.
Щобъ значково́го дослужи́тьця
И на війні чимъ поживи́тьця,
Вступи́въ въ Ене́івъ легіо́нъ.

А то беззу́бий, говорли́вий,
Сухи́й, невірний, якъ шкеле́тъ,
И ли́сий и брехýнъ сварли́вий?
То ви́христъ изъ жидівъ Авле́тъ.
Неда́вно на другій жени́вся,
Та, бачъ, въ рахýнку помили́вся:
Изъ жа́ру въ по́ломъя попа́въ.
Щобъ одъ яги́ якъ одвяза́тись,
То мýсивъ въ військо записа́тись
И за шпиgóна на́ рікъ ставъ.

Ище́ тамъ есть до півдеся́тка,
То дрібязокъ и гольтіпа́;
Въ таки́хъ не бýде недоста́тка,
Хоть въ день іхъ зги́не и копа́.
А скілько жъ всіхъ?—Того́ не зна́ю,
Хоть мýза я — не одгада́ю;
По па́льцямъ тожъ не розличý;
Бігъ-ме! на ще́тахъ не учи́лась,
Надъ карбіже́мъ тожъ не труди́лась,
Я, що було́, те лепечý.

Уже́ *Волосожа́ръ* підня́вся,
Візъ на́ небі въ-низъ поверта́всь,
И де́-хто спа́ти уклада́вся,
А хто підъ бýрной витяга́всь,
Онýчи и́нші полоска́ли,

Другиі ле́жа розмовля́ли,
А хто пруди́вся у каби́ць.
Старші, підпи́вши, розійшли́ся
И до́ма за люльки́ взяли́ся,
Лежа́ли бо́комъ, на́взничъ, ниць.

Ене́й оди́нъ не роздяга́вся,
Ене́й оди́нъ за всіхъ не спавъ;
Вінъ ду́мавъ, ми́сливъ, умудря́вся,
(Бо самъ за всіхъ и одвіча́въ),
Якъ Ту́рна во́рога поби́ти,
Царя́ Лати́на ускроми́ти
И успокоі́ти наро́дъ.
Въ сій ду́мці сму́тно похожа́я,
И ми́слю бо́гъ-зна-де́ літа́я,
Підъ но́сомъ ба́чить короводъ.

Ні ри́би то були́, ні ра́ки,
А такъ, якъ-би́ кружо́къ дівча́тъ:
И бо́вталися, якъ соба́ки,
И въ го́лосъ якъ кішки́ нявча́ть.
Ене́й, здригну́всь, и одступа́е,
И *да воскре́снетъ* въ-слухъ чита́е,
Та симъ ні тро́хи не помігъ:
Ті чу́да зъ сміхомъ, зъ реготне́ю,
Вхвати́лись за́ поли зъ матне́ю,—
Ене́й ажъ на помістъ прилігъ.

Тогді одна́ къ ёму́ сплигну́ла
Такъ, мовъ цвіркýнъ, або́ блоха́
До у́ха самого́ прильну́ла,
Мовъ га́дина яка́ лиха́.
»Чи не пізна́ешъ насъ, Ене́ю?
Та ми жъ съ персо́ною твое́ю,
Троя́нський ввесь вози́ли родъ.
Ми 'Ідськоі гори́ дуби́на,
Липки́, горішина, сосни́на,
Зъяки́хъ бувъ зро́блений твій флотъ.

»До насъ було́ Турнъ докоси́вся,
И байдаки́ всі попали́въ,
Та Зевсъ, спаси́бі, поспіши́вся, —
Якъ бачъ, мавка́ми поробы́въ.
Була́ безъ те́бе зла годи́на,
Трохи́-трохи́ твоя́ дити́на
Не оддала́ души богáмъ.
Спіши́ свій городо́къ спаса́ти;
Ти мусишъ ворога́мъ тьху да́ти,
Ти самъ, — повіръ моімъ слова́мъ.

Сказа́вши, за нісъ ущипну́ла, —
Ене́й мовъ тро́хи ободри́всь, —
И на другихъ хвосто́мъ махну́ла:
Ввесь флотъ ніна́че поспіши́всь.
Мавки́ бо ста́ли чо́вни пха́ти.

Путе́мъ найлу́ччимъ направля́ти.
И тілько начина́вся світъ,
Ене́й уздрівъ свій станъ въ оса́ді,
Кричи́ть во гні́ві и доса́ді,
Що Ту́рна лу́сне тутъ живітъ.

А самъ, матню́ прибра́вши въ жме́ню,
По по́ясъ въ во́ду съ чо́вна — плигъ!
И кли́че въ по́мічъ га́рну не́ню
И всіхъ Оли́мпівськихъ богівъ.
За нимъ Палла́нтъ, за симъ вся сво́лочъ
Стрибъ-стрибъ съ човнівъ Ене́ю въ по́мочъ,
И тісно стро́ятця на бой.
»Ну, ра́зомъ!« закри́чавъ, »напрімо!
И недові́рківъ сокрушімо,
Руша́йте, якъ оди́нъ, шульго́й!«

Троя́нці, зъ го́рода уздрівши,
Що князь на по́мічъ къ нимъ иде́,
Всі ки́нулись, мовъ одурівши,
Земля́ одъ тупотні гуде́.
Летя́ть и все перевертáють,
Якъ мухъ Руту́льцівъ убива́ють;
Самъ Турнъ стоіть ні въ сихъ, ні въ ти́хъ;
Скрізь я́римъ о́комъ окида́е,
Ене́я зъ військомъ уздріва́е,
И репету́е до своіхъ:

»Рибя́та! бийтесь, не виля́йте,
Наста́въ тепе́ръ-то січи часъ!
Доми́, жіно́къ, батьківъ спаса́йте,
Спа́сайте, лю́бо що для васъ!
Ступня́ не оддава́йте да́ромъ,
хъ ко́сти загребе́мъ тутъ ра́ломъ,
Абб.... та ми жъ храбрі́ші іхъ!
Оли́мпські насъ не одступи́лись,
Впере́дъ! Троя́нці щось смути́лись,
Не жа́луйте боківъ чужи́хъ!«

Примітя жъ Турнъ гарми́деръ въ флóта,
Туди́ всю си́лу волоче́;
Скрізь ёрзае, якъ чортъ въ болóті.
И о пожи́ві всімъ товче́.
Постро́івши Рту́льцівъ въ ла́ву,
Одбо́рнихъ молодцівъ на сла́ву,
Пусти́вся на союзнихъ въ-скачъ,
Кричи́ть, руба́е, вереду́е,
Не бъе́тця, бачъ, а мовъ жарту́е,
Бо бувъ вертля́вий и сила́чъ.

Ене́й—пройди́світъ и не про́махъ,
Въ війні́ и взрісъ и постарівъ;
Привідця бувъ во всіхъ содо́махъ,
Ведме́дівъ ба́чивъ и тхорівъ.
Дити́на ху́кае на жи́жу,

Ене́ю жъ дуръ не въ-дивови́жу,—
Вида́въ вінъ ра́зних мастаківъ.
На Ту́рна ско́са погляда́е,
И на Рату́льцівъ наступа́е,
Пощу́пать ре́беръ и боківъ.

Фаро́на пе́ршого погла́дивъ
По тімъю го́стримъ кладенце́мъ,
И до́бре такъ ёго́ ула́дивъ,
Що сей вильну́въ на-ве́рхъ денце́мъ.
Потімъ Ліха́са въ гру́ди ти́снувъ,
Сей повали́всь и білшъ не пи́снувъ;
За нимъ безъ голови́ Кисе́й,
Якъ міхъ съ пашне́ю, повали́вся.
И Фаръ на те́е жъ нахопи́вся,—
Росплю́щивъ и сёго́ Ене́й.

Ене́й тутъ до́бре колобро́дивъ
И всіхъ на чу́до потроши́въ;
Роби́въ вінъ изъ люде́й уро́дівъ,
И щи́ро всіхъ на смерть души́въ.
Палла́нтъ бувъ пе́рший разъ на би́тві,
Крича́въ, жидки́ якъ на моли́тві,
Арка́дянъ къ бо́ю підтруня́въ.
По фру́нту бігавъ, турбова́вся,
Плига́въ, вертівся, ухиля́вся,
Якъ о́геръ въ ста́ді ярува́въ.

Тутъ Дагъ, Рутýлець прелукáвий,
Пізнáвъ одъ рáзу новичкá;
Хотівъ попрóбовать для слáви,
Паллáнтові піддáть тичкá;
Та нашъ Аркáдець ухили́вся,
Рутýлець съ жи́знею прости́вся.
Въ Аркáдцяхъ закипіла кровъ:
Одні други́хъ випережáють,
Врагівъ якъ хмизъ трощáть, ламáють—
Такá піддáнцівъ есть любóвъ.

Паллáнтъ Эвáндровичъ наскóкомъ
Якъ разъ Гибсóна и насівъ,
Шпигнýвъ въ висóкъ надъ прáвимъ óкомъ,
Гибсóнъ и дýтеля иззівъ.
За симъ такáя жъ смéртна кáра
И лю́того пости́гла Лáра.
Ось Рéтій въ бендюгáхъ лети́ть,—
Сёгó Паллáнтъ стягнýвъ за нóгу,
Удáривъ якъ пузи́рь, объ дрóгу —
Мазкá изъ трýпа капоти́ть.

Ось-óсь яри́тця, бісомъ ди́ше
Агамемнóненко Талéсъ,—
И би́стримъ бігомъ все коли́ше,
Нінáче въ гніві самъ Зевéсъ:
Вокругъ себé все побивáе,—

Фаре́тъ, зъ нимъ збігшись, погиба́е,
Души́ пусти́вся Демото́къ;
Ладо́на сплю́шивъ якъ блощи́цю,
Кричи́ть: »Палла́нта, ледащи́цю,
Злига́ю я въ оди́нъ ковто́къ!«

Палла́нтъ, любе́сенький хлопчи́на,
Скріпи́всь, стоіть якъ тве́рдий дубъ,
И жде, яка́-то зла личи́на
Ёму́ намя́ти хо́че чубъ?
Дожда́всь, и зо всёго́ розго́на
Вліпи́въ тако́го макого́на,
Що панъ Тале́съ шкере́берть ставъ;
Палла́нтъ ёго́ поволочи́вши,
Потімъ на го́рло наступи́вши,
Всёго́ нога́ми потопта́въ.

За симъ Аве́нта, пхну́вши зъ-за́ду,
Поста́вивъ ра́комъ на пока́зъ;
И тутъ сёго́ жъ поню́хавъ ча́ду
Одва́жний парубійка Клавзъ.
Хто ні сусіль, тому́ каба́ки
Дава́въ Палла́нгъ и всі бурла́ки,
Зъ Арка́діі що зъ нимъ прийшли́.
Поба́чивъ Турнъ собі зневагу,
Не медъ даю́ть тутъ пить, а бра́гу,
И ко́си не траву́ найшли́!

Зробúвся Турнъ нашъ бíснова́тимъ,
Реве́, якъ ра́нений каба́нъ;
Гаса́, финтúть своімъ зикра́тимъ,—
Щó вашъ противъ ёгó Полка́нъ!
Просте́сенько къ Палла́нту мчúтця,
Зуба́ми скриготúть, ярúтця
И га́мка істи здалека́.
Уже́ шаблю́кою маха́е,
Коне́ві къ шúі прилягáе,
Хитрúть, якъ ловúть кітъ шпака́.

Палла́нтъ, мовъ одъ хорта́ лисúця,
Вильну́въ и обіру́чъ мече́мъ
Опоясáвъ по поясни́ці,
Що Турнъ ажъ поморга́въ плече́мъ;
И вмигъ, не да́вши схамену́тись,
Ні голово́ю поверну́тись,
Стёгну́въ ще Ту́рна черезъ лобъ.
Та Турнъ байду́же — й не скривúвся
Бо, бачъ, була́томъ ввесь обшúвся
И бувъ якъ въ шкаралу́пі бобъ.

Такъ Турнъ, Палла́нта підпустúвши,
Зо всіхъ силъ ке́лепомъ мазну́въ;
За ру́си ку́дрі ухватúвши,
Безчу́ственна зъ коня́ стягну́въ.
Кровъ зъ ра́ни джерело́мъ лила́ся,

Въ уста́хъ и въ но́сі запекла́ся,
На-двóе чéрепъ розвали́всь.
Якъ тра́вка скóшенная въ пóлі,
Изв́яв́ъ Палла́нтъ, судéбъ по вóлі,
Сердéga въ свíті не нажи́всь!

Турнъ злóбно си́льною пятóю
На трупъ Палла́нта настопта́въ,
Ремéнь зъ лядýнкой золотóю,
Зъ бездýшного для сéбе знявъ;
Потімъ самъ на коня́ схвати́вся,
Надъ мéртвимъ паничéмъ глуми́вся
И такъ Арка́дянамъ сказа́въ:
»Арка́дці! ли́царя возьміте,
Въ ралéць къ Эва́ндру однесіте,
Къ Енéю що въ союзъ приста́въ!«

Такý поба́чивши утра́ту,
Арка́дці га́ласъ підняли́;
Кляли́ся учини́ть одпла́ту,
Хоча́ би трýпомъ всі лягли́.
На щитъ Палла́нта положи́ли,
Комли́цькой бýркою прикри́ли,
Изъ бóю потаска́ли въ станъ.
О смéрти кня́зя всі рида́ли,
Харци́за Тýрна проклина́ли.
Та дé жъ Троя́нський нашъ султа́нъ?

Но що за стукъ, за гóмінъ чýю?
Якúй гармúдеръ бáчу я!
Хто зéмлю такъ трясé сирýю?
И сúла тамъ мутúть чия́?
Якъ вúхрі на піскáхъ бушýють,
Въ порóгахъ вóди якъ лютýють,
Колú прорвáтися хотя́ть;
Енéй такъ въ лютімъ гніві рвéтця,
Отмстúть Паллáнта смерть несéтця
Сустáви всі на нимъ дрижя́ть.

До ля́су Тýрна розбишáки!
Вамъ більше ря́сту не топтáть.
Вамъ дасть Енéй міцнóй кабáки,
Що бýдете за Стúксомъ чхать!
Енéй совáвсь якъ навижéний,
Кричáвъ, скакáвъ, мовъ вілъ скажений,
И супротúвнихъ потрошúвъ:
Махнé мечéмъ — врагівъ деся́тки
Лежáть, повиставля́вши пя́тки;
Такъ въ гніві сúльно іхъ локшúвъ!

Въ запáлі налетівъ на Мáга,
Якъ на малé курчá шулúкъ,—
Пропáвъ на вікъ сей Магъ бідня́га,
Порхнé душá на дрýгий бікъ;
Видю́чой смéрти вінъ боя́вся,

Ене́я у нога́хъ валя́вся,
Проси́въ живце́мъ въ нево́лю взять;
Но сей, копъе́мъ наскрізь проби́вши,
И до землі врага́ прише́вши,
Други́хъ пусти́вся доганя́ть.

Тутъ на бігу́ пійма́въ за ря́су
Попа́ Рату́льского полку́,
Смерте́льного зада́вши пра́су,
Якъ пса поки́нувъ на піску́.
Поги́бъ тутъ также хра́брий Ну́ма,
Уби́въ Сере́ста ёго́ ку́ма,
Таркви́ту го́лову одтя́въ,
Каме́рта ви́садивъ съ кульба́ки,
Ансу́ра въ адъ посла́въ по ра́ки,
А Лу́ку пу́зо роспласта́въ.

Якъ задава́въ Ене́й затёру
Всімъ супоста́тамъ на зака́зъ,
Якъ всіхъ калічивъ безъ розбо́ру
И убива́въ по де́сять въ разъ,—
Лігаръ зъ Лукулломъ поспіша́ють
И въ тарада́йці напира́ють
Ене́я кіньми потопта́ть.
Та тутъ іхъ до́ля зла наспіла,
И ду́ши сихъ братівъ изъ тіла
Пішли́ къ Плуто́ну погуля́ть.

Такъ нашъ Ене́й тутъ управля́вся,
И станъ свій чи́стивъ одъ врагівъ;
Прогна́вши супоста́тъ, сближа́вся,
До городка́ свого́ вали́въ.
Троя́не, ви́лазку зроби́вши,
Лати́нянъ къ чо́рту протури́вши,
Зъ Ене́емъ въ ку́пу изійшли́сь.
Здоро́вкалися, обніма́лись,
Роспи́товались, ціло́вались,
А де́-які пить приняли́сь.

Іу́лъ, якъ комендáнтъ испра́вний,
Ене́еві лепо́ртъ пода́въ,
Якъ війська ватажо́къ нача́льний,
Про все дрібне́нько росказа́въ,
Ене́й Іу́ла вихваля́е,
Потімъ до се́рця пригорта́е;
Ціл́у́е любязно́ въ уста́.
Ене́я се́рце трепета́ло
Воно́ о си́ні віщова́ло,
Що вінъ наде́жда не пуста́.

Въ се вре́мя Юпитеръ, підпи́вши,
Зъ нудьги́ до жінки підмоща́всь
И мо́рду на плече́ схили́вши,
Якъ бла́зень, чмо́кавсь та лиза́всь;
Щобъ більше жъ угоди́ть коха́нці,

Сказа́въ: »Диви́ся якъ Троя́нці
Одъ Ту́рна вро́стичъ всі летя́ть!
ене́ря пасъ передъ тобо́ю;
Одъ не́і кра́ща ти собо́ю,
До те́бе всі лапки́ мостя́ть.

»Мое́ безсме́ртне яру́е,
Роско́шнихъ ласкъ твоіхъ бажа́;
Тебе́ Оли́мпъ и світъ шану́е,
Юпи́теру ти госпожа́;
Захо́чъ—и вро́дитця все зъ-ра́зу,
Все въ сві́ті жде твого́ прика́зу,
За твій смачни́й и ла́сий цмокъ....«
Сказа́вши, сти́снувъ такъ Юно́ну,
Що тро́хи не скоти́лись съ тро́ну,
А тілько Зевсъ наби́въ висо́къ.

Юно́на, ко́зирь молоди́ця,
Юпи́теру не піддала́сь;
Бо зна́ла, що стара́ лиси́ця
На всякі шту́ки удала́сь;
Сказа́ла: »О оче́й всіхъ світе,
Стари́й Оли́мпський Езуіте!
Зъ медо́вими річми́ схова́йсь.
Уже́ мене́ давно́ не лю́бишъ,
А тілько пъя́ний и голу́бишъ.
Одсу́ньсь—геть! не підсипа́йсь.

»Чого́ передо мной лука́вишъ,
Не дівочка я въ два́дцять літъ
И тереве́нівені пра́вишъ,
Щобъ тілько заморо́чить світъ.
Неха́й все бу́де по твое́му;
Дай тілько Ту́рнові мое́му
Хоть тро́хи на́ сві́ті пожи́ть:
Щобъ мігъ вінъ зъ ба́тькомъ повида́тьця
И передъ сме́ртю попроща́тьця;
Неха́й,—не бу́ду білшъ проси́ть.«

Сказа́вши въ Ёвиша впяла́ся,
И обняла́ за попере́къ,
И такъ нату́жно простягла́ся,
Що світъ въ оча́хъ обо́хъ поме́ркъ.
Розмя́къ Зеве́съ якъ після́ па́ру,
И ви́жлоктивъ підпі́нка ча́ру,
На все изво́лъ Юпо́ні давъ.
Юно́на въ *ко́тика* зъ нимъ гра́ла,
И въ *мишки* такъ залескота́ла,
Що ажъ Юпи́теръ задрі́ма́въ.

Оли́мпськиі во вся́ку по́ру
И грімъ пуска́ющий іхъ панъ,
Ходи́ли го́лі безъ зазо́ру,
Безъ сорома́, на-кшта́лтъ цига́нъ.
Юно́на, зъ не́ба увильну́вши,

И го́ла якъ доло́ня бу́вши,
По-парубя́чи одягла́сь.
Кликну́вши жъ въ по́мічъ Асмоде́я,
Взяла́ на се́бе видъ Ене́я,
До Ту́рна про́сто понесла́сь.

Тогді панъ Турнъ зіло гніви́вся,
И при́ступу къ собі не мавъ,
Що у Троя́нъ не поживи́вся
И тьху Ене́єві не давъ.
Якъ-бсь мара́ въ лиці Ене́я,
Въ кере́і бідного́ Сихе́я
Яви́лась Ту́рна задира́ть:
»А ну лишъ, ли́царю мизе́рний,
Злиде́нний, ви́тязю нікче́мний!
Вихо́дь сто-ли́хъ покоштова́ть!«

Турнъ—зиркъ! и ба́чить предъ собо́ю
Присяжного свого́ врага́,
Що такъ не-гре́че кли́че къ бо́ю,
И я́вно въ тру́си пострига́.
Осатанівъ и затруси́вся,
Холо́днимъ по́томъ ввесь обли́вся,
Одъ гніву су́мно застогна́въ.
Напе́ръ мару́,—мара́ виля́е,
Ене́й одъ Ту́рна утікае!
И Турнъ въ дого́нку поскака́въ.

Той не втечé, сей не догóнить,
Отъ тілько-тілько не вшпигнé;
Зикрáтого мечéмъ супóнить,
Та-бá! марú не підстёбнé.
»Та не втéчéшъ«, кричúть, »панúчу!
Ось зáразъ я тебé підтúчу,
Се не въ куклú зъ Лавúсей грáть!
Тебé я швúдко повінчáю
И вороннá потішу стáю,
Колú почнýть твій трупъ клювáть.«

Марá Енéева, примчáвшись
До мóря, де стоявъ байдáкъ,
Ні трóхи не остановлявшись,
(Щобъ показáть велúкий лякъ)
Стрибнýла въ нёго, щобъ спастúся.
Тутъ безъ числá Турнъ осліпúвся,
Тудú жъ въ байдáкъ и самъ стрибнýвъ,
Щобъ тамъ зъ Енéя поглумúтьця,
Убúть ёгó, мазкú напитьця,—
Тогді бъ Турнъ пéрвий лúцарь бувъ!

Тутъ въ-мигъ байдáкъ заворушúвся,
И самъ одчáливши, поплúвъ;
А Турнъ скрізь бігавъ и храбрúвся
И тішивсь, що врагá настúгъ.
Такý Юнóна злúвши кýлю,

Перевернувшися въ зозулю,
Махнула въ вирій напростець.
Турнъ — гляль! ажъ вінъ уже средь моря,
Трохи не луснувъ зъ серця, зъ горя,
Та мусивъ плить, де живъ отець.

Юнона зъ Турномъ якъ шутила
Енейпро тее ні гугу;
Бо на его туманъ пустила,
Що бувъ невидимъ нікому,
И самъ нікого тожъ не бачивъ;
На впослі жъ якъ прозрівъ, кулачивъ
Рутулянъ, и другихъ врагівъ:
Убивъ Лутага, Лавза, Орсу,
Парѳену, Палму витеръ ворсу,
Згубивъ багацько ватажківъ.

Мезентій, ватажокъ Тирренський,
Одважно дуже підступивъ
И закричавъ по-бусурменськи,
Що тілько панъ Енейи живъ!
»Виходь!« кричить, »тичка подмімо,
Нікого въ помічъ не просімо,
Годящі парні: ти и я.
А ну!« и сильно такъ стовкнулись,
Що трохи вязи не звихнулись,
Мезентій же упавъ зъ коня.

Ене́й, не ми́луя чванли́вихъ,
Въ Мезе́нтія всади́въ пала́шъ;
Духъ ви́скочивъ въ слова́хъ лайли́вихъ,
Пішо́въ до чо́рта на шаба́шъ.
Ене́й побідою втіша́вся,
Со всіми до́бре частова́вся,
Оли́мпськимъ же́ртви закури́въ.
Пили́ до но́чи, та гуля́ли
И пъя́ні спа́ти поляга́ли,
Еней бувъ пъя́ний е́ле живъ.

Уже́ світо́вая зірни́ця
Була́ на не́бі якъ пята́къ,
Або́ пшени́шна варяни́ця,
И не́бо рділося, мовъ макъ.
Ене́й Троя́нцівъ въ гуртъ ззива́е
И сму́тнимъ ви́домъ объявля́е,
Що ме́ртнихъ тре́ба похова́ть;
Щобъ за́разъ приняли́ся дру́жно,
Брате́рськи и единоду́шно
Троя́нъ уби́тихъ зволіка́ть.

Потімъ Мезе́нтія доспіхи
На пе́нь висо́кий насади́въ;
И се роби́въ не для потіхи,
А Ма́рса щобъ удоволи́въ.
Шиша́къ, панци́рь и мечъ була́тний,

Списъ съпра́поромъ, щитъ ду́же зна́тний;
И пень, мовъ ли́царь, въ збру́і бувъ.
Тогді до війська обернувся,
Прока́шлявся и разъ смаркну́вся,
И річъ таку́ імъ уджиgну́въ:

»Коза́цтво! ли́царі! Трояне!
Храбру́йте — па́ша, бачъ, бере́!
Отсе́ опу́дало пога́не,
Лати́нівъ го́родъ одіпре́.
Но пе́рше чимъ начне́мъ ми би́тись,
Для ме́ртвихъ тре́ба потруди́тись,
Зроби́ть іхъ ду́шамъ упоко́й;
Име́ння ли́царівъ просла́вить,
Палла́нта къ ба́тькові одпра́вить,
Що наложи́въ тутъ голово́й.«

За симъ пішо́въ въ курінь просто́рий,
Де трупъ царе́вича лежа́въ;
Надъ нимъ Арка́дський Підкомо́рий
Любо́исткомъ му́хи обганя́въ.
Троя́нські пла́кси тутъ рида́ли,
Якъ на завійницю крича́ли,
Ене́й зарю́мавъ ба́сомъ самъ: -
»Гай-га́й!« сказа́въ, »уви́въ мій га́йстеръ!
Яки́й-то бувъ до бо́ю ма́йстеръ!
Уго́дно, ба́чу, такъ бога́мъ!«

Звелівъ носи́лки зъ верболо́зу,
И зъ очере́ту балдахи́нъ
Згото́вить тіла для вино́су,
Щобъ въ нихъ Палла́нтъ Эва́ндрівъ синъ,
Вельмо́жна, па́нськая персо́на
Яви́лася передъ Плуто́на,
Не якъ аби́-який харпа́къ.
Жінки́ покійника обми́ли,
Нове́ обра́ння наложи́ли,
Запхну́ли за́ щоку пята́къ.

Якъ все уже́ було́ гото́во,
Тогді яки́йсь іхъ филозо́пъ
Хотівъ сказа́ть надгро́бне сло́во,
Та зби́вся и почу́хавъ лобъ;
Сказа́въ: »Се ме́ртвий и не ди́шеть,
Не ви́дить, то́-есть и не сли́шить,
Ей-е́й! уви́! онъ мертвъ! ами́нь.«
Наро́дъ відъ ре́чи умили́вся
И гірько-гірько прослези́вся,
И мурмота́въ: »Пано́че, згинь!«

Потімъ Палла́нта покади́ли,
Къ носи́лкамъ ви́несли на двіръ,
Підъ балдахи́номъ положи́ли,—
Ене́й тутъ убива́всь безъ-міръ.
Накри́вши га́рнимъ покрива́ломъ,

Либо́нь тимъ са́мимъ одія́ломъ,
Що одъ Дидо́ни взявъ Ене́й;
Взмости́ли во́іни на пле́чи
И помале́ньку, по-старе́чи
Несли́ въ місте́чко Паллантей (*).

Якъ ви́брались на чи́сте по́ле,
Ене́й съ покійникомъ проща́всь,
Сказа́въ: »О жизнь! бурли́ве мо́ре,
Хто цілий на тобі оста́всь?
Прости́, прия́телю любе́зний!
Оддя́чу я за видъ сей сле́зний —
И Турнъ полу́читъ зъ баришко́мъ.«
Потімъ Палла́нту уклони́вся,
Облобиза́въ и прослези́вся,
До-до́му почвала́въ тишко́мъ.

Къ госпо́ді тілько що верну́вся
Нашъ сму́тний ли́царь панъ Ене́й,
Уже́ въ присінкахъ и наткну́вся
На при́сланнихъ къ ёму́ госте́й:
Були́ посли́ се одъ Лати́на,
И всі ассе́сорського чи́на,
Оди́нъ арме́йський копита́нъ;
Сей скрізь по світу волочи́вся
И по-Фриги́йськи научи́вся,
Въ посо́льстві бувъ якъ драгома́нъ.

(*) Паллантей—столиця царя Эвандра.

Латинець старший по породі -
Къ Енею рацію начавъ,
И въ нашімъ значить переводі,
Буцімъ-то ось вінъ що сказавъ:
»Не ворогъ, хто уже дубленний,
Не супостатъ, чий трупъ нікчемний
На полі безъ душі лежить.
Позволь тіла убитой рати,
Якъ водитця, земли предати;
Нехай князь милость сю явить.«

Енеи къ добру зъ натури склонний,
Сказавъ послямъ Латинськимъ такъ:
»*Латинусъ рексъ* есть невгомонний,
А *Турнусъ пессімусъ* дуракъ.
И *кваре* воювать вамъ *мекумъ?*
Латинуса буть *путо цекумъ*,
А васъ, *сеньоресъ*, безъ ума;
Латинусу радъ *пацемъ даре*,
Пермитто мертвихъ поховаре,
И злости *корамъ* васъ нема.

»Одинъ есть *Турнусъ* ворогъ *меусъ*,
Самъ *эрдо дебетъ* воювать;
Велять такъ *фата*, *утъ Энеусъ*
Вамъ буде *рексъ*, Аматі зять.
Щобъ привести *адъ фінемъ беллюмъ*,

Ми зро́бимъ съ *Турнусомъ дуэллюмъ*,
Про що всіхъ *са́ндвисъ* пролива́ть?
Чи *Турнусъ* бу́де, чи *Эне́усъ*,
Ука́жеть *глядіусъ*, *вель Де́усъ*
Лати́нськимъ *сце́нтро* управля́ть.

Лати́нськиі посли́ сзиркну́лись, —
По се́рцю імъ ся річъ була́;
Знече́въя тро́хи схамену́лись,
Дрансе́са смілость тутъ взяла́:
»О кня́зю«, кри́кнувъ, »пресловутий!
Вели́кимъ ти роди́вся бу́ти!
Ми все въ Лати́нови уста́
Внесе́мъ, дрібне́сенько роска́жемъ
И щи́ро, щи́ро те дока́жемъ,
Що зъ Ту́рномъ дру́жба есть пуста́.«

И мирову́ю тутъ зроби́ли
На ти́ждень, два, або́ и три,
И въ догово́рі положи́ли,
Щобъ те́слі и другі майстрі
Лати́нські, помогли́ Троя́намъ,
Симъ ла́нцямъ, голяка́мъ, прочанамъ,
Достро́іть но́вий городо́къ;
Щобъ нарубать дали́ сосни́ни,
Клинківъ, дубківъ и берести́ни,
На кро́кви го́дниихъ осичо́къ.

За симъ тутъ началось гуля́ння,
И ча́рочка пішла́ круго́мъ;
Роска́зи, сміхи, обніма́ння,
Діли́лись дру́жно тютюно́мъ.
Які пили́, які труди́лись
И надъ уби́тими вози́лись;
Въ лиса́хъ же стра́шна стукотня́.
Въ коро́тке мирове́е вре́мя
Лати́нське и Троя́нське пле́мя
Було́, якъ бли́зькая рідня́.

Тепе́ръ би тре́ба описа́ти
Эва́ндра ба́тьківську печа́ль
И хли́пання все росказа́ти,
И крикъ, и о́хання, и жаль.
Та-ба́! не вся́кий такъ змудру́е,
Якъ самъ Вирги́лій намалю́е,
А я жъ до жа́лю не маста́къ:
Я слізъ и о́хання бою́ся
И самъ ніко́ли не журю́ся;
Неха́й собі се піде та́къ.

Якъ тілько світова́ зірни́ця
На не́бі зачала́ морга́ть,
То вся Троя́нськая стани́ця
Взяла́ся ме́ртвихъ зволіка́ть.
Ене́й зъ Трахо́номъ розъізджа́е,

Къ труда́мъ дружи́ну понужда́е;
Кладу́ть изъ ме́ртвихъ тілъ костри́,
Соло́мой іхъ обволіка́ють,
Олію зъ дёгтемъ полива́ють
На вся́кий зрубъ, разівъ по три.

Потімъ соло́му підпали́ли—
И пла́мя тру́пи обняло́,
И вічну па́мять заквили́ли,
Ажъ су́мно слу́хати було́.
Тутъ кость и плоть, и жиръ шкварча́ли,
Тутъ и́нші сма́лець источа́ли,
У и́ншихъ ре́пався живітъ.
Смрадъ, чадъ и димъ круго́мъ носи́лись;
Жерці найбілше тутъ труди́лись,—
Изко́небе хапту́рний рідъ.

Други́, това́риші и кре́вні,
Батьки́, сини́, куми́, свати́,
На віки вічні незабве́нні,
А мо́же хто изъ суети́,
Въ ого́нь шпурля́ли різну збру́ю,
Оде́жу, обувъ дорогу́ю,
Шаблі, ляду́нки, келепи́,
Шапки́, свитки́, кульба́ки, тро́ки,
Ону́чи, постоли́, воло́ки —
Шпурля́лись, якъ на тікъ снопи́.

Не тілько въ по́лі такъ робилось,
Въ Лавре́нті су́мно тожъ було́—
Бага́цько тру́па тамъ палилось,
Поспільство жъ на-чимъ-світъ ревло́.
Тамъ ба́тько си́на парубійку
Опла́ковавъ и клявъ злодійку
Війну́ и ве́тхого царя́;
Тутъ дівка ве́льми убива́лась,
Що безъ вінця́ вдово́й оста́лась,
Утра́тивши багатиря́.

Жінки́, пороспуска́вши ко́си,
Росхрі́стані и безъ свито́къ,
Рострёпані, простоволо́си
Галасова́ли на ввесь ротъ.
По ме́ртвихъ жа́лібно крича́ли,
По гру́дямъ би́лися, стогна́ли,
Латинцівъ проклина́ли рідъ;
Про Ту́рна жъ всі крича́ли сміло,
Що за своє́ любо́вне діло
Погу́бить да́ромъ ввесь наро́дъ.

Дрансе́съ на Ту́рна тутъ доно́сить,
Що Турнъ всімъ ги́белямъ вина́;
Ене́й на бой ёго́ лишъ про́сить,
И такъ би й ко́нчилась війна́.
Та и у Ту́рна бувъ суття́га,

Брехýнъ, юрúста, крюкъ, підтя́га,
И діло Тýрна защища́въ;
Та и Ама́тини пола́зи
Пуска́ли ро́зниі роска́зи,
ЩобъТурнъ ні въ чимъ не уважа́въ.

Якъ-о́сь одъ ха́на Діомúда
Латúнови прийшлú послú,
И изъ охля́вшого іхъ вúда
Не вúдно, ра́дість щобъ неслú.
Латúнъ вельмо́жамъ зъ старшино́ю
Велúть явúтись предъ собо́ю,—
Що все и ста́лося якъ разъ.
Послівъ кликнýли до грома́ди
И вúполнивши всі обря́ди,
Латúнъ проре́къ такúй прика́зъ:

»Скажú, Венýле нежахлúвий,
Всю ха́на Діомúда річъ;
Здае́тця бувъ ти не брехлúвий,
Такúмъ тебе́ зна на́ша Січъ.«
—»Підні́жокъ твій я и підда́нець,
Изъ слугъ твоіхъ послі́дній ла́нець«,
Сказа́въ Венýлъ. »Не погнівúсь,—
Мужúча пра́вда есть колю́ча,
А па́нська на всі бо́ки гнýча,—
И ханъ сказа́въ такъ, не сумнúсь:

»Не зъ мо́рдою Лати́на би́тись
»Проти́въ Троя́нськихъ розбиша́къ;
»Вамъ тре́ба бъ пе́рше придиви́тись,
»Яки́й-то есть Ене́й коза́къ!
»Підъ Тро́ею вінъ да́вся зна́ти
»Намъ всімъ, якъ взя́вся ратова́ти
»Богівъ дома́шніхъ и рідню́.
»Вінъ ба́тька спасъ въ злу са́му по́ру,
»На пле́чахъ знісъ на 'Иду го́ру,
»Сёго́ не ма́йте за брідню́.

»Проти́въ Ене́я не храбру́йте,
»Для насъ здае́тця вінъ святи́мъ;
»И такъ Лати́ну ростолку́йте,
»Щобъ лу́чче помири́вся зъ нимъ.
»Гай-га́й! де́ діти есть таки́і,
»Щобъ ку́дрі ба́тькови сіди́і,
»Найви́ще ста́вили всёго́?
»Не во́рогъ я царю́ Лати́ну,
»Та чту й Анхи́зову дити́ну
»И не піду́ противъ ёго́.

»Проща́йте, до́мини Лати́нці!
»Поклонъ мій ва́шому царю́;
»Візьмі́ть наза́дъ свої гости́нці,
»Одпра́вте іхъ къ багатирю́
»Ене́ю и просіть поко́ю.«

Вену́лъ уте́рся тутъ руко́ю
И річи сій зроби́въ кіне́ць.
Збенте́жила ся річъ Лати́на,
Здава́лось бли́зька зла годи́на;
На ли́сині труси́всь віне́ць.

Лати́нъ одъ ду́мки схамену́вся,
Оли́мпськимъ тро́хи помоли́всь;
Намо́рщивсь, сентябрёмъ наду́вся,
И сму́тно на вельмо́жъ диви́всь.
»А що́?« сказа́въ: »чи поживи́лись?
Отъ зъ Діоми́домъ ви носи́лись,
А вінъ вамъ фи́gу показа́въ!
Заздалегідь було́ змовля́тись,
Якъ съ панъ-Ене́емъ управля́тись,
Поки́ лапо́къ не розікла́въ.

»Тепе́ръ не приберу́ білшъ глу́зду,
Якъ тутъ сихъ посели́ть проча́нъ?
Землі шмато́къ есть не підну́жду,
То імъ зъ уго́ддями й отда́мъ.
Отда́мъ нивъя́ и сінако́си,
И риболо́вні Ти́брські ко́си,—
То бу́де намъ Ене́й сусідъ.
Коли́ жъ не схо́че вінъ оста́тьця,
А пу́ститця ище́ таска́тьця,—
То все жъ изба́вимся одъ бідъ.

»А щобъ зъ Енéемъ ладъ зробúти,
Пошлю́ послівъ десятківъ пять;
И му́шу да́ри одрядúти,
Дико́винки колúбъ доста́ть:
Павúдла, са́ла, осятрúни,
Шалёвий по́ясъ и люстрúни,—
Щобъ къ пра́знику пошúвъ капта́нъ;
Сапъя́нці изъ Торжка́ новéнькі,
Малёванії потибéньки.
А ну́те! якъ здаéтця вамъ?«

Дрансéсъ бувъ дúвний говору́ха,
И Ту́рнові бувъ врагъ лихúй,—
Встаé, усъ гла́дить, въ но́сі чу́ха,
Даé одвітъ царю́ такúй:
»Латúне світлий, знаменúтий,
Твоіми медъ уста́ми пúти!
Всякъ тя́гне въ сéрці за тебé,
Та одізва́тися не сміють—
Сидя́ть, мовчя́ть, сопу́ть, потіють
И всякъ мізку́е про себé.

»Неха́й же та личúна лю́та,
Що насъ впрова́дила въ війну́
И га́ньбою до всіхъ наду́та,
Похо́дить білшъ на сатану́!
Що стілько бо́лі причинúла,

Що стілько люду погубила,
А въ смутний часъ навтікача́!
Неха́й лишъ Турнъ, що верховодить
И всіхъ панівъ за кирпи водить,
Зъ Енеемъ порівня́ плеча́.

»Неха́й оста́вить насъ въ свободі,
Неха́й царівні дасть покой;
Неха́й живе́ въ своій господі,
А щобъ въ Латію ні ногой!
А ти, Латине, всіхъ благійшій,
Прибавъ Енею даръ смачнійший—
Ёму́ Лавинію одда́й.
Симъ сватовство́мъ намъ миръ дару́ешъ
И царства рани уратуешъ,
Дочці жъ зъ Енеемъ буде рай.

»Тебе́ жъ прошу́ я, пане Турне!
Покинь къ Лавиніі любовъ
И проясни́ чоло́ похмурне,—
Щади́ Латинську на́шу кровъ!
Ене́й тебе́ лишъ визивае,
А насъ, Латинцівъ, не займае,
Иди́ зъ Троянцемъ потяга́йсь!
Коли́ ти храбрий не слова́ми,
Такъ докажи́ намъ те діла́ми —
Побить Ене́я посгара́йсь.«

Одъ ре́чи сей Турнъ розъяри́вся,
Якъ вто́пленникъ поси́нівъ ввесь;
Дрижа́ли гу́би, самъ дрочи́вся,
Зуба́ми кла́цавъ, мовъ би песъ,
Сказа́въ: »О ста́ра пустоме́ля!
Яхи́дствъ и ка́верзъ всіхъ осе́ля,
И ти тхоро́мъ мене́ зове́шъ!
И небили́ці вимишля́ешъ, —
Наро́дъ лука́во ввесь лякáешъ;
На ме́не жъ чо́ртъ-зна що плете́шъ,

»Що бу́цімъ хо́чу я одтя́ти
Голо́вку ли́сую твою́?
Та згинь! — не хо́чу покаля́ти
Честь багати́рськую свою́.
А ти, Лати́не милости́вий,
Коли́ таки́й ставъ полохли́вий,
Що и за ца́рствомъ байдуже?
Такъ лізьте жъ до Ене́я ра́комъ,
Плазу́йте передъ симъ Троя́комъ,
Вінъ миръ вамъ сла́вний устриже́!

»Коли́ жъ до ми́ра я поміха,
Коли́ Ене́й мене́ бажа́,
И смерть моя́ вамъ есть потіха, —
Моя́ душа́ не есть чужа́
Одъ хра́брости и одъ ніді́і:

Иду́ де ждуть мене́ злодѣі,
Иду́ и бъюся зъ втікаче́мъ!
Неха́й хоть ста́не вінъ Бово́ю,
Не налика́ мене́ собо́ю,—
Поміряюсь зъ ёго́ плече́мъ.«

Коли́ въ конґре́ссі такъ тяга́лись,
Ене́й къ Лавре́нту підступа́въ;
На штурмъ Троя́нці шикова́лись,—
До бо́ю вся́кий ажъ дрижа́въ.
Лати́нъ таку́ почу́въ нови́нку,
Злака́всь, пусти́въ изъ ро́та сли́ньку
И вся здригну́ла старшина́.
»Отъ вамъ и миръ!« сказа́въ Турнъ лю́тий.
И не теря́вши ні мину́ти,
Предъ військомъ опини́всь—якъ на!

Изно́въ наста́въ гарми́деръ, ли́хо:
Наро́дъ якъ червъ заворуши́всь.
То всі крича́ть, то ше́пчуть ти́хо—
Хто ла́явся, а хто моли́всь.
Изновъ війна́ и різани́на,
Изно́въ біда́ гне въ сукъ Лати́на,—
Серде́шний ка́явсь одъ душі,
Що те́стемъ не зроби́всь Ене́ю,
И по́слі бъ зъ ми́рною душе́ю,
Лига́въ пота́пці и книші.

Турнъ ми́ттю наряди́вся въ збру́ю,
Лети́ть, щобъ потроши́ть Троя́нъ;
И розъяри́въ дружи́ну злу́ю,
Поби́ть Ене́евихъ прочáнъ.
Приско́чивъ пе́рше до Ками́лли,
Якъ о́гіръ до́брий до коби́ли,
И ставъ ій зáразъ толковáть—
Куди́ ій зъ військомъ напирáти;
Мессáпъ же му́сить підкрепля́ти
Цари́ці сей прокля́ту рать.

Роспоряди́вши Турнъ якъ тре́ба,
Махну́въ, засáду щобъ зроби́ть,
На го́ру, що торкáлась не́ба,
И щобъ Фриги́йцівъ окружи́ть.
Ене́й постро́івъ тожъ отря́ди,
Де всімъ назнáчивъ для осáди
Безъ о́дступу на валъ итти́.
Иду́ть зімкну́вшись міцно, тісно,
Иду́ть, щобъ побіди́ть поспішно,
Або́ щобъ тру́помъ полягти́.

Троя́нці си́льно наступáли
И ти́снули своіхъ врагівъ,
Не рáзъ Лати́нцівъ проганя́ли
До сáмихъ городськи́хъ валівъ.
Лати́нці тáкже оправля́лись

И одъ Троянцівъ одбива́лись,
Оди́нъ друго́го товкъ на прахъ;
Тутъ іхъ чино́вники тузи́лись,
Якъ пі́вні за гребні вози́лись;
Товкли́сь кула́ччямъ по зуба́хъ.

Но якъ Ару́нтъ уби́въ Ками́ллу,
Тогді Лати́нцівъ жахъ напа́въ;
Утра́тили и духъ, и си́лу,
Побігли хто куди́ попа́въ.
Троянці зъ біглими змішались,
Надъ іхъ плеча́ми забавля́лись
И задава́ли всімъ сто-ли́хъ.
Воро́та въ ба́штахъ запіра́ли,
Своіхъ хова́тись не пуска́ли,
Бо напусти́ли бъ и чужи́хъ.

Якъ вість така́ прийшла́ до Ту́рна,
То такъ мерзе́но изкриви́всь,
Що тварь зроби́лась нечепу́рна,—
И ко́со, за́шморгомъ диви́всь.
Потімъ яру́е одъ доса́ди,
Виво́дить військо изъ заса́ди
И го́ру покида́, и лісъ;
И тілько що спусти́всь въ доли́ну,
То въ ту́ю жъ са́мую годи́ну
Уздрівъ Ене́евихъ гульвісъ.

Пізна́въ панъ Турнъ па́на Ене́я,
А Ту́рна тожъ Ене́й пізна́въ;
Вспала́ли ду́хомъ Асмоде́я,
Оди́нъ другóго бъ розідра́въ.
Не обійшлóся бъ тутъ безъ бóю,
Коли́бъ панъ Фебъ, одъ перепóю,
Зара́нше въ вóду не залізъ
И не посла́въ на зе́млю нóчи;
Тутъ всіхъ до сна стули́лись óчи
И всякъ укла́вся горлорізъ.

Турнъ, óблизня въ бою́ пійма́вши,
Зуба́ми зъ се́рця скриготáвъ;
Одъ ду́ру що роби́ть не зна́вши,
Лати́ну зъ злóстию сказа́въ:
»Неха́й злиде́нниі прочáне,
Задри́панці, твоі Трояне,
Неха́й своіхъ держáтця словъ!
Иду́ зъ Ене́емъ поштурхáтьця,
Въ моіхъ просту́пкахъ оправдáтьця:
Уби́ть и околіть готóвъ.

»Пошлю́ Ене́я до Плутóна.
Абó и самъ въ адъ копирсну́;
Уже́ мні жизнь и такъ солóна!
Одда́й Ене́ю нависну́....« (*)
—»Гай, гáй!« Лати́нъ тутъ обізва́вся:

(*) Нависна—дівка, що за двохъ, або й більше женихівъ лагодять.

»Чого́ ти такъ розлютова́вся?
Щó жъ бу́де, якъ розсе́ржусь я!
Уже́ мині бреха́ти сти́дно;
А потаіть — бога́мъ оби́дно,
Свята́я пра́вда дорога́!

»Послу́хай же: судьби́ есть во́ля,
Щобъ я дочки́ не оддава́въ
За земляка́, а то зла до́ля
Насяде, хто злама́ уста́въ.
Мене́ Ама́та ублага́ла,
И такъ боки́ натасова́ла,
Що я Ене́ю одказа́въ.
Тепе́ръ самъ му́сишъ мірковáти:
Чи тре́ба жить, чи умірáти, —
А лу́чче, якъ-би́ въ умъ ти взявъ

»И занедба́въ мою́ Лави́сю.
Чи тро́хи въ світі панночо́къ?
Ну взявъ би Му́ньку, або́ Прісю,
Шатну́всь то въ сей, то въ той куто́къ:
Въ Ива́шки, Ми́льці, Пушкарівку,
И въ Бу́дища, и въ Горбанівку, (*)
Тепе́ръ дівча́тъ — хоть гать гати́!
Тепе́ръ на сей това́ръ не ску́дно,
И замужню́ укра́сть не тру́дно,
Аби́ по но́рову найти́.«

(*) Села поблизъ Полтави.

На сло́во се прийшла́ Ама́та,
И за́разъ въ Ту́рна и впяла́сь;
Лобза́ла въ гу́би стратила́та,
И одъ плачу́ надъ нимъ трясла́сь.
»Въ напа́сть«, сказа́ла, »не вдава́йся,
И би́тися не поспіша́йся,
Якъ лу́снешъ ти, то зги́ну й я.
Безъ те́бе насъ боги́ поки́нуть,
Лати́нці и Руту́льці зги́нуть
И пропаде́ дочка́ моя́.«

А Турнъ на се не уважа́е,
И байдуже́ ні слізъ, ні словъ;
Гінця́ къ Ене́ю посила́е,
Щобъ би́тись за́втра бувъ гото́въ.
Ене́й и самъ труси́всь до бо́ю,
Щобъ си́льною своє́й руко́ю
Голо́вку Ту́рну одчеса́ть.
А щобъ повірить Ту́рна сло́ву,
Тожъ посила́ зроби́ть умо́ву,
Якъ за́втра виставля́ти рать.

На-за́втре тілько-що світа́ло,
Уже́ наро́дъ заворуши́всь;
Все ве́шталося, все киша́ло,
На бой диви́тись всякъ гали́всь.
Міжовщики́ тамъ розміря́ли,

Кіло́чки въ зе́млю забива́ли,
На знакъ, де ві́йськові стоя́ть.
Жреці моли́тви зачита́ли,
Оли́мпськимъ въ же́ртву убива́ли
Цапівъ, бара́нівъ, поросятъ.

Тутъ військо стро́йними ряда́ми
Въ пара́ді йшло, мовъ би на бой;
Въ празни́чній збру́і зъ прапіра́ми,—
Всякъ ра́тникъ чва́нився собо́й.
Оби́дві а́рмиі стоя́ли
На тихъ межа́хъ, що показа́ли;
Міжъ ни́ми бувъ просто́рий пле́цъ.
Наро́дъ за військомъ копоши́вся,
Всякъ то́впився, всякъ лізъ, тісни́вся,
Побо́іщу щобъ зріть кіне́ць.

Юно́на, якъ боги́ня, зна́ла,
Що Ту́рну при́йдетця пропа́сть,
Ище́ въ мізку́ коверзова́ла,
Щобъ одверну́ть таку́ напа́сть.
Кликну́ла ма́вку водъ Юту́рну,
(Бо ся була́ сетри́ця Ту́рну),
И росказа́ла ій свій страхъ;
Веліла шви́дче умудри́тьця,
На вся́кі хи́трощи пусти́тьця,
Щобъ бра́та не строщи́ли въ прахъ.

Якъ такъ на нéбі дві хитрúли,
Тутъ лáгодились два на бой;
Всі за свогó богівъ молúли,
Щобъ влáсною своéй рукóй,
Измігъ врагá въ яéшню змяти.
Рутýльці жъ стáли рóзмишляти,
Що Турнъ іхъ мóже скиксовáть;
Ужé заздалегідь смутúвся,
Ищé нічóго, а скривúвся,
Не лýчче бъ бой сей перервáть.

На сей-то часъ Ютýрна мáвка
Въ Рутýльский подоспіла строй,
И тамъ вертілася якъ шáвка,
И всіхъ скуёвдила собóй.
Камéрта видъ на сéбе взявши,
Тутъ всіхъ учúла, толковáвши,
Що сóромъ Тýрна видавáть;
Стидъ всімъ стоять згорнýвши рýки,
Якъ згúне Турнъ, терпіти мýки,
Дать шúі въ кандалú ковáть.

Все військо сýмно мурмотáло,
Сперва тихéнько, пóслі въ гласъ,
Гукнýли рáзомъ: »Все пропáло!«
Щобъ рóзміръ перервáть въ той часъ.
Ютýрна фúглі імъ робúла:

Шпакáми кібця затравúла,
И зáець вóвка покусáвъ.
Такúі чýда небувáлі
Лавре́нтці въ дóбре толковáли,
Тулýмній къ бúтві підтруня́въ.

И пе́рший стре́ливъ на Троя́нцівъ,
Гіллúпенка на смерть убúвъ;
А сей бувъ рóдомъ изъ Аркáдцівъ,
То земляківъ на гнівъ підвíвъ.
Оттáкъ изнóвъ зірвáли січу!
Біжáть одúнъ другóму въ стрічу,
Хто зъ шáблею, хто зъ палаше́мъ;
Кричя́ть, стріля́ють, бъють, рубáють,
Лежáть, втікáють, доганя́ють;
Все въ-мигъ зробúлось кулише́мъ.

Ене́й — правдúвий чоловя́га,
Побáчивши такúй не ладъ,
Що врáжа, зрáдивши, ватáга
Послáть Фригúйцівъ дýма въ адъ.
Кричúть: »Чи ви осатаніли?
Адже́ ми рóзміръ утвердúли!
Ми зъ Тýрномъ побъемóсь одні.«
Та вíдкіль стрілка не взялáся
И спотиньгá въ стегнó впялáся,
И кровъ забрúзькала штанú.

Ене́й одъ ра́ни шкандиба́е,
Въ крові, изъ стро́ю въ свій наме́тъ;
Ёго́ Аска́ній проважа́е,
Либо́нь и підъ руку веде́ть.
Уздрівъ се Турнъ возвесели́вся,
Роспри́ндився и розхрабри́вся,
И на Троя́нцівъ полетівъ:
То бъе, то пха, або́ руба́е,
Изъ тру́півъ бу́рти насипа́е—
Хоть-би́ вари́ть на сто котлівъ.

И пе́ршихъ Фи́ла, Тамари́са,
На зе́млю ма́хомъ повалявъ;
Потімъ Хлоре́я, Себари́са,
Мовъ би́ кома́шокъ потопта́въ.
Даре́ту, Гла́вку, Ѳерсило́гу.
Пора́нивъ ру́ки, ши́ю, но́гу;
На вікъ каліками зроби́въ.
Поби́въ бага́цько Турнъ заклятий,
Не тро́хи потопта́въ зикра́тий—
Въ крові такъ, мовъ въ багні броди́въ.

Коро́билась душа́ Ене́я,
Що Турнъ Троя́нцівъ такъ локши́въ;
Стогна́въ жалчіше Промете́я,—
Бо бувъ одъ ра́ни е́ле живъ.
Япи́дъ цилюрикъ лазаре́тний,

Бувъ знáхуръ въ порошкáхъ нешпéтний,
Личи́ть Енéя приступáвъ:
По лóкті рýки засукáе,
За пóясъ пóли затикáе,
Очкáми ки́рпу осідлáвъ.

И зáразъ приступи́вши къ ділу,
Вінъ шпéникъ въ рáні розглядáвъ;
Приклáдовавъ припáрки къ тілу
И ши́ломъ въ рáні колупáвъ.
И шéвську смóлу прикладáе,
Та все те трóхи помагáе;
Япи́дъ сердéшний чýе жаль —
Обцéньками питáвсь, кліщáми,
Крючкáми, щи́пцями, зубáми,
Щобъ ви́рвать проклятýщу сталь.

Венéри сéрце засвербіло
Одъ жáлю, що Енéй стогнáвъ;
Підти́кавшись, — а нý за діло!
И Купидóнчикъ не гуля́въ.
Шатнýлись, рáзнихъ травъ нарвáли,
Сціля́щоі води́ примчáли,
Гарлéмпськихъ кáпель піддали́,
И все те вкýпі сколоти́вши,
Якісь словá наговори́вши,
Енéю рáну полили́.

Таке́ лікáрство чудотвóрне
Боль рáни зáразъ уняло́,
И стрілки копійце́ упóрне
Безъ прáці вúнятись дало́.
Ене́й нашъ знóву ободрúвся,
Палёнки кýбкомъ підкрепúвся,
Въ паймáтчину одігся бронь.
Летúть изно́въ врагівъ локшúти,
Летúть Троя́нцівъ ободрúти,
Роздýть въ нихъ хрáбрости огóнь.

За нимъ Фригúйські воевóди,
Що тьху, навзáводи летя́ть;
А військо — въ лотокáхъ якъ вóди
Ревýть, все дномъ на верхъ вертя́ть.
Ене́й лежáчихъ не займáе,
Утікачівъ ні зá-що мáе,
А Тýрна повстрічáть бажá.
Хитрúть лукáвая Ютýрна,
Якúмъ би пóбитомъ ій Тýрна
Спастú одъ сме́ртного ножá.

На хúтрощи дівчáта здáтні,
Колú іхъ се́рце защимúть;
И въ ремеслі симъ такъ поня́тні,
Самъ бісъ іхъ не перемудрúть.
Ютýрна зъ óблака злетіла,

Зіпхну́ла бра́тня машталіра
И ста́ла ко́ней поганя́ть,—
Бо Турнъ ганя́въ тогді на во́зі,
Зикра́тий же лежа́въ въ обо́зі—
Не въ си́лахъ бігать, ні стоя́ть.

Юту́рна, кіньми управля́я,
Шата́лась зъ Ту́рномъ міжъ полківъ;
Якъ одъ хортівъ лиса́ виля́я,
Спаса́ла Ту́рна одъ врагівъ.
То зъ нимъ напе́редъ виізджа́ла,
То вмигъ въ другий кіне́ць скака́ла,
Та не туди́ де бувъ Ене́й.
Сей ба́чить хи́трость тутъ непе́вну,
Трусли́вость Ту́рнову нікче́мну,
Напя́всь въ пого́нь зо всіхъ гуже́й.

Пусти́всь Ене́й слідити Ту́рна,
И ду́ма зъ о́ка не спусти́ть;
А ма́вка хи́трая Юту́рна
И тутъ найшла́ся ку́лю злить.
Къ тому́ жъ Месса́пъ, забігши зъ бо́ку,
Зрадли́во, зо всёго́ наско́ку,
Пусти́въ въ Епе́я камінéць;
Та сей, по ща́стю, ухили́вся
И камінце́мъ не повреди́вся,
Зъ султа́на жъ тілько збивсь кіне́ць.

Ене́й, таку́ уздрівши зра́ду,
Вели́кимъ гнівомъ розспали́всь;
Гукну́въ на всю свою́ грома́ду,
И ти́хо Зе́всу помоли́всь.
Всю рать свою́ впере́дъ подви́нувъ
И ра́зомъ на врагівъ нахли́нувъ,
Велівъ всіхъ сікти та руба́ть.
Пішли́ Лати́нцівъ потроши́ти,
Руту́льцівъ шпидова́ть, криши́ти,
Та-ба́! якъ Ту́рна бъ намъ доста́ть!

Тепе́ръ безъ сорома́ призна́юсь,
Що тру́дно би́тву описа́ть;
И якъ ні мо́рщусь, ні стара́юсь,
Щобъ гла́дко вірши шкандова́ть,
Та ба́чу по моє́му ви́ду,
Що скомпону́ю панахи́ду.
Зроблю́ лишъ ро́спись имена́мъ
Уби́тихъ во́інівъ на по́лі
И зги́нувшихъ тутъ по нево́лі,
Для при́мхи іхъ князьківъ душа́мъ.

На сей бата́лії пропа́ли
Цета́гъ, Тана́исъ и Толо́нъ;
Одъ рукъ Епе́евихъ лежа́ли
Порізані: Они́тъ, Сукро́нъ.
Троя́нцівъ Ги́лла и Ами́ка

Зіпхну́ла вь пе́кло Ту́рна пи́ка....
Та де́ всіхъ поиме́нно знать?
Тамъ вороги́ всі такъ смішáлись,
Стісни́лись, що уже́ кусáлись,
Рукáми жъ нільзя и махáть.

Якъ-о́сь и сердобо́льна мáти
Ене́ю ху́кнула въ кабáкъ,
Велівъ щобъ шту́рмомъ го́родъ брáти,
Руту́льскихъ перебить собáкъ,
Столи́чний же Лавре́нтъ достáти,
Лати́ну зъ Ту́рномъ пе́рцю дáти,—
Бо царь въ буди́нкахъ ні гугу́.
Ене́й на стáршихъ галасáе,
Мерщій до се́бе іхъ сзивáе
И мо́вить, стáвши на бугру́:

»Моеі мо́ви не жахáйтесь
(Бо не́ю управля́ Зеве́съ),
И зáразъ зъ військомъ одправля́йтесь
Брать го́родъ, де парши́вий песъ
Лати́нъ зрадли́вий пъе сиву́ху,
А ми бъемо́сь зо всёго ду́ху.
Идіть, паліть, рубáйте всіхъ!
Громáдська рáтушъ, збо́рні, и́зби,
Щобъ напере́дъ всёго́ изсли́зли,
Амáту жъ завяжіте въ міхъ.«

Сказа́въ—и військо загриміло,
Якъ гро́момъ, ра́знимъ оріжжа́мъ;
Пострбілось и полетіло
Просте́сенько къ градськи́мъ стіна́мъ.
Огні черезъ стіну́ шпурля́ли,
До стінъ драби́ни приставля́ли
И хма́ри напусти́ли стрілъ.
Ене́й, на го́родъ ру́ки зня́вши,
Лати́на въ зра́ді укоря́вши,
Кричи́ть: »Лати́нъ вина́ злихъ ділъ!«

Яки́і въ го́роді оста́лись,
Злякáлись одъ такій біди́
И го́лови іхъ збунтова́лись,—
Не зна́ли утіка́ть куди́.
Одні тряслись, другі потіли,
Воро́та одчиня́ть хотіли,
Щобъ въ го́родъ напусти́ть Троя́нъ.
Другі Лати́на визива́ли,
На валъ полізти принужда́ли,
Щобъ самъ спаса́въ своіхъ миря́нъ.

Ама́та, гля́нувши въ віко́нце,
Уздріла въ го́роді пожа́ръ;
Одъ ди́му, стрілъ, затми́лось со́нце;
Напа́въ Ама́ту си́льний жаръ.
Не ба́чивши жъ Руту́льцівъ, Ту́рна,

Вся кровъ скипілася зашку́рна —
И въ-мигъ цари́цю о́дуръ взявъ.
Здало́ся ій, що Турнъ уби́тий,
Черезъ неі стидо́мъ покри́тий,
На вікъ зъ Руту́льцями пропа́въ.

Ій жизнь зроби́лася не ми́ла
И осуру́жився ввесь світъ.
Себе́, Оли́мпськихъ кобени́ла,
И ви́дно изо всіхъ примітъ,
Що глуздъ оста́тній потеря́ла, —
Бо ца́рськее обра́ння рва́ла;
И въ са́мій сму́тній сій порі,
Очку́ръ вкругъ ши́і обкрути́вши,
Кіне́ць за же́ртку зачепи́вши,
Повісилась на очкурі.

Ама́ти смерть ся бусурма́нська,
Якъ до Лави́ніі дойшла́,
То кри́кнула: »Уви́!« съ-письме́нська,
По хати géдзатись пішла́.
Оде́жу всю цвітну́ порва́ла,
А чо́рну къ це́рі прибіра́ла,
Мовъ га́лка наряди́лась въ-махъ;
Въ мале́ньке дзе́ркальце диви́лась,
Кривитись жа́лібно учи́лась
И ми́ло хли́пати въ слёза́хъ.

Такáя розімчáлась чýтка
Въ нарóді, въ гóроді, въ полкáхъ.
Латúнъ же, якъ старúй плохýтка,
Устóявъ лéдве на ногáхъ.
Тепéръ вінъ бéрега пустúвся
И такъ злидéнно искривúвся,
Що ставъ похóжимъ на верзýнъ.
Амáти смерть всіхъ сполошúла,
Въ тугý, въ печáль всіхъ утопúла,
Одъ нéі звóмпивъ самъ панъ Тýрнъ.

Якъ тілько Турнъ освідомúвся,
Що давъ царúці смерть очкýръ,
То такъ на всіхъ остервенúвся,
Підстрéлений мовъ дúкий кнуръ.
Біжúть, кричúть, махá рукáми —
И грізними велúть словáми
Латúнцямъ и Рутýльцямъ бой
Зъ Енéевцями перервáти.
Якъ разъ протúвні супостáти,
Утихомúрясь, стáли въ строй.

Енéй одъ рáдости не стямивсь,
Що Турнъ вихóдить бúтись зъ нимъ;
Оскáливъ зубъ, на всіхъ оглянувсь
И спúсомъ помахáвъ своімъ.
Прямúй, якъ сóсна, величáвий,

Бува́лий, зда́тний, те́ртий, жва́вий
Таки́й, якъ бувъ Нече́са князь.
На нёго всі банькй пяли́ли,
И са́ми вороги́ хвали́ли,
Ёго́ люби́въ всякъ,—не бо́явсь.

Якъ тілько ви́ступила къ бо́ю
Завзя́та па́ра ватажківъ,
То, зглянувшися міжъ собо́ю,
Зуба́ми вся́кий заскрипівъ.
Ту́тъ — хвись! шабе́льки засвистіли,
Цокъ-цо́къ!—и и́скри полетіли—
Оди́нъ друго́го полося́ть!
Турнъ пе́рший заціди́въ Ене́я,
Що съ плечъ упа́ла и кере́я,
Ене́й бувъ поточи́всь наза́дъ.

И въ-мигъ, прочу́мавшись, зъ наско́комъ
Ене́й на Ту́рна напусти́въ,
Оддя́чивши ёму́ сто-зъ-о́комъ,—
И вра́жу ша́блю переби́въ.
Яки́мъ же по́битомъ спасти́ся?
Трохи́ не лу́чче уплести́ся,—
Безъ ша́блі нільзя воюва́ть.
Такъ Турнъ зроби́въ безъ да́льней ду́мки,
Якъ ка́жуть, підобра́вши клу́нки,
А ну́! чимъ тьху навтіки драть.

*

Біжи́ть панъ Турнъ и репету́е,
И про́сить у своіхъ меча́.
Ніхто́ серде́ги не ряту́е
Одъ рукъ Троя́нська силача́!
Якъ-о́сь ще́ перерядилась
Сестри́ця и предъ нимъ яви́лась,
И въ ру́ку су́нула пала́шъ;
Изно́въ шабе́льки заблища́ли,
Изно́въ панци́рі забряжча́ли,
Изно́въ панъ Турнъ опра́вивсь нашъ.

Тутъ Зевсъ не вте́рпивъ, обізва́вся,
Юно́ні зъ гнівомъ такъ сказа́въ:
»Чи умъ одъ те́бе одцура́вся?
Чи хо́чешъ, щобъ тобі я давъ
По пані-ста́рій блискавка́ми?
Біда́ зъ злостли́вими баба́ми!
Уже́ жъ вісти́мо всімъ бога́мъ:
Ене́й въ Оли́мпі бу́де зъ на́ми
Живи́тись ти́ми жъ пирога́ми,
Які кажу́ пекти́ я вамъ.

»Безсме́ртного жъ хто ма уби́ти?
Або́ хто мо́же ра́ну дать?
Про що́ жъ мазку́ миря́нську ли́ти?
За Ту́рна щи́ро такъ стоя́ть?
Ютурна на одну́ прока́зу,

И пе́вне по твойму́ прика́зу,
Пала́шъ Руту́льцю піддала́.
И по́ки жъ бу́дешъ ти бісі́тьця?
На Тро́ю и Троя́нцівъ зли́тьця?
Ти зла імъ вдо́воль завдала́!«

Юно́на въ пе́рвий разъ смири́лась,
Безъ кри́ку къ Зе́всу річъ вела́:
»Прости́, пан'о́тче! проступи́лась;
Я, да́лебі, дурна́ була́.
Неха́й Ене́й сідла́ Руту́льця,
Неха́й спиха́ Лати́на зъ сту́льця,
Неха́й посе́лить тутъ свій рідъ.
Та тілько, щобъ Лати́нське пле́мя
Уде́ржало на вічне вре́мя
Име́ння, мо́ву, віру, видъ.«

— »Ино́се! сількись!« якъ мовля́ла,
Юно́ні Юпитеръ сказа́въ.
Боги́ня зъ-ра́діщъ танцюва́ла,
А Зевсъ *мете́лицю* свиста́въ.
И все на ша́лькахъ розважа́ли,
Юту́рну въ во́ду одісла́ли,
Щобъ зъ бра́томъ Ту́рномъ розлучи́ть;
Бо кни́жка Зе́всова зъ судьба́ми,
Не сме́ртнихъ пи́сана рука́ми,
Такъ му́сила установля́ть.

Ене́й маха́е до́вгимъ спи́сомъ,
На Ту́рна міцно наступа́,
»Тепе́ръ«, кричи́ть, »підби́тий бісомъ,
Тебе́ ніхто́ не захова́!
Хоть я́къ верти́сь и одступа́йся,
Хоть въ віщо хо́чъ перекида́йся,
Хоть за́йчикомъ, хоть во́вкомъ стань,
Хоть въне́бо лізь, ниря́й хоть въво́ду,
Я ви́тягну тебе́ съ підъ-спо́ду
И розмізчу́ пога́ну дрянь!«

Одъ сей бундю́чноі Турнъ ре́чи
Безпе́чно у́сикъ закрути́въ,
И зжавъ своі широ́кі пле́чи,
Ене́ю глу́здивно сказа́въ:
»Я ста́влю річъ твою́ въ дурни́цю, —
Ти въ ру́ку не пійма́въ сини́цю,
Не те́бе, да́ле-бігъ, бою́сь.
Оли́мпські на́ми управля́ють,
Вони́ на ме́не налага́ють,
Предъ ни́ми тілько я смирю́сь.«

Сказа́вши, кру́то поверну́вся
И ка́мень пу́дівъ въ пять підня́въ;
Хоть зъ пра́ци тро́хи и наду́вся,
Бо бачъ, не тимъ вінъ Ту́рномъ ставъ.
Не та́ була́ въ німъ жва́вость, си́ла,

Ёму́ Юно́на измінила;
Безъ бо́гівъ жъ лю́дська мочъ пустя́къ!
Ёму́ и ка́мень измінняе,
Ене́я геть не долітáе,—
И Ту́рна взявъ вели́кий страхъ.

Въ таку́ щасли́вую годи́ну
Ене́й чимъ-ду́жъ списъ розмахáвъ
И Ту́рну, гáдовому си́ну,
На вічний по́минокъ послáвъ.
Гуде́, свисти́ть, несе́тця пи́ка,
Якъ зве́рху за курчя́мъ шульпіка,
Торо́хъ Руту́льця въ лівий бікъ!
Простя́гся Турнъ, якъ щóгла, дóлі,
Качáетця одъ гірькой бóлі,
Клене́ Оли́мпськихъ, ерети́къ!

Лати́нці одъ сёго́ жахну́лись,
Руту́льці гáласъ підняли́,
Троя́нці глу́мно осміхну́лись,
Въ Оли́мпі жъ могори́чъ пили́.
Турнъ тя́жку боль одолівáе,
Къ Ене́ю ру́ки простягáе
И мóву слéзную рече́:
»Не жи́зни хóчу я подáрка,—
Твоя́, Анхи́зовичъ, припáрка
За Стиксъ мене́ поволоче́.

»Но есть у ме́не ба́тько рідний,
Стари́й и ду́же ве́тхихъ силъ;
Безъ ме́не вінъ хоть бу́де бідний,
Та світъ мині сей ставъ не милъ.
Тебе́ о тімъ я умоля́ю,
Прошу́, якъ козака́, блага́ю,
Коли́ мині смерть завдаси́,
Одпра́въ до ба́тька трупъ дубле́нний, —
Ти бу́дешъ за сие́ спасе́нний;
На ви́купъ же, що хочъ, проси́.«

Ене́й одъ ре́чи сей смягчи́вся
И мечъ підня́тий опусти́въ;
Трохи́-трохи́ не прослези́вся,
И Ту́рна рястъ топта́ть пусти́въ.
Ажъ—зиркъ! Палла́нтова ляду́нка
И золота́ на ній кару́нка,
У Ту́рна ви́сить на плечі....
Ене́я о́чи запала́ли,
Уста́ одъ гніва задрижа́ли,
Ввесь зашари́всь, мовъ жаръ въ печі.

И въ-мигъ, вхопи́вши за чупри́ну,
Шкере́берть Ту́рна поверну́въ,
Насівъ коліномъ злу личи́ну
И ба́сомъ громови́мъ гукну́въ:
»Такъ ти Троя́нцямъ намъ для сміха

Глуми́шъ съ Палла́нтова доспіха
И ду́мку ма́ешъ буть живи́мъ?
Палла́нтъ тебе́ тутъ убива́е,
Тебе́ вінъ въ пе́клі дожида́е,
Иди́ къ чорта́мъ, дядька́мъ своімъ!«

Съ симъ сло́вомъ мечъ свій устромля́е
Въ роззя́вленій Рату́льця ротъ
И три́чі въ ра́ні поверта́е,
Щобъ більше не було́ клопо́тъ.
Душа́ Рату́льска полетіла
До пе́кла, хоть и не хотіла,
Къ па́ну Плуто́ну на бенькетъ.
Живе́ хто въ світі необа́чно,
Тому́ нігде́ не бу́де сма́чно,
А більшъ, коли́ и совість жметь.

КІНЕЦЬ.

НАТАЛКА ПОЛТАВКА

УКРАІНСКАЯ ОПЕРА

ДѢЙСТВУЮЩІЯ ЛИЦА:

Наталка — малороссійская дівчина.
Горпина Терпілиха — мать ея.
Петро́ — любовникъ Наталки.
Мико́ла — дальній родственникъ Терпілихи.
Тетерваковський — Во́зний, женихъ Наталки.
Макого́нвнко — сельскій Выборний.

ДѢЙСТВІЕ ПЕРВОЕ.

ЗЛО У РѢКИ ВОРСКЛА. ВДОЛЬ СЦЕНЫ УЛИЦА, ВЕДУЩАЯ КЪ РѢКѢ: ТУТЪ МЕЖДУ ХАТАМИ И ХАТА ТЕРПІЛИХИ.

I

НАТАЛКА *выходитъ изъ хаты съ ведрами на коромыслѣ, и подойдя къ рѣкѣ, ставитъ ведра на берегу; ходитъ задумавшись, и потомъ поетъ:*

Віють вітри; віють буйні, ажъ дерева́ гну́тця.
О, якъ боли́ть моє́ се́рце, а слёзи не ллю́тьця!
Гра́чу літа́ въ лю́тімъ го́рі и кінця́ не ба́чу,
Тілько тоді и поле́гша, якъ ни́шкомъ попла́чу.
Не попра́влять слёзи ща́стю... се́рцю ле́гше бу́де;
Хто щастли́въ бувъ хоть часо́чокъ, по вікъ не забу́де.

Есть же люде, що и моій завидують долі:
Чи щаслива жъ та билинка, що росте у полі?
Що на полі, на пісочку, безъ роси на сонці?
Тяжко жити безъ милого и въ своій сторонці!
Де ти, милий, чорнобривий? Де ти? Озовися!...
Якъ я, бідна, тутъ горюю, прійди, подивися!
Полетіла бъ я до тебе, та крилець не маю,
Щобъ побачивъ, якъ безъ тебе зъ горя висихаю....
До кого жъ я пригорнуся, и хто приголубить,
Коли теперъ нема того, який мене любить....

Петре, Петре! Де ти теперъ? Може, де скитаесся у нужді й горі, и проклинаешъ свою долю, — проклинаешъ Наталку, що черезъ неі утеряв пристанище; а може .. *(плачетъ)* може, й забувъ, щ я живу на світі! Ти бувъ біднимъ, любивъ мене и за те потерпівъ, и мусивъ мене оставити; я те бе любила, и теперъ люблю.... Ми теперъ рівня с тобою; и я стала така бідна, якъ и ти: вернися жъ до мого серця! Нехай гляну́ть очи моі на тебе ищ разъ, и на віки закриютця....

II

возний, *шедшій мимо, под ходитъ къ Наталкѣ.*

Благоденственнаго и мирного пребиванія!... *(В сторону.)* Удобная оказія предстала зділати о се бі предложеніе на-самоті.

НАТАЛКА, *кланяясь.*

Здоро́ві були́, добро́дію, па́не Во́зний!

ВО́ЗНИЙ.

Добро́дію! добро́дію!... Я хотівъ би, щобъ ти зва́ла мене́ — те́е то я́къ ёго́ — не вище помя́нутимъ и́мянемъ.

НАТАЛКА.

Я васъ зову́ такъ, якъ все село́ на́ше велича́е, шану́ючи ва́ше письме́ньство и ро́зумъ.

ВО́ЗНИЙ.

Не о семъ, га́лочко, —те́е-то я́къ ёго́ — хлопочу́ я; но жела́ю изъ медо́вихъ устъ твоіхъ сли́шати умили́телное назва́ніе, сооб ра́зное моему́ чу́вствію. Послу́шай....

Отъ ю́нихъ літъ не зналъ я любо́ви,
Не ощуща́лъ возже́ния въ кро́ви;
Какъ вдругъ предста́лъ Ната́лки видъ я́сний,
Какъ ра́йський кринъ души́стий, прекра́сний:

Утро́бу всю потря́съ....
Кровъ взволнова́лась,
Душа́ смі́ша́лась,—
Наста́лъ мой часъ!

Наста́лъ мой часъ, и се́рце все сто́неть;
Какъ ка́мень, духъ въ пучи́ну золъ то́неть.

Безмірно, ахъ! люблю́ тя діви́цю,
Какъ жа́дний волкъ младу́ю ягни́цю.

Твой предвіща́еть зракъ
Мні жизнь дража́йшу,
Для чуствъ сладча́йшу,
Какъ зъ ме́домъ макъ.

Проти́вні мні стану́тъ и розділи,
По́зви и ко́пи страхъ надоіли;
Несно́сенъ мні сигкли́тъ весь бума́жний;
Проти́венъ тожъ и чинъ мой прева́жний ...

Утіху ти пода́й
Души смяте́нной
Моéй письме́нной,
О ти, мой рай!...

Не въ состоя́ниі поста́вить на видъ тобі си́ли, любви́ моéй!... Когда́ би я імілъ — тéе-то я́къ ёго́ — стілько язико́въ, скілько артику́ловъ въ стату́ті, или скілько запяти́хъ въ Магдебу́ргськомъ пра́ві, то и сихъ не довліло би на восхвале́ние ліпоти́ твоéй... Ей, éй! люблю́ тебé.... до безконéчности!

НАТАЛКА.

Богъ зъ ва́ми, добро́дію! що́ ви гово́рите! Я річи ва́шоі въ толкъ собі не візьму́.

ВО́ЗНИЙ.

Лука́вишъ — тéе-то якъ ёго́ — мой га́лочко! и

до́бре все розуміешъ. Ну, коли́ такъ, я тобі коротéнько скажу́: я тебé люблю́, и жени́тись на тобі хо́чу.

НАТАЛКА.

Гріхъ вамъ надъ бідною дівкою глуми́тись! Чи я вамъ рівня? Ви панъ, а я сирота́; ви бага́тий, а я бідна; ви Во́зний, а я про́стого ро́ду.... Та и по всёму́ я вамъ не підъ па́ру.

ВО́ЗНИЙ.

Изло́женниі въ отвітнихъ річа́хъ твоіхъ резо́ни суть — тée-то я́къ ёго́ — для любви́ ничто́жні. Уязвлéнное часто-речéнною любо́вию сéрце, по всімъ бо́жеськимъ и человіческимъ зако́намъ, не взира́еть ні на поро́ду, ні на літа́, ні на состоя́ние. Оная любо́въ все — тée-то я́къ ёго́ — рівня́еть. Рци одно́ сло́во: »Люблю́ васъ, па́не Во́зний!« — И азъ, вишеупомя́нутий, ви́конаю прися́гу о вірномъ и вічномъ союзі зъ тобо́ю.

НАТАЛКА.

У насъ é посло́виця: »Зна́йся кінь зъ конéмъ, а вілъ зъ воло́мъ«. Шука́йте собі, добро́дію, въ го́роді па́нночки. Чи тамъ тро́хи éсть суддівенъ, писарівенъ и га́рнихъ попівенъ? Любу́ю вибіра́йте. Ось, підіть лишéнь въ нелілю, або́ въ пра́дникъ, по Пол-

та́ві, то поба́чите таки́хъ га́рнихъ, таки́хъ га́рнихъ, що и росказа́ти не мо́жна!

ВО́ЗНИЙ.

Ба́чивъ я мно́гихъ и ліпообра́знихъ, и бага́тихъ; по се́рце моє́ не иміеть — тє́е-то я́къ ёго́ — къ нимъ поползнове́нія. Ти одна́ заложи́ла ёму́ по́зовъ на ві́чниі ро́ки, и душа́ моя́ ежеча́сно вола́еть тебе́, и послі ни́шпорной да́же годи́ни.

НАТАЛКА.

Во́ля ва́ша, добро́дію; а ви такъ зъ-письме́нна гово́рите, що я того́ не зрозумію, та й не вірю, щобъ такъ шви́дко и ду́же залюби́тись мо́жно було́.

ВО́ЗНИЙ.

Не віришъ? Такъ знай же, що я тебе́ давно́ вже — тє́е-то я́къ ёго́ — полюби́въ, якъ тілько ви перейшли́ жи́ти въ на́ше село́. Моіхъ ділъ околи́чности, возника́ющиі изъ неудо́бнихъ обстоя́тельствъ, уде́рживали соділати призна́ніе предъ тобо́ю; тепе́ръ же чита́ю — тє́е-то я́къ ёго́ — бла́гость въ оча́хъ твоіхъ.... До форма́льного опреділе́нія о моє́й у́части, откро́й мні хотя́ въ те́рмині, партикуля́рно, резолю́цію: могу́ ли — тє́е-то я́къ ёго́ — безъ отсро́чокъ, волоки́ти, про́торовъ и уби́тківъ, полу́чи́ти во вічное и пото́мственное владіние тебе́ —

движимое и недвижимое имiние для души моей — съ правомъ владiти тобою спокойно, безпрекословно, и по своей волi — тее-то якъ его — роспоряжать? Скажи, говорю! Отвiчай, отвiтствуй: могу ли бить — тее-то якъ его — мужемъ пристойнимъ и угодливимъ души твоей и тiлу?

НАТАЛКА *поетъ:*

Видно шляхи Полтавськиi и славну Полтаву,—
Пошануйте сироти́ну, и не вводьте въ славу.
Небагата я и просто, та чесного роду,
Не стижуся пряcти, шити и носити воду.
Ти въ жупанахъ и письменний, и рiвня зъ панами:
Якъ же можешъ ти дружитьця зъ простими дiвками?
Есть багацько городянокъ — вибiрай любую;
Ти панъ Возний: тобi треба не мене сiльскую.

Такъ, добродiю, пане Возний! Перестаньте жартовати надо мною, безпомощною сиротою. Мое все багатство есть мое добре имя: черезъ васъ люде почнуть шептати про мене, а для дiвки, коли объ нiй люде зашепчуть....

(Музыка начинаетъ играть прелюдiю.)

Возний про себя разсуждаетъ, и смѣшныя мины играютъ на его лицѣ. Натлака задумывается.

III

ВИ́БОРНИЙ *показывается на улицѣ, идетъ и поетъ:*

Дідъ руди́й, ба́ба руда́,
Ба́тько руди́й, ма́ти руда́,
Дя́дько руди́й, тітка руда́,
Братъ руди́й, сестра́ руда́,
И я руди́й, руду́ взявъ,
Бо руду́ю сподоба́въ.
Ой по горі, по Паня́ньці,
Въ понеділокъ ду́же вра́нці,
Пшли́ па́ші новобра́нці,
Поклони́лися шинка́рці,—
А шинка́рка на іхъ—моргъ:
»Иду́, братіки, на торгъ.«
Ишли́ Ляхи́ на три шляхи́,
А Тата́ри на чоти́рі,
Шве́ди враги́ по́ле кри́ли;
Коза́къ въ Лу́зі окликну́вся—
Шведъ, Тата́ринъ, Ляхъ здрігну́вся,—
Въ дугу́ вся́кий изігну́вся!

Ната́лка взяла свои ведра и пошла домой. Выборний подошелъ къ Во́зному.

ВО́ЗНИЙ.

Чи се — те́е-то я́къ ёго́ — нова́ пісьня, па́не Ви́борний?

ВИ́БОРНИЙ *кланяется*.

Та се, добро́дію, не пісьня, а нісепи́тниця. Я співа́ю и́ноді що въ го́лову лізе. Вибача́йте́, бу́дьте ла́скові: я не доба́чивъ васъ.

ВО́ЗНИЙ.

Нічо́го, нічо́го. Відкіль се такъ.... чи зъ не гостей идете́ — те́е-то я́къ ёго́?

ВИ́БОРНИЙ.

Я иду́ зъ до́му. Випровожа́въ го́стя: до ме́не заізжа́въ засіда́тель нашъ, панъ Щи́павка; такъ уже́, зна́ете, не безъ то́го, — ви́пили по о́дній, по дру́гій, по тре́тій, холодце́мъ та ковбасо́ю закуси́ли, та вишнівки зъ ква́рту уку́тали, та й, я́къ-то ка́жуть, и підкріпи́лися....

ВО́ЗНИЙ.

Не роска́зовавъ же панъ Щи́павка якбі новини́?

ВИ́БОРНИЙ.

Де́-то не роска́зовавъ! Жа́ловався ду́же, що всёму́ зе́мству урва́лася тепе́ръ у́дка; та та́къ, що не тілько засіда́телямъ, ні са́мому комиса́рові уже́ не те, якъ давно́ було́. Така́, ка́же, ха́лепа, що притьмо́мъ накла́дно служи́ти; бо, ка́же, що пе́рше дур-

ни́цею доставáлось, то тепéръ абó ви́просити трéба, абó купи́ти.

вóзний.

Охъ! прáвда, прáвда! Дáже и въ повітóвомъ сýді и во всіхъ присýдственнихъ містáхъ уни́ніе воспослідовало; малійшая проволóчка, абó прижи́мочка проси́телю, якъ води́лось пéрше, почитáетця за уголóвное преступлéніе; а взя́точокъ, сирічь — винуждéнний подáрочокъ, весьмá óчень искýсно у истця́ или отвітчика трéба ви́канючити. Та щó й говори́ть! Тепéръ и при некрýтськихъ наббрахъ вóвся не той поря́докъ ведéтця.... Трýдно станови́тця жи́ти на світі.

ви́борний.

За те намъ, прóстому нарóдові, бýде дóбре, коли́ старшинá бýде богобоязли́ва и справедли́ва, не допускáтиме письмéннимъ пъявкáмъ кровъ изъ насъ смоктáти.... Та куди́ ви, добрóдію, налáгодились?

вóзний.

Я наміревáвъ — тéе-то я́къ ёгó — посіти́ти нáшу вдóвствующую дякони́ху; та, побáчивши тутъ Натáлку *(вздыхаетъ)*, останови́вся побалáкати за нéю.

ви́борний.

Натáлку?..А дé-жъ... вонá? *(Осматривается.)*

ВО́ЗНИЙ.

Мо́же, пішла́ до-до́му.

ВИ́БОРНИЙ.

Зо́лото — не дівка! Награди́въ Богъ Терпіли́ху дочко́ю. Окро́мъ то́го, що краси́ва, розу́мна, мото́рна и до вся́кого діла дотє́пна, — яке́ у не́і до́бре се́рце, якъ вона́ поважа́е ма́тіръ свою́, шану́е всіхъ старши́хъ себе́, яка́ труда́ща, яка́ рукоділниця, що и себе́ и ма́тіръ свою́ на сві́ті держи́ть!

ВО́ЗНИЙ.

Нічого сказа́ти — тє́е-то я́къ ёго́ — хоро́ша, хоро́ша; и уже́ въ такімъ во́расті....

ВИ́БОРНИЙ.

Та й давно́ бъ часъ, такъ що́ жъ! Сирота́, та ище́ й бідна: ніхто́ и не ква́питця.

ВО́ЗНИЙ.

Одна́кожъ я чувъ, що Ната́льці трапля́лись женихи́ и весьма́ присто́йниі. Напри́кладъ, Тахтау́лівський дячо́къ, чоловікъ знамени́тий ба́сомъ своімъ, изуче́нъ Ярмоло́я, и да́же зна́етъ Пече́рський ла́врський напівъ; дру́гий волосни́й — тє́е то я́къ ёго́ — писаръ изъ Восьма́чекъ, молоде́ць не убо́гий и про-

должáвший слýжбу свою безпорóчно скóро годъ; трéтій — підканцеляри́стъ изъ сýда, по и́мяни Скоробрéха, — и мнóгиі другиі.... Но Натáлка....

ВИ́БОРНИЙ.

Щó? одказáла? — Дóбре зроби́ла. Тахтаýлівський дякъ пъе горілки багáто, и ужé спадá зъ гóлосу; волосни́й пи́сарь и підканцеляри́стъ Скоробрéха, якъ кáжуть, жéвчики оби́два, и гóлі, вáшеці-прóше, якъ хли́стики; а Натáльці трéба не письмéнного, а хазя́іна дóброго, щобъ умівъ хлібъ роби́ти, и щобъ жінку свою зъ мáтірѣю годовáвъ и зодігáвъ.

ВÓЗНИЙ.

Для чóго жъ не письмéнного? Наýка — тéе-то я́къ ёгó — въ лісъ не ведé; письмéньство не éсть преткновéніе или поміха ко вступлéнію въ закóнний бракъ. Я скажý за сéбе: прáвда, я — тéе то я́къ ёгó — письмéнний; но по блáгости Всеви́шняго éсмь чоловікъ, а по ми́лости дворя́нъ Вóзний, и живý хочъ не такъ якъ люде, а хочь побіля́ людéй. Копійка волóчитця, и про чóрний день иміетця; признáюсь тобі, якъ прия́телю, бýде си́ли и жінку — тéе-то я́къ ёгó — годовáти и зодягáти.

ВИ́БОРНИЙ.

Такъ чóмъ же ви не одружитéся? Ужé-жъ, здаéт

дя, пора́. Хиба́ въ че́нці постри́гтись хо́чете? Чи ще, мо́же, су́жена на о́чи не нави́сла? Хиба́ хо́чете, щобъ вамъ на весі́ллі сю пісьню співа́ли?... Ось слу́хайте:

Ой, підъ ви́шнею, підъ чере́шнею
Стоя́въ стари́й зъ молодо́ю, якъ изъ я́годою.
И проси́лася, и моли́лася:
»Пусти́ мене́, стари́й діду, на ю́лицю погуля́ть!«
—»Ой, я й самъ не піду́, и тебе́ не пущу́:
Хо́чешъ мене́ старе́нького та поки́нути.
Ой не ки́дай мене́, моя́ голу́бочко!
Куплю́ тобі ха́тку, ище́ й сіножа́тку,
И ставо́къ, и млино́къ, и вишне́вий садо́къ.«
—»Ой, не хо́чу ха́тки, а ні сіножа́тки,
Ні ставка́, ні млинка́, ні вишне́вого садка́.
Ой, ти стари́й дідуга́, изогну́вся якъ дуга́,—
А я молоде́нька, гуля́ти раде́нька....«

во́зний.

Коли́ другі́і о́близня пійма́ли, то и ми́ остерега́емося. Ната́лка мно́гимъ жениха́мъ піднесла́ пече́ного кабака́; гля́дя на сие́, и я собі на умі.

ви́борний.

А вамъ що́ до Ната́лки? бу́дто всі дівки́ на не́і похо́жі? Не тілько світа, що въ вікні́: сёго́ ди́ва по́вно на сві́ті. Та до тако́го па́на якъ ви́, у и́нчоі ажъ жижки́ задріжя́ть!

вóзний, *про себя.*

Признáюсь ёмý въ моéй любóви къ Натáльці! — Послýхай, пáне Вúборний! Нігде — тéе-то я́къ ёгó — прáвди діти: я люблю́ Натáлку всéю душéю, всéю мúслію и всімъ сéрцемъ моімъ; не могý безъ нéі жúти, такъ ії óбразъ — тéе-то я́къ ёгó — за мнóю и слідúть. 'Якъ ти дýмаешъ? я́къ совітуешъ въ таковóмъ моéмъ припáдці?

ВИ́БОРНИЙ.

А щó тутъ дóвго дýмати? Старостівъ посилáти за рушникáми, та й кінéць. Старá Терпілúха не ссýнулась ще зъ глýзду, щобъ вамъ одказáти.

вóзний.

Охъ-охъ-óхъ! Старá не страшнá, такъ молодá — кúрпу гне!... Я ужé ій говорúвъ, я́къ-то кáжуть, на-догáдъ буряківъ — тéе-то я́къ ёгó, — такъ де?— ні прúступу!

ВИ́БОРНИЙ.

Щó жъ вонá говóрить? Чúмъ отговóрюетця, и щó кáже?

вóзний.

Вонá излагáеть нерезóнниі — тéе-то я́къ ёгó —

причи́ни; вона́ приво́дить въ до́водъ знако́мство вола́ зъ воло́мъ, коня́ зъ коне́мъ; нарица́еть себе́ сиротóю, а мене́ па́номъ, себе́ бідною, а мене́ бага́тимъ, себе́ про́стою — те́е-то я́къ ёго́ — а мене́ Во́знимъ, и рішительний приговóръ учини́ла, що я ій, а вона́ мині не рівня — те́е-то я́къ ёго́.

ВИ́БОРНИЙ.

А ви́ жъ ій що́?

ВО́ЗНИЙ.

Я ій поясни́въ, що любóвъ все рівня́еть.

ВИ́БОРНИЙ.

А вона́ жъ вамъ що́?

ВО́ЗНИЙ.

Що для ме́не благопристо́йнійшъ па́нночка, ніжъ про́ста селя́нка.

ВИ́БОРНИЙ.

А ви́ жъ ій що́?

ВО́ЗНИЙ.

Що вона́ — те́е-то я́къ ёго́ — одна́ моя́ госпожа́.

ВИ́БОРНИЙ.

А вона́ жъ вамъ що́?

ВО́ЗНИЙ.

Що вона́ не вірить, щобъ такъ ду́же — те́е-то я́къ ёго́ — мо́жно полюби́ти.

ВИ́БОРНИЙ.

А ви́ жъ ій що́?

ВО́ЗНИЙ.

Що я ії давно́ люблю́.

ВИ́БОРНИЙ.

А вона́ жъ вамъ що́?

ВО́ЗНИЙ.

Щобъ я одвяза́вся одъ не́і.

ВИ́БОРНИЙ.

А ви́ жъ ій що́?

ВО́ЗНИЙ, *съ жаромъ.*

Що́? — Нічо́го! Тебе́ чортъ принісъ — те́е-то я́къ ёго́: Ната́лка утекла́, а я зъ тобо́ю оста́вся.

ВИ́БОРНИЙ.

Ой, ви́ письме́нні! Въ го́ру дерете́ся, а підъ но́сомъ нічо́го не ба́чите! Ната́лка обма́нювала васъ, коли́ каза́ла, що ви ій не рівня. У не́і не те́ на се́рці.

ВО́ЗНИЙ.

Не те́? А що́ жъ би таке́е?

ВИ́БОРНИЙ

Уже́ жъ не що́: дру́гого лю́бить Ви, мо́же, чува́ли, що якъ вони́ ще жили́ въ Полта́ві и покійний Терпи́ло живи́й бувъ, то приня́въ-бувъ до се́бе яко́гось сироту́ Петра́ за годо́ваньця. Хло́пець ви́рісъ сла́вний, га́рний, до́брий, прово́рний и роботя́щий,—вінъ одъ Ната́лки ста́рший бувъ го́дівъ три, або́ чоти́рі. зъ не́ю ви́годовавсь и зрісъ въ-ку́пі. Терпи́ло и Терпіли́ха люби́ли годо́ваньця свого́, якъ рідного си́на,— та було́ й за́-що! а Ната́лка люби́лась зъ Петро́мъ, я́къ братъ изъ сестро́ю. Отъ Терпи́ло, понадіявшись на своє́ бага́тство, зача́въ знако́митись не зъ рівнею; зача́въ, бачъ, заво́дити бе́нькети зъ пови́тчиками, зъ канцеляри́стами, купця́ми и цехми́страми: пивъ, гуля́въ и шахрова́въ гро́ши; поки́нувъ свій про́миселъ, пома́лу росточа́въ своє́ добро́, роспи́вся; зача́въ грімати за Ната́лку на до́брого Петра́, и ви́гнавъ ёго́ изъ свого́ до́му; а по́слі, якъ не ста́ло и послідне́го сёго́ робітника, Терпи́ло зовсімъ извівся, — въ бідности вмеръ, и безъ куска́ хліба оста́вивъ жінку и дочку́.

ВО́ЗНИЙ.

Яки́мъ же по́битомъ — те́е-то я́къ ёго́ — Терпіли́ха зъ дочко́ю опини́лася въ на́шімъ селі?

ВИ́БОРНИЙ.

У Терпи́ла въ го́роді на Мазурі́вці бувъ двіръ га́рний зъ ру́бленою ха́тою, комо́рою, лёхомъ и садко́мъ. Терпіли́ха, по сме́рти свого́ старо́го, все́ те продала́, перейшла́ въ на́ше село́, купи́ла собі ха́тку и тепе́ръ живе́, якъ ви зна́ете.

ВО́ЗНИЙ.

А вишере́ченний Петро́ де́ — те́е- то я́къ ёго́ — обріта́етця?

ВИ́БОРНИЙ.

Богъ же ёго́ зна. Якъ пішо́въ зъ двора́, мовъ въ во́ду упа́въ, — чу́тки нема́. Ната́лка безъ душі ёго́ лю́бить, черезъ ёго́ всімъ жениха́мъ одка́зуе; та и Терпіли́ха безъ слізъ Петра́ не зга́дуе.

ВО́ЗНИЙ.

Ната́лка неблагоразу́мна; лю́бить тако́го чоловіка, кото́рого — те́е-то я́къ ёго́ — мо́же, и кістки́ погнили́. Лу́чче сини́ця въ жме́ні, якъ жураве́ль въ не́бі.

ВИ́БОРНИЙ.

Або́, якъ той Грекъ мовля́въ: »Лу́чче живи́й хору́нжий, якъ ме́ртвий со́тникъ.« А я все таки́ ду́маю, коли́бъ чоловікъ до́брий найшо́вся, то бъ Ната́лка ви́йшла за́міжъ; бо убо́жество іхъ таке́ вели́ке, що́ не въ моготу́ станови́тця.

ВО́ЗНИЙ.

Серде́шний прия́телю! возьми́ся у Ната́лки и ма́тери хожде́ніе иміти по моему́ серде́чному ділу. Ежели́ ви́йграешъ — те́е-то я́къ ёго́ — любо́въ къ мині Ната́лки, и убіди́шъ ії до́водами си́лними довести́ ії до бра́чного моего́ ло́жа на зако́нномъ основа́ніі, то не пожалію — те́е-то я́къ ёго́ — ні-чо́го для те́бе. Віръ, безъ да́ні, безъ по́шлини, кому́ хо́чешъ, по́зовъ заложу́ и контрове́рсіі сочиню́, — божу́сь въ томъ: ей-же-е́й!

ВИ́БОРНИЙ, *не много подумавши.*

Що́ жъ? Спросъ не біда́. Тутъ зла ніякого нема́. Тілько Ната́лка не про́махъ!... О, розу́мна и дога́длива дівка!

ВО́ЗНИЙ.

Осміль́ся! Ти уміешъ уверну́тись — те́е-то я́къ ёго́ — хи́тро, му́дро, не дороги́мъ ко́штомъ. Коли́ жъ що́, то мо́жно и брехну́ти для обма́ну, прия́зни ра́ди.

ВИБОРНИЙ.

Для обма́ну? Спаси́бі за се! бреха́ти и обма́нювати други́хъ — одъ Бо́га гріхъ, а одъ люде́й со́ромъ.

ВО́ЗНИЙ.

О, простота́, простота́! Хто тепе́ръ — те́е-то я́къ ёго́ — не бре́шеть, и хто не обма́нюеть? Мню, еже́ли бъ зде́сь зібра́лось мно́го наро́ду, и зъ-нена́цька а́нгелъ зъ не́ба зъ огне́нною різкою злетівъ и воскли́кнувъ: »Брехуни́ и обма́нщики! хова́йтесь, — а то я поражу́ васъ!« Ей-е́й, всі присіли би до земли́; со́вісти ра́ди! Блаже́нна ложъ, егд бува́еть въ по́лзу бли́жніхъ; а то біда́, — те́е-то я́къ ёго́ — що ча́сто лжемо́ или ра́ди своея́ ви́годи, или на у́падъ други́хъ.

ВИБОРНИЙ.

Воно́ такъ, коне́чне: всі лю́де грі́шні; одна́кожъ...

ВО́ЗНИЙ.

Що́ одна́кожъ? Всі грі́шні, та ище́ я́къ! И оди́нъ дру́гого такъ обма́нюеть, якъ того́ тре́ба! и якъ ні верти́, а вихо́дить кругова́ пору́ка. Слу́хай:

Вся́кому го́роду нравъ и права́;
Вся́ка иміеть свій умъ голова́.

Вся́кого при́хоті во́дять за нісъ;
Вся́кого ма́нить къ нажи́ві свій бісъ.

Левъ роздира́еть тамъ во́вка въ куски́;
Тутъ же вовкъ ца́па скубе́ за виски́;

Цапъ у горо́ді капу́сту псуе́:
Вся́кий зъ друго́го бере́ за своє́.

Вся́кий, хто ви́шче, то ни́зчого гне́;
Ду́жий безси́лного да̀вить и жме́.

Бідний бага́того пе́вний слуга́,
Ко́рчитця, гне́тця предъ нимъ, якъ дуга́.

Вся́къ, хто не ма́же, то ду́же скрипи́ть;
Хто не лука́вить, то зъ-за́ду сиди́ть.

Вся́кого ротъ дере́ ло́жка суха́.
Хто-жъ е́сть на сві́ті, щобъ бувъ безъ гріха́?

ВИ́БОРНИЙ.

Воно́ такъ! Тілько вели́кимъ грішникамъ ча́сто и да́ромъ прохо́дить, а мале́нькимъ грішникамъ тако́го завдаю́ть бе́шкету, що и на ста́рость бу́де въ памятку́! До́бре, па́не Во́зний! Я̄ васъ поважа́ю, и за́разъ иду́ до старбі Терпіли́хи. Бо̄гъ зна, до чо́го дійдетця....Мо́же, воно́ и до́бре бу́де, коли́ ва́ша до́ля щасли́ва.

во́зний *съ радости начинаетъ пѣть, а* ВИБОРНИЙ *подтягиваетъ за нимъ:*

Ой, до́ля людська́я—до́ля е́сть сліпа́я!
Ча́сто служить злимъ, негіднимъ и імъ помага́е.

Добрі терпля́ть ну́жду, по́-миру товчу́тця,
И все не въ ладъ імъ прихо́дить, за́ що ні
візьму́тця.

До ко́го жъ ласка́ва ся доля лука́ва,
Таки́й живе́ якъ сіръ въ ма́слі, спусти́вши
рука́ва.

Безъ ро́зуму лю́де въ світі живу́ть га́рно;
А зъ ро́зумомъ та въ недо́лі вікъ прохо́дить
ма́рно.

Ой, до́ле людська́я, чомъ ти не правди́ва,
Що до и́ншихъ ду́же гре́чна, а до насъ спеси́ва?

IV

Хата Терпілихи. Мать прядетъ, а дочь шьетъ.

ТЕРПІЛИ́ХА.

Ти изно́въ чого́сь суму́ешъ, Ната́лко! изно́въ щось тобі на ду́мку спа́ло?

НАТАЛКА.

Мині зъ ду́мки не йде на́ше безтала́ння.

ТЕРПІЛИ́ХА.

Що́ жъ роби́ти? Три ро́ки уже́, я́къ ми по убо́жеству своему продали́ дво́рикъ свій на Мазурі́вці,

покинули Полтаву, и перейшли сюди жити: покійний твій батько довівъ насъ до сёго.

НАТАЛКА.

И, мамо! Такъ ёму на роду написано, щобъ жити багатимъ до старости, а вмерти біднимъ; вінъ не виноватъ.

ТЕРПІЛИХА.

Лучче бъ була я вмерла, — не терпіла бъ такоі біди, а більше черезъ твою непокірность.

НАТАЛКА, *оставя работу*.

Черезъ мою непокірность ви біду терпите, мамо?

ТЕРПІЛИХА.

А якъ-же? Скілько хорошихъ людей сваталось за тебе, розумнихъ, заживточнихъ и чеснихъ, а ти всімъ одказала, — скажи, въ яку надію?

НАТАЛКА.

Въ надію на Бога. Лучче посідію дівкою, якъ піду заміжъ за такихъ женихівъ, які на мині свагались. Уже нічого сказати, хороші люде!

ТЕРПІЛИХА.

А чому й ні? Дякъ Тахтаулівський чомъ не чолс-

вікъ? Вінъ письме́нний, розу́мний и не безъ копійки. А волосни́й пи́сарь и підканцеляри́стъ Скоробре́шенко, чому́ не люде? Кого́ жъ ти ду́маешъ діжда́тись — мо́же, па́на яко́го, або́ губе́рського панича́? Лу́чче бъ всёго, якъ-би́ ви́йшла за дяка́, — ма́ла бъ вічний хлібъ; була́ бъ пе́рше дячи́хою, а по́слі и попаде́ю.

НАТАЛКА.

Хочъ-би́ и протопо́пшею, то Богъ зъ нимъ! Неха́й вони́ бу́дуть розу́мні, бага́ті, и письме́ннійші одъ на́шого Во́зного; та коли́ се́рце моє́ не лежи́ть до іхъ, и коли́ вони́ мині осору́жні....Та и всі письме́нні, — неха́й вони́ собі тя́млятця!

ТЕРПІЛИ́ХА.

Зна́ю, чомъ тобі всі не любязні: Петро́ навя́зъ тобі въ зу́би. Дурни́ця все те, що ти ду́маешъ: чоти́рі го́ди уже́ объ німъ ні слу́ху нема́, ні послуша́ния.

НАТАЛКА.

Такъ що́ жъ? Адже́ жъ и вінъ объ насъ нічо́го не чу́е, та ми живемо́; то й вінъ живъ, и та́къ-же памяту́е объ насъ, та боітця верну́тись.

ТЕРПІЛИ́ХА.

Ти не забу́ла, якъ покійний твій ба́тько напо-

слідокъ не злюбивъ Петра́, и умира́ючи, не давъ свого́ благослове́нія на тво́е зъ нимъ заму́жество; такъ и мого́ ніко́ли не бу́де.

НАТАЛКА *подбѣгаетъ къ матери, схватываетъ ея руку и поетъ:*

Ой, ма́ти, ма́ти! се́рце не вважа́е:
Кого́ разъ полю́бить, зъ тимъ и помира́е.
Лу́чче уме́рти, якъ зъ неми́лимъ жи́ти,
Со́хнуть зъ печа́ли, що-де́нь слёзи ли́ти.
Бідность и бага́тство е́сть то Бо́жа во́ля:
Зъ ми́лимъ іхъ діли́ти — щасли́вая до́ля.
Ой, хиба́ жъ я, ма́ти, не твоя́ дити́на?
Коли́ моя́ му́ка тобі бу́де ми́ла....
И до мо́го го́ря ти жа́лю не ма́ешъ—
Хто пришо́всь по се́рцю забу́ть заставля́ешъ.

О ма́мо, ма́мо! Не погуби́ дочки́ своє́і! *(Плачетъ.)*

ТЕРПІЛИ́ХА, *съ чувствомъ.*

Ната́лко, схамени́сь! Ти у ме́не одна́; ти кровъ моя́: чи захо́чу жъ я тебе́ погуби́ти? Убо́жество моє́ и ста́рість си́лують мене́ шви́дче за́міжъ тебе́ одда́ти.... Не пла́чъ! я тобі не во́рогъ. Пра́вда, Петро́ до́брий па́рубокъ, та де́ жъ вінъ? Неха́й же прійде, ве́рнетця до насъ. Вінъ не ле́жень, труді́щий; зъ нимъ обідні́ти до зли́днівъ не мо́жно... але́ що́ жъ!

Хто відае, мóже, де запропастúвся, а мóже и одружúвся де, мóже и забýвъ тебé! Тепéръ такъ бувáе, що однý ні-би-то любить, а про дрýгу дýмае.

НАТАЛКА.

Петрó не такúй: сéрце моé за ёго ручáетця, и вонó мині віщýе, що вінъ до насъ вéрнетця.... Якъ-бú вінъ знавъ, що ми тепéръ такі бідні, — о, зъ кінця́ світа прилетнýвъ би до насъ на пóмічъ!

ТЕРПІЛИХА.

Недýже довіря́й своéму сéрцю: сей віщýнъ чáсто обмáнюе. Придивúся, я́къ тепéръ рóбитця въ світі, та й о Петрі такъ дýмай.... А лýчче, якъ-бú ти булá мині покірна, и менé послýхала.

Чи я тобі, дóчко, добрá не желáю,
Колú когó зя́темъ собі вибірáю?

Ой, дóчко, дóчко! щó жъ мині начáти,
Дé жъ любязнóго зя́тя достáти?

Петрó десь блукáе; мóже, оженúвся,—
Мóже, за тоббю не дóвго журúвся.

Ой, дóчко....

По стáрости моій живý черезъ сúлу,—
Не діждáвшись Петрá, підý и въ могúлу.

Ой, дóчко....

Тебе́ жъ безъ прію́ту, молоду́ дити́ну,
На кого́ оста́влю бідну сироти́ну.

Ой, до́чко, до́чко! що́ жъ мині нача́ти?
Де́ жъ любязно́го зятя́ доста́ти?

Ти на те веде́шъ, щобъ я не діжда́ла ба́чити тебе́ за́мужемъ, щобъ чере́зъ твое́ упря́мство не дожила́ я віку: бідность, слёзи и перебо́ри твоі поло́жять мене́ въ домови́ну. *(Плачетъ.)*

НАТАЛКА.

Не пла́чте, ма́мо! Я покоря́юсь ва́шій во́лі и для васъ за пе́рвого жениха́, вамъ уго́дного, піду́ за́ міжъ; перенесу́ свое́ го́ре, забу́ду Петра́, и не бу́ду ніко́ли пла́кати....

ТЕРПІЛИ́ХА.

Ната́лко, до́чко моя́! Ти все для ме́не на світі! Прошу́ тебе́: ви́кинь Петра́ зъ голови́, и ти бу́дешъ щасли́вою.... Але́ хтось мелькну́въ ми́мо вікна́.... Чи не йде хто до насъ?... *(Уходитъ.)*

VI

НАТАЛКА *одна.*

Тру́дно, ма́мо, ви́кинути Петра́ изъ голови́, а ще́ труднійше изъ се́рця. Та що́ роби́ть!... Дала́ сло́во за пе́рвого ви́йти за́міжъ: для поко́ю ма́-

тери тре́ба все перенести́.... Скріплю́ се́рце своє́, перестáну журитись, осушу́ слёзи свої, — и бу́ду весе́ла. Женихи́, яки́мъ я одказа́ла, въ дру́гий разъ не привя́жутця; Во́зному такъ одрізала, що му́сить одчепи́тьця; більше, здає́тця, нема́ напримі́ті.... А тамъ — охъ!... Се́рце моє́ чого́сь щемі́ть.... *(Примѣтя, что кто-то приближается къ двери садится за работу.)*

VI.

Входитъ Выборний, а за нимъ Терпілиха.

ВИ́БОРНИЙ.

Помога́й-бі, Ната́лко! Якъ ся ма́ешъ, якъ пожива́ешъ?

НАТАЛКА.

Отъ, живемо́ и ма́емося, якъ горо́хъ при доро́зі: хто не схо́че, той не вскубне́.

ТЕРПІЛИХА.

На насъ біднихъ и безпомо́щнихъ, якъ на те похи́ле де́рево, и ко́зи ска́чуть.

ВИ́БОРНИЙ.

Хто жъ тобі винова́тъ, стара́? Якъ-би́ оддала́ дочку́ за́міжъ, то и ма́ла бъ, хто васъ обороня́въ би.

ТЕРПІЛИХА.

Я сёго тілько й хо́чу; такъ що́ жъ....

ВИ́БОРНИЙ.

А що́ такée? Мо́же, женихівъ нема́, або́ що? А мо́же, Наталка?...

ТЕРПІЛИ́ХА.

То́-бо-то й го́ре. Скілько ні трапля́лось — и хоро́ші людці — такъ: »Не хо́чу, та й не хо́чу!«

ВИ́БОРНИЙ.

Ди́вно мині та чу́дно, що Ната́лка такъ гово́рить: я нікóли бъ одъ ії ро́зуму сёго́ не ждавъ.

НАТАЛКА.

Та́къ-то вамъ здаéтця; а ніхто́ не віда, хто якъ обіда.

ТЕРПІЛИ́ХА.

Отта́къ все вона́ — приговóрками та одговóрками и вивертáетця; а до то́го, якъ и́ще прида́сть о́хання та слізъ, то я й ру́ки опущу́.

ВИ́БОРНИЙ.

Часъ би, Ната́лко, взя́тись за ро́зумъ: ти ужé

дівка, не дитя́. Кого́ жъ ти дожида́есся? Чи не изъ го́рода ти таку́ при́мху принесла́ зъ собо́ю? О, тамъ панночки́ ду́же собо́ю чва́нятьця, и вереду́ють жениха́ми: той нега́рний, той небага́тий, той не метки́й, дру́гий ду́же сми́рний, и́нший ду́же би́стрий, той кирпа́тий, той носа́тий, та чомъ не вое́нний, та коли́ и вое́нний, то щобъ гуса́ринъ; а одъ тако́го перебо́ру доси́дятьця до то́го, що опісля́ и на іхъ ніхто́ не гля́не.

НАТАЛКА.

Не рівня́йте мене́, па́не Ви́борний, зъ городя́нками: я не вереду́ю, и не перебіра́ю жениха́ми. Ви зна́ете, хто за мене́ сва́тався. Чи уже́ жъ ви хо́чете спхну́ти мене́ зъ мо́сту та въ во́ду?

ВИ́БОРНИЙ.

Пра́вда, за́міжъ ви́йти — не дощову́ годи́ну пересі́діти; але́ мині здае́тця, якъ-би́ чоловікъ наде́жний тра́пився, то бъ не тре́ба ні для се́бе, ні для ма́тери ёму́ одка́зовати: ви лю́де небага́ті.

ТЕРПІЛИ́ХА.

Небага́ті! Та така́ бідность, таке́ убо́жество, що я не зна́ю, якъ да́льше и на сві́ті жи́ти!

НАТАЛКА.

Ма́мо! Богъ насъ не оста́вить: е́сть и бідні́йші одъ насъ, а живу́ть же....

ТЕРПІЛИХА.

Запе́вне, що живу́ть; але́ яка́ жизнь іхъ!

НАТАЛКА.

Хто живе́ че́сно и году́етця труда́ми своіми, тому́ и кусо́къ черство́го хліба смачні́йшій одъ мякóі бу́лки, непра́вдою нажи́тоі.

ТЕРПІЛИХА.

Говори́, говори́! а на ста́рості гірко терпіти ну́жду и во всёму недоста́токъ.... *(Къ Выборному)*. Хочъ и не годи́тця своéі дочки́ вихваля́ти, та скажу́ вамъ, що вона́ до́бра у ме́не дити́на: вона́ обіща́ла, для мого́ поко́ю, за пе́рвого жениха́, аби́ бъ до́брий, ви́йдти за́міжъ.

ВИ́БОРНИЙ.

Объ ро́зуму и до́брому се́рцю Ната́лки нічого говори́ти,—всі матері приміромъ ста́влять ії своімъ до́чкамъ; тілько—нігде пра́вди діти—безъ прида́ного, хочъ будь вона́ мудрійша отъ царя́ Соломо́на, а кра́ща одъ прекра́сного Іо́сифа, то мо́же уме́рти сідо́ю па́нною.

ТЕРПІЛИХА.

Ната́лко! чу́ешъ, що гово́рять? Жалій по́слі на се́бе, а не на дру́гого кого́.

НАТАЛКА *вздыхаетъ.*

Я й такъ терплю го́ре.

ВИ́БОРНИЙ.

Та мо́жно ва́шому го́рю и пособи́ти.... *(Лукаво.)* У ме́не е́сть на приміті чоловя́га — и пова́жний, и бага́тий, и Ната́лку ду́же собі уподо́бавъ.

НАТАЛКА, *въ сторону.*

Отъ и біда́ мині!

ТЕРПІЛИ́ХА.

Жарту́ете, па́не Ви́борний.

ВИ́БОРНИЙ.

Безъ жа́ртівъ, зна́ю га́рного жениха́ для Ната́лки; а коли́ пра́вду сказа́ти, то я и прійшо́въ за ёго поговори́ти зъ ва́ми, па́ні Терпіли́хо.

НАТАЛКА, *съ нетерпѣніемъ.*

А хто́ таки́й той жени́хъ?

ВИ́БОРНИЙ.

Нашъ Во́зний, Тетерьвако́вськи́й. Ви ёго́ зна́ете?... Чи́мъ же не чоловікъ?

НАТАЛКА.

Во́зний? Чи вінъ же мині рівня? Ви глумите́ся надо мно́ю, па́не Ви́борний.

ТЕРПІЛИ́ХА.

Я такъ привикла къ своéму безталáнню, що боюся й вірити, щобъ булá сёму́ прáвда.

ВИ́БОРНИЙ.

Зъ якóго жъ пóбиту мині васъ обмáнювати? Вóзний Натáлку полюбивъ, и хóче на ій женитись: щó жъ тутъ за диво? Ну, скажіть же хутéнько, я́къ ви ду́маете?

ТЕРПІЛИ́ХА.

Я душéю рáда такóму зя́теві.

ВИ́БОРНИЙ.

А ти, Натáлко?

НАТАЛКО.

Бóга бійтесь, пáне Ви́борний! Мині стрáшно и поду́мати, щобъ такий пáнъ письмéнний, розу́мний и повáжний хотівъ на мині женитись.... Скажіте мині пéрше, для чóго люде жéнятьця?

ВИ́БОРНИЙ.

Для чóго? — Для тóго.... А ти бу́цімъ и не знáешъ!

НАТАЛКА.

Мині здаéтця, для тóго, щобъ завести́ хазя́й-

ство и семе́йство, жи́ти люблязно́ и дру́жно, бу́ти вірними до сме́рти и помага́ти одно́ другóму; а панъ, кото́рий же́нитця на про́стій дівці, чи бу́де ій щи́римъ дру́гомъ до сме́рти? Ёму́ въ голові и бу́де все роітись, що вінъ ії ви́ручивъ изъ бідности, ви́вівъ въ лю́де, и що вона́ ёму́ не рівня. Бу́де на не́і диви́тись зъ презиі́рствомъ и обхо́дитись зъ непова́гою, — и у па́на така́ жінка бу́де гірше на́ймички... бу́де крепа́чкою.

ТЕРПІЛИ́ХА.

Отта́къ вона́ вся́кий разъ и занесе́, та й справля́йся зъ не́ю. Коли́ на те пішло́, то я скажу́: якъ-би́ не годо́ванець нашъ Петро́, то й Ната́лка була́ бъ якъ шовко́ва.

ВИ́БОРНИЙ.

Петро́? Де́ жъ вінъ? А скілько ро́ківъ, якъ вінъ пропада́?...

ТЕРПІЛИ́ХА.

Уже́ ро́ківъ тро́хи не зъ чоти́рі.

ВИ́БОРНИЙ.

И Ната́лка такъ обезглу́зділа, що лю́бить запропасти́вшогось Петра́! И Ната́лка, ка́жешъ ти, до́бра дити́на, коли́ ба́чить рідну свою́ ма́тіръ при ста́рости, въ убо́жестві, вся́кий часъ зъ запла́кан-

ними очима, и тужъ умирáючу одъ голóдноі смéрти, не зжáлитця надъ мáтіръю? А рáди когó? Рáди пройдúсвіта, лáнця, що, мóже, де въ острóзі сидúть, мóже, умéръ, абó въ москалі завербовáвся.

Терпілиха и Наталка плачутъ:

ВИБОРНИЙ.

Эй, Натáлко! не дрочúся!

ТЕРПІЛИХА.

Та пожалій рід ной
Мепé старóй бід ной,
Схаменúся!

НАТАЛКА.

Не плачъ, мáмо, не журúся!

ВИБОРНИЙ.

Забýдь Петрá лáнця,
Пройдóху, погáнця,
Покорúся!

ТЕРПІЛИХА.

Будь же, дóчко, мні послýшна!

НАТАЛКА.

Тобі покоряюсь,
На все соглашáюсь
Прямодýшно.

ВИБОРНИЙ, *а за нимъ* ТЕРПІЛИХА *и* НАТАЛКА:

Де згода въ семействі, де миръ и тишина,
Щасливі тамъ люде, блаженна сторона:

Іхъ Богъ благословляеть,
Добро імъ посилаеть,
И зъ ними вікъ живеть.

ТЕРПІЛИХА.

Дочко моя! голубко моя! пригорнись до мого серця! Покірность твоя жизни и здоровъя мині придасть. За твою повагу и любовъ до мене Богъ тебе не оставить, мое дитятко!

НАТАЛКА.

Мамо, мамо! все для тебе стерплю, все для тебе зроблю, и коли мині Богъ поможе осушити твоі слёзи, то я найщасливійша буду на світі; тілько....

ВИБОРНИЙ.

А все таки »тілько«! Уже куди не кинь, то клинъ.... Викинь лишь дуръ зъ голови; ударъ лихомъ объ землю, — мовчи та дишъ!

ТЕРПІЛИХА.

Такъ, дочко моя! Коли тобі що и наверзетьця на умъ, то подумай, для кого и для чого виходишъ за Возного заміжъ.

НАТАЛКА.

Та́къ, я сказа́ла уже́, що все для те́бе зроблю́, тілько щобъ не спіши́ли зъ весіллямъ.

ВИ́БОРНИЙ.

А на́ що жъ и одкла́довати въ до́вгій я́щикъ; адже́ ми не су́дді.

ТЕРПІЛИ́ХА.

Та тре́ба жъ таки́ прибра́тьця къ весіллю: хочъ рушники́ и е́сть гото́ві, такъ ище́ де́-чого тре́ба.

ВИ́БОРНИЙ.

Аби́ рушники́ були́; а за прибо́ри на весілля не турбу́йтесь: нашъ Во́зний чоловікъ — не взявъ ёго́ катъ — на свій коштъ таке́ бунда́чне весілля уджиgне́, що ну! — Послу́хайте жъ сюди́: сёго́дня зро́бимо сва́тання, и ви подава́йте рушники́; а тамъ уже́ умо́витеся собі зъ па́номъ женихо́мъ и за весілля. Проща́йте!—Гляди́ жъ, Ната́лко, не зге́дзайся, якъ старости́ прійдуть! памяту́й, що ти обіща́ла ма́тері. Проща́йте, проща́йте!

ТЕРПІЛИ́ХА.

Проща́йте, па́не Ви́борний! Спасе́ть васъ Богъ за ва́шу прия́знь. *(Уходитъ вмѣстѣ съ Выборнымъ.)*

VII

НАТАЛКА *одна.*

Не минýла менé лихá годинá! Вóзний гірше ре-
цяхá причепи́вся. А здаéтця, що Макогóненко до
всеі біди́ привідця.... Бóже милосéрдний! щó зо мнóю
бýде? Стрáшно и подýмати, я́къ зъ неми́лимъ чо-
ловікомъ ввесь вікъ жи́ти! я́къ нéлюба миловáти,
я́къ осорýжного люби́ти! Куди́ мині дівáтись? Дé
пóмочи шукáти? Когó проси́ти?... Гóре мині!...
Дóбрі люде, поможіть мині, пожалійте менé!... А я
одъ всёгó сéрця жалію объ дівкáхъ, які въ такій
біді, якъ я́ тепéръ.... *(Становится на колѣни и поднимаетъ руки вверхъ.)* Бóже! коли́
ужé вóля твоя́ éсть, щобъ я булá за Вóзнимъ, то
ви́жени любóвъ до Петрá изъ могó сéрця, и на-
верни́ дýшу мою до Вóзного! Безъ сёго чýда я про-
падý на віки.... *(Встаетъ и поетъ.)*

Чогó жъ водá коломýтна? Чи не фи́ля зби́ла,
Чогó жъ и я смутнá тепéръ? чи не мáти би́ла?
Менé жъ мáти та не би́ла, сами́ слёзи ллю́тця:
Одъ ми́лого людéй немá, одъ нéлюба шлю́тця.
Прійди́, ми́лий, подиви́ся — яку́ терплю́ муку!
Ти хочъ въ сéрці, та одъ тéбе берýть мою
рýку.
Спіши́, ми́лий! Спаси́ менé одъ лютóй напáсти!
За нéлюбомъ коли́ бýду, то мýшу пропáсти.

ДѢЙСТВІЕ ВТОРОЕ.

Прежняя улица къ рѣкѣ, въ селѣ у Ворскла.

I

МИКО́ЛА, *одинъ.*

Оди́нъ собі живу́ на сві́ті, якъ били́нка на по́лі! Сирота́, безъ ро́ду, безъ пле́мени, безъ талану́ и безъ пріюту. Що́ роби́ть — и самъ не зна́ю. Бувъ у го́роді, шука́въ мі́ста, — але́ скрізь опізни́всь. *(Думаетъ.)* Одва́жусь у пе́кло на три дні! Піду́ на Тама́нь, приста́ну до Чорномо́рцівъ. Хочъ изъ ме́не и не показни́й коза́къ бу́де, та е́сть же и негі́днійші відъ ме́не.... Люблю́ я козаківъ за іхъ оби́чай: вони́ коли́ не пъють, то люде́й бъють, а все не гуля́ють.... Заспіва́ю лише́нь пісню іхъ, що мене́ стари́й Запоро́жець Сторчогля́дъ ви́вчивъ....

Го́мінъ, го́мінъ, го́мінъ по дібро́ві,
Тума́нъ по́ле покрива́е;

Ма́ти си́на, мати́ си́на,—
Ма́ти си́на проганя́е:

»Иди́, си́ну, иди́, си́ну,—
Иди́, си́ну, прічъ відъ ме́не!

»Неха́й тебе́, неха́й тебе́,—
Неха́й тебе́ Орда́ візьме!«

—»Мене́, ма́ти, мене́, ма́ти,—
Мене́, ма́ти, Орда́ зна́е.

»Въ чи́стімъ по́лі, въ чи́стімъ по́лі,—
Въ чи́стімъ по́лі объізжа́е.«

—»Иди́, си́ну, иди́, си́ну,—
Иди́, си́ну, прічъ відъ ме́не!

»Неха́й тебе́, неха́й тебе́,—
Неха́й тебе́ Ту́рчинъ візьме!«

—»Мене́, ма́ти, мене́, ма́ти,—
Мене́, ма́ти, Ту́рчинъ зна́е:

»Сріблóмъ-злóтомъ, сріблóмъ-злóтомъ,—
Сріблóмъ-злóтомъ наділя́е.«

—»Иди́, си́ну, иди́ си́ну,—
Иди́, си́ну, прічъ відъ ме́не!

»Неха́й тебе́, неха́й тебе́,—
Неха́й тебе́ Ляхи́ візьмуть!«

—»Мене́, ма́ти, мене́, ма́ти,—
Мене́, ма́ти, Ляхи́, зна́ють:

»Ме́домъ-винóмъ, ме́домъ-винóмъ,—
Ме́домъ-винóмъ напова́ють.«

—»Иди́, си́ну, иди́, си́ну,—
Иди́, си́ну, прічъ відъ ме́не!

»Неха́й тебе́, неха́й тебе́,—
Неха́й тебе́ Моска́ль візьме!«

—»Мене́, ма́ти, мене́ ма́ти,—
Мене́, ма́ти, Моска́ль зна́е:

»Жить до се́бе, жить до се́бе —
Давно́ уже́ підмовля́е....«

Такъ и я зъ Чорномо́рцями бу́ду тете́рю істи, горілку пи́ти, лю́льку кури́ти и Черке́съ би́ти. Тілько тамъ тре́ба утаіти, що я письме́нний: у нихъ, ка́жуть, изъ ро́зумомъ не тре́ба висо́вуватись. Та се невели́ка шту́ка: и ду́рнемъ не тру́дно прики́нутись.

II

ПЕТРО́ *выходитъ, и не видя Миколы, поетъ:*

Со́нце низе́нько,
Ве́черъ близе́нько —
Спішу́ до те́бе,
Лечу́ до те́бе,
Моє́ серде́нько!

Ти обіща́лась
Мене́ вікъ люби́ти
Ні зъ кимъ не зна́тьця,

И всіхъ цура́тьця,
А для ме́не жи́ти.

Серде́нько моє́!
Коли́сь ми двóе
Люби́лись вірно,
Че́сно, примірно,
И жили́ въ покóі.

Ой, якъ я прійду́,
Тебе́ не заста́ну,—
Згорну́ я ру́ченьки,
Згорну́ я білиі,
Та й нежи́въ ста́ну....

МИКÓЛА, *въ сторону.*

Се не изъ на́шого села́ и вóвся мині незнакóмий.

ПЕТРÓ, *тихо.*

Яке́ се селó? Вонó мині не въ приміту.

МИКÓЛА, *подходя къ Петру.*

Здорóвъ, па́не бра́те! Ти, здае́тця, не туте́шній.

ПЕТРÓ.

Ні, па́не бра́те.

МИКÓЛА.

Відкіля́ жъ ти?

ПЕТРÓ.

Я?... *(Съ улыбкою.)* Не зна́ю, я́къ-би тобі и сказа́ти. Відкіля́ хóчешъ....

МИКО́ЛА.

Та вже жъ ти не забу́въ хочъ того́ міста, де роди́вся?

ПЕТРО́.

О, запе́вне не забу́въ, бо и во́вся не зна́ю.

МИКО́ЛА.

Та що́ жъ ти за чоловікъ?

ПЕТРО́.

Якъ ба́чишъ,—бурла́ка на світі.... Тиня́юся одъ села́ до села́, а тепе́ръ иду́ въ Полта́ву.

МИКО́ЛА.

Мо́же, у те́бе ро́дичи е́сть въ Полта́ві, або́ знако́мі?

ПЕТРО́.

Нема́ у ме́не ні ро́дичівъ, ні знако́михъ. Які бу́дуть знако́мі, або́ ро́дичи у сироти́?

МИКО́ЛА.

Такъ ти, бачу́, таки́й, якъ и я́ — безприю́тний.

ПЕТРО́.

Нема́ у ме́не ні кола́, ні двора́: ввесь тутъ.

МИКО́ЛА.

О, бра́тіку! *(беретъ Петра за руку)* зна́ю я до́бре, якъ тя́жко бу́ти сирото́ю и не ма́ти містечка, де́ бъ го́лову приклони́ти.

ПЕТРО́.

Пра́вда твоя́, бра́те; та я, благодаре́ніе Бо́гу, до сёго ча́су прожи́въ такъ на сві́ті, що ніхто́ ні чимъ не ура́зить. Не зна́ю, чи моя́ одина́кова до́ля зъ тобо́ю, чи одъ то́го, що й ти че́сний па́рубокъ, се́рце моє́ до те́бе склоня́етця, якъ до рідного бра́та.... Будь моімъ прия́телемъ!...

III

Возный и Выборный выходятъ изъ хаты Терпілихи. У Возного рука перевязана шолковымъ платкомъ; а у Выборного черезъ плечо виситъ старостинскій рушникъ. Микола и Петро отходятъ въ сторону. Возный прохаживается съ самодовольнымъ лицемъ.

ВИ́БОРНИЙ *останавливается у двери, и громко говоритъ въ дверь.*

Та ну́ бо, Бори́се, иди́ зъ на́ми! Мині до те́бе діло е́сть....

ТЕРПІЛИХА.

Дайте ёму покій, пане Виборний! Нехай трохи прочумаетця.

ВИБОРНИЙ.

Та на дворі швидче провітритця.

ТЕРПІЛИХА.

Въ хаті лучче: тутъ ніхто не побачить, и не осудить.

ВИБОРНИЙ.

За всі голови! *(Отходитъ къ двери.)* Не стидно, хочъ и на сватанні! И черезъ край смикнувъ окаянноі варенухи.... *(Увидя Миколу.)* Миколо! що ти тутъ робишъ? Давно вернувся изъ города?

ВОЗНИЙ.

Не обрітаетця ли въ городі новинокъ какихъ куръёзнихъ?

ВИБОРНИЙ.

Аджé ти бувъ на базарі,—що тамъ чути?

МИКОЛА.

Не чувъ, далебі, нічого. Та въ городі теперъ не до новинокъ: тамъ такъ улиці застроюють но-

вими дома́ми, та кри́шки кра́сять, та яки́сь пішо-хо́ди ро́блять, щобъ въ гря́зь до́бре, бачъ, ходи́ти було́ пішки, що ажъ диви́тись ми́ло. Да вже жъ и го́родъ бу́де, — мовъ макъ цвіте́! Якъ-би́ покійні Шве́ди, що зги́нули підъ Полта́вою, повстава́ли, то бъ тепе́ръ и не пізна́ли Полта́ви.

ВО́ЗНИЙ.

По кра́йній мірі — те́е то я́къ ёго́ — чи не чу́ти чого́ объ оби́дахъ, спо́рахъ и грабежа́хъ, и — те́е-то я́къ ёго́ — о жа́лобахъ и по́звахъ?

ВИ́БОРНИЙ.

Та що́ ёго́ пита́ти: вінъ по го́роду гавъ лови́въ та витришки́ продава́въ.... *(Къ Миколѣ.)* Чо́мъ ти, ёло́пе, не кла́няесся па́ну Во́зному, та не поздоро́вишъ ёго́? Адже́ ба́чишъ, вінъ заручи́вся.

МИКО́ЛА.

Поздоровля́ю васъ, добро́дію?... А зъ ки́мъ же Богъ привівъ?

ВО́ЗНИЙ.

Зъ найкра́щею зо всёго́ села́ и всіхъ прикосно-ве́нниихъ око́лиць діви́цею.

ВИ́БОРНИЙ.

Не ска́жемо: неха́й корти́ть. *(Отходя.)* А се що́ за па́рубокъ?

МИКО́ЛА.

Се мій знако́мий. Иде́ изъ Коломака́ въ Полта́ву на заробітокъ.

ВО́ЗНИЙ.

Хиба́ ра́зві—те́е-то я́къ ёго́ — изъ Коломака́ черезъ на́ше село́ доро́га въ го́родъ?

ПЕТРО́.

Я наро́чно прійшо́въ сюди зъ нимъ поба́читись.

Возный и Выборный уходятъ.

IV

ПЕТРО́.

Се старши́й въ ва́шімъ селі?

МИКО́ЛА.

Яки́й чортъ! Вінъ живе́ тілько тутъ. Бачъ, Во́зний,— такъ и бунд́ячитця, що пома́зався па́номъ. Юри́ста завзя́тий и хапу́нъ таки́й, що и зъ рідного ба́тька злу́пить!

ПЕТРО́.

А той, дру́гий?

МИКО́ЛА.

То Ви́борний Макого́ненко, — чоловічокъ и до́б-

рий бувъ би, такъ біда́,—хи́трий якъ лиси́ця, и на всі сто́рони мота́етця: де ні посіе, тамъ и уро́дитця. И уже́ де и чортъ не змо́же, то пошли́ Макого́ненка, за́разъ дока́же.

ПЕТРО́.

Такъ вінъ шту́ка! Кого́ жъ вони́ ви́сватали?

МИКО́ЛА.

Я дога́дуюсь. Тутъ живе́ одна́ бідна вдова́ зъ дочко́ю; то, ма́буть, на Ната́льці Во́зний засва́тався, бо до не́і бага́то женихівъ залиця́лись.

ПЕТРО́.

На Ната́льці!... Та Ната́лка жъ не одна́ на сві́ті.... Такъ, ви́дно, Ната́лка бага́та, хоро́ша и розу́мна.

МИКО́ЛА.

Пра́вда, хоро́ша и розу́мна, а до то́го и до́бра; тілько не бага́та; вони́ неда́вно тутъ посели́лись, и ду́же бідно живу́ть. Я дале́кий іхъ ро́дичъ, и зна́ю іхъ бідне пожива́ння.

ПЕТРО́.

Де́ жъ вони́ пе́рше жили́?

МИКО́ЛА.

Въ Полта́ві.

ПЕТРО́, *съ ужасомъ.*

Въ Полта́ві?...

МИКО́ЛА.

Чого́ жъ ти́ не своімъ го́лосомъ кри́кнувъ?

ПЕТРО́.

Мико́ло! бра́тіку мій рідний! Скажи́ по пра́вді: чи давно́ уже́ Ната́лка зъ ма́тіръю тутъ живу́ть, и я́къ вони́ прозива́ютця?

МИКО́ЛА.

Якъ тутъ вони́ живу́ть.... *(говоритъ протяжно, какъ будто въ умѣ расчитываетъ время)*.... четве́ртий уже́ годъ. Вони́ оста́вили Полта́ву за́разъ по сме́рти Ната́льчиного ба́тька.

ПЕТРО́ *вскрикиваетъ.*

Такъ вінъ уме́ръ!

МИКО́ЛА.

Що́ зъ тобо́ю ро́битця?

ПЕТРО́.

Нічо́го, нічо́го. Скажи́, будь ла́скавъ, я́къ вони́ прозива́ютця?

МИКО́ЛА.

Стара́ прозива́етця Терпіли́ха Горпи́на, а дочка́ Ната́лка.

Петро всплескиваетъ руками, закрываетъ ими лице, опускаетъ голову, и стоитъ неподвижно.

МИКО́ЛА *бьетъ себя по лбу, и дѣлаетъ знакъ какъ будто что-то отгадалъ.*

Я не зна́ю, хто́ ти, и тепе́ръ не пита́юся; тілько послу́хай:

Вітеръ віе горо́ю.
Любивсь Петру́сь зо мно́ю.
Ой, ли́хо—не Петру́сь!
Лице́ біле, чо́рний усъ.

Полюби́ла Петруся́,
Та сказа́ти боюся.
Ой, ли́хо...

А за то́го Петруся́
Би́ла мене́ мату́ся.
Ой, ли́хо....

Де́ жъ блука́е мій Петру́сь,
Що и до́сі не верну́всь?
Ой, ли́хо....

Я хочъ дівка молода́,
Та вже зна́ю, що́ біда́.
Ой, ли́хо—не Петру́сь!
Лице́ біле, чо́рний усъ.

А що́? мо́же, не одгада́въ? *(Обнимаетъ Петра.)*

ПЕТРО́.

Такъ! угада́въ. Я—той нещасний Петро́, яко́му Ната́лка приспівувала сю пісьню, яко́го вона́ люби́ла, и обіща́ла до сме́рти не забу́ти; а тепе́ръ....

МИКО́ЛА.

Що́ жъ тепе́ръ? Ище́ ми нічо́го не зна́емо. Мо́же, и не ії засва́тали.

ПЕТРО́.

Та се́рце моє́ заміра́е. Чу́е для се́бе вели́кого го́ря. Бра́тіку Мико́ло! Ти говори́въ мині, що ти іхъ ро́дичъ: чи не мо́жна тобі довідатьця про сва́тання Ната́лки? Неха́й бу́ду зна́ти свою́ до́лю.

МИКО́ЛА.

Чо́мъ же не мо́жна? Коли́ хо́чешъ, я за́разъ піду́, и все розвідаю. Та скажи́ мині, чи говори́ти На́та́льці що ти ту́тъ?

ПЕТРО́.

Коли́ вона́ свобо́дна, то скажи́ за ме́не; а коли́ зару́чена, то лу́чче, не говори́. Неха́й бу́ду оди́нъ горюва́ти и со́хнути зъ печа́ли. На́ що ій спомина́ти про того́, що такъ ле́гко забу́ла!

МИКО́ЛА.

Стережи́сь, Пе́тре, наріка́ти на Ната́лку. Скілько

я знáю ії, то вонá не одъ тóго идé за Вóзного, що тебé забýла.... Підождú жъ менé тутъ. *(Уходитъ къ Терпілихѣ.)*

V

ПЕТРÓ, *одинъ.*

Чотúрі гóди ужé, якъ розлучúли менé зъ Натáлкою. Я бідний бувъ тоді и любúвъ Натáлку безъ всякоі надії. Тепéръ, нажúвши крівáвимъ пóтомъ копійку, поспішáвъ, щобъ багáтому Терпілові показáтись гóднимъ ёгó дочкú; а вмісто багáтого бáтька найшóвъ мáтіръ и дочкý въ бідности и безъ пóмощи.... Все, здаéтця, близило менé до щáстя,—и якъ на тé, трéба жъ опізнúтись однúмъ днемъ, щобъ горювáти всю жизнь! Когó безталáння нападé, томý немá ні въ чімъ удáчи. Прáвду въ тій пісні скáзано, що сусідові все удаéтця, всі ёгó люблять, всі до ёго лúпнуть, а дрýгому всé якъ одрізано....

У сусіда хáта біла,
У сусіда жінка мúла;
А у мéне ні хатúнки,
Немá щáстя, немá жінки.

За сусідомъ молодúці,
За сусідомъ и вдовúці,
И дівчáта поглядáють,—
Всі сусіда полюбляють.

Сусідъ ра́ньше мене́ сіе,—
У сусіда зеленіе;
А у ме́не не ора́но
И нічо́го не сіяно.

Всі сусіда вихваля́ють,
Всі сусіда поважа́ють;
А я ма́рно часи́ тра́чу—
Оди́нъ въ світі тілько пла́чу.

VI

ВИ́БОРНИ́Й *вышелъ между тѣмъ на улицу, слушалъ, и потомъ, подходя къ Петру, говоритъ.*

Ти́, небо́же, и співа́ка до́бри́й.

ПЕТРО́.

Не такъ щобъ ду́же; отъ аби́-то....

ВИ́БОРНИ́Й.

Скажи́ жъ мині, відкіля́ ти иде́шъ, куда́, и що́ ти за чоловікъ?

ПЕТРО́.

Я собі бурла́ка. Шука́ю робо́ти по всіхъ усю́-а́хъ, и тепе́ръ иду́ въ Полта́ву.

ВИ́БОРНИ́Й.

Де́ жъ ти́ бува́въ, що́ ти вида́въ и що́ чува́въ?

ПЕТРО́.

До́вго бу́де все роска́зувати. Бувъ я и у мо́ря, бувъ и на Дону́, бувъ и на ли́ніі, захо́дивъ и въ Ха́рьківъ.

ВИ́БОРНИЙ.

И въ Ха́рькові бувъ? Ле́пський-то десь го́родъ?

ПЕТРО́.

Га́рний го́родъ. Тамъ всёго до́брого е́сть; я и въ теа́трі бувъ.

ВИ́БОРНИЙ.

Де́? въ теа́трі? А що́ се таке́е теа́тръ?—го́родъ, чи місте́чко?

ПЕТРО́.

Ні, се не го́родъ и не місте́чко, а въ го́роді ви́строенни́й вели́кий буди́нокъ. Туди́ въ-ве́чері зъізжа́ютця пани́, и захо́дятця вся́кі лю́де, хто заплати́ти мо́же, и ди́влятця на куме́дію.

ВИ́БОРНИЙ.

На куме́дію! Ти́ жъ ба́чивъ, па́не бра́те, сю куме́дію, яка́ вона́?

ПЕТРО́

Я не разъ ба́чивъ. Се таке́ ди́во, якъ поба́чишъ разъ, то и въ-дру́ге захо́четця.

VII

вóзний, *подходя къ Выборному.*

Щó ти тутъ, стáросто мій, — тéе-то якъ ёгó — розглагóльствуешъ зъ пришéльцемъ?

ВИБОРНИЙ.

Та тутъ дúво, добрóдію. Сей парняга бувъ въ теáтрі, та бáчивъ и кумéдію, и зачáвъ бувъ мині роскáзовати, якá вонá; такъ отъ вú перебúли.

ВóЗНИЙ.

Кумéдія, сúрічь, лицедійство.... Продолжáй, *(Петру)* вáшець....

ПЕТРÓ.

На кумéдіі одні вихóдять, — поговóрять та й підуть; дрýгі вúйдуть, тé жъ рóблять; дé-коли підъ музúку співáють, сміютця, плáчуть, бъютця, стріляютця, вáлятця и умірáють.

ВИБОРНИЙ.

Такъ такá-то кумéдія? Есть же на що дивúтись, колú люде убивáютця до смерти!... Нехáй ій вся-чина!...

ВО́ЗНИЙ.

Вони́ не убива́ютця, и не умі́рають,—те́е-то я́къ ёго́ — настоя́ще; а тілько такъ удаю́ть иску́сно, и прикида́ютця ме́ртвими.... О, якъ-би́ спра́вді убива́лися, то бъ було́ за́-що гро́ши заплати́ти!

ВИ́БОРНИЙ.

Такъ се тілько гро́ши виду́рюють. Скажи́ жъ, бра́тіку, яке́ тобі лу́чче всіхъ полюби́лось, якъ ка́же панъ Во́зний, лицемірство?

ВО́ЗНИЙ.

Не лицемірство, а лицедійство.

ВИ́БОРНИЙ.

Ну, ну, лицедійство....

ПЕТРО́.

Мині полюби́лась на́ша Малороссійська куме́дія. Тамъ була́ Мару́ся, бувъ Климо́вський, Пруди́усъ Грицько́.

ВИ́БОРНИЙ.

Роскажи́ жъ мині, що́ вони́ роби́ли, що́ говори́ли.

ПЕТРО́.

Співа́ли Моско́вські пісні́ на нашъ го́лосъ; Кл

мо́вський танцёва́въ зъ Москале́мъ; а що говори́ли, то тру́дно розібра́ти, бо сю шту́ку написа́въ Моска́ль по-на́шому, и ду́же поперевертáвъ слова́.

ВИ́БОРНИЙ.

Моска́ль? Нічого жъ и говори́ти. Ма́буть, ве́льми нашко́дивъ, и наколоти́въ горо́ху зъ капу́стою.

ПЕТРО́.

Климо́вський бувъ письме́нний, компонова́въ пісьні, и бувъ ви́борний коза́къ, служи́въ въ полку́ па́на Кочубе́я на бата́ліі зъ Шве́дами, підъ на́шою Полта́вою.

ВО́ЗНИЙ.

Въ полку́ па́на Кочубе́я? Но въ сла́вниі Полта́вськиі времена́—те́е-то я́къ ёго́—Кочубе́й не бувъ полко́вникомъ, и по́лка не имівъ; и́бо и пострада́вшій одъ и́зверга Мазе́пи, за вірность къ государю́ и оте́честву, Васи́лий Леонтіеви́чъ Кочубе́й бувъ генера́льнимъ судде́ю, а не полко́вникомъ.

ВИ́БОРНИЙ.

Такъ се такъ, не во гнівъ сказа́ти, — бу́ки-бараба́нъ-ба́шта, шану́ючи Бо́га и васъ.

ВО́ЗНИЙ

Вели́кая непра́вда ви́ставлена предъ о́чи публи́ч-

ности. За сиé Малороссійская літóпись въ прáві припозвáть сочинúтеля пóзвомъ къ отвіту.

ПЕТРÓ.

Тамъ и 'Искру почúтують.

ВÓЗНИЙ.

'Искра, шýринъ Кочубéя, бувъ полкóвникомъ Полтáвськимъ, и пострадáвъ вмісті зъ Кочубéемъ мáло не за годъ до Полтáвськоі батáліі; то дýмать трéба, що и полкъ ёмý принадлежáлъ во врéмя сражéнія при Полтáві.

ПЕТРÓ.

Тамъ Прудúуса и пúсаря ёгó Грицькá дýже брúдко вúставлено, що ніби-то царськý казнý затаіли.

ВÓЗНИЙ.

О, се діло возмóжне, и за се сéрдиться не трéба. Въ семъі не безъ вúродка—тéе-то я́къ ёгó. Хибá éсть якá земля́ прáведними 'Іовами насéлена? Два плутú въ селі, и селý безчéстя не рóблять, а не тілько цілому крáеві.

ВИ́БОРНИЙ.

Оттó тілько не чепурнó, що Москáль взя́вся понáшому и про насъ писáти, не бáчивши зъ-рóду крáя, и не знáвши звичáівъ и повіръя нáшого... Колú не піпъ....

ВО́ЗНИЙ.

По́лно, дово́лно, го́ді, бу́де бала́кати. Тобі яке́ діло до чужо́го хи́сту́? Ходімъ лишъ до бу́дущеі моéі те́щи.

VIII

ПЕТРО́, *одинъ.*

Гірько мині слу́хати, що Терпіли́ху зове́ть дру́гий, а не я те́щею. Такъ Ната́лка не моя́,—Ната́лка, кото́ру я люби́въ більше всёго́ на світі, для кото́роі одва́жовавъ жизнь свою́ на всі біди, для кото́роі стогна́въ підъ тяжко́ю робо́тою, для кото́роі скита́вся на чужи́ні и зарóбленную копійку збива́въ до ку́пи, щобъ розбагатіти и назва́ти Ната́лку своéю вічно! И коли́ самъ Богъ благослови́въ моі труди́, Ната́лка тоді достаéтця друго́му!... О, зла́я до́ле! чомъ ти не така́я, якъ дру́гихъ?

Та йшовъ коза́кь зъ До́ну, та зъ До́ну до-до́му,
Та зъ До́ну до-до́му, та й сівъ надъ водо́ю.
Та й сівъ надъ водо́ю, проклина́е до́лю:
Ой, до́ле жъ моя́, до́ле, до́ле моя́ зла́я!
До́ле моя́ зла́я, чомъ ти не така́я,
Чомъ ти не така́я, якъ до́ля чужа́я?
Другимъ даéшъ ли́шне, менé жъ обижа́ешъ,
И що мині ми́ле, и те однима́ешъ!...

IX

МИКО́ЛА, *возвращается.*

ПЕТРО́.

А що́, Мико́ло? яка́ чу́тка?

МИКО́ЛА.

Не успівъ нічо́го и спита́ти. Лихи́й принісъ Во́зного зъ Ви́борнимъ. Та тобі бъ тре́ба притаітись де-не́будь: Ната́лка обіща́лась на-ча́съ сюди́ ви́йти.

ПЕТРО́.

'Якъ-же я уде́ржусь не показа́тись, коли́ поба́ч свою́ ми́лу!

МИКО́ЛА.

Я кликну́ тебе́, коли́ тре́ба бу́де.

X

Наталка выходитъ, Петро прячетс

НАТАЛКА, *выходя поспѣтн*

Що́ ти хотівъ сказа́ти мині, Мико́ло? Говори́ шви́че, бо за мно́ю за́разъ збігаютця.

МИКО́ЛА.

Нічо́го. Я хотівъ спита́ти тебе́, чи ти спра́вді посва́тана за Во́зного?

НАТАЛКА, *печально.*

Посва́тана. Щó жъ робити: не мо́жна більше сопротивля́тися ма́тері! Я и такъ скілько одви́лёвалася, и вся́кий разъ убива́ла ії своімъ одка́зомъ.

МИКО́ЛА.

Ну щó жъ! Во́зний — не взявъ ёго́ вра́гъ—зави́дний жени́хъ. Не бійсь, полю́битця; а мо́же, и полюби́всь уже́?

НАТАЛКА, *съ упрекомъ.*

Мико́ло, Мико́ло! не гріхъ тобі тепе́ръ надо мно́ю сміятись!... Чи мо́жна мині полюби́ти Во́зного, абó кого́ дру́гого, коли́ я люблю́ одного́ Петра́. О коли́бъ ти знавъ ёго́, пожалівъ би и мене́, й ёго́.

МИКО́ЛА.

Петра́?...

Що за то́го Петруся́
Би́ла мене́ мату́ся.

Ой, ли́хо не Петру́сь!
Лице́ біле, чо́рний усъ.

НАТАЛКА, *заплакавъ.*

Щó ти мині згадáвъ! Ти роздирáешъ моé сéрце.... О, я бідна!... *(Помолчавъ указываетъ на рѣку.)* Бáчишъ Вóрскло?... Абó тамъ, абó ні за кúмъ.

МИКÓЛА, *показывая въ ту сторону, гдѣ спрятался Петро.*

Бáчишъ ту стóрону: óтъ же и въ Вóрсклу не бýдешъ, и журúтись перестáнешъ.

НАТАЛКА.

Ти, мині здаéтця, побувáвши дóвго въ гóроді, ошалівъ и зовсімъ не тимъ ставъ, що бувъ.

МИКÓЛА.

Колú хóчешъ, то я такъ зроблю́, що и ти не та бýдешъ, що тепéръ.

НАТАЛКА.

Ти, чóртъ-зна-що верзéшъ. Підý лýчче до-дóму. *(Идетъ.)*

МИКÓЛА, *удерживая Наталку.*

Пóжди. Однó слóво вúслухай, та й одвяжúсь одъ мéне.

НАТАЛКА.

Говори́ жъ, щó такéе?

МИКÓЛА.

Хóчешъ бáчити Петрá?

НАТАЛКА.

Щó ти? перехристи́сь! Дé бъ то вінъ узя́вся?

МИКÓЛА.

Вінъ тутъ, та боітця показáтись тобі, за ти́мъ, що ти посвáтана за Вóзного.

НАТАЛКА.

Чогó жъ ёмý боя́тись? Намъ не гріхъ побáчитись: я ищé не вінчана.... Та ти обмáнюешъ!

МИКÓЛА.

Не обмáнюю,—приглядáйся.... Пéтре, яви́сь!

НАТАЛКА, *увидя Петра, вскрикиваетъ.*

Петрó!

ПЕТРÓ.

Натáлко!

(Обнимаютъ другъ друга.)

*

МИКО́ЛА.

Поблука́вши, мій Петру́сь,
До ме́не опя́ть верну́всь.

Ой, ли́хо — не Петру́сь!
Лице́ біле, чо́рний усъ.

ПЕТРО́.

Ната́лко! въ яки́й часъ тебе́ я стріча́ю!... Для то́го тілько поба́чились, щобъ на віки розлучи́тись.

НАТАЛКА.

О, Пе́тре! скілько слізъ ви́лила я за тобо́ю!... Я зна́ю тебе́, и за ти́мъ не пита́юся, чи ти лю́бишъ мене́, а за се́бе — божу́сь....

МИКО́ЛА.

Объ любо́ви погово́рите дру́гимъ ра́зомъ, и́ншимъ ча́сомъ; а тепе́ръ поговоріть, я́къ зъ Во́знимъ розвяза́тьця.

НАТАЛКА.

Не до́вго зъ нимъ розвяза́тьця: не хо́чу, не піду́,—та й кінці́ въ во́ду.

ПЕТРО́.

Чи до́бре такъ бу́де? Твоя́ ма́ти....

НА́ТАЛКА, *перебивая.*

Моя́ ма́ти хотіла, щобъ я за Во́зного вийшла за́міжъ за ти́мъ, що тебе́ не було́; а коли́ ти прійшо́въ, то Во́зний му́сить одступи́тись.

ПЕТРО́.

Во́зний — панъ чино́вний и бага́тий; а я не ма́ю нічо́го. Вамъ зъ ма́тіръю тре́ба підпо́ри и защи́ти; а я черезъ се́бе ворогівъ вамъ приба́влю, а не по́мічъ пода́мъ.

НАТАЛКА.

Пе́тре! не та́къ ти ду́мавъ, якъ одхо́дивъ.

ПЕТРО́.

Я одна́ковий, якъ тоді бувъ, такъ и тепе́ръ, и скажу́ тобі, що и ма́ти твоя́ не согласи́тця промі́ня́ти бага́того зя́тя на бідного.

МИКО́ЛА.

Тро́хи Петро́ не пра́вду гово́рить.

НАТАЛКА.

Одга́дую своє́ нещастя!... Петро́ більше не лю́бить мене́, и ёму́ ну́жди ма́ло, хочъ-би́ я й пропа́ла. Отъ яка́ тепе́ръ пра́вда на світі!

Підешъ, Пе́тре, до тіе́і, яку́ тепе́ръ лю́бишъ,—
Передъ не́ю мене́ бідну за любо́въ осу́дишъ.

ПЕТРО́.

Я другі́ не люби́въ, и люби́ть не бу́ду,
Тебе́ жъ, моє́ серденя́тко, по смерть не забу́ду.

НАТАЛКА.

Коли́въ люби́въ по пре́жнёму,
То въ не мавъ цура́тьця,
Не попусти́въ свою́ ми́лу
Другому доста́тьця.

ПЕТРО́.

Люблю́ тебе́ по пре́жнёму,
Не ду́мавъ цура́тьця!...
Не попущу́ мою́ ми́лу
Другому доста́тьця.

НАТАЛКА.

Я жизнь свою́ ненави́жу, зъ се́рцемъ не зволадію,
Коли́ Петро́ мій не бу́де, то смерть заподію.

ПЕТРО́.

Коли́ вірно Петра́ лю́бишъ, такъ живи́ для ёго!
Моли́сь Бо́гу, моя́ ми́ла,—не страши́сь нікого.

ОБО́Е.

Богъ помо́же серця́мъ вірнимъ пережи́ти му́ки;
Ду́ши на́ші зъедини́лись, зъедини́ть и ру́ки.

МИКО́ЛА.

Такъ, Ната́лко! моли́сь Бо́гу, и надійся одъ ёго всёго́ до́брого. Богъ та́къ зро́бить, що ви обо́е несчу́етесь, якъ и ща́стя на ва́шей стороні бу́де.

НАТАЛКА.

Я давно́ уже́ поклялась, и тепе́ръ клянусь, що окро́мъ Петра́, ні за кимъ не бу́ду. У ме́не рідна ма́ти—не ма́чуха, не схо́че своéі дити́ни погуби́ти.

ПЕТРО́.

Дай Бо́же, щобъ іі приро́дна доброта́ взяла́ верхъ надъ прима́ною бага́того зя́тя.

НАТАЛКА.

Пе́тре? лю́бишъ ти мене́?

ПЕТРО́.

Ти все таки́ не довіря́ешъ?... Люблю́ тебе́ більше якъ само́го себе́.

НАТАЛКА.

Да́й же мині свою́ ру́ку!...Будь же до́бримъ и мині вірнимъ, а я на вікъ твоя́.

МИКО́ЛА.

Ай, Ната́лка! ай Полта́вка! Отъ дівка, що и на

краю́ про́пасти не тілько не здрігну́лась, а и другого піддержуе!... За се заспіва́ю тобі пісню про Во́рскло, щобъ ти не ва́жилась ёго́ прославля́ти собо́ю: воно́ и безъ те́бе сла́вне.

Во́рскло річка
Невели́чка,
Тече́ зда́вна,
Ду́же сла́вна
Не водо́ю, а войно́ю,
Де Шведъ полігъ голово́ю....

ПЕТРО́.

Отъ же иду́ть...

МИКО́ЛА.

Крепи́сь, Пе́тре, и ти, Ната́лко! Наступа́е хма́ра, и бу́де вели́кий грімъ.

XI

Выходятъ Возный, Выборный и Терпілиха.

ВИ́БОРНИЙ.

Що́ ви тутъ такъ до́вго роздоба́рюете?

ВО́ЗНИЙ.

О чо́мъ ви — те́е-то я́къ ёго́ — бесідуете?

ТЕРПІЛИ́ХА, *увидя Петра.*

Охъ мині ли́хо!

НАТАЛКА.

Чого́ ви лякáетесь, мáмо? Се Петро́.

ТЕРПІЛИ́ХА.

Се Петро́!... Святъ, святъ, святъ!... Відкіля́ вінъ взя́вся? Се марá....

ПЕТРО.

Ні, се не марá, а се я, Петро́, и тіломъ, и душéю.

ВО́ЗНИЙ.

Щó се за Петро́?

ВИ́БОРНИЙ.

Се, мáбуть, той, що я вамъ говóривъ, Натáльчинъ любéзний, пройди́світъ, лáнець.

ВО́ЗНИЙ.

Такъ ти, вáшець, Петро́? Чи не мóжна бъ — тéето я́къ ёгó — убірáтись своéю дорóгою? бо ти, кáжетця, бáчитця, здаéтця, міжъ нáми ли́шній.

НАТАЛКА.

Чого́ жъ се вінъ ли́шній?

ТЕРПІЛИ́ХА.

И відóмо — ли́шній, коли́ не въ часъ прійшóвъ хáти холоди́ти.

ПЕТРО́.

Я вамъ ні въ чімъ не помішáю. Кінчáйте зъ Бо́гомъ те, що зачалú.

НАТАЛКА.

Не тáкъ-то лéгко мóжна скончúть те, що вонú почалú.

ВО́ЗНИЙ.

А по какóй би то такóй резóнной причúні?

НАТАЛКА.

А по такій причúні: колú Петрó мій вернýвсь, то я не вáша, добрóдію.

ВО́ЗНИЙ.

Однáко жъ, вáшеці прóше, ви рушникú подавáли, сирічъ — тéе-то якъ ёгó — ти одружúлася зо мнóю.

НАТАЛКА.

Далéко ищé до тóго, щобъ я зъ вáми одружúлася! Рушникú нічóго не знáчять.

ВО́ЗНИЙ.

Не прогнівайся, старá. Дочкá твоя́ — тéе-то якъ ёгó — нарушáеть узакóненний порядокъ. А понéже рушникú и шовкóвая хýстка суть доказáтельства добровóлного и непринуждéнного ея́ согласія — бить

моéю сожи́телницею, то въ таковóмъ припáдці стáнете предъ судъ, заплáтите пеню, и посúдите на вежі.

ВИ́БОРНИЙ.

О, такъ! о, такъ! Зáразъ до волоснóго правлéнія, та и въ колóду.

ТЕРПІЛИ́ХА.

Бáтечки мої, умилосердітесь! Я не одступлю одъ свогó слóва.... Що хóчете, робіть зъ Петрóмъ, а Натáлку, про мéне, звяжіть и до вінця́ ведіть.

НАТАЛКА.

Не докáжуть вони́ сёгó. Петрó нічóго не виновáтъ, а я самá не хóчу за пáна Вóзного: до сёго си́лою ніхтó менé не прину́дить.... И коли́ на те йде, такъ знáйте, що я вічно одрікáюся одъ Петрá, и за Вóзнимъ нікóли не бу́ду.

МИКÓЛА.

Щó-то тепéръ скáжуть?

ВИ́БОРНИЙ.

Отъ вамъ и Полтáвка! Люблю за оби́чай!

ТЕРПІЛИ́ХА.

Ви́слухайте менé, мої рідні! Дочкá моя́ до сёго чáсу не булá такóю упря́мою и смілою; а якъ пришóвъ *(указываетъ на Петра)* сей ши́беникъ, прой-

ди́світъ, то и Ната́лка збожево́ліла, и зроби́лась тако́ю, якъ ба́чите. Коли́ ви не ви́проводите відсіля́ сёго́ голодра́нця, то я не руча́юсь, щобъ вона́ и мене́ послу́хала.

во́зний *и* ви́борний, *вмѣстѣ.*

Вонъ, розбіша́ко, изъ на́шого́ села́ за́разъ! — и щобъ и духъ твій не пахъ! А коли́ во́лею не підешъ, то туда́ запрото́римо, де ко́замъ ро́ги пра́влять.

петро́.

Утихоми́ртесь на часъ, и слу́хайте мене́.... Що ми зъ Ната́лкою люби́лися, про те и Бо́гу, и лю́дямъ извісно; а щобъ я Ната́лку одгово́рювавъ ити́ за́міжъ за пана́ Во́зного, научавъ дочку́ не слу́хати ма́тери, и поселя́въ несогласіе въ семъі, — неха́й мене́ Богъ нака́же! Ната́лко, покори́ся своій до́лі: послу́хай ма́тери, полюби́ па́на Во́зного, и забу́дь мене́ на віки! *(Отворачивается и утираетъ слезы.)*

Всѣ показываютъ видъ участія въ горести Петра, даже и Возный.

терпили́ха, *тихо.*

До́брий Петро́! се́рце моє́ проти́въ во́лі за ёго вступа́етця.

Наталка плачетъ. Возный задумывается.

ви́борний.

Що ні говори́, а мині жаль ёго́.

МИКО́ЛА.

На чімъ-то все се окоши́тця?

ВО́ЗНИЙ, *Петру.*

Ти, ва́шець,—те́е-то я́къ ёго́—куди́ тепе́ръ помандру́ешъ?

ПЕТРО́.

Я ишо́въ въ Полта́ву; а тепе́ръ піду́ такъ, щобъ ніко́ли сюда́ не верта́тись.... Ищé па́ру словъ скажу́ Ната́льці.... Ната́лко! я для те́бе оста́вивъ Полта́ву, и для те́бе въ да́льніхъ сторона́хъ труди́вся чоти́рі го́ди; ми зъ тобо́ю ви́росли и згодова́лися въ-ку́пі у твоéі ма́тери: ніхто́ не воспрети́ть мині почита́ти тебé своéю сестро́ю. Що я нажи́въ—все твоé: на́, возьми́. *(Вынимаетъ изъ-за пазухи завернутыя въ лубкѣ деньги.)* Щобъ панъ Во́зний ніко́ли не попрекну́въ тебé, що взявъ бідну, и на те́бе изде́ржався. Проща́й! шану́й ма́тіръ на́шу, люби́ свого́ су́женого, а за ме́не одпра́въ панахи́ду....

НАТАЛКА.

Пе́тре! нещáстя моé не такé, щобъ грішми мо́жна одъ ёго одкупи́тись: воно́ *(указываетъ на сердце)* тутъ! Не тре́ба мині гро́шей твоіхъ. Вони́ мині не помо́жуть,—та біда́ю на́шею не потішатця вороги́ на́ші.... И моéі жи́зни кіне́ць не дале́ко. *(Склоняется на плечо Петру.)*

ТЕРПІЛИ́ХА, *подбѣгая и обнимая Петра.*

Петре!

НАТАЛКА, *обнимая Петра.*

Ма́мо! кого́ ми теряемо!

МИКО́ЛА, *Выборному.*

А тобі я́къ вінъ здае́тця.

ВИ́БОРНИЙ.

Тако́го чоловіка, якъ Петро́, я зъ ро́ду не ба́чивъ.

ВО́ЗНИЙ, *выходя впередъ.*

Розмишля́лъ я предово́лно, и наше́лъ, що́ великоду́шний посту́покъ вся́кіі стра́сті въ насъ пересиливаеть. Я—Во́зний, и призна́юсь, що одъ рожде́нія моего́ расположе́нъ къ до́бримъ діла́мъ; но, за недосу́жностію по до́лжности и за дру́гими кло́потами, досе́лі ні одного́ не зділавъ. Посту́покъ Петра́, толи́ко усе́рдний и безъ при́місу ухищре́нія, подвига́еть мене́ на нижеслідующее.... *(Къ Терпілихѣ.)* Ве́тха-де́ньми! благослови́те ли на благо́е діло?

ТЕРПІЛИ́ХА.

Во́ля ва́ша, добро́дію! Що ні зро́бите, все бу́де хороше́: ви у насъ панъ письме́нний.

ВО́ЗНИЙ.

До́брий Пе́тре и бо́йкая Ната́лко!... Приступіте

до ме́не! *(Беретъ ихъ за руки, подводитъ къ матери, и говоритъ.)* Благослови́ дітей своіхъ щастямъ и здоро́въемъ. Я одка́зуюсь одъ Ната́лки, и уступа́ю Петру́ во вічное и пото́мственное владіние зъ тимъ, щобъ зроби́въ ії благополу́чною. *(Къ зрителямъ.)* Поели́ку же я—Во́зний, то, по привиле́гиі, стату́томъ мині на́данной, заповідаю всімъ: де́ два бъютця—тре́тій не міша́йсь! и тве́рдо памятова́ть, що наси́лно ми́лимъ не бу́дешъ.

ПЕТРО́ *и* НАТАЛКА, *обнимаютъ мать.*

Ма́ти на́ша рідная, благослови́ насъ!

ТЕРПІЛИ́ХА.

Богъ зъединя́еть васъ чу́домъ, — неха́й васъ и благослови́ть свое́ю бла́гостію....

МИКО́ЛА.

Оттакові-то на́ші Полта́вці! Коли́ діло піде, щобъ добро́ зроби́ти, то оди́нъ передъ дру́гимъ хапа́ютця.

ВИ́БОРНИЙ.

Ната́лка—по всёму Полта́вка, Петро́ Полта́вець; та й Во́зний, здае́тця, не зъ другі́ губе́рниі.

ПЕТРО́.

Ната́лко! тепе́ръ ми ніко́ли не розлу́чимось. Богъ

намъ помігъ перенести́ біди и напа́сти, Вінъ помо́же намъ вірною любо́вию и поря́дочною жи́знію бу́ти приміромъ для дру́гихъ и заслужи́ти прізвище до́брихъ Полта́вцівъ. Заспіва́й же, коли́ не забу́ла, свою́ пісьню, що я найбілше люблю́.

НАТАЛКА.

Коли́ кого́ лю́бишъ, того́ нічо́го не забу́дешъ. *(Цѣлуетъ Петра и поетъ.)*

Ой, я дівчи́на Полта́вка,
А зову́ть мене́ Ната́лка,—
Дівка про́ста, некраси́ва,
Зъ до́бримъ се́рцемъ, неспеси́ва.

Коло ме́не хло́пці въю́тця,
И за ме́не ча́сомъ бъю́тця;
А я люблю́ Петра́ ду́же,—
До другихъ мині байду́же.

Мої подру́ги пусту́ють,
И зо вся́кими жарту́ють;
А я безъ Петра́ скуча́ю,
И весе́лости не зна́ю.

Я зъ Петро́мъ моімъ щасли́ва,
И весе́ла, и жартли́ва:
Я Петра́ люблю́ душе́ю,—
Вінъ оди́нъ владіе е́ю

КІНЕЦЬ.

МОСКАЛЬ-ЧАРІВНИКЪ

УКРАИНСКАЯ ОПЕРА

ДѢЙСТВУЮЩІЯ ЛИЦА:

Михайло Чупрунъ — малороссійскій козакъ.
Тетяна — жена его.
Каленникъ Кононовичъ Финтикъ.
Солдатъ.

Дѣйствіе происходитъ въ хатѣ Чупруна.

ЯВЛЕНІЕ I.

Тетяна и Финтикъ сидятъ за столомъ. Передъ ними бутылка съ медомъ и стаканчикъ.

ТЕТЯ́НА.

Ви бо, пани́чу, не пусту́йте,—сидіть сми́рно.

ФИ́НТИКЪ.

Что жъ я роблю́, любезная Тетя́но? Я жъ, кажется, то есть изъ благопристойности не вихо́жу.

ТЕТЯ́НА.

Уже́ ви изъ своéі благопристо́йности чи вихо́діть, чи ні,—до то́го мині ма́ло діла, тілько зна́йте: язико́мъ що хо́чешъ роби́, а рука́мъ во́лі не дава́й.

ФИНТИКЪ.

Ахъ, батюшки мои! Сколько я объяснялъ жарчайшій пламень любви моей къ тебѣ! но ти — всё, до чего мои ежедневные къ тебѣ учащенія относятся! Ей, ей, до того, чтобы насытиться твоимъ лицезрѣніемъ, насладиться гласомъ устъ твоихъ и возлобызати розы устъ твоихъ!

ТЕТЯНА.

А я жъ хиба́ бороню́ ходи́ти до ме́не, хоть би́ и не годи́лось вамъ такъ учаща́ти? бороню́ на се́бе диви́тись, розгово́рювати и баля́си точи́ти? А ціло-ва́тись — вибача́йте: се вже́ не жа́рти.... Зна́ете, що́ я вамъ скажу́? Лу́чче, якъ-би́ ви заспіва́ли.

ФИНТИКЪ.

Що́-то сегодня голосу у меня нѣтъ. Вчера былъ у Епистиміи Евстафіевны, да, выпивши чашку воды и двѣ чашки съ настойкою, вышелъ на дворъ и на открытомъ воздухѣ сквозной вѣтеръ захватилъ шию и грудь, а теперь и деретъ въ горлѣ. *(Кашляетъ.)*

ТЕТЯНА.

Та ну́те лишъ переста́ньте коро́битьця. Ви́пийте ку́бочокъ ме́ду, то го́рло и прочи́ститця.

ФИНТИКЪ *наливаетъ и пьетъ.*

Яку́ю жъ пісню заспіва́ти?

ТЕТЯ́НА.

Яку́ зуміете. Чи у васъ же іхъ тро́хи есть! Бу́дто ви въ го́роді передъ панночка́ми не співа́ете!... Ну́те лишъ!

ФИ́НТИКЪ.

Хиба́-развѣ эту? *(Напѣваетъ одинъ голосъ пѣсни, откашливаетъ и поетъ.)*

Тобою восхищенный,
Признаюсь предъ тобой,
Что, бывъ тобой плѣненный,
Не властвую собой.

Ты—судъ мой и расправа,
Ты—милый протоколъ,
Сердечная управа,
Ты—повытье и столъ.

Дороже ты гербовой
Бумаги для меня;
Я въ самый день почтовый
Вздыхаю отъ тебя.

Перо ты лебедине,
Хрустальный каламарь!
Прорцы словце едине —
И я твой секретарь.

ТЕТЯ́НА.

Чудна́ се пісня!... Та які и ви здаете́сь чудні, якъ співа́ете! Мовъ не самови́ті.... Мині ажъ су́мно ста́ло.

ФИ́НТИКЪ.

Ахъ, эта пісьня весьма бойкая! Она моего сочиненія. Тутъ очень-весьма нѣжно объясняется и любовь со всѣми воспаленіями до милой персоны.

ТЕТЯ́НА.

Та неха́й ій цуръ тій персо́ні зъ воспале́ниемъ! Заспіва́йте пісню безъ запа́лу, и щобъ ви не маха́ли рука́ми и не витріща́ли стра́шно оче́й.

ФИ́НТИКЪ.

Ей, не знаю, какую еще пропѣть въ твою угодность. Знаешь ли, прекрасная Та́тьяна? заспіва́ймо обо́е! Я окселентовать буду, а ты дишканта пой.

ТЕТЯ́НА.

Я не потра́плю зъ ва́ми співа́ти, а мо́же и пісні тако́і не зна́ю, яку́ ви зна́ете.

ФИНТИКЪ.

Сла́вні пісні́ напримѣръ: »Склонитеся вѣки«, »Съ первыхъ весны«, »Всѣ забавы«, »То теряю«,

»Не прельщай меня, драгая!«, »Почто, ахъ, не склонна«.... Не знаешь ли изъ сихъ какой?

ТЕТЯ́НА.

Ні, ні одниі не зна́ю. А ви зна́ете. »Ой не відті́ль вітеръ віе«?

ФИ́НТИКЪ

Знаю тро́хи-немного.

ТЕТЯ́НА.

Ну, заспіва́ймо сю, коли́ хо́чете. Ви беріть то́вще, а я то́нче, та не спіші́ть. Глядіть же пова́гомъ співа́йте.

ФИНТИКЪ.

До́бре, хорошо....

Ой не відті́ль вітеръ віе, відкі́ль мині тре́ба:
Вигляда́ю миле́нького зъ-підъ чужо́го не́ба.
Скажіть, зірки, скажіть, я́сні, де́ вінъ прожива́е?
Се́рце хо́че вість пода́ти, та куди́, не зна́е.

Коли́ вірно мене́ лю́бить, то ёму́ приснюся:
Хоть и со́нний, угада́е, якъ за нимъ журю́ся.
Скажіть, зірки....

Неха́й на́шу любо́въ згада́, на́ше милова́ння;
Неха́й ма́е въ чужій землі до́бре пожива́ння.
Скажіть, зірки....

ТЕТЯ́НА.

Отта́къ! А тепе́ръ, мо́же, часъ уже́ и вече́ряти. Я спра́вила вече́рю за ті гро́ши, що ви вчо́ра дали́, та вамъ же дале́ко и до-до́му йти.

ФИ́НТИКЪ.

Рано еще. Мині очень-весьма не хочется съ тобою раста́тись.

ТЕТЯ́НА.

Э, не хо́четця! До ме́не шви́дко поприхо́дять дівча́та на вечорни́ці пря́сти, то не хо́роше бу́де, якъ васъ тутъ поба́чуть.

ФИ́НТИКЪ.

Я не усматриваю тутъ ничего нехорошаго. Позволь, безподобная Тетяно, и мині оста́тись на вечорни́цяхъ!

ТЕТЯ́НА.

О, сёго-то не мо́жно! На ме́не Богъ зна чого́ наговорять. Ви и такъ щось ду́же підсипа́етесь. Коли́бъ и се да́ромъ мину́лось! Ви зна́ете, що я замужня жінка.

ФИ́НТИКЪ.

Такъ що́ жъ! Хиба́-развѣ замужней не можно люби́ти?

ТЕТЯ́НА.

Запе́вне, що не мо́жно. То́-то ви, уче́ні та письме́нні, які ви лука́ві! бу́цімъ и не розберете́, що́ гріхъ и що́ со́ромъ! Неха́й уже́ ми, про́сті лю́де,— коли́ и просту́пимось и́ноді, то намъ и Богъ ви́бачить; а вамъ се відо́мо — за те вамъ бу́де сто поги́белей. Та ви жъ ище́, вмісто то́го, щобъ други́хъ поправля́ти, сами́ замишля́ете лука́вства и ні одно́і годи́ни не пропу́стите, щобъ підвести́ кого́ на просту́покъ.

ФИ́НТИКЪ.

Быть не мо́жеть! Мы кого любимъ, того и поважа́емъ.

ТЕТЯ́НА.

Непра́вда ва́ша. Ви сами́, Кале́нникъ Ко́ноновичъ, ка́жете, що мене́ лю́бите; а для чо́го мене́ лю́бите? Зна́ю всі ва́ші за́мисли и яки́й у васъ не́жидь. Тілько то́ вамъ го́ре, що не на пло́ху наско́чили. Я бою́сь Бо́га и люблю́ свого́ чоловіка, якъ саму́ себе́. Я шану́ю ва́шу паньма́тку, або́, якъ ви ка́жете, ма́тушку; то и вамъ черезъ те́е спуска́ю, що ви вя́жетесь до ме́не. Коли́ у васъ есть що́ мерзе́не на ду́мці, то ви́кинь те зъ голови́, бо по́слі бу́де со́ромъ. Я диву́юсь вамъ, що ви приїхали до-до́му до ма́тери, а ніко́ли до́ма не сидите́.

ФИНТИКЪ.

Мнѣ скучно сидѣть дома и заниматься съ матушкою. Она такая прóстая, такая неловкая, во всемъ по-старосвѣтски поступаетъ: рано обѣдаетъ, рано спать ложится, рано просыпается, а чтó всего для меня несноснѣе, что въ нынѣшнее просвѣщенное время одѣвается по-старинному и носитъ очіпокъ, намітку, плáхту и прочіе мужи́чіе наряды.

ТЕТЯ́НА.

И ви Бóга не боітéсь такъ говóрити про свою рідну мáтіръ? Хибá родитéлей почитáти трéба за іхъ одéжу! Хибá не трéба ії поважáти ужé за тé, що вонá старá и старосвітськихъ держи́тця обря́дівъ? Отъ які тепéръ синки́ на світі!

ФИНТИКЪ.

Да для чего жъ ей упрямиться?... По крайней мѣрѣ, хоть бы одѣлась по-городскому, ради сына такого, якъ я. Ты видишь, какъ я одѣтъ. Можно ли смотрѣть безъ стыда и, не закраснѣвшись, называть матушкою прóстую старуху? Ежели бы мои товарищи и друзья повидѣли меня съ нею вмѣстѣ, я сгорѣлъ бы отъ стыда, по причинѣ ихъ насмѣшекъ.

ТЕТЯ́НА.

Гріхъ вамъ смертéльний таки́мъ си́номъ бýти.

Яка́ бъ ма́ти ва́ша ні була́, а все вона́ ма́ти. Вона́ жъ у насъ жінка до́бра, розу́мна и пова́жна; а що себе́ веде́ по-про́стому, сёго́ вамъ стиди́тись нічого. Ви ду́маете, що паньма́тка ва́ша уже́ и гірша одъ васъ, зати́мъ що ви письме́нний, нажили́ яки́йсь чино́къ, що оде́жа коло васъ обли́пла и ви причепи́ли, не зна́ю для чо́го, дворя́нську меда́ль? Та вона́ жъ васъ роди́ла, ви́годовала, до ро́зуму довела́; пе́рше до дяка́ оддала́ учи́тись чита́ти, а по́слі до волосно́го правле́ния писа́ти. Безъ не́і, мо́же бъ ви були́ пастухо́мъ вівчаре́мъ, або́ и свине́й па́сли.

ФИ́НТИКЪ.

Пустое! фрашки! Я—вѣтвь масличная отъ грубаго корня. Іосифъ во Египтѣ сдѣлался любимцемъ царя, и старый Іаковъ, отецъ его, долженъ былъ смириться предъ нимъ.

ТЕТЯ́НА.

Отта́къ на́ші зна́ють! Ви себе́ рівня́ете зъ Ио́сифомъ, а дале́ко ку́цому до за́йця. Нашъ піпъ гово́рить, що Ио́сифъ тимъ и щасли́вий бувъ, що ба́тька свого́ шанова́въ и почита́въ по Бо́гові пе́рвого; а таки́й синъ, якъ ви́, наведе́ на се́бе одъ Бо́га неми́лость, а одъ люде́й проклятіе. Поба́чите, що́ вамъ бу́де за ва́шу го́рдость и непова́гу до ма́тери!

ФИ́НТИКЪ.

Ничего, ибо я правъ. Надобно сообразоваться

времени, и по оному поступки и чувства свои располагать.

ТЕТЯ́НА.

Тілько не до роди́телей. Я не зна́ю, якъ васъ терпля́ть на слу́жбі! Мині здае́тця, хто презира́еть рідныхъ своіхъ, на тако́го ні въ чімъ положи́тися не мо́жно, нічо́го не мо́жно на ёго повірити, и таки́й есть осоружнійший міжъ людьми́, якъ паршива вівця́ въ ота́рі.

ЯВЛЕНІЕ II.

СОЛДАТЪ, *немного пьяный, входя въ избу, кричитъ:*

Здравствуй, хозяинъ! Я—твой постоялецъ. Давай уголъ, а на ужинъ курицу, да нѣтъ ли и лавренниковъ?

ТЕТЯ́НА.

Хазя́іна нема́ до́ма.

СОЛДАТЪ.

Всё равно. А это кто съ тобой?

ТЕТЯ́НА, *робко.*

Се?... Се... губе́рець.... *(Въ сторону.)* Щó ёму́ каза́ти?... Се мій ро́дичъ.

СОЛДАТЪ.

Всё равно.... Вретъ баба.... Ну, когда онъ твой родня, что жъ онъ такъ оробѣлъ?

ФИНТИКЪ.

Хто, я?... Нѣтъ, то есть... Я... я—губернскій родичъ, то есть, сей хозяйки. Да тебѣ... вамъ, то есть, какая до того нужда?

СОЛДАТЪ.

Мнѣ какая нужда? Да здаешь ли, кто я? *(Притворяется сердитымъ.)*

Меня зовутъ—Лихой.
Солдатъ я не плахой
И храбрости палата.
Хоть съ мѣста докажу:
Въ капусту искрошу
Тебя, чернильна хвата.
Ну, стой, не шевелись!
На вытяжку! бодрись!
Гляди повеселѣе!
А то те карачунъ,
Бумажный ты пачкунъ,—
Въ мигъ будешь почестнѣе!

(Къ Тетянѣ. Беретъ ее за плечо и подводитъ къ Финтику.)

И ты маршъ подъ ранжиръ!
У васъ одинъ мундиръ,

Вы храбраго десятка..
Васъ буду я пытать....
Должны вы мнѣ сказать
Всю сущу правду-матку.

(Къ Финтику.)

Ну, кто ты? отвѣчай!

ФИНТИКЪ.

Почтеннѣйшій служивый,
Даю отвѣтъ правдивый:
Я есмь полиціи писецъ.

СОЛДАТЪ.

Зачѣмъ же здѣсь ты, сорванецъ?

ФИНТИКЪ.

Ей Богу, невзначай
Зашелъ я до сосѣды,
Для дружеской бесѣды.

СОЛДАТЪ, *къ Тетянѣ.*

А ты что́ запоешь?

ТЕТЯ́НА.

Ось послу́хай!

Ой служи́вий, ой служи́вий! не тобі пита́ти,
И я жінка не така́я, щобъ все росказа́ти.
Гей, сама́ я не зна́ю, чомъ тобі спуска́ю!
Одчепи́сь, не вяжи́сь, лука́вий Моска́лю!

Я — хазяйка, ти — пройдисвітъ: щó жъ ти рос-
храбрúвся?
Оглядáйся, щобъ у чóрта самъ не опинúвся!
Гей, самá я не знáю....

Ти підкрáвся, якъ той злóдій, до чужóі хáти.
Ти одúнъ тутъ, — не до шмúги зъ нáми бушовáти.
Гей, самá я не знáю....

СОЛДАТЪ, *улыбаясь весело*

Ладно, ладно, хозяюшка! Ты права. Въ чужой монастырь съ своимъ уставомъ не суйся.

ТЕТЙНА.

Тó-то не сýйся! Ми не знáемо, щó ти за чоловікъ. Бáчимо на тобі салдáцький мýндúръ, — черезъ ёго тебé и шанýемо. Аджé васъ не на тé рóблять воéнними, щобъ ви въ своімъ цáрстві нівечили людéй, а на тé, щобъ....

СОЛДАТЪ.

Чтобъ васъ, мужиковъ, защищать отъ непріятелей.... А ви должны насъ уважать и ничего для насъ не жалѣть.

ТЕТЙНА.

Насъ, мужиківъ! А ти — велúкий панъ! Аджé и ти мужикóмъ бувъ, пóки тобі лóба не вúголили, та мундúра не натяглú на плéчи. Якъ-бú я не жін-

кою була́, мо́же бъ була́ лу́ччимъ салда́томъ, якъ ти. *(Смѣется.)*

СОЛДАТЪ, *весело.*

Славно! Эдакая вострyха! Ты, паничъ, зачѣмъ не йдешь въ военную службу? Не стыдно ли въ твои лѣта, при твоемъ здоровьи, а можетъ быть и умѣ, пачкаться день и ночь въ чернилахъ, грызть перья и жевать бумагу! Ну, скажи: что́ ты выслужишь въ писаряхъ? Да говорятъ, что хоть вѣкъ служи, а вашему брату до штаба не дослужиться.

ФИ́НТИКЪ.

А почему же? Правда, безъ экзамена въ наукахъ, не произведутъ въ асессоры, то есть въ рангъ премьеръ-майора; но сей чинъ можно получить за отличіе.

СОЛДАТЪ.

За отличіе! Да чѣмъ же и гдѣ писарь можетъ отличиться?... Да будь ты и секретарь — то всё те запятая! У насъ, братѣ, тоже есть въ полку канцелярія, и писаря — не вашимъ чета, а отличія нигдѣ не показали.

ФИ́НТИКЪ.

Ты разсуждаешь какъ солдатъ, и отличіе поставляешь въ томъ, когда руку, ногу, или голову по-

теряешь; а безпорочное прохожденіе службы, ревностное и усердное прилежаніе къ исполненію своей должности развѣ не есть отличіе?

СОЛДАТЪ.

Нѣтъ, это обязанность и долгъ служащихъ, а не отличіе.... Но военная служба, какъ ни говори, есть служба славная. Ну, когда ваша штатская служба знаменита,—зачѣмъ васъ называютъ подьячими?

ФИ́НТИКЪ.

Сіе взято изъ древнихъ преданій; но у насъ, по гражданской службѣ, есть много почетныхъ людей, имѣющихъ статскіе чины и званія.

СОЛДАТЪ.

И вѣдомо; какъ не быть? Но больше, я думаю, изъ такихъ, что служили первѣе въ военной службѣ, а послѣ отставки, служатъ уже въ статской. Таковы почтенны, да и по дѣломъ; ибо посвятили всю жизнь свою на прямую царскую службу, а не для того, чтобы выслужить чинокъ, какъ ты.

ТЕТЯ́НА.

А щó, договори́вся? Тó-то не трéба объ собі багáто въ гóлову забірáти и дýмати, що óсь ми́-то!

ФИНТИКЪ.

Что жъ! въ 1812 году, во время нашествія на Россію Бонопарте́, я хотѣлъ было пойти въ ополченіе; но батюшка и матушка — куда! такой підняли́ га́ласъ! и тро́хи не посліпли одъ слёзъ.

СОЛДАТЪ.

Эдакіе чадолюбивые!... Полно объ этомъ! Скажи-ка, паничъ, зачѣмъ ты здѣсь и свой постъ оставилъ?

ФИНТИКЪ.

Я пріѣхалъ въ сіе село домой, для свиданія съ матушкою и имѣю отпускъ на два мѣсяца, а здѣшнюю хозяйку посѣщаю для-ради скуки.

СОЛДАТЪ.

Смотри-ка, чтобъ отъ скуки не завелись крючкотворныя шашни. Вишь ваше братье — крапивное сѣмья. У васъ совѣсть купоросомъ подправлена. Не долго до бѣды!

ТЕТЯ́НА.

Не турбу́йся, мось-па́не служи́вий! Зна́ю я, куди́ ви гнете́. Ви́бійте хвістъ объ тинъ, — ну́жди ма́ло, що чоловіка нема́ до́ма тре́йтій місяць.

СОЛДАТЪ.

Я, право, дурнова ничего не думаю. Однакъ, хозяйка, нѣтъ ли у тебя чего поужинать, или хоть такъ перехватить? *(Зѣваетъ, будто спать хочетъ.)*

ТЕТЯ́НА.

Да́лебі нема́. Я одна́ собі живу́, то до стравъ мині байду́же: для однії души́ не бага́то тре́ба.

СОЛДАТЪ.

Ну, хоть горѣлки чарку! *(Опять зѣваетъ.)*

ТЕТЯ́НА.

Горілка! цуръ ій! я не зна́ю коли́ и въ ха́ті була́.

СОЛДАТЪ.

Ну *(зѣваетъ)*, такъ гдѣ жъ мнѣ спать ложиться? Я усталъ, а притомъ и съ похмѣлья,— смерть спать хочется!

ТЕТЯ́НА.

Отта́мъ въ за́пічку, коли́ хо́чешъ, бо тутъ нігде більшъ.

СОЛДАТЪ.

Ладно! *(Зѣвая снимаетъ съ себя подсумокъ, тесакъ, и вѣшаетъ на стѣнѣ, къ которой*

приставилъ прежде ружье.) Прощайте, добрые люди! Богъ съ вами! *(Въ сторону.)* Я васъ подстерегу! *(Уходитъ за кулису, возлѣ печи.)*

ЯВЛЕНІЕ III.

Тѣ же, кромѣ Солдата.

ФИНТИКЪ.

Неха́й голодный околѣе, негодный азартникъ!

ТЕТЯ́НА.

А мині жаль ёго́; та за те, щобъ не бушова́въ, неха́й спить не івши. У насъ ла́скою всёго́ доста́нешъ, а кри́комъ та ла́яннямъ нічо́го не візьмешъ.

ФИНТИКЪ.

Та се́ жъ найпе́ршая замашка у Москаля, щобъ на квартирѣ хозяйку полька́ти, хозяина ви́лаяти и гарми́деру тако́го наробити, що не знаешъ, куди́ дітись. Коли́ жъ ми и я́къ вече́ряти бу́демо?

ТЕТЯ́НА.

Пожді́те, по́ки Моска́ль до́бре за́сне. У ме́не есть пряже́на ковбаса́, пече́на ку́рка и пля́шечка запека́ної. Стра́ва стоіть въ комірці, підъ бо́днею, а за-

пека́нка — тамъ *(указываетъ)* въ закапе́лочку.... О! слу́хайте: уже́ харчи́ть.

ФИ́НТИКЪ.

Однако жъ, ты съ нимъ послѣ одна оста́нешься.

ТЕТЯ́НА.

А вамъ щó до тóго? До ме́не поприхо́дять дівча́та, а ви до тогó ча́су поси́дите у ме́не. Я скажу́, щó васъ нарóшне упроси́ла оста́тьця, щобъ не самі́й зъ Москале́мъ бу́ти.

ФИ́НТИКЪ.

А якъ начне́мъ мы вече́ряти, а Моска́ль прошне́тця?

ТЕТЯ́НА.

То ми и ёгó попрóсимо. Серди́тимъ тре́ба угожда́ти, а злóго ла́скою більше ула́годишъ, якъ сва́ромъ.

ФИ́НТИКЪ.

Правда... Тсъ!... щось застукотіло!

ТЕТЯ́НА.

То, мóже, вітеръ. *(Прислушивается.)*

За кулисами шумъ и голосъ слышенъ, озывающійся къ воламъ. Тетяна прислушивается у окна. Финтикъ труситъ.

ТЕТЯ́НА, *въ испугѣ.*

Пропа́ла я! Чоловікъ мій приіхавъ изъ доро́ги!

ФИ́НТИКЪ, *въ отчаяньи.*

Щó жъ мині, то есть, роби́ти? гдѣ дітися?

ТЕТЯ́НА.

Шви́дче лізьте підъ при́печокъ! Я заста́влю васъ засло́ною, а якъ всі поснýть, тогді ви́пущу на двіръ.

Финтикъ прячется подъ печь. Тетяна заставляетъ заслоною и отправляется встрѣтить мужа.

ЯВЛЕНІЕ IV.

МИХАЙЛО, *входя въ горницу.*

Здоро́ва, жінко, моя́ голýбко! *(Обнимаются.)* Якъ ти пожива́ешъ? Чи жи́ва, чи здоро́ва!

ТЕТЯ́НА.

Сла́ва Бóгу, чоловіче! Якъ съ тобóю пово́дитця! *(Обнимаетъ мужа.)* Чогó ти такъ дóвго бари́вся? Я жда́ла-жда́ла, та й гóді сказа́ла.

МИХАЙЛО.

Въ доро́зі, зна́ешъ, всёгó бува́е; та, хвали́ть Бó-

га, все до́бре. *(Увидя аммуницію.)* А се що́ таке́, жінко?

ТЕТЯ́НА.

Що́ таке́? Моска́ль-постоя́лець. Не ду́же лише́нь гомони́, щобъ не розбуди́въ! Неда́вно спа́ти укла́вся.

МИХАЙЛО.

Мо́же, серди́тий, крикли́вий?... Давно́ жъ вінъ ставъ у насъ на квати́ру?

ТЕТЯ́НА.

Сёго́дня въ-ве́чері прийшо́въ. Та тутъ бувъ таку́ бу́чу збивъ, що я не зна́ла, що́ й роби́ть. Дава́й ёму́ горілки, куре́й та варе́никівъ.

МИХАЙЛО.

Нагодова́ла жъ ти ёго́?

ТЕТЯ́НА.

Чи́мъ же я ёго́ нагоду́ю? У ме́не нема́ нічо́го. Я одна́, то для се́бе рідко коли́ и варю́.

МИХАЙЛО.

Ти́мъ же вінъ и серди́тий. До́бре, що ще и не потасува́въ тебе́. Се ди́во, що Моска́ль голо́дний засну́въ, не поби́вши хазя́йки. Та й мині́ їсти хо́четця. Чи нема́ чого́?

ТЕТЯ́НА.

Щó жъ мині на свíті робúти? хибá паляни́ці абó-що?

ЯВЛЕНІЕ V.

Тѣ же и Солдатъ.

СОЛДАТЪ.

Чтó у васъ тутъ за шумъ! Мнѣ и спать помѣшали!

МИХАЙЛО.

Вибачáйте, сýдиръ, бýдьте лáскові. Я вернýвся зъ дорóги та зъ жінкою и розбалáкався.

СОЛДАТЪ.

Такъ ты хозяинъ? Ну, братъ, здорово! Небось давно въ домý не бывалъ?

МИХАЙЛО.

Девя́тий ти́ждень, якъ зъ дóму вíіхавъ въ Кримъ за сіллю.

СОЛДАТЪ.

Это не хорошо — такую молодую и пригожую жоночку оставлять одну и на долгое время.

МИХАЙЛО.

Нічимъ же и переміни́ти. Якъ все зъ жінкою до́ма сидіть, то й істи нічого бу́де.

ТЕТЯ́НА.

Намъ се не першина́. Я вже́ привикла зоставáтись до́ма сама́ безъ чоловіка.

СОЛДАТЪ.

И тебѣ не скучно одной?

ТЕТЯ́НА.

'Якъ би не ску́чно? та помогти́ нічимъ.

СОЛДАТЪ.

Эй, смотри! мнѣ что-то не вѣрится, чтобъ женщина не нашла для себя забавы въ скукѣ.

ТЕТЯ́НА.

Про всіхъ не мо́жно сёго́ сказáти. Бувáе такъ, що найневи́ннійша, по своій простоті, терпи́ть поговóръ одъ людéй; а яка́ и не до́бре ро́бить, та уміе свої просту́пки хорошéнько прикри́ти, та, въ ми́сляхъ людéй, неви́нною остаéтця.

СОЛДАТЪ, *въ сторону.*

Бой-молодица! Гдѣ здравый разсудокъ, тамъ ожидать и прямой добродѣтели.

МИХАЙЛО.

Жінко! та чи нема́ чого́ попоісти? Да́лебі, ажъ шку́ра боли́ть, такъ істи хо́четця!

СОЛДАТЪ.

Чего, хозяинъ? и я не поѣвши спать легъ. Да для меня это ничего, а для тебя, братъ, накладно съ дороги, послѣ трудовъ.

ТЕТЯ́НА.

Щó жъ я вамъ істи дамъ? Коли́бъ хоть не такъ нера́но було́!

МИХАЙЛО.

Дай же хоть хліба.

(Тетяна уходитъ за хлѣбомъ.)

ЯВЛЕНІЕ VI.

СОЛДАТЪ.

Жаль мнѣ жены твоей. Ты, уѣзжая изъ дому, оставляешь ее безъ домашнихъ запасовъ. Ты, видно, скупъ?

МИХАЙЛО.

Я скупи́й? Неха́й ме́не Богъ боро́нить!... Та й

ще для такóі жінки, якъ моя́ Тетя́на!... У нéі всёгó довóлі; хибá птúчого молокá немá. Се такъ трáпилось.

ЯВЛЕНІЕ VII.

Тѣ же и Тетяна входитъ съ бѣлымъ хлѣбомъ и ножемъ и кладетъ на столъ.

СОЛДАТЪ.

Славный хлѣбъ! Кабы да по чаркѣ водки!

МИХАЙЛО.

Жінко! чи немá хоть по малéнькій?

ТЕТЯ́НА, *съ досадою.*

Чудни́й ти! дé бъ то у мéне горілка взялáсь!

СОЛДАТЪ, *весело.*

Хозяинъ, ты полюбился мнѣ. Хочешь ли я тебя и себя водкой попотчиваю?

МИХАЙЛО.

'Якъ би то се такъ?

СОЛДАТЪ *беретъ обоихъ за руки.*

Я признáюсь вамъ *(съ видомъ таинственнымъ)*: я — колдунъ.

ТЕТЯ́НА.

Щó се такé — колдýнъ?

СОЛДАТЪ.

Ворожей, чародѣй, то есть такой человѣкъ: чтó захочу, то сдѣлаю, и чего захочу, тутъ и выростетъ.

Михайло и Тетяна вырываютъ отъ него руки и отступаютъ въ сторону.

СОЛДАТЪ, *смѣясь.*

Чего жъ вы испугались? Я вамъ зла не сдѣлаю: оно мнѣ запрещено; а только могу добро дѣлать.

ТЕТЯ́НА.

Та я́къ же? не своімъ дýхомъ?

МИХАЙЛО.

Мóже, накладáешъ съ тимъ, що живé въ болóті?

СОЛДАТЪ, *смѣясь.*

Чтó вамъ до того? Вы ничего не увидите и не услышите, чтó бъ могло васъ перепугать или повредить.

МИХАЙЛО.

А щó, жінко? Я не боюся нічóго. *(Подмигивая, что не вѣритъ солдату.)*

ТЕТЯ́НА.

Та й про ме́не. Вже коли́ сёго́ *(указываетъ на солдата)* не боюсь, то дру́ге мині байду́же.

СОЛДАТЪ.

Хорошо. *(Принимаетъ важный видъ.)* Сказывай хозяинъ, какъ тебя зовутъ.

МИХАЙЛО, *съ безпокойствомъ.*

Мене́? Мене́ зову́ть Миха́йло Чупру́нъ.

СОЛДАТЪ, *къ женѣ.*

А тебя?

ТЕТЯ́НА.

Адже́ ти чувъ? Тетя́на Чупруни́ха.

СОЛДАТЪ *вынимаетъ шомполъ, машетъ поверхъ головы и дѣлаетъ разные знаки на воздухѣ.*

Теперь слушайте? *(Поетъ:)*

Ну, знай, Чупрунъ,
Что я—колдунъ,
Ворочаю чертями,
И самимъ сатаною
Командую, дружокъ.

Онъ служитъ предо мною,
Какъ маленькій щенокъ.
Что прикажу, всé здѣсь родится.
И пить, и ѣсть, и веселиться
Мы примемся сейчасъ.
Зажмурьте правой глазъ,
Скажите громко: шнапсъ!

МИХАЙЛО *и* ТЕТЯ́НА, *вмѣстѣ.*

Шнапсъ?

СОЛДАТЪ.

Только и надо. Поди жъ ты, хозяйка, въ тотъ уголъ. Тамъ найдешь бутылку славной запеканки. Бери ее смѣло, принеси и поставь на столъ, а послѣ дай чарочку. Тутъ мы себя и покажемъ.

ТЕТЯ́НА.

Я боюся и зъ містця поступа́тьця!

МИХАЙЛО.

Чого́ жъ боя́тьця, божевільна? Аджé ми тутъ въ ха́ті!

СОЛДАТЪ.

Поди, хозяюшка, не бойсь, поди!

ТЕТЯ́НА *идетъ боязливо къ указанному мѣсту, находитъ свою водку и вскрикиваетъ, будто отъ испугу.*

Охъ!

МИХАЙЛО.

Чого́ ти? що́ тамъ таке́?

ТЕТЯ́НА.

Охъ, чоловіче! да́лебі пля́шечка зъ горілкою! Се спра́вді чи не той, що — не при ха́ті зга́дуючи?

СОЛДАТЪ.

Полно блажить, хозяйка! Подавай-ка скорѣй сюда! Вотъ ми её безъ страха отвѣдаемъ.

ТЕТЯ́НА *приноситъ водку, ставитъ на столъ и подаетъ рюмку.*

СОЛДАТЪ *наливаетъ водку, послѣ говоритъ.*

Здравствуй, хозяинъ съ хозяйкой! *(Выпивши наливаетъ и подаетъ хозяину.)*

МИХАЙЛО.

Жінко! мині щось мо́торошно. Чи пи́ти, чи не пи́ти?

ТЕТЯ́НА.

Про ме́не, якъ хо́чешъ. Аджé служи́вий ви́пивъ и не здригну́вся.

МИХАЙЛО *беретъ рюмку и спрашиваетъ.*

А смачна́ ду́же?

СОЛДАТЪ.

Знатная запеканочка! Дай Богъ здоровье тому, кто ее смастерилъ!

Михайло хочетъ пить. Жена удерживаетъ его.

ТЕТЯ́НА.

Перехристи́ пе́рше!

МИХАЙЛО, *къ Солдату.*

А мо́жно перехристи́ти?

СОЛДАТЪ.

Не только можно, да и должно.

МИХАЙЛО *креститъ и выпиваетъ разомъ; послѣ дѣлаетъ видъ удивленія и удовольствія.*

А!!!

СОЛДАТЪ.

Какова?

МИХАЙЛО.

Та я зъ ро́ду не пивъ тако́і мицно́і. А нали́й ще́!

СОЛДАТЪ.

Погоди, хозяйку прежде поподчую. *(Наливаетъ.)*

ТЕТЯ́НА.

Я горілки не пъю, а чарівно́і и по́тімъ.

МИХАЙЛО.

Та хоть покошту́й, щобъ зна́ла, яки́й смакъ.

ТЕТЯ́НА.

Да́лебі боюся. Мо́же, се така́: якъ ви́пъешъ, то...

СОЛДАТЪ.

Пей, не бойсь! Право, добрая водка!

Тетяна отвѣдываетъ, морщится, вздрагиваетъ и ставитъ на столъ.

СОЛДАТЪ.

Инъ поднеси намъ, хозяюшка.

ТЕТЯ́НА, *съ досадою.*

Отъ, не вида́ли! бу́ду ихъ частова́ти!... Ви́пъете, коли́ схо́чете, и сами́.

СОЛДАТЪ.

Экая спѣсивая! *(Въ сторону.)* Будешь посговорчивѣе. *(Выпиваетъ и послѣ подноситъ хозяину.)*

МИХАЙЛО, *уже на-веселѣ.*

Служи́вий! чи твоя́ ружни́ця стреля́?

СОЛДАТЪ.

Простачина! Зачѣмъ же солдату и ружье, ежели оно будетъ не исправно? Да тебѣ на что́ это?

МИХАЙЛО.

Бо и я вмію мітко стреля́ти.

СОЛДАТЪ.

Гдѣ тебѣ стрѣлять! *(Наливаетъ и подаетъ хозяину.)* Нут-ка, выстрѣли изъ этова ружья!

МИХАЙЛО.

Та то́ таки́ и зъ сёго́, а то́ и изъ твого́ хо́четця стрельну́ти. *(Выпиваетъ.)*

СОЛДАТЪ.

Изволь. *(Наливаетъ и пьетъ.)* Давай я заряжу. *(Вынимаетъ патронъ изъ сумки и заряжаетъ.)*

МИХАЙЛО.

Жінко, знайди́ у́голя, або́ кре́йди.

ТЕТЯ́НА.

Отъ ще чортъ нада́въ за́бавку! Вікна повибива́ете и стіни подиря́вите, або́ две́ри.

СОЛДАТЪ.

Не бойсь, все цѣло будетъ. Да-ка уголь.

Тетяна вынимаетъ уголь и подаетъ мужу.

МИХАЙЛО.

Де́ жъ би намалёва́ти ціль?

СОЛДАТЪ.

Я знаю. *(Кладетъ ружье, беретъ отъ Михайла уголь, идетъ къ печи и на заслонѣ назначаетъ точку и кругъ.)*

ТЕТЯ́НА, *приступя къ столу.*

Охъ, мині горе! пропаде́ Фи́нтикъ да́ромъ, и я, безъ у́мислу, бу́ду вино́ю ёго сме́рти. Що́ тутъ роби́ти? *(Немного задумывается.)*

Въ это время Михайло возлѣ солдата смотритъ въ цѣль. Тетяна на-

мазываетъ скорѣе огниво саломъ изъ свѣчи и кладетъ ружье попрежнему.

МИХАЙЛО.

Добре такъ буде. *(Приходитъ къ столу и беретъ ружье.)*

СОЛДАТЪ.

Ладно! Становись здѣсь. Смотри жъ, цѣлься хорошо.

МИХАЙЛО.

Та ну вже, не вчи, будь ласковъ. *(Цѣлится, послѣ оставляетъ и говоритъ.)* Покійний пан' отецъ маленькимъ ще учивъ мене стреляти, и я бувало на лету курей стреляю.

СОЛДАТЪ.

Искусный же ты стрѣлокъ! Посмотримъ-ка теперь твою удаль.

ТЕТЯНА, *Солдату.*

Ви Богъ-зна-що задумали: въ-ночі и въ хаті стреляти! Коли за трёма разами не вистрелить, то білшъ и не треба.

МИХАЙЛО.

За трёма разами? Та я за одним разомъ такъ торохну, що й горшки съ полиці полетять.

СОЛДАТЪ.

Слушай, хозяинъ. Я скажу: разъ, два, три!... По слову три, тотъ-часъ пали!

МИХАЙЛО.

Чу́ю. *(Прицѣливается.)*

СОЛДАТЪ.

Разъ... два... три!

МИХАЙЛО *спускаетъ курокъ, — огня нѣтъ.*

Щó се за причи́на?

Тетяна смѣется. Солдатъ хохочетъ.

СОЛДАТЪ.

Прикладывайся. Пусть жена твоя говоритъ: разъ, два, три!

МИХАЙЛО.

Дóбре. Кажи́, жінко: разъ, два, три! *(Прикладывается.)*

ТЕТЯ́НА.

Разъ... два... три!

Михайло спускаетъ курокъ, — опять нѣтъ огня.

МИХАЙЛО, *съ негодованіемъ.*

Та ну́ бо, Моска́лю, къ чо́рту! се твоя́ штýка. На́що ти замо́вивъ ружжо́?

СОЛДАТЪ.

Вотъ те на! Да мнѣ какая нужда заговаривать ружье? Подай-ка, подсыплю пороху на полку,— авось выстрѣлитъ!

ТЕТЯ́НА, *къ мужу.*

Та не стреля́й! неха́й воно́ тя́митця! Бачъ, Моска́ль не пъя́ний. Розірве́ ружни́цю, то пора́нить изъ насъ кого́, або́ и убъе́.

МИХАЙЛО.

Не хо́чу, не хо́чу! не бу́ду стреля́ти. Мось-па́нъ глузу́е зъ насъ. *(Садится.)* А істи притьмо́мъ хо́четця.

СОЛДАТЪ.

Эхъ, кабы подала хозяйка лавреничковъ, этихъ, знаешь, треугольничковъ.

МИХАЙЛО, *смѣясь.*

Лавре́ничківъ! Яки́й-то у васъ, Москалівъ язи́къ лубъяни́й! Скілько межъ на́ми ве́штаесся, а и до́сі не ви́мовишъ: варе́никівъ.

СОЛДАТЪ.

Ну, вареникoвъ.... Да что́ ты, Чупрунъ, объ Москаляхъ такъ плохо думаешь? Да я, какъ захочу, то по-хохлацки говорить буду не хуже тебя.

МИХАЙЛО, *хладнокровно*.

Ди́во. Мо́же, и заспіва́ешъ по-на́шому?

СОЛДАТЪ.

А почему жъ и нѣтъ? Слушай въ оба.

МИХАЙЛО.

Слу́хаю, слу́хаю. Прислуха́йся и ти, Тетя́но.

СОЛДАТЪ *поетъ*.

Ой былъ, да нѣту-ти, да поѣхалъ на мельницу.
Бѣдна моя головушка! одна дома осталась! 2

Дѣвчи́но моя, Переяславка!
Дай же мнѣ поужинать, моя ласточка! 2

Охъ, я бѣдняжка! я жъ не топила,
За водою какъ пошла, вёдры побила. 2

А домой пришла — печку развалила;
За то меня родимая чуть-чуть не ушибла. 2

Михайло и Тетяна сильно хохочутъ долгое время. Солдатъ на нихъ глядитъ, также смѣется, а послѣ говоритъ.

СОЛДАТЪ.

Что́ жъ вы смѣетесь? Развѣ худо спѣлъ?

МИХАЙЛО *и* ТЕТЯ́НА, *вмѣстѣ.*

Га́рно, га́рно, нічого сказа́ти.

МИХАЙЛО.

Утя́въ до гапли́ківъ! *(Смѣется.)*

ТЕТЯ́НА.

Ажъ па́льці зна́ти! *(Смѣется.)*

МИХАЙЛО.

Де́ ти такъ ви́вчився? Се дико́вина! Не мо́жно и и роспізна́ти, — таки́ нестемні́сінько по-на́шому! *(Смѣется.)*

СОЛДАТЪ.

Да спой-ка ты, хохлачъ, хотя одну Русскую пѣсню. Ну, спой! Э, братъ, сталъ!

МИХАЙЛО.

Ва́шу? а яку́? Мо́же, соко́лика, або́ куку́шечку? Мо́же ла́пушку, або́ ку́мушку? Мо́же, рукави́чку, або́ подпоя́сочку? Убіра́йся зъ своіми пісня́ми!... Пра́вду сказа́ти, есть що й переймати!... Жінко, заспіва́й лише́нь ти по-сво́ёму ту пісню, що Мос-

ка́ль співа́въ. *(Къ солдату.)* Сядь та послу́хай, якъ вона́ співа́.

ТЕТЯ́НА.

До́бре, чоловіче, заспіва́ю.

Ой бувъ та нема́, та поіхавъ до млина́;
Бідна моя́ голо́вонько, що я до́ма не була́! 2

Дівчи́но моя́, ти жъ моя́ ма́ти!
До́вго жъ мині, се́рце, безъ те́бе скуча́ти. 2

Дівчи́но моя́ Переяслівко,
Дай мині вече́ряти, моя́ ла́стівко! 2

Я жъ не топи́ла, я жъ не вари́ла;
По во́ду пішла́ — відра поби́ла. 2

А до-до́му пришла́ — пічъ розвали́ла;
За те мене́ моя́ ма́ти тро́хи не поби́ла. 2

МИХАЙЛО.

А що́, яково́?

СОЛДАТЪ.

Ну, что́ и говорить? Вѣдь вы — природные пѣвцы. У насъ пословица есть. Хохлы никуда не годятся, да голосъ у нихъ хорошъ.

МИХАЙЛО.

Нікуди не годя́тця? Ні, служи́вий, така́ ва́ша посло́виця нікуди тепе́ръ не годи́тця. Я тобі коротє́ньку скажу́. Тепе́ръ уже́ не те, що́ давно́ було́. Искра

дотéпу розжéврилась. Ось загля́нь въ столи́цю, въ одну́ и въ дру́гу, та загля́нь и въ Сена́тъ, та ки́ньсь по мини́страхъ, та тогді и говори́, чи годя́тця на́ші куди́, чи ні?

СОЛДАТЪ.

Спору нѣтъ, что нынче и вашихъ много есть заслуженныхъ, способныхъ и отличныхъ людей даже и въ арміи, да пословица-то идетъ, вишь ты.

МИХАЙЛО.

Посло́виця? Коли́ на те пішло́, такъ и у насъ есть іхъ про Москалівъ не тро́хи. Такъ, наприміръ: »Зъ Москалéмъ зна́йся, а ка́мінь за па́зухою держи́«. Одъ чо́го жъ вона́ ви́йшла, самъ розу́мний чоловікъ — догада́есся.

ТЕТЯ́НА.

Го́ді вамъ спо́ритись. Тепéръ чи Моска́ль, чи нашъ, все одно́: всі одного́ царя́. Тілько въ тімъ ра́зниця, що одні ду́же шпа́ркі, а дру́гі сми́рні. Чоловіче, вже нера́но, — мо́же, часъ спа́ти лага́ти?

МИХАЙЛО.

Та щось и сонъ не берé, коли́ істи хо́четця.

СОЛДАТЪ.

Да, съ тощимъ брюхомъ плохой сонъ будетъ. Хочешь, хозяйка, я тебя выручу и накормлю твоего мужа, тебя и себя?

МИХАЙЛО.

А ну, ну! яки́мъ би то спо́собомъ?

СОЛДАТЪ.

Какимъ способомъ? Вить я чародѣй! Захочу — прикажу, вотъ и кушанье будетъ на столѣ.

ТЕТЯ́НА.

Цуръ ёму́! мо́же, стра́шно бу́де, або́ й стра́ва Богъ-зна-відкіль візьметця. *(Къ мужу.)* Отъ уже́ и ти намігся істи, мовъ мала́ дити́на! *(Обоимъ.)* Лягáли бъ спáти; я ране́нько встáну та снідати вамъ наварю́.

МИХАЙЛО.

Де́ те у Бо́га снідання! а тутъ істи хо́четця, ажъ живітъ ко́рчить?

СОЛДАТЪ.

Дай волю, хозяйка, — въ мигъ будетъ кушанье! *(Вынимаетъ шомполъ, дѣлаетъ разные взмахи, послѣ ставитъ Михайла и Тетяну вмѣстѣ и говоритъ.)* Стойте смирно, не шевелитесь, зажмурьте оба глаза и выговорите громко слова, какія скажу.

«Берденъ, Берденъ, Ладога моя!»

(Хозяева повторяютъ и открываютъ глаза.)

СОЛДАТЪ.

Теперь объявляю вамъ, что жареная курица и колбаса въ коморѣ у васъ спрятаны. Поди, хозяинъ, сыщи и принеси сюда.

МИХАЙЛО.

Въ якімъ же місці схо́вана? Тепе́ръ по́ночи, — я́къ ії на́йдешъ?

СОЛДАТЪ.

Все вмѣстѣ лежитъ подъ... какъ-бишъ оно? Сказывай, хозяйка, что́ у васъ тамъ есть?

ТЕТЯ́НА.

Ма́ло чого́ тамъ есть у насъ!... Ну, ку́фа.

СОЛДАТЪ.

Нѣтъ.

ТЕТЯ́НА.

Діжка, кори́то, но́чви, горшки́, макітра, поставе́ць, гладу́ши, козубе́нька, ко́шикъ, діжа́, підситокъ, ре́шето.

СОЛДАТЪ.

Нѣтъ, нѣтъ!

ТЕТЯ́НА.

Більше жъ нема́ нічо́го.

МИХАЙЛО.

А бо́дня?

СОЛДАТЪ.

Да, да! въ боднѣ, или подъ бо́дней. Ступай скорѣй, хозяинъ, забирай кушанье и приноси сюда.

МИХАЙЛО *чешетъ голову и показываетъ неохоту.*

А чи не бу́де жъ воно́ стра́шно?

СОЛДАТЪ.

Отъ чего страшно? Ступай смѣло, не бойсь!

МИХАЙЛО.

Жінко, засвіти́ недо́горокъ. *(Тетяна зажигаетъ огарокъ и отдаетъ мужу, который отходя говоритъ.)* Гляди́ жъ, господа́ служи́вий! якъ переляка́юсь, то не прогнівайся!

СОЛДАТЪ.

Ступай, ступай! Да не съѣшь одинъ колбасы!

(Михайло съ смѣшными ужимками уходитъ.)

ЯВЛЕНІЕ VIII.

Солдатъ и Тетяна.

СОЛДАТЪ *треплетъ по плечу Тетяну.*

Ну, хозяйка, каковъ я ворожей?

ТЕТЯ́НА.

Вели́кий, більше хи́трий,— настоя́щий Моска́ль!

СОЛДАТЪ.

Да и ты лукава. Зачѣмъ ты мнѣ ужинать не дала?

ТЕТЯ́НА.

А на́-що ти таку́ бу́чу збивъ? Якъ-би́ ти ла́скою обійшо́всь зо мно́ю, то я и нагодова́ла бъ тебе́.

СОЛДАТЪ.

Полно притворяться. Тебѣ досадно стало, что я помѣшалъ тебѣ....

ТЕТЯ́НА.

Ти кри́вдишъ мене́, служи́вий. Пра́вда, ти — сторо́нній чоловікъ, то, заста́вши мене́ одну́ съ паничемъ и въ-ве́чері, вільно тобі поми́слити вся́ково; а

якъ-бй ти знавъ мене́ лу́чче, то бъ лу́чче объ мині й ду́мавъ. Нікóли не хвата́йся осужда́ти.

СОЛДАТЪ.

Нѣтъ, моя милая, я ничего дурнова о тебѣ не заключаю. Я узналъ тебя: ты женщина, хоть и молодая, но умна и честныхъ правилъ. Самая робость твоя и торопливость доказали твою невинность. Положись на меня: я избавлю тебя отъ хлопотъ. Въ свѣтѣ часто случается, что и добродѣтель кажется подозрительною.

ТЕТЯ́НА.

Зо мнóю такъ тепе́ръ и тра́пилось, и Богъ тобі пору́ка, що у ме́не и на ду́мці не булó....

СОЛДАТЪ.

Вѣрю, вѣрю, милая. Я и бѣднаго арестанта скоро выпущу́.

ТЕТЯ́НА.

Мині до ёго ну́жди ма́ло. Ёгó тре́ба такй провчи́ти, щобъ не лізъ осóю и не піддýрювавъ чужи́хъ жінóкъ. Вінъ мині ду́же надоівъ.

СОЛДАТЪ.

Изволь, проучу его путемъ и отважу подлипать къ чужимъ жонамъ.

ТЕТЯ́НА.

Ти, мо́же, ёго́ скалічишъ? Не надсади́ ёму́ бе́бехівъ!

СОЛДАТЪ.

Не бойсь, я пользу сдѣлаю ему, а не вредъ. Вотъ и мужъ твой идетъ.

ЯВЛЕНІЕ IX.

Тѣ же и Михайло.

МИХАЙЛО, *громко за кулисами.*

Відчини́, жінко! Жінко, відчини́!

ТЕТЯ́НА, *отворяя.*

Щó ти тамъ га́лишъ, нена́че хто жене́тця за тобою?

МИХАЙЛО, *съ досадою.*

Жене́тця? такъ щó жъ, що не жене́тця? Такъ вóлосъ ди́бомъ станóвитця, и зда́етця, нена́че хто за ши́вороти лóвить. Та и недóгорокъ пога́съ.

СОЛДАТЪ, *весело.*

Ну, хозяинъ, все ли такъ было, какъ сказано?

МИХАЙЛО *ставитъ принесенное на столъ.*

Адже́ бачъ, що все такъ було́! Ку́рка пече́на, ковбаса́ пряже́на підъ бо́днею найшли́ся, та ще либо́нь и въ на́шихъ миска́хъ. *(Подозрительно.)* Жінко!

ТЕТЯНА

Отъ тобі й разъ! Всі люде на однімъ база́рі купу́ють миски́ и у одни́хъ ганчарівъ, то и миски́ одина́кові.

СОЛДАТЪ.

Ты вздоръ замололъ, хозяинъ. Я лучше знаю все это. Выпьемъ-ка по одной передъ ужиномъ. *(Наливаетъ и пьетъ.)* Здра́вствуй, хозяинъ!

МИХАЙЛО *наливаетъ и пьетъ.*

Здоро́ві були́, господа́ слу́жба!

(Ѣдятъ съ Солдатомъ колбасу.)

МИХАЙЛО.

Жінко, голу́бко, лю́ба Тетя́но! чи нема́ чимъ запи́ти смашно́і сиі ковбаси́?

ТЕТЯ́НА.

Чимъ жа запъе́шъ? хиба́ водо́ю?

МИХАЙЛО, *повелительно.*

Ні, не водо́ю, а остава́лась пля́шка спотикачу. Піди́ жъ принеси́, коли́ не ви́частовала кимъ.

ТЕТЯ́НА.

Та есть же. Кого́ бъ то я ма́ла безъ те́бе частова́ти! *(Уходитъ.)*

ЯВЛЕНІЕ X.

Тѣ же кромѣ Тетяны.

СОЛДАТЪ

У тебя жена добрая, хозяинъ.

МИХАЙЛО.

Чи ти жа́ртомъ, чи навспра́жки такъ гово́ришъ?

СОЛДАТЪ.

Безъ шутокъ. Молода, хороша и, кажется, тебя любитъ.

МИХАЙЛО.

Хиба́ що молода́ и хоро́ша — міша́ мене́ люби́ти? Вона́ у ме́не до́бра и вірна жінка, тільки ду́же жва́ва, жартли́ва и глузли́ва. Вже коли́ попаде́тця ій

хоть трóхи тюхъ-тюхъ-серéга, то такóго и підніме на зýбки, и рáда довести до тóго, хоть би сёмý ёлопові и вóрсу намяли. Достаётця одъ нéі дé-коли, якъ поприізджáють, оттимъ швéнтюхамъ, канціляжкамъ. Та й смішні бо вони собі! такі необáчні, такі легкодýхи: всёмý вірять, всёмý дивýютця, всёгó бойтця.

СОЛДАТЪ.

Однако къ чужимъ женамъ подлипать не боятся, словно какъ-будто военные. Мнѣ случалось видѣть ихъ храбрость при такихъ замашкахъ.

МИХАЙЛО.

Ужé я за свою скажý, що не боюсь нічóго.

СОЛДАТЪ.

Бываетъ и на старуху проруха. Не потачъ, хозяинъ: у каждова есть свои блохи.

МИХАЙЛО.

Бороні, Бóже! Якъ би я свою підстерігъ въ чімъ, тутъ би ій и доклáвъ вóза.

ЯВЛЕНІЕ XI.

Тѣ же и Тетяна наливку ставитъ на столъ.

МИХАЙЛО.

А ну, судиръ! ось я васъ почастую гарнимъ спотикачемъ. *(Наливаетъ и подноситъ солдату.)*

СОЛДАТЪ *выпиваетъ.*

Вотъ славная наливочка! Кто ее смастерилъ?

МИХАЙЛО.

Жінка моя Тетяна.

ТЕТЯНА.

Я, я,—ще и зъ вишень свого садка. А Москаль дума, що я нічого не вмію.

МИХАЙЛО *выпиваетъ.*

Вона, вона. Се у мене золото, не жінка.

СОЛДАТЪ.

Ты счастливъ, хозяинъ: жена у тебя хороша и наливка не дурна. *(Наливаетъ.)* За здоровье чернобровой Тетяны!

МИХАЙЛО.

Здорова, моя рибко, моя перепілко! *(Пьетъ.)*

ТЕТЯ́НА *наливаетъ.*

Спаси́бі. За здоро́въя Москаля́-чарівника́! *(Отвѣдываетъ и отдаетъ мужу.)*

МИХАЙЛО.

Здоро́ві були́, мось-па́не чарівни́къ!

СОЛДАТЪ, *наливши.*

Благодарствуй-те, завидная корочка!

МИХАЙЛО.

Що вже моя́ Тетя́на, то *(пьетъ)* чорнобро́ва, коха́на! *(Поетъ.)*

Съ того́ ча́су, якъ жени́вся,
Я ніко́ли не жури́вся.
Ой чукъ, Тетя́на,
Чорнобро́ва, коха́на!

За Тетя́ну сто кіпъ давъ,
Бо Тетя́ну сподоба́въ.
Ой чукъ....

За Мару́сю пятака́,
Бо Мару́ся не така́.
Ой чукъ....

Я весе́лий и здоро́въ
Одъ Тетя́нинихъ бровъ.
Ой чукъ....

Якъ Тетя́на засмі́етця,
Въ души ра́дість оддае́тця.
Ой чукъ....

СОЛДАТЪ.

Ахъ, хозяинъ! да ты братъ хватъ!

ТЕТЯ́НА.

А ти ду́мавъ, що у ме́не чоловікъ аби́-яки́й? Не бійсь, себе́ не ви́дасть. *(Поетъ.)*

Будь у мене́ мужичо́къ съ кулачо́къ,
А я таки́ мужико́ва жінка.
Я за ёго захилю́сь, захилю́сь
Та нікого́ й не бою́сь, не бою́сь. 2

Ой до ме́не губере́ць підсипа́всь
И любо́ви добива́всь, добива́всь.
Я губе́рця люби́ти не ста́ла,—
Его́ тря́сця напа́ла, напа́ла. 2

»Молоди́це, чия́ ти, чия́ ти?
Пусти́ мене́ до ха́ти, до ха́ти.«
—»Піди́, къ чо́рту убіра́йсь, убіра́йсь,
Коло ворітъ не шата́йсь, не шата́йсь!« 2.

МИХАЙЛО.

Воно́ такъ, ва́шеці про́ше: су́чка санчя́та замча́ла; у насъ ременця́ за ли́чко не ви́міняешъ.

ТЕТЯ́НА.

Оттепе́ръ часъ уже́ спа́ти лягáти.

СОЛДАТЪ.

А я поразмялся такъ, что сонъ прошелъ. Хотите ли, хозяева, я васъ потѣшу?

МИХАЙЛО.

Потішъ, та чимъ же и якъ?

ТЕТЯНА.

Та годі вамъ утішатись! часъ спати.

СОЛДАТЪ.

Успѣешъ, хозяйка, выспаться. Хотите ли, я покажу вамъ старшова, съ которымъ все дѣлаю?

МИХАЙЛО.

Старшого? се бъ то що греблі рве?

ТЕТЯНА.

Цуръ ёму! Се бъ то того, що — не при хаті згадуючи? *(Плюетъ.)*

СОЛДАТЪ.

Ну, да что жъ? Вить бѣды никакой не будетъ, ни страха. Онъ явится въ человѣческомъ видѣ, коли хотите.

МИХАЙЛО.

Въ чоловічімъ? Якого жъ чоловіка?

СОЛДАТЪ.

Какова хотите.

(Всѣ молчатъ.)

ТЕТЯ́НА.

Зна́ешъ, чоловіче, щó? Неха́й я́витця таки́мъ, якъ я́ зна́ю и скажу́ Москале́ві. Поба́чимо, чи дока́же.

МИХАЙЛО.

Дóбре, кажи́, говори́.

СОЛДАТЪ.

Изволь, сказывай, въ какомъ хочешь образѣ видѣть.

ТЕТЯ́НА.

Неха́й твій старши́й пока́жетця паничéмъ Фи́нтикомъ, що въ на́шімъ селі проживáе, та щобъ и въ такій одéжі, якъ вінъ нóситъ.

СОЛДАТЪ.

Да платья-то, думаю, много есть у него. Такъ въ какомъ прикажешь его представить?

МИХАЙЛО.

Въ такімъ, якé носи́въ сёгóдня.

СОЛДАТЪ.

Изволь.

МИХАЙЛО.

Не вірю Москалéві: вінъ хвáста.

Въ это время Солдатъ беретъ уголь и вынимаетъ шомполъ, разставляетъ мужа и жену по сторонамъ сцены, очерчиваетъ ихъ кругами, завязываетъ платкомъ глаза. Становится самъ посреди сцены и спрашиваетъ важнымъ тономъ и перемѣннымъ голосомъ.

ТЕТЯ́НА.

Съ-підъ при́пічка.

МИХАЙЛО, *въ сторону.*

О, хи́тра зъ біса!

СОЛДАТЪ.

Не робѣ́йте, не бойтесь ничего, не говорите ни слова, не отзывайтесь, и съ круга ни на шагъ не сходите; а не то — быть бѣдамъ!

МИХАЙЛО.

А зъ завя́заними очи́ма побáчишъ ёгó?

СОЛДАТЪ.

Къ повязкѣ не дотрогивайтесь. Я самъ сниму ее, какъ придетъ время.

МИХАЙЛО.

Господа́ служи́вий! чи не мо́жно, щобъ оці потіхи не пока́зувати? Мене́ цига́нський пітъ проньма́.

СОЛДАТЪ.

Теперь уже поздо: всѣ черти встревожились въ аду. Стойте, не шевелитесь и слушайте! *(Важно и съ разстановкою.)*

Тара, бара,
Гала, бала,
Во всѣхъ углахъ
Трахъ тарарахъ!
Изъ печнова дна
Вылѣзай, сатана!

При этихъ словахъ Михайло показываетъ смѣшныя кривлянья Финтикъ вылѣзаетъ изъ-подъ печки. Солдатъ ему помогаетъ, заслоняетъ печку, становится на свое мѣсто и дѣлаетъ знакъ молчанія; подходитъ къ женѣ, развязываетъ глаза, послѣ къ мужу затѣмъ же. Михайло, увидѣвъ Финтика, показываетъ знакъ ужаса и изумленія. Тетяна то же хочетъ сдѣлать, но неудачно притворяется.

МИХАЙЛО, *оправляясь.*

А мо́жно, мось-па́не, зъ нимъ и побала́кати?

СОЛДАТЪ.

Нельзя: голосъ его сильнѣе грома; когда заговоритъ, изъ глазъ его засверкаютъ молніи, изъ ушей дымъ пойдетъ коромысломъ. Ты не перенесешь такого ужаса.

МИХАЙЛО.

А жінка перенесе́?

СОЛДАТЪ.

Нѣтъ.

ТЕТЯ́НА.

Непра́вда, перенесу́! *(Выходитъ изъ круга и говоритъ мужу.)* Чоловіче! Моска́ль жартова́въ надъ тобо́ю. Я тобі все тепе́ръ роскажу́. Сей пани́чъ не чортъ, а настоя́щий Фи́нтикъ, та своіми у́мислами похо́дить на чо́рта.

МИХАЙЛО.

Якъ же то такъ?... Чи ви мене́ спра́вді моро́чите, чи на шутъ підніма́ете? Я нічо́го тутъ не ростовчу́ собі. А горілка? а вече́ря підъ бо́днею?

(Солдатъ смѣется.)

ТЕТЯ́НА.

Все то не ча́ри. Послу́хай. Три неділі тому́, якъ пани́чъ цей приіхавъ въ на́ше село́ до своіхъ ро́дичівъ, и, дозна́вшись, що тебе́ до́ма нема́, поча́въ до ме́не учаща́ти. Я пе́рше ду́мала, що для то́го хо́дить, що нічого ёму́ роби́ти до́ма; ажъ ні: зача́въ мині говори́ти, що мене́ лю́бить, що безъ ме́не ёму́ ску́чно, щобъ була́ я до ёго ласка́ва, що коли́ чоловіка до́ма нема́, то и друго́го не гріхъ полюби́ти, бо такъ въ сві́ті веде́тця. Таки́ми и гіршими роска́зами такъ мині надоівъ и осору́жився, що и мині зду́малось надъ нимъ поглуми́тьця. Вчо́ра давъ гро́шей, щобъ я вече́рю для ёго спра́вила на сёго́дня. Я купи́ла горілки, ку́рку и ковбасу́; та ще до вече́рі прийшо́въ Моска́ль. Я ра́да була́, що на Фи́нтиківъ коштъ погоду́етця служи́вий. А цей служи́вий таку́ вече́рю підня́въ, якъ чортъ въ лотока́хъ. Я спрова́дила ёго́ спа́ти голо́дного; а вінъ, ви́дно, не спавъ и підслуха́въ, якъ я Фи́нтикові роска́зувала, що схова́ла горілку и стра́ву. Ти, якъ на те́, верну́вся зъ доро́ги. Моска́ль на хи́трощи підня́вся и видава́въ, мовъ вінъ чарівни́къ. Отъ тобі вся пра́вда; а ти зна́ешъ, що я передъ тобо́ю не бре́шу́ и не обма́нюю тебе́.

МИХАЙЛО.

Такъ о́сь воно́ я́къ!... Э! *(Къ Солдату.)* Госпо-

да́ слу́жба! такъ ти не чарівни́къ и пани́чъ сей не Духъ Святи́й зъ на́ми? горілка и стра́ва — се не одъ то́го, що не при ха́ті зга́дуючи? га́?

СОЛДАТЪ.

Точно такъ все, какъ жена тебѣ пересказала. А притомъ я хоть и Москаль, а ручаюсь тебѣ, что жена твоя, по всѣмъ замѣчаніямъ, никакова шаловства съ этимъ фертикомъ не имѣла.

МИХАЙЛО.

Та мині и само́му здае́тця, що одъ мо́сі жінки не тре́ба бъ сподіва́тись городя́нського — ва́шеці про́ше — бе́шкету. Та тепе́ръ ди́вний світъ....

ТЕТЯ́НА.

Не гріши́, чоловіче. Хто просту́питця, то той виля́, якъ соба́ка въ чо́вні. Погляди́ на ме́не и на панича́, то угада́ешъ, хто грішний и хто пра́ведний.

СОЛДАТЪ.

Вотъ оправданіе, которое и строгій кригсрехтъ уважилъ бы. Поступимъ съ виновнымъ по воинскимъ артикуламъ.

ФИ́НТИКЪ.

Прошу милосердія, пощады и прощенія!

(Становится на колѣни и поетъ.)

Помилуйте, васъ прошу!
Ей же, ей, покаюсь!
И прельщатися чужимъ
По смерть зарѣкаюсь!

Я—бездѣльникъ, признаюсь,
И дуракъ письменный,
Я—проныра, и крючокъ,
И хапунъ отмѣнный.

Я спокутую грѣхи
И, божусь, исправлюсь,
И любить чужихъ жінокъ,
По смерть не отважусь.

СОЛДАТЪ.

Какъ же тебѣ повѣрить, когда ты крючокъ? Тебѣ непремѣнно надо сдѣлать наказъ на спинѣ и на ребрахъ. *(Дѣлаетъ знаки руками.)*

ФИНТИКЪ, *съ испугомъ.*

Ой, ой, умилосердитесь!

ТЕТЯНА, *къ Солдату.*

Не будьмо неумолимі для другихъ, одним собі зазорного не прощаймо. *(Къ Финтику.)* Слухай. *(Поетъ.)*

Треба бъ дати прочухана, щобъ ти научився;

МИХАЙЛО.

Якъ обманювать жінокъ, въ другий разъ страшився.

ТЕТЯ́НА.

Ти за чва́нство, за лука́вство и попа́вся въ сітку.

МИХАЙЛО.

За тебъ тре́ба да́ти хло́сту и спрова́дить къ дідьку.

ТЕТЯ́НА.

Признава́йся, оправда́йся, то не бу́де ли́ха.

МИХАЙЛО.

До́брихъ люде́й не куса́й ні я́вно, ні съ ти́ха.

ФИ́НТИКЪ.

О, горе мнѣ грѣшнику сущу,
Ко оправданію отвѣта не имущу!
Како и чѣмъ могу васъ ублажити?
Ей, отъ сего часа буду честно жити!

МИХАЙЛО.

Гляди́ жъ того́! Встань та послу́хай сюди́. Мині бъ тре́ба більше всіхъ проуче́ніе тобі да́ти, та я непотре́бство твое́і души́ проща́ю тобі, тільки обіща́й намъ ніко́ли не забува́ти, яко́го ти ро́ду, почита́ти ма́тіръ свою́, поважа́ти ста́ршихъ себе́, не обіжда́ти ніко́го, не підсипа́тись підъ чужи́хъ жіно́къ, а мою́ Тетя́ну, на три́девять земе́ль обхо́ди-

ти; бо колись за се дадуть тобі березовоі припарки такоі, що и правнукамъ будешъ заказовати.

СОЛДАТЪ.

И небо въ овчинку покажется.

ТЕТЯНА.

И въ могилі боляче буде.

ФИНТИКЪ.

Милостивые благодѣтели! ваше великодушіе проникло въ мою совѣсть. Она пробудилась и представляетъ мнѣ докладной регистръ моихъ безчинствъ. Стыжусь моихъ злыхъ окаянствъ, и самъ себѣ кажусь презрительнымъ, какъ за дурные поступки противу моихъ родныхъ, равно и противу всѣхъ людей. Теперь всѣ силы употреблю — доказать на дѣлѣ мое исправленіе. Буду всѣмъ разсказывать сегоднишнее мое приключеніе и Москаля-чарівника, дабы примѣръ мой послужилъ ко исправленію всѣхъ и каждаго.

СОЛДАТЪ.

Поэтому правда, что шутка, кстати сдѣланная, больше дѣлаетъ иногда пользы, чѣмъ строгія наставленія.

КІНЕЦЬ.

ОДА

ДО КНЯЗЯ КУРАКІНА

ОДА

ДО КНЯЗЯ КУРАКИНА.

Гей, Орфію небора́че!
Де ти змандрува́въ відъ насъ?
Якъ би тілько ти, коза́че,
Мні підъ сей згоди́вся часъ!
Ка́жуть про тебе́ изда́вна,
Що у те́бе ко́бза га́рна,
Ко́бза ди́вная така́,
Що якъ забриньчи́шъ рука́ми,
То и го́ри зъ байрака́ми
Ста́нуть би́ти гоцака́.

Глянь, Орфію, глянь изъ не́ба,
Дай кобзу́ри мні своє́й:
Мні игра́ти пісню тре́ба,
Пісню га́рную на ней,
Тре́ба го́лосъ підніма́ти,

Зъ нóвимъ гóдомъ поздравля́ти
Па́на ми́лого тогó,
Що и па́номъ буть уміе,
И, якъ ба́тько, не жаліе
Живота́ для насъ свогó.

Алексію, лю́бий па́не!
Я про тéбе річъ почáвъ,
Та боюсь, якъ словъ не стáне,
Щобъ ти мні не накричáвъ,
Бо я напередъ признáюсь,
Що я зъ мýзами не знáюсь,
Тілько трóхи чувъ про нихъ.
Да и мýзи лобъ нагріють,
Пóки проспіва́ть успіють
Полови́ну ділъ твоіхъ.

Я про те мовчáти бýду,
Що стрічкáми скрýченъ ти,
Що на тобі, мовъ на чýду,
Де не гля́нешъ, все хрести́;
Що нельзя́ згля́нуть очя́ми
На жупáнъ твій за звіздáми,
Якъ на сóнце середъ дня;
Що одъ стрічóкъ шия гнéтця,
Що изъ-зáду ключъ товчéтця.
Все, мабýть, се не бридня́!

Не Чернігівъ, не Полтáва
Сéе все тобі далá:
Знать, давнó, про тéбе слáва
Въ Петербýрсі загулá;
Знать, ти дóбре тамъ труждáвся,
Не по зáпечку валявся,
Що попáвъ царю́ підъ ладъ.
Знавъ и царь, съ кимъ подружи́ти,
На когó ярмó зложи́ти;
Ажъ тепéръ и сáмъ вінъ радъ

Рáдъ вінъ, що ярмó ти тя́гнешъ
Не гнучи́сь, якъ дóбрий вілъ;
День и нічъ відъ пóту мя́кнешъ,
Дóбре рóбишъ, скілько силъ.
Радъ скáзати прáвду-матку,
Що крутéнькую загáдку
Нáшимъ ти задáвъ панáмъ;
Бо, щобъ мáли чи́сті дýши,
Щобъ держáли стрóго ýши,
Ти собóй іхъ ýчишъ самъ

И до віку не забýду,
Якъ разъ я къ тобі прийшóвъ....
Ахъ, мій Бóже, скілько лю́ду
Всякого я тутъ найшóвъ!
Пóвні сіни, пóвна хáта

На́шого набы́та бра́та,
Ажъ нельзя́ пропхну́тись мні,
А попівъ, купцівъ та па́нства
И жидівъ, того́ плюга́вства,
Мовъ на я́рмарку въ Ромні!

Всі жъ не зъ ба́лами стоя́ли,
Всі були́ по ділу тутъ,
Папірки́ въ рука́хъ держа́ли,
Хто бага́цько, хто́ лоску́тъ;
Хто чоло́мъ бивъ на сусіда,
Хто на па́на-людоіда,
А по-про́сту — на суддю́,
Що за цу́коръ та за гро́ши
Изроби́въ судъ нехоро́ший,
Цілу розори́въ семъю́.

И таки́хъ було́ дово́лі,
Що прохали на панівъ,
Що пани́, по іхъ злій во́лі,
Не даю́ть пахати нивъ;
Що коза́цькими земля́ми,
Сінокосомъ и поля́ми
Вереду́ють, мовъ своімъ.
Судъ у пра́вду не вника́е,
За пана́ми потака́е,
Щобъ було́ ёму́ и імъ.

Не прогнівайсь, Алексію,
На нескла́дну річъ мою,
Що я говори́ти смію,
Про писа́рню ще твою.
Разъ мні буть тамъ довело́ся....
Оле́ жъ, скілько тамъ товкло́ся
За стола́ми писарівъ!
Тамъ папе́рівъ ку́чи, ку́чи,
Писарівъ тамъ ту́чи, ту́чи,
Мовъ въ Петрівку косарівъ.

Пи́шуть, пи́шуть, та й несу́тця,
Щобъ ти подиви́всь, чи такъ.
Тре́ба жъ тутъ тобі наду́тьця,
Тре́ба знать, підпра́вить якъ;
Тре́ба вся́кую папіру
Привести́ якъ разъ до шни́ру,
Підвести́ все підъ зако́нъ!
Ніколи борщу́ сёрбну́ти,
Ніколи у-сма́къ засну́ти,—
Ти забу́въ на хлібъ, на сонъ.

А про жінку да про діти
Ду́мати тобі коли́,
Щобъ обу́ті и одіти
И не го́лодні були́?
Ні, про се ти не згада́ешъ:

Жінку ти другу́ю ма́ешъ,
До́чки, синъ тобо́й забу́тъ.
Жінка у тебе́ — Полта́ва,
Синъ — Черні́гівъ, честь же, сла́ва —
До́чки; отъ весь рідъ твій тутъ!

Мовъ тобі черне́ць одъ ми́ру,
Одцура́всь ти одъ двора́:
Знай въ Полта́ві мнешъ папіру,
А до-до́му не пора́.
Що жъ тобі изъ той Полта́ви?
Ти и такъ доби́вся сла́ви,
Та якбі — гай, гай, гай!
Одпочи́нь же, па́не, тро́хи:
Ти уже́ притупавъ но́ги, —
Ту́пае другий неха́й.

Па́нство здай своє́ друго́му
И здоро́въя не теря́й,
Попилну́й підъ ста́рість до́му,
Бо у те́бе до́ма рай.
Тутъ всі, якъ на ба́тька діти,
Бу́дуть на тебе́ гледіти,
Та ще чи не лу́чшъ, мабу́ть:
Тутъ, по пра́вді якъ сказа́ти,
Всі тобі, якъ Бо́гу, ра́ді,
Всі тебе́, якъ Бо́га, ждуть.

Да біда моя! я бачу,
Сей не по тобі совітъ.
Ти такі свою удачу
И на той потягнешъ світъ.
Поки вибъесся изъ сили,
Поки пійдешъ до могили,
Будешъ хлопцемъ на другихъ.
Уродився ти на правду,
Улюбився такъ у славу,
Якъ у дівчину женихъ.

Ну, коли жъ такий ти, пане,
Що для слави лишъ живешъ,
То къ тобі смерть не пристане,
Ти ніколи не умрешъ.
Хоть попи не забурмочуть,
Хоть співати не захочуть
Вічну память по тобі,
То прохати іхъ не треба,
Бо и такъ підъ саме небо
Память ти зробивъ собі.

Сее не умре ніколи,
Що ти робишъ всімъ добро,
Да и робишъ зъ доброй волі,
Не за гроши и сріблo.
Скілько удовамъ ти біднимъ,

Скілько си́ротамъ послі́днімъ,
Скілько, скілько слізъ уте́ръ!
Скілько взявъ люде́й ти зъ гря́зі
И, якъ ка́жуть, ажъ у кня́зі,
Ажъ у кня́зі іхъ упе́ръ!

Не умре́, хоть побожи́тьця,
Сла́ва не умре́ твоя́:
Сла́ва съ тіломъ не ложи́тця
У моги́лу нічия́.
Хоть же смерть къ тобі прискóче,
Сла́ви въ зе́млю не спинтóче:
Загуде́ вона́ якъ громъ.
Тутъ и пра́вда візьме си́лу,
При́йде на твою́ моги́лу
И напи́ше такъ перóмъ:

»Диво тутъ попи́ зроби́ли,
Ди́во ди́внее изъ дивъ:
Въ зе́млю мертвеця́ зари́ли,
А мертве́ць той и ожи́въ.
Ба́чця, добре зарива́ли,
Ба́чця, грімко всі співа́ли
Па́мять вічнюю надъ нимъ:
Огля́нулись небора́ки,
Ажъ князь Алексій Кура́кинъ
Все живъ по діла́мъ своімъ!«

По́ки жъ се́е ди́во бу́де,
Поживи́ хоть стілько ти,
Скілько живъ, якъ ка́жуть лю́де,
Въ світі Маѳуса́лъ святи́й.
Будь здоро́въ изъ но́вимъ го́домъ,
И надъ на́шимъ ще наро́домъ,
Ще хоть тро́хи попану́й.
Тро́хи!... ой коли́бъ бага́цько!
Бо ти нашъ и панъ и ба́тько
А на більше не здиву́й.

КІНЕЦЬ.

КНИЖНАЯ ТОРГОВЛЯ С.П.Б. АНТЕНЬ:Й ПР. № 35
В. И. КЛОЧКОВЪ.
ПРОДАЖА И ПОКУПКА

LIBRARY OF CONGRESS

00023865920